

PIETARIIN, PARIISIIN JA UHTUALLE
Karjalan Sivistysseuran poliittinen toiminta maaliskuun
vallankumouksesta Tarton rauhaan

Oulun yliopisto
Historiatieteet
Pro gradu -tutkielma
9.6.2021
Eetu Riskumäki

SISÄLLYS

Johdanto	4
1 Autonomia agitoimalla	19
1.1 Karjalaisaktivismia vuoteen 1917	19
1.1.1 Vallankumous saa Paavo Ahavan toimimaan	19
1.1.2 Vienen Karjalaisten Liiton nousu ja tuho	23
1.2 Uusi alkua	25
1.2.1 Sivistysseura jatkaa siitä mihin vuonna 1911 jäätiin	25
1.2.2 Sivistysseura vierailee väliaikaisen hallituksen luona	29
1.2.3 Seuran ohjelman yksityiskohdat tarkentuvat	31
1.2.4 Kansalta mandaatti seuran autonomiaohjelmalle	33
1.3 Propagandaa Karjalaan	37
1.3.1 Agitaattoreita ja lentolehtisiä	37
1.3.2 Sivistystyötä vai propagandaa?	42
1.3.3 Kohti vuotta 1918	44
1.3.4 Autonomia-aatteen iltahämärä	47
2 Karjala Suomelle Sivistysseuran opein	52
2.1 Seura Suur-Suomea rakentamassa	52
2.1.1 Iivo Härkönen kansanvaltuuskunnan leivissä	52
2.1.2 Seura valaa perustukset Vienen retkille	54
2.1.3 Seura valmistelee Karjalaa suomalaisten tuloon	60
2.2 Seura ottaa Karjalan hallinnon haltuunsa	67
2.2.1 Vaikutus Itä-Karjalan komiteassa ja toimikunnassa	67
2.2.2 Valkoisten voitonjuhlan humua	70
2.2.3 Heimojuhlat miehittäjän kanssa	72
2.3 Lopun alkua unelmille	78
2.3.1 Suurvaltapolitiikan kiemuroissa	78
2.3.2 Repola liitetään Suomeen Sivistysseuran myötävaikutuksella	81
2.3.3 Itä-Karjalan toimituskunta – Sivistysseuran oma ministeriö	84
2.3.4 Suur-Suomi-intoilun hinta: Karjalan pakolaiset	87
2.3.5 Vienen Kaarti – seuran oma vapaajoukko?	92

3 Tie Tarttoon	96
3.1 Ei aseilla, vaan diplomatialla	96
3.1.1 Maailmansodan päätös muuttaa Sivistysseuran linjan	96
3.1.2 Rauhanneuvotteluistako ratkaisu?	98
3.1.3 Tukholmaan, Pariisiin ja melkein Marmaranmerelle	104
3.1.4 Sivistysseura jää Aunuksen retkikunnasta ulkopuoliseksi	111
3.1.5 Puukeinottelijain kopla Itä-Karjalan toimituskunnan kimpussa.....	116
3.2 Karjala itsenäiseksi!	118
3.2.1 Kunnat uhmaavat Brittiläistä imperiumia	118
3.2.2 Vuoden 1918 erimielisyydet sovitaan	121
3.2.3 Vienalaiset tarttuvat toimeen.....	125
3.2.4 Sivistysseuran toiminta hiljenee	129
3.3 Tartto jää paitsioon	132
Loppulause	135
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	140
Liitteet	147

JOHDANTO

Hyvä Veli!

Näyttää siltä kuin olisi koittanut kauvan odotettu toivon päivä Suuren Venäjän kansoille ja kansalaisille. Nyt on tullut aika ruveta takomaan Vienan-Karjalan Sampoa, ajamaan tuon kauniin ja kurjan Karjalan asiaa.

Nyt olisi mielestäni viivyttlemättä saatava yhteinen kokous Suomessa olevien Vienan-Karjalaisten ja asiaa harrastavien Suomalaisten kanssa, neuvottelemaan millä tavalla ruvetaan Vienan-Karjalan asiaa ajamaan.

Koeta antaa tästä tietoja tuttavillesi ja piireissäsi valmistaa asiaa, minä puolestani koetan täällä päin. Tampere olisi ehkä sopivin kokoontumis paikka. Pian kai tavataan, terve näkemiin.

Veljellisellä ystävyydellä

A. Mitrofanoff¹

Näitä sanoja kirjoittaessaan lienee jyväskyläläisellä tukkukauppiaalla Aleksei Mitrolla² ollut vierellään paikallinen sanomalehti *Suomalainen*, jonka tuon päivän ykkösuutisena oli tsaari Nikolai II luopuminen vallasta.³ Pari päivää aiemmin ilmestynyt *Keski-Suomi* oli jo osannut kertoa vallankumouksesta ja duuman asettamasta väliaikaisesta hallituksesta.⁴ Kirjeen vastaanottajana oli Mitron helsinkiläinen ystävä, kirjailija Iivo Härkönen. Miehiä yhdisti suuri intohimo rajantakaisen Karjalan asioihin. Syntyjään laihialaisen Mitron isä oli ollut Suomeen 1870-luvulla asettunut vienalainen kulkukauppias ja Härkönen puolestaan oli kotoisin Suistamolta Laatokan Karjalasta ja kuului vanhaan runonlaulajien sukuun.⁵ Vain kolme viikkoa kirjeen kirjoittamisen jälkeen oli jo parikymmentä Suomessa asuvia karjalaisia ja Karjalan ystäviä kerääntynyt Tampereelle tarkoituksenaan perustaa uusi yhdistys.⁶ Tuskin kukaan heistä arvasi, millaiseen myllerrykseen he, ja heille läheinen Karjala vielä tulevana vuosina ajautuisi.

¹ A. Mitro Härköselä. 19.3.1917. F:4. KSSA. KA.

² Aleksei Mitrofanoff ja tämän veli Benjamin vaihtoivat nimensä virallisesti Mitroksi vuonna 1918. Selkeyden vuoksi käytän muotoa Mitro. Lehes 1986, 107.

³ *Suomalainen* 19.3.1917.

⁴ *Keski-Suomi* 17.3.1917.

⁵ Lehes 1986, 17–18, 25; Sihvo 2000, *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu.

⁶ Karjalan Sivistysseuran perustavan kokouksen ptk. 9.4.1917. KSSA C:1. KA.

Pro gradu -tutkimuksessani selvitän Tampereella 9.4.1917 perustetun Karjalan Sivistysseuran ja siinä aktiivisesti toimineiden heimoaktivistien toimintaa vuosina 1917–1920. Karjalan Sivistysseura on yhä toimiva yhdistys, jonka toiminta-alaksi määriteltiin rajantakaisen Karjalan sivistys- ja kehittämistyö erityisesti seuran ylläpitämien koulujen ja lukutupien avulla. Seuran toiminta oli kuitenkin tosiasiallisesti vahvasti poliittista, ja nivoutui niin kutsuttuun Itä-Karjalan kysymykseen, jolla tämän tutkimuksen puitteissa viitataan poliittiseen ja sotilaalliseen kiistaan siitä, kenelle Karjalan Venäjän keisarikuntaan kuulunut osa kuului.⁷ Tämän tutkimuksen johtavana ajatuksena onkin selvittää Karjalan Sivistysseuran poliittisen toiminnan syvyyttä ja laajuutta tässä viitekehyksessä.

Tutkimustilanne

Viimeisen sadan vuoden aikana Karjalan Sivistysseura on noussut esiin lähestulkoon kaikissa Venäjän-Karjalaa vuosina 1917–1922 käsitelleissä teoksissa populaarihistoriasta akateemisiin tutkimuksiin, aivan valtiomiestasoon keskittyneitä poliittisen historian teoksia lukuun ottamatta. Useimmiten seura ja sen toiminta on kuitenkin jäänyt lähinnä mainintojen tasolle, tai niistä on kirjoitettu mainitsematta seuran nimeä suoraan. Tarkemmin Seuraa käsitelleet teokset ovat taasen usein syntyneet sen itsensä piirissä.

Alkuvaiheessa Karjalan Sivistysseuraa käsitellyt kirjallisuus ei ollut luonteeltaan kovin historiatieteellistä. 1910- ja 1920-lukujen taiteessa ja paljon myöhemminkin ”Itä-Karjalaa” koskeva kirjallisuus oli poliittisesti vielä niin arka ja intohimoja herättävä aihe, että jopa Suur-Suomi-aktivistien keskuudessa myönnettiin, ettei aiheesta voitu vielä kirjoittaa objektiivisesti.⁸ Varhaisimmat Karjalan Sivistysseuran toimintaa kuvanneet teokset syntyivät seuran lähipiirissä, ja niiden tarkoitus oli lähinnä selvittää seuran toimintaa ja taustoja seuran toiminnasta kiinnostuneille. Ensimmäinen tällainen oli Seuran itsensä jo vuonna 1917 julkaisema 50-sivuinen *Karjalan Sivistysseura ja Vienen Karjalaisten Liiton toiminta loppuvuosinaan*.

Vuonna 1918 alkaneista heimosodista alkaen heimo- ja Suur-Suomi-mieliset piirit alkoivat julkaista heimosotiin ja Itä-Karjalan kysymykseen liittyvää tieto- ja muistelma-kirjallisuutta, joissa Karjalan Sivistysseurakin saattoi saada näkyvyyttä. Seuraan liittyvät tekstit kuitenkin jäivät tuolloin lähinnä seuran toiminnan kritiikittömän kuvauksen tasolle. Tämän aikakauden teosten mahdollisista toimituskunnissa oli joskus mukana myös

⁷ Jääskeläinen 1961, 1–2; Nygård 1978, 50–60.

⁸ Ruuth 1921, 7–9.

Karjalan Sivistysseuran aktiiveja, kuten Iivo Härkönen, Wasili Keynäs ja Viljo Puustinen.⁹ Tämä oli oikeastaan koko Itä-Karjalan kysymystä käsitelleen kirjallisuuden päälinja jatkosodan loppuun saakka, joskin 1930-luvun loppupuolelta alkaen myös akateemiset teokset alkoivat saada jalansijaa. Akateemisuus ei kuitenkaan tässä tapauksessa tarkoittanut välttämättä objektiivisuutta, vaan useimmiten samat vanhat näkökulmat olivat puettuna uudelleen akateemiseen asuun, ja teosten taustoilta saattoivat löytyä samat henkilötkin kuin 1920-luvullakin.¹⁰ Maailmansotien välisenä aikana aihepiiristä kirjoitettiin myös yleisesti ottaen valtavat määrät. Emerik Olsonin ja Taimi Terän *Suomen itsenäisyystaistelun bibliografiassa* vuodelta 1942 luetellaan peräti 7 215 siihenastista tutkimusta, arkistolähdettä, muistelmaa, lehtijuttua ja muuta aiheeseen liittyvää tekstiä Suomesta ja ulkomailta.

Toisen maailmansodan jälkeen Itä-Karjalan kysymys ja samalla Karjalan Sivistysseuran alkuvaiheet jäivät paljolti sekä akateemisen että suuren yleisön mielenkiinnon ulkopuolelle noin viidentoista vuoden ajaksi. Poliittisen historian vinkkelistä aihetta sivusi lähinnä Juhani Paasivirta tutkimuksissaan 1940-luvun lopulta 1960-luvun alkuun. Paasivirran tutkimukset olivatkin jossain määrin aikaansa edellä. Esimerkiksi Paasivirran *Suomi vuonna 1918* (1957) herätti ilmestyessään närkästyä Paasivirran tutkijakollegoissa, mutta Paasivirran esimerkin mukainen, aiempaa kriittisempi ote itsenäisen Suomen alkuvaiheisiin vakiinnutti pian asemansa suomalaisen historian tutkimuksen kentällä.¹¹ Kuvaavaa on, että toisen maailmansodan lopun ja 1960-luvun alun välillä julkaistiin vain yksi Sivistysseuraa laajemmin käsittelevä teos, *Suvulta suvulle. Karjalan Sivistysseuran 50-vuotisjuhlajulkaisu* (1956). Juhlajulkaisuun sisältynyt Erkki Lehtisen kirjoittama seuran historiikki on muodostunut keskeiseksi aineistoksi myöhemmille Karjalan Sivistysseuraa käsitelleille teoksille, vaikka se onkin sisällöltään yhä varsin kritiikitön esitys Karjalan Sivistysseuran alkuajoista.

1960-luvun alusta heräsi uudelleen myös akateeminen kiinnostus Itä-Karjalan kysymykseen, ja ensimmäistä kertaa asiaan pyrittiin suhtautumaan kriittisesti. Tuolloin julkaistiin Sekä Paasivirran aihetta käsittelevä *Ensimmäisen maailmansodan voittajat ja Suomi* (1961) sekä Mauno Jääskeläisen väitöskirja *Itä-Karjalan kysymys* (1961), joka oli

⁹ Esim. Härkönen 1920, 269–315; Härkönen et al. 1932, passim; Härkönen 1936, passim; *Karjalan oikeus*, passim; *Karjalan Sivistysseuran ja sen edeltäjän Vienan Karjalaisten Liiton julkaisut. 25.4.1906–9.4.1931*, passim; Puustinen 1930a, passim; Puustinen 1930b, passim; Ruuth 1921, passim.

¹⁰ Esim. Keynäs 1938, passim; Keynäs 1940, passim.

¹¹ Haapala 2017; 58–59/371 (e-kirja).

tosin ollut tekeillä jo ennen sotia.¹² Teoksessaan Jääskeläinen sivuaa aika ajoin myös Karjalan Sivistysseuran toimintaa, mutta tuorempi tutkimus on tältä osin Jääskeläistä kattavampaa. Yleisemmin aihepiirin poliittisia raameja käsitteli Tuomo Polvinen vajaata vuosikymmentä myöhemmin kaksiosaisessa teoksessaan *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920*. (1967–1971). Teoksessaan Polvinen pyrki murtamaan 50 vuotta vallalla olleet käsitykset Suomen ja Neuvosto-Venäjän myrskyisältä alkutaipaleelta, ja onnistuikin modernisoimaan aihepiirin tutkimuksen niin menestyksekkäästi, että Kekkosta ”suututtivat eräiden historioitsijoiden tietynlaiset tulkinnot”, ja Polvisen teos on yhä 2020-luvulla ajanmukainen.¹³ Kuvaavasti Docendo julkaisi tämän 50 vuotta vanhan tutkimuksen uudelleen yksissä kansissa vuonna 2020.

1960-luvun loppua kohden Karjalaa koskevat kysymykset alkoivat kiinnostaa laajemminkin. Kansainvälisesti aihetta käsitteli Stacy Churchill väitöskirjassaan *The East Karelian autonomy question in Finnish-Soviet relations, 1917–1922* (1967), joka ilmestyi suomeksi nimellä *Itä-Karjalan kohtalo 1917–1922*. (1970). Yleisemmin poliittiseen historiaan asemoituvassa teoksessaan Churchill toi myös esiin uusia havaintoja ja näkökulmia Karjalan Sivistysseuran roolista Itä-Karjalan kysymyksen ympärillä. Churchillin lisäksi tämän tutkimuksen kannalta oleellisia tutkimuksia ei englanninkielisessä maailmassa käsittääkseni ole julkaistu. Itä-Karjalan kysymystä on käsitelty runsaasti myös Neuvostoliitossa,¹⁴ joskaan Karjalan Sivistysseura ei tietääkseni ole noussut sikäläisessä tutkimuksessa mainittavasti esille. Toisaalta oma kielitaitoni rajoittaa myös suuresti Venäläiseen tutkimukseen perehtymisen mahdollisuuksia tämän tutkimuksen puitteissa.

Voitto Setälän tutkimus *Suomalaista kirkollista idänpolitiikkaa 1917–1944* (1970) puolestaan tarkasteli aiemmista näkökulmista poikkeavasti Karjalan Sivistysseuraa sen kirkollispoliittisista lähtökohdista. Setälä kirjoitti myös ajoittain lyhyitä artikkeleita Karjalan Sivistysseuran julkaisemaan *Karjalan Heimo*-lehteen. Hannes Sihvo puolestaan tutki Karjalan Sivistysseuran taustalla vaikuttanutta karelianismi-aatetta 1960- ja 1970-lukujen taitteessa teoksissaan *Karjalan löytäjät* (1969) ja edelleen väitöskirjassaan *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana* (1973). Vuonna 1983 Sihvo kirjoitti yhdessä edellä mainitun Voitto Setälän ja Senni Timosen kanssa Iivo

¹² Jääskeläinen 1961, Alkulause (numeroimaton), 1.

¹³ Vihavainen 2020, 5–9.

¹⁴ Holodkovskij 1975, 285–292.

Härkösen elämäntyötä käsittelevä *Iivo Härkönen. Karjalainen heimomies*. Härkösestä on myös Sihvon kirjoittama elämäkerta-artikkeli *kansallisbiografiassa* (2000).

Heimosotien aikaan suomalaisten vapaajoukkojen miehittämällä alueella siviilihallintoa ylläpitäneitä suomalaisia organisaatioita on tutkittu varsin vähän, ja oikeastaan ainoa aiheeseen paneutuva julkaisu on Heikki Helastin artikkeli *Itä-Karjalan siviiliviranomaiset 1918–1922* (1975). Kuten Helastikin artikkelissaan tuo ilmi, oli Karjalan Sivistysseura tässä siviilihallinnon suhteessa merkittävä tekijä, johon tämäkin tutkimus tulee paneutumaan.

1960–1970-luvuilla julkaistu Itä-Karjalan kysymystä ja Karjalan Sivistysseuraa koskeva tutkimus käsitteli siis leimallisesti Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisiä suhteita valtiollisella tasolla. 1980-luvulta alkaen tämäntapainen valtiokeskeinen poliittinen historia alkoi ajautua tutkimassani aihepiirissä syrjään uusien historioiden pienemmän mitakaavan tutkimuskohteiden tieltä, josta esimerkkinä edellä mainittu Iivo Härkösen elämäkerta. Vuonna 1978 julkaistu Toivo Nygårdin väitöskirja *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa* viitoitti jo tietä tulevalle tutkimukselle. Nygård paneutui tuolloin ensimmäistä kertaa nimenomaan Suur-Suomikysymyksen taustalla vaikuttaneisiin kansalaisjärjestöihin ja -liikkeisiin, mukaan lukien Karjalan Sivistysseuraan. Tutkimus on yhä hyvä katsaus Sivistysseuran ja sitä aatteellisesti lähellä olleiden järjestöjen toimintaan, mutta Jääskeläisen tavoin on tuoreempi tutkimus tältä osin ajanut Nygårdin ohi.

Iivo Härkösen lisäksi 1980-luvulla julkaistiin Pertti Leheksen kirjoittama Sivistysseuran pitkäaikaisen puheenjohtajan elämäkerta *Aleksei Mitro. Karjalainen kauppias ja yhdistysmies* (1986). Härkösen tavoin myös Mitrosta on verkkoartikkeli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran biografiakeskuksessa.¹⁵ Tässä suhteessa onkin merkittävä tutkimuksellinen aukko, sillä Iivo Härkönen ja Aleksei Mitro ovat Karjalan Sivistysseuran piiristä ainoat kokonaisen elämäkerran saaneet henkilöt. Erityisesti seuran aktiiveista Paavo Ahavasta ja Wasili Keynäästä olisi ainesta myös omiksi tutkimuksikseen.

1990-luvulla julkaistiin myös kaksi suoraan Karjalan Sivistysseuran historiaan paneutuvaa teosta. Näistä ensimmäinen oli *Karjalan Heimon* päätoimittajan, Sakari Vuoriston, kirjoittama *Suvulta suvulle II. Wienan Karjalaisten Liiton / Karjalan Sivistysseuran historiaa vv. 1906-1996* (1996). Vuoriston teos ansioituu erityisesti biografisten tietojen tarjoajana, mutta tutkimuksellisesti se ei tarjonnut juurikaan mitään uutta. Toisena 90-

¹⁵ Hemminki 2011, ”Mitro, Aleksei (1871–1952)” (verkkojulkaisu).

luvun tuotoksena on nostettava esille Raimo Rannan *Vienan Karjalaisten Liitosta Karjalan Sivistysseuraksi v. 1906–1922* (1997). Rannan teoksella on ansionsa Karjalan Sivistysseuran historiaa käsittelevänä yleisteoksena, mutta tutkimuksellisesti se jättää toivomisen varaa. Näiden lisäksi 2013 julkaistiin vielä yksi merkittävä Karjalan Sivistysseuraa käsittelevä historiateos, Ivan A. Akimovin *Karjalan Sivistysseuru. 100 vuotta karjalaisten rahvahan puolustajannu*. Akimovin karjalankielinen teos poikkeaa aiemmista erityisesti moderniudessaan, mutta se on myös kirjoitettu venäjänkarjalaisesta näkökulmasta, joka näkyy erilaisena asioiden painotuksina, kuin aiemmissa Sivistysseuran historian yleisesityksissä.

Karjalan Sivistysseuran perustamiseen ja toimintaan oleellisesti nivoutuvat tapahtumat liittyivät keskeisesti Venäjän vallankumouksiin ja niitä seuranneeseen Venäjän sisällissotaan. Kansainvälisesti ainakin englanninkielisessä maailmassa kattavimmin näihin Venäjän maailmanhistoriaakin määritelleisiin tapahtumiin on paneutunut Richard Pipes 1990-luvun alussa teoksessaan *The Russian Revolution* (1990). Venäjän historiaan vuosikymmeniä erikoistuneen Pipesin tiiliskivimäinen järkäle oli kirjoittajansa uran huijipentuma, ja teos on Venäjän arkistojen avautumisesta ja haastajista huolimatta yhä merkittävin yleisesitys Venäjän vallankumouksesta.¹⁶

Keskeinen tekijä tutkimassani aiheessa ovat myös niin kutsutut heimosodat. Työni kannalta keskeisimpiä heimosotia olivat vuoden 1918 Vienan retket ja vuoden 1919 Aunuksen retkikunta. Muu tuon aikakauden vapaajoukkotoiminta tai kansannousut rajautuvat tutkimukseni ulkopuolelle joko ajallisin tai maantieteellisin perustein. Venäjän Vienan retkiä käsittelevä arvostettu perusteos on Jouko Vahtolan ”*Suomi Suureksi – Viena vapaaksi*”. *Valkoisen Suomen pyrkimykset Itä-Karjalan valtaamiseksi vuonna 1918* (1988). Vahtola tarkasteli teoksessaan myös Sivistysseuran toimintaa Vienan retkien yhteydessä erittäin kattavasti. Vahtolan tutkimus onkin selvästi ollut viimeksi kuluneiden reilun 30 vuoden aikana keskeisin ja merkittävin lähde sekä Karjalan Sivistysseuran, mutta myös yleisesti Vienan retkien osalta heimosotia käsitelleissä julkaisuissa. Vahtolan tutkimus ei kuitenkaan ollut Sivistysseuran käsittelyn osalta täysin ongelmatonta, minkä tuon tässä tutkimuksessa myöhemmin esiin.

Aunuksen retkikunnan kohdalla niin ikään Vahtolan *Nuorukaisten sota. Suomen sotaretki Aunukseen 1919* (1997) on myös keskeinen julkaisu, joskin Sivistysseura ei teoksessa saa samanlaista näkyvyyttä kuin Vienan retkien kohdalla. Vahtolan teokset

¹⁶ McMeekin 2017, passim, erityisesti Pipesistä XII–XIII.

rajautuvat myös tiukasti suomalaiseen näkökulmaan ja ainoastaan nimikkeissä mainittuihin vuosiin. Tässä suhteessa kuvaa erityisesti Vienan tapahtumista täydentää Pekka Vaara, jonka teokset *Viena 1918. Kun maailmansota tuli Karjalaan* (2018) ja *Viena 1919–1922. Kun neuvostovalta tuli Karjalaan* (2020) tarkastelevat Vienan tapahtumia paitsi karjalaisten itsensä näkökulmasta, mutta myös ajallisesti laajemmin. Lähinnä sota-historian näkökulmasta, mutta myös poliittista ja Karjalan Sivistysseuran historiaa sivu-ten Karjalan tapahtumista on kirjoittanut Mirko Harjula yleisesityksessään *Venäjän Kar-jala ja Muurmanni 1914–1922* (2007).

Lopuksi heimosotia käsittelevän kirjallisuuden yhteydessä on mainittava Aapo Ro-seliuksen ja Oula Silvennoisen teos *Villi Itä. Suomen heimosodat ja Itä-Euroopan murros 1918–1921* (2019). *Villi Itä* on aihepiirin keskeisimpiä viime vuosien julkaisuja liittäen Suomen heimosodat aiempaa vahvemmin kansainväliseen kontekstiin ja tuo yleisesti hei-mosotien kokonaiskuvan 2020-luvulle. Vastaavasti Risto Volasen *Nuori Suomi. Sodan ja rauhan Euroopassa 1918–1922* (2019) ja Seppo Tiihosen *Vallan kumoukset Suomessa 1917–1919. Suomi ja vallan verkostot* (2019) rakentavat ansiokkaasti nykyaikaisen ja kattavan synteesin Suomeen ja siten välillisesti Sivistysseuraan vaikuttaneista poliittisista tapahtumista ja ilmiöistä.

Tutkimustehtävä

Kuten edeltävästä voidaan havaita, asettuu tutkimukseni varsin ruuhkaiselle tutkimusken-tälle. Sekä Itä-Karjalan kysymyksen, että Karjalan Sivistysseuran vaiheet tunnetaan var-sin hyvin. Aiemman historiantutkimuksen keskittyttyä sotaan, diplomatiaan, politiikkaan ja organisaatioihin jähmeinä, omassa lokerossaan pysyttelevinä toimijoina, ovat yksittäi-set toimijat omine motiiveineen jääneet tarkastelun ulkopuolelle. Itä-Karjalan kysymystä käsittelevä kirjallisuus vilisee henkilöitä ja tapahtumia, jotka esitetään omina, lähestul-koon muusta maailmasta irrallisina toimijoina ja tyhjästä ilmestyneinä kansalaiskokouk-sina. Kun näitä henkilöitä ja tapahtumia tarkastelee lähemmin, alkaa niille hahmottua yh-teinen tekijä: Karjalan Sivistysseura.

Seuran toimijoita pulpahtelee pinnalle jatkuvasti yhä uusissa yhteyksissä. Aiem-missa tutkimuksissa tätä ei ole jostain syystä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta juuri huomioitu. Toisinaan jokin tapahtuma saatetaan mainita Karjalan Sivistysseuran or-ganisoimaksi tai henkilö seuran johtokunnan jäseneksi, mutta tarkemmin aiheeseen on paneutunut lähinnä Jouko Vahtola edellä esitellyssä teoksessaan ”*Suomi suureksi – Viena*

vapaaksi”. Tämä onkin se tutkimuksellinen väli, johon pyrin asettumaan. Toisaalta tutkittavan jakson aikana Karjalan Sivistysseuran lähipiirin toiminta oli hyvin laaja-alaista ja jokaisen seuraan liittyvän rasahduksen syvälinen tarkastelu olisi loputon suo. Tästä syystä tutkimukseni keskiöön nousevat vain Sivistysseuran toiminnan kannalta merkityksellisimmät ilmiöt ja toiminnalliset sivupolut tutkittavalta aikaväliltä.

Tutkielman aikarajauksen alkupisteeksi asetan maaliskuun vallankumouksen (1917), jonka seurauksena Karjalan Sivistysseura perustettiin, ja päätepisteenäni on seuran toiminnalle käännteentekevä Tarton rauha (1920). Tarton rauha edusti seuran vuosien 1917–1920 toiminnalle sekä symbolista että konkreettista päätepistettä. Symbolisesti Tarton rauha näyttäytyi seuran piirissä päätepisteeltä, umpikujalta josta ei ollut pääsyä pois. Aikaisemmin Sivistysseura oli kyennyt mukautumaan muuttuneisiin tilanteisiin ja etsimään uutta ratkaisua seuran ajamalle Karjalan asialle, mutta Tarton rauhan jälkeen ja maailmanpoliittisten myllerryksien tasaannuttua tällaisia mahdollisuuksia ei enää auennut. Konkreettisesti tämä näkyi jo vuoden 1919 lopulta alkaen Sivistysseuran piirissä toiminnan asteittaisena hiljenemisenä uusien toimintamahdollisuuksien jatkuvasti vähentyessä. Aikarajauksen sisään asettuvat tällöin Itä-Karjalan kysymyksen keskeisimmät tapahtumat, kuin myös Karjalan Sivistysseuran alkuvaiheiden oleelliset käännteet.

Tutkimukseni pääkysymykset ovat:

Miten ja miksi Karjalan Sivistysseura vaikutti poliittisesti vuosina 1917–1920? Millaista tämä toiminta oli luonteeltaan ja millaisia muutoksia siinä tapahtui?

Ketkä muotoilivat Karjalan Sivistysseuran poliittisen toiminnan tavoitteet? Miten ja missä yhteyksissä he toimivat niiden toteuttamiseksi?

Tutkimukseni kurottautuu useampien tutkimuksellisten teemojen alueelle, ja siten yhden määrittävän tutkimusalan osoittaminen on hankalaa. Tutkittaessa yksittäistä yhdistystä ja siihen liittyviä toimijoita, edustaa tutkimus osaltaan organisaatiohistoriaa, verkostotutkimusta ja pohjimmiltaan kansalaisyhteiskunnan historian tutkimusta. Tutkimusaiheen luonteen vuoksi nousee vahvaksi teemaksi myös poliittinen historia. Myös biografiset elementit ovat tutkimuksessa läsnä, joskaan ne eivät nouse etualalle.

Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet

Aiemmin historian tutkimukselle on ollut tyypillistä niin sanottu teoriattomuus, ajatus siitä, että objektiivisuuteen pyrkivä historian tutkimus toimii epäobjektiivisen, teorioihin

nojaavan, toimintaympäristön ulkopuolella. Tällainen ajattelu on kuitenkin viime vuosikymmeninä väistynyt, ja 2000-luvulla julkaistut historian tutkimusoppaat tuntuvat esittävän järjestään väitteen vähintäänkin teorioiden käytön hyödyllisyydestä, ellei jopa välttämättömyydestä.¹⁷

Tutkielmani teoreettinen viitekehys nojaa ihmistieteissä tyypilliseen hermeneuttiseen lähestymistapaan, joka asettaa tutkittavan ilmiön ymmärtämisen tutkimuksen keskiöön.¹⁸ Tämä on varsin lakea näkemys tutkimuksellisesta teoriasta tai teoreettisesta viitekehyksestä, jonka vuoksi käytössäni on myös muita, käytettyyn termistöön nojaavia teoreettisia lähtökohtia. Muun muassa Ville Yliaska on esittänyt, että ”menneisyyden tapahtumien käsitteellistäminen on itsessään jo teoretisointia”.¹⁹ Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna esimerkiksi tutkimukseeni liittyvä termi *Itä-Karjalan kysymys* toimii jo itsessään teoriana Suomen ja Neuvosto-Venäjän rajaseutuihin liittyneistä levottomuuksista ja politiikasta. Toisaalta käsitteet itsessään voivat sisältää erilaisia arvolatauksia tai rajoituksia. Myös käsitteiden merkitys tai arvolataus on voinut muuttua ajan myötä, mikä tekee tällaisten käsitteiden teoreettisesta käytöstä ongelmallista. Tämän tutkielman keskiössä on joitain tästä syystä ongelmallisia käsitteitä, joita käyn läpi seuraavaksi.

Itä-Karjala on suomalaiseen historian tutkimukseen jo varhaisessa vaiheessa vaikiintunut käsite, jolla on viitattu Suomen itärajan itäpuolelle jääneeseen karjalaisten asuinalueeseen. Terminä Itä-Karjala edustaa kuitenkin hyvin suomalaista ajattelutapaa. Niin kutsutuille *itäkarjalaisille* alue ei edustanut itää, ja esimerkiksi tutkimusaineistossani termi Itä-Karjala nousee esiin lähinnä suomalaisissa yhteyksissä. Alueen karjalaiset puhuivat itse vain *Karjalasta*, tai jos oli tärkeää painottaa Karjalan venäjän puoleista osaa, käyttivät he termiä *Venäjän Karjala*. Näistä syistä pyrin itsekin pitäytymään termissä *Karjala*.

Itä-Karjalan kysymyksellä on perinteisesti tarkoitettu vastaitsenäistyneen Suomen ja Neuvosto-Venäjän aluekiistoja vuosina 1918–1920, mutta myös Venäjän Karjalan ja karjalaisten itsensä asemaan liittyviä kiistakysymyksiä. Tärkeä tekijä Itä-Karjalan kysymyksessä oli Suomen vaikutusvaltaisissa poliittisissa piireissä vaikuttanut *Suur-Suomi-ajattelu* Vienen ja Aunuksen Karjalan suhteen. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että nuotodiasiaallisesti Suomen rajojen ulkopuoliset alueet, *irredentat*, koettiin Suomeen

¹⁷ Danielsbacka et al. 2018, ~4–9 (e-kirja); Kalela 2000, 15–16; Kalela 2018, ~20–21 (e-kirja); Lappalainen 2002, 59–63.

¹⁸ Sarajärvi & Tuomi 2018, 36–39.

¹⁹ Yliaska 2018, ~116 (e-kirja).

kuuluviksi ja ne haluttiin liittää osaksi Suomea. Suur-Suomi-ajatteluun kuului yleisesti myös eräiden muiden Suomen lähialueiden tavoittelu, mutta tämän tutkimuksen puitteissa viittaen lähinnä Viaan ja Aunukseen kohdistuneeseen *irredenta-ajatteluun*.²⁰

Suomalaisessa *Irredenta-ajattelussa* keskeisenä oli nationalistisesta *heimoajattelusta* kumpuava käsitys Suomen läheisillä *heimoalueilla* eläneistä *heimokansoista*. Kalevalan innoittamassa 1800-luvun puolivälistä alkaen muotoutuneessa heimoajattelussa korostettiin suomalaisille kielellisesti sukua olleiden kansojen yhteenkuuluvuutta kulttuurisesti ja keskinäistä solidaarisuutta. Heimoajattelun kanssa läheinen käsite on myös *karelianismi*, joka oli erityisesti taiteessa ja tieteessä 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa vaikuttanut Karjalaa kansallisromanttisesti ihannoinut aate. Karjalan ihannointi näkyi kuitenkin myös *heimoaatteessa*, jonka piirissä erityisesti Vienan Karjala nähtiin eräänlaisena suomalaisuuden neitseellisenä alkukotina ja siten kiinteästi Suomeen kuuluvana. Heimoajattelusta ja karelianismista jalostunut heimoaate politisoi heimoajattelun ohjelmalliselle tasolle, jonka kunnianhimoisempana muotona oli *Suur-Suomen* luominen liittä-mällä *heimoalueet* tai osa niistä Suomeen. On kuitenkin pantava merkille, ettei kaikki Suur-Suomi-ajattelu ollut heimoaateellisesti motivoitunutta, vaan heimoalueiden luonnonvaroihin liittyvät taloudelliset houkuttimet keräsivät myös kannatusta Suur-Suomi-ajattelulle. Historiankirjoituksessa usein annettu kuva valkoisesta ja oikeistolaisesta Suur-Suomi-ajattelusta ei myöskään pidä täysin paikkaansa, vaan aate eli myös punaisissa piireissä.²¹

Käsite *Itä-Karjalan kysymys* sisältää saman problematiikan, kuin käsite *Itä-Karjalakin*. Tässä suhteessa suomalainen historiantutkimus ei ole tarjonnut vaihtoehtoisia käsitteitä kuvaamaan Venäjän Karjalan asemaan liittyviä tapahtumia. Ilmiselvimmällä toisella nimityksellä, *Karjalan kysymyksellä*, on kuitenkin jo toinen vakiintunut merkitys Suomen jatkosodan jälkeen luovuttamien alueiden palauttamisesta käydyssä keskustelussa.²² Tästä syystä en koe asiakseni lähteä sekoittamaan käsitteistöä ja käytän systemaattisesti käsitettä *Itä-Karjalan kysymys*.

Suur-Suomi-ajattelu kulminoitui vuosina 1918–1922 käydyissä niin kutsutuissa *heimosodissa*, joissa osaksi Suomen valtion tukemat vapaajoukot kävivät omia sotaretkiään Suomen lähialueiden heimoalueilla. Tämän tutkimuksen kannalta oleelliset ovat

²⁰ Jääskeläinen 1961, 1–2, 41–43, 58–66; Nygård 1978, 21–23, 74–83; Tieteen termipankki: *Historia: irredentismi* (verkkojulkaisu).

²¹ Nygård 1978, 21–23; Sihvo 2017, passim; Tepora 2014, 71–80.

²² Seppinen 2006, passim.

Vienaan vuonna 1918 ja Aunukseseen 1919 suuntautuneet sotaretket. Toisaalta Vienassa ja Aunuksessa oli omaa kansallista liikehdintää, jonka tavoitteet muuttuivat poliittisen tilanteen mukana autonomian, Suomeen liittymisen ja itsenäisyyden välillä. Samalla Neuvosto-Venäjällä oli omat vaateensa alueeseen, olihan se vanhastaan kuulunut Venäjän keisarikuntaan. Oman mausteensa Itä-Karjalan kysymykseen toivat myös maailmansodan suurvaltojen ja Venäjän sisällissodan eri osapuolten poliittiset ja sotilaalliset voima-suhteet alueella. Saksan tappio maailmansodassa ja bolsevikkien vakiinnutettua valtansa Karjalassa johtivat lopulta tilanteen rauhoittumiseen Tarton rauhanneuvotteluissa.²³

Alueena Venäjän Karjala jakaantuu pohjoisempaan Vienan Karjalaan sekä eteläisempään Aunuksen Karjalaan (kartta 1). Huomionarvoisena seikkana muistutettakoon, että tutkimallani ajanjaksolla Laatokan Karjala ja Karjalankannas kuuluivat Suomeen, eikä niitä siis lasketa kuuluvaksi Venäjän Karjalaan. Maantieteellisesti hallinnollinen Vienan Karjala rajoittui Suomen rajan ja Vienanmeren väliselle alueelle, käsittäen Arkangelin kuvernementtiin kuuluneen Kemin kihlakunnan alueen. Aunuksen Karjala puolestaan käsitti hallinnollisesti kuta kuinkin Olonetsin kuvernementin Poventsan-, Petroskoin- ja Aunuksen kihlakunnat. Todellinen Karjalan kielen puhuma-alue oli kuitenkin pienempi, painottuen alueiden länsiosiin, ja osin Suomeenkin.²⁴ Tutkimuksen kannalta ongelmalliseksi muodostuukin lähdeaineistosta ilmenevä aikalaisten käyttämien Vienan, Aunuksen ja Karjalan käsitteiden sisällön muutos. Eri henkilöt saattoivat viitata samoilla termeillä joko hallinnolliseen- tai kielelliseen alueeseen, minkä vuoksi karttaesityksessäni on nähtävissä molemmat jaottelut. Itse tutkimuksessa pyrin tuomaan esiin joko suoraan tai kontekstin kautta, millaisesta rajauksesta kulloinkin on kyse.

Karjalan Sivistysseuran toimintaa tutkittaessa, nousee tutkimuksen keskiöön myös seuran rakenne yhteisönä ja siihen liittyvä ryhmädynamiikka. Tämän tutkimuksen keskeinen teema onkin Sivistysseuran johtokunnan sisäpiiristä muodostuvan seuran ydinryhmän toiminta suhteessa seuran muihin toimijoihin. Samalla tämä ydinryhmän toiminnan kollektiiviset ilmentymät edustavat itse Sivistysseuraa. Toiminnallisesti Karjalan Sivistysseura on siis yhtä kuin sen ydinryhmä. Ydinryhmään asettuvien Aleksei Mitron, Iivo Härkösen, Paavo Ahavan ja Timo Mannerin lisäksi seuran piirissä toimi lukuisia muita toimijoita, joiden toimintaa tarkastelen ensisijaisesti suhteessa edellä lueteltuun ydinryhmään.

²³ Harjula 2007, passim; Jääskeläinen 1961, 1–2; Nygård 1978, 21–23.

²⁴ Hänninen & Vihtari, *Kotimaisten kielten keskuksen Internet-sivut*; Jääskeläinen 1961, 1–5.

Lopuksi sananen ajanlaskusta. Vuonna 1917 Venäjän valtakunta eli yhä juliaanisen ajanlaskun mukaan. Vallankumouksien myötä sekin siirtyi gregoriaaniseen kalenteriin helmikuussa 1918 loikkaamalla suoraan kuun ensimmäisestä päivästä neljänteentoista.²⁵ Suomessa oli kuitenkin gregoriaaninen ajanlasku ollut käytössä jo ennestään, minkä olen pyrkinyt huomioimaan ilmoittamalla tekstissä esiintyvät päivämäärät järjestelmällisesti gregoriaanisessa muodossa. Viitteissä käytän dokumentteihin merkittyä alkuperäistä päiväystä, joka saattaa olla juliaaninen Venäjän Karjalasta lähtöisin olevien dokumenttien yhteydessä.

Lähdeaineisto ja metodit

Lähdeaineistoni koostuu pääosin Karjalan Sivistysseuran ja sen läheisten piirien tuottamasta painetusta aineistosta ja lähdeaineistosta. Karjalan Sivistysseuralla itsellään on laaja arkisto Kansallisarkistossa, jonka sisällöstä paneudun vuosina 1917–1920 tuotettuun aineistoon. Näistä aineistoista keskeisimmät ovat seuran yleiskokousten ja johtokunnankokousten pöytäkirjat, puheenjohtajan, sihteerin ja toimiston kirjeenvaihto, sekä erinäiset sekalaiset arkistoyksiköt, joiden sisältö liittyy tutkimusaiheeseeni. Nämä sisältävät muun muassa kirjeenvaihtoa seuran sisällä ja ulkopuolella, seuran lentolehtisiä ja kiertokirjeitä, karjalaisten kokousten pöytäkirjoja ja adresseja niin Suomesta kuin Venäjältä, puheita, matkakertomuksia sekä seuran paikallistoimikuntien aineistoa. Seuran arkistossa on myös merkittävät määrät muiden tahojen tuottamaa materiaalia käsiteltävältä ajalta, erityisesti Itä-Karjalan toimituskunnan ja Karjalan väliaikaisen hallituksen aineistoja.

Näistä aineistoista käytän Karjalan Sivistysseuran itsensä tuottamia aineistoja selvittäessäni ensimmäisen tutkimuskysymykseni mukaisesti Karjalan Sivistysseuran toiminnan luonnetta. Seuran piirissä syntynyt henkilökohtainen aineisto, kuten kirjeenvaihto puolestaan auttaa ymmärtämään ajattelua usein varsin typistettyjen pöytäkirjamerkintöjen takana. Toisaalta kirjeaineisto auttaa ymmärtämään myös niiden kirjoittajien ajattelua ja motiiveja toimia seurassa ja sen ulkopuolelle siten kuin toimivat, mikä on toisessa tutkimuskysymyksessäni keskeistä. Seuran arkistossa olevat seuran ulkopuolella syntyneet aineistot puolestaan kertovat seuran suhteista ja vaikutusalaista. Nämä aineistot myös auttavat hahmottamaan seuran toimijoiden toiminnan laajuutta seuran ulkopuolella.

Karjalan Sivistysseuran tuottamaan painettuun aineistoon lukeutuvat ennen kaikkea sen julkaisema *Karjalaisten Sanomat*-lehti sekä valtaosa seuran julkaisuista, joihin

²⁵ Zetterberg 2000, 353.

lukeutuu sekalainen joukko erilaisia painatteita propagandalehtisistä anomuksiin ja toimintakertomuksiin. Tämän aineiston pääasiallinen tutkimuksellinen tarkoitus on auttaa selvittämään ensimmäisen tutkimuskysymyksen valossa, millaisen kuvan seura halusi itsestään välittää, ja kuinka läpinäkyvää seuran poliittinen toiminta oli. Edellä mainittujen lisäksi käytössäni on myöhemmin kirjoitettuja muistelmaluontoista aineistoa, jotka valottavat erityisesti seuran ulkopuolisten tahojen aikalaismäkemyksiä Karjalan Sivistysseuran luonteesta.

Karjalan Sivistysseuran aineistojen lisäksi tarkastelen sellaisia arkistoaineistoja, joilla selkeä yhteys Karjalan Sivistysseuraan tai sen toimintaan. Näistä keskeisimmät ovat seuran keskeisten henkilöiden arkistot ja kokoelmat, Itä-Karjalan komitean arkisto, Aunuksen väliaikaisen hoitokunnan arkisto. Ahavan ja Härkösen yksityiskokoelmien sisältämä kirjeenvaihto täydentää Karjalan Sivistysseuran arkistosta löytyvää kirjeenvaihtoa ja auttavat siten selvittämään seuran toimijoiden edesottamuksia, myös muiden kuin Ahavan ja Härkösen osalta. Sivistysseuran aktiiveista myös Wasili Keynäällä ja Aleksei Mitrolla on omat arkistot, mutta heidän osaltaan työni kannalta keskeinen aineisto on sijoitettuna Karjalan Sivistysseuran arkistoon.

Eri organisaatioiden arkistot auttavat arvioimaan niissä toimineiden Karjalan Sivistysseuran keskeisten henkilöiden toimintaa ja sitä kautta Karjalan Sivistysseuran vaikutusta näihin organisaatioihin ja päinvastoin. Lopuksi olen käynyt läpi Ulkoministeriön arkiston laajaa Itä-Karjalan kysymystä koskevaa sarjaa Karjalan Sivistysseuran toimialaa sivuavin signumein, jotka pitävät sisällään pääosin virkakirjeenvaihtoa, kirjelmiä, anomuksia ja pöytäkirjoja Karjalan Sivistysseuran ja sen toimijoiden piiristä.

Edellä luetelluista, sinällään laajoista arkistokokonaisuuksista olen käynyt läpi lähinnä pöytäkirjoja, joista selviää tutkimuksen kannalta oleelliset tiedot kyseisissä toimielimissä vaikuttaneista sivistysseuralaisista ja näiden tehtävistä. Lähdeaineistooni liittyy kuitenkin muutamia ongelmakohtia. Erityisesti vuoden 1918 osalta arkistomateriaalissa on ajoittaisia puutteita, mikä ilmenee tietyiltä osin esimerkiksi aukkoina kirjeenvaihdossa. Toisaalta Sivistysseuralle on ajan saatossa luovutettu aineistoa, joilla on jo aiemmin ”sytytetty pesää”, ja johon on sisältynyt vaateita aineiston tuhoamisesta tiettyjen ehtojen toteutuessa.²⁶ Tällaiset seikat herättävätkin aineiston osalta kysymyksen siitä, missä määrin se nykyisessä muodossaan edustaa tutkittavaa ilmiötä.

²⁶ Niilo Hilippälän luovutuskirje 30.9.1971. HHA. 4. KA.

Toinen erityinen ongelmakohta koskee käyttämäni muistelmaluontoista aineistoa, josta osa on kirjoitettu lähes 40 vuotta tosiasiallisten tapahtumien jälkeen. Tällaisen aineiston luotettavuutta on hankala arvioida, etenkin kun itse tapahtumien jälkeen sattuneet yhteiskunnalliset myllerrykset ovat saattaneet muuttaa muistelijan itsensä perspektiiviä verrattuna alkuperäiseen tapahtumaan. Sivistysseuran piirissä syntynyt aineisto on myös huomattavan yksipuolista ja luonteeltaan osin propagandistista, mikä hankaloittaa entistään seuran toiminnan tarkoituksien selvittelyä.

Aineistolähtöistä työtäni ja sen kirjoitusprosessia ohjaavat metodiset periaatteet koostuvat perinteisestä yksityiskohdista kohti yleistävää etenevästä induktiivisesta työstä.²⁷ Työmetodini teoreettisena lähtökohtana on aineistolähtöinen lähdekriittinen sisällönanalyysi. Työprosessini koostuu siten karkeasti kolmesta työvaiheesta. Ensimmäinen vaihe koostuu lähdeaineiston läpikäynnistä ja havainnoinnista. Toisessa vaiheessa luokittelen, koostan, yhdistelen ja jäsennän aineiston, samalla sitä lisää havainnoiden. Kolmas vaihe käsittää käytännön kirjoitusprosessin, aineiston peilaamisen aiempaan tutkimukseen ja siten lopullisen synteessin luomisen.

Käytännössä olen soveltanut henkilölähtöisen historian tutkimuksen lähtökohtaa, jossa pyritään ymmärtämään tutkittavien henkilöiden motiiveja näiden persoonien ja identiteettien kautta, joihin puolestaan on keskeisenä tekijänä vaikuttanut tutkittavien toimijoiden oma tausta, ympäristö ja erilaiset roolit eri yhteyksissä. Toisaalta olen pyrkinyt hahmottamaan Karjalan Sivistysseuran ympärillä toimineiden erillisten yksilöiden välistä suhteiden ja vaikuttamisen verkkoa verkostanalyysin periaatteiden mukaan. Verkostanalyysi on yhteiskuntatieteistä lainattu metodi, jonka avulla voidaan hahmottaa henkilöiden välisiä suhteita, vaikutusvaltaa ja asemaa yhteiskunnassa, eikä keskeistä ole se, missä määrin tutkittavat henkilöt itse tiedostavat toimintansa verkkomaisen luonteen. Verkostanalyysin mahdollistaa myös Sivistysseurasta muodostuvan verkoston tarkastelun kiinteän selvärajaisen yhdistyksen sijaan laveampana, reunoiltaan häilyvänä ihmis-suhteiden kokonaisuutena. Karjalan Sivistysseuran tapauksessa verkoston tarkastelun keskeisenä elementtinä on myös verkostossa vaikuttava sosiaalinen pääoma. Tällä tarkoitetaan verkostossa vaikuttavien aineettomien ilmiöiden, kuten luottamuksen, tarkastelua ikään kuin aineellisenä voimavarana.²⁸

²⁷ Lappalainen 2002, 57–58; Siltala 2018, ~51–52 (e-kirja).

²⁸ Eriksson 2015, 8, 16/417 (E-kirja); Roiko-Jokela 1995, 15–17; Ruuskanen 2015, 228, 238/417 (E-kirja).

Työn rakenne

Tutkielmani perusrakenne on kronologinen. Olen jakanut aihealueen kolmen pääluvun kesken ajanjakson merkittävimpien käännekohtien mukaan. Ensimmäisen pääluvun alussa käyn läpi Sivistysseuraa edeltäneen Vienan Karjalaisten Liiton historiasta ne aiheet, joiden hahmottaminen on tärkeää tarkasteltaessa itse Sivistysseuran toimintaa. Tämän jälkeen tarkastelen seuran perustamisvaiheita ja seuran alkuvaiheiden toiminnan poliittisuuden ilmenemistä. Ensimmäisen luvun keskeisenä teemana näyttäytyy Sivistysseuran autonomialinja, jonka päätepiste ja seuran toiminnan kannalta ensimmäinen taitekohta ajoittuu Suomen sisällissodan syttymiseen tammikuussa 1918. Toisessa luvussa tarkastelen Sivistysseuran aktiivien edesottamuksia vuoden 1918 aikana, jolloin seura aktiivineen toimi aktiivisesti Karjalan liittämiseksi Suomeen. Syksyllä 1918 Vienan retkien Sivistysseuran kannalta karmea päätös ja maailmansodan päättymisen luoma uusi poliittinen tilanne loivat uuden taitekohdan, jonka myötä siirryn kolmanteen päälukuun. Kolmannessa luvussa tarkastelen Sivistysseuran toimintaa maailmansodan jälkipyykin aikana. Vuoden 1918 lopusta alkaen Sivistysseuran poliittinen vaikutustyö painottui Karjalan kysymykseen ratkaisun hakemiseen rauhanneuvotteluiden kautta, joista keskeisimmät olivat Pariisin rauhanneuvottelut vuonna 1919 ja Tarton rauhanneuvottelut vuonna 1920. Tarton neuvottelujen päätös luo myös päätepiirteen tämän tutkielman käsittelylle.

Päälukujen alaluvuissa käsittelen kuhunkin päälukuun sisältyviä asiakokonaisuuksia temaattisesti, mutta pyrkien säilyttämään niiden kronologisen järjestyksen. Käsittämäni aiheet ovat kuitenkin usein ajallisesti päällekkäisiä tai limittäisiä, mistä johtuen en alalukujen osalta täysin kronologisessa tarkastelussa kykene pitäytymään.

1 AUTONOMIA AGITOIMALLA

Maaliskuun vallankumouksen jälkeen huhtikuussa 1917 perustetun Karjalan Sivistysseuran oli tarkoitus jatkaa edeltäjänsä, vuonna 1906 perustetun Vienan Karjalaisten Liiton toimintaa.²⁹ Sen tehtävänä oli ollut ennen kaikkea Vienan-Karjalan aineellinen ja henkinen kehittäminen. Liiton tarmokkaasti alkanut toiminta oli kuitenkin ajautunut törmäyskurssille Venäjän hallinnon ja ortodoksisen kirkon kanssa, josta seurasi toiminnan hiipuminen ja vajaan vuosikymmenen hiljaiselo.³⁰

Maaliskuun vallankumouksen valtaan nostaman Venäjän väliaikaisen hallituksen optimistinen lupaus uudesta, vapaamielisemmästä ajasta loi virtaa koko venäläiselle kansalaisyhteiskunnalle. Vanhan hallinnon venäläistytämispolitiikasta kärsineille vähemmistökansoille ja etenkin niiden etuja ajaneelle, kansallisesti itsetietoiselle sivistyneistölle tämä oli aivan erityinen lupaus paremmasta. Eivätkä karjalaiset olleet poikkeus.

Tilanne ei kuitenkaan ollut täysin uusi. Vallankumouksen vapauden huumassa oli paljon samaa, kuin oli ollut vuonna 1905, jolloin suurlakon seurauksena keisari myöntyi antamaan niin kutsutun lokakuun manifestin 30.10.1905. Manifestin myötä Venäjä siirtyi kertaheitolla absoluuttisesta autokratiasta perustuslailliseksi monarkiaksi. Se sai kaksikamarisen parlamentin, jonka lakia säätäväksi alahuoneeksi muodostui valtakunnanduuma. Lokakuun manifesti takasi myös lukuisia muita kansalaisoikeuksia, kuten sanan-, lehdistö- ja kokoontumisvapauden. Ilo jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi keisarin kiristettyä otettaan valtakunnasta jo seuraavana kesänä.³¹ Lyhyeksi jäänyt vapaamielinen aika Venäjällä oli kuitenkin riittävä käynnistääkseen tapahtumasarjan, joka lopulta johti muun muassa Karjalan Sivistysseuran perustamiseen vuonna 1917.

1.1 Karjalaisaktivismia vuoteen 1917

1.1.1 *Vallankumous saa Paavo Ahavan toimimaan*

Koska Karjalan Sivistysseura perustettiin jatkamaan suoraan Vienan Karjalaisten Liiton työtä, on syytä tarkastella hieman liiton juuria. Vienan Karjalaisten Liiton synty oli ollut epäsuoraa seurausta vuoden 1905 vallankumouksesta. Marraskuun 1905 alussa kokoontui Uhtualla Vienassa yhdeksän hengen aktivistiryhmä, jonka keskeisiä toimijoita olivat Iivo

²⁹ Karjalan Sivistysseuran perustavan kokouksen ptk. 9.4.1917. KSSA C:1. KA.

³⁰ Lehtinen 1956, 15, 20–25; Ranta 1997, 40.

³¹ Pipes 1991, 43–44, 51–54, 158; S.n. ”October manifesto”. *Encyclopædia Britannica* -verkkojulkaisu.

Kaukoniemi³² ja Paavo Ahava.³³ Ryhmän suunnitelmiana oli toimia ”Itä-Karjalan kansan kansalliseksi ja valtiolliseksi valveuttamiseksi”. Toteuttaakseen tavoitetta käytännössä, päätti ryhmä organisoida sarjan kansalliskokouksia. Samalla oli tarkoitus kerätä rahvaan toiveita Vienan kehittämiseksi ja toimittaa toiveet eteenpäin tahoille, jotka voisivat ajaa niitä poliittisesti eteenpäin.³⁴

Uhtuan aktivistit laativat kokouksia varten listan niistä epäkohdista, jotka heidän mielestään kipeimmin tarvitsivat korjausta Vienan-Karjalassa. Esille nousivat muiden muassa jumalanpalvelusten, koulujen ja valtion virkamiesten venäjänkielisyys. Nämä oli saatava kansankielisiksi. Alueen tiestön suoranainen olemattomuus ja suoran postilinjan puute Suomeen olivat myös tärkeitä seikkoja. Muita esille tulleita asioita olivat maanomistukseen liittyvien uudistusten sekä terveyden- ja köyhäinhoidon tarve. Kansankielistä lukutaitoa tuli kehittää lukutupien ja kirjastojen avulla. Myös Suomessa asuvia itä-karjalaisia tuli innostaa tukemaan Vienassa tapahtuvaa kansallista valistustoimintaa.³⁵

Aktivistiryhmän tavoite kansallisesta ja valtiollisesta valveuttamisesta oli ilmeisen onnistunut: 3.1.1906 Uhtualla pidetyn suuren kansalaiskokouksen pöytäkirjassa esitetty lista vaatimuksista oli kattava. Mahtipontisimmat vaatimukset koskivat kansanvaltaista perustuslaillista hallitusmuotoa ja valtiollista vapautta. Muutoin kansalaiskokouksen vaatimuslista noudatti pitkälti aktivistiryhmän suunnitelmia erinäisin tarkennuksin ja vähäisin lisäyksin koskien lähinnä kieltolain asettamista, asepalvelusta, Suomen ja Vienan välisen tullirajan poistoa sekä kunnallishallintoa.³⁶ Aktivistien tavoitteista vaatimuslistalla jäi mainitsematta ainoastaan köyhäinhoito ja kansankieliset kirjastot ja lukutuvat.

Aktivistien toive kansalaiskokouksien leviämisestä muihin vienalaiskuntiin toteutui, ja niitä pidettiin vuodenvaihteessa 1905–1906 ympäri Vienan-Karjalaa.³⁷ Vienan kansalaiskokousten huipentumaksi muodostui Uhtualla 27.1.1906 pidetty parinsadan hengen kansalaiskokous, jossa päätettiin perustaa Venäjän Perustuslaillisdemokraattisen puolueen (Kadettipuolue) Arkangelin kuvernementin komitean alainen 35-henkinen

³² Aikaisemmin Ivan Mitrofanoff. Eri henkilö kuin Aleksei ja Benjamin Mitron isä, joka oli myös nimeltään Ivan Mitrofanoff. Linna, Eeva-Kaisa ”Woi nyt oikein riskisti” (art.). *Karjalan Heimo* 1–2/2016, 15.

³³ Muut tuolloin kokoukseen osaa ottaneet olivat Petri Lesojeff, Vaseli Jeremejeff-Räihä, Anni Jeremejeff-Räihä, Anna Mitrofanoff-Kaukoniemi, Aleksanteri ”Santeri” Vepsäläinen, Vaseli Dorofejeff-Vaara sekä Hotatta Remsujeff. Ahava, Paavo. ”30 vuoden takaa.” (muistelma). *Viena-Aunus* 11–12/1935, 148.

³⁴ Ahava, Paavo. ”30 vuoden takaa.” (muistelma). *Viena-Aunus* 11–12/1935, 148.

³⁵ Ahava, Paavo. ”30 vuoden takaa.” (muistelma). *Viena-Aunus* 11–12/1935, 148–149.

³⁶ Härkönen 1920, 195–199.

³⁷ Ks. esim. Akimov 2013, 35–36; Keynäs 1932, 699.

paikallistoimikunta.³⁸ Käytännössä toimikunnan tarkoitus oli toimia vienankarjalaisten poliittisena äänitorvena ja vaikuttaa Kadettipuolueen kautta duumassa.

Paikallistoimikuntaan valittiin muiden muassa Paavo Ahava, Iivo Kaukonieni sekä Sakari Alanko, jotka kaikki asuivat vakituisesti Suomen puolella ja olivat tulevia Vienen Karjalaisten Liiton ja Karjalan Sivistysseuran aktiiveja, mutta mukana oli myös muita Suomen vienalaisia. Paikallistoimikunnan tehtäväksi muodostui tammikuun alun kansalaiskokouksen linjausten pohjalta laatia ja toimittaa duumalle adressi, sekä siitä tiedottaminen kaikkiin Vienen pitäjiin. Toimikunnan tuli myös aloittaa nimien keruu adressiin sekä lahjoitusten kerääminen toiminnan rahoittamiseksi.³⁹

Kun adressi luovutettiin eteenpäin Arkangelin kuvernementin duuma-edustajille, oli siihen saatu kasaan noin 3 000 allekirjoitusta.⁴⁰ Karjalaisiksi Kemin kihlakunnassa oli merkitty 28 000 henkeä,⁴¹ jolloin adressin olisi allekirjoittanut noin 11 prosenttia alueen karjalaisväestöstä. Vertailun vuoksi voi todeta, että Suuren adressin oli vuonna 1899 allekirjoittanut noin viidennes Suomen tuolloisesta väestöstä.⁴² Vaikka tiettömän Vienen vaikeakulkuisuus on varmasti haitannut nimien keräystä, mistään kansan syvien rivien tahdonilmauksesta tuskin voi puhua. Se ei kuitenkaan estänyt Ahavaa kumppaneineen ja myöhemmin Vienen Karjalaisten Liittoa käyttämästä hyväkseen adressin 3 000 allekirjoituksen luomaa vaikutelmaa kansanjoukkojen tahdosta. Adressin poliittinen vaikutusvalta jäi myös olemattomaksi: keisari hajotti duuman pian sen kokoontumisen jälkeen kadettien radikaalin, monarkian lopulliseen hävittämiseen tähtäävän politiikan vuoksi, eikä se kokoontunut uudestaan ennen seuraavaa vuotta. Helmikuussa 1907 kokoontuneessa toisessa duumassa kadetit joutuivat myös oppositioon,⁴³ karjalaisten menettäessä näin lopunkin toivonsa saada asiaansa ajetuksi perustuslaillisdemokraattisen puolueen kautta.

Uhtualla kokoontuneiden heimoaktivistien yhtenä tavoitteena oli ollut saada Suomessa oleilleet itäkarjalaiset tukemaan Uhtuan kansalaiskokouksen asettamia tavoitteita. Toimeen tarttui Paavo Ahava, joka oli kirjeitse yhteydessä Suomessa asuviin karjalaisiin. Vaasassa pidettiin huhtikuussa 1906 Vienen Karjalaisten Liiton perustamista valmisteleva kokous, jossa oli paikalla parisen kymmentä juuriltaan vienalaista osanottajaa.

³⁸ Ranta 1997, 18–19.

³⁹ Ranta 1997, 19–20.

⁴⁰ Keynäs 1932, 699–700.

⁴¹ Vuonna 1907, perustuen ilmeisesti Venäjän vuoden 1897 väestönlaskentaan. Lönnroth 1918a, 161, 164.

⁴² Tommila 1999, 153–155.

⁴³ Pipes 1991, 160–164, 179.

Kokouksen tärkeimpänä tehtävänä oli hahmotella tulevan liiton toiminnan raameja Uhtuan tammikuun alun kansalaiskokouksen pohjalta. Samalla aloitettiin valmistelut varsinaisen liiton perustamiseksi Tampereella elokuussa.⁴⁴

Vaikka Liittoa lähdettiin perustamaan Uhtuan kokouksen linjausten pohjalta, on syytä havaita, etteivät suinkaan kaikki karjalaiset pitäneet Uhtuan kokouksen radikaalia ohjelmaa kannatettavana, eivätkä karjalaiset olleet niin yksimielisiä autonomiaohjelmasta, kuin myöhemmin on annettu ymmärtää. Vaasan kokous vastaanottikin Iivana Martinoffin kirjeen, jossa tämä vetosi jättämään liiton toiminnasta pois venäjävastaisuuden ja suuren maailman poliittiset ponnet, ja sen sijaan kehotti kokousta vetoamaan suoraan keisariin adressilla, ”jossa lausuttaisiin julki se rakkaus ja uskollisuus hallitsijaa kohtaan, jota karjalaisista ei mikään halla ole kuihduttanut”.⁴⁵

Kaikki marraskuun 1905 ja elokuun 1906 välille sijoittuva vienalaiskansallinen toiminta Vienan kansalaiskokouksista aina Vienan Karjalaisten Liiton perustamiseen voidaan näin ollen yhdistää Uhtuan aktivisteihin marraskuussa 1905. Vienalaisten organisoituminen näyttääkin tapahtuneen kuin käsikirjoituksen mukaan; aktivistit järjestivät kansalaiskokoukset, joiden lopputulemana muodostettiin poliittinen toimikunta viemään pitkälti aktivistien määrittelemiään tavoitteita ylemmille hallinnon tasoille. He myös olivat aktiivisesti luomassa Vienan Karjalaisten Liittoa, joka toimisi näiden tavoitteiden toteuttamiseksi, ja toimivat myös itse sen piirissä.

Näyttää siltä, että Paavo Ahava ja Iivo Kaukoniemi olivat tämän organisoitumisen keskeisimpiä henkilöitä. He olivat aktiivisia ja päämäärätietoisia alusta loppuun päätyen Vienan Karjalaisten Liiton keskeisiksi toimijoiksi. Ahavan ja Kaukoniemen nopea ja harpoimaton toiminta lokakuun manifestin jälkeen kielii myös siitä, että idea ja raamit tällaiselle toiminnalle olivat olleet olemassa jo ennen syksyn 1905 poliittista kuohuntaa. Kadettipuolueen paikallisosaston perustaminen Uhtualle lienee ollut kansallisen organisoitumisvaiheen harvoja tapahtumia, joita Ahava tovereineen ei ollut suunnitellut etukäteen. Koko puoluetahan ei ollut olemassa ennen syksyä 1905. Ahava ja Kaukoniemi tarttuivat hetken tarjoamaan tilaisuuteen. Edellä kuvailtu toimintatapa periytyi myöhemmin myös Karjalan Sivistysseuralle.

⁴⁴ Akimov 2013, 39–46; Lehtinen 1956, 11–14; Ranta 1997, 22–29.

⁴⁵ Keynäs, Wasili. ”Karjalan Sivistysseura Itä-Karjalan vapauspyrkimysten tukijana.” (Art.). *Viena-Aunus* 3/1942 s. 49–51.

1.1.2 Vienen Karjalaisten Liiton nousu ja tuho

Vienen Karjalaisten Liitto perustettiin virallisesti Tampereella 3.–4. elokuuta 1906.⁴⁶ Tuolloin valitussa liiton johtokunnassa oli jo mukana lukuisia sellaisia henkilöitä, jotka vaikuttivat myöhemmin vahvasti myös Karjalan Sivistysseuran johtokunnassa. Näitä olivat liiton puheenjohtajaksi valittu Aleksei Mitro, sihteeri Sakari Alanko, ja johtokunnan jäsenet Paavo Ahava, Timo Manner ja Iivo Härkönen. Myös Aleksei Mitron veli Benjamin oli valmistellut liiton toimintaa aktiivisesti Vaasan kokouksen jälkeen, muttei osallistunut liiton toimintaan aktiivisesti opiskellessaan Yhdysvalloissa ja Saksassa.⁴⁷

Uuden yhdistyksen sääntöjen mukaan liiton tarkoituksiksi tuli ”Vienen karjalaisten henkisen ja aineellisen tilan kohottaminen”. Säännöissä määriteltiin tavoitteen saavuttamiseksi suomenkielisen koulutoiminnan ja kirjastojen perustaminen ja tukeminen, liiton lehden julkaisu, sekä epämääräisesti muotoiltu Karjalan aineellisen vaurastumisen edistäminen.⁴⁸ Vienen Karjalaisten Liiton toiminnan tuli siis sääntöjen valossa olla luonteeltaan varsin viatonta, eikä esimerkiksi Uhtuan kokouksen radikaaleimpia vaatimuksia hallitusmuodosta ja valtiollisesta vapaudesta olisi Liiton sääntöjen puitteissa voitu edistää. Tällainen raja ei tietenkään vastannut sitä tarvetta, johon Uhtuan aktivistit olivat liiton perustamista kaavailleet: tarkoituksena oli nimenomaan ollut saada Suomessa asuvat karjalaiset tukemaan Uhtuan kokouksen määrittelemiä tavoitteita.

Ottaen huomioon nämä Liiton perustamisen taustalla vaikuttaneet linjaukset sekä Ahavan johtamien aktivistien tavoitteet ”Itä-Karjalan kansan kansalliseksi ja valtiolliseksi valveuttamiseksi”, lienee kohtuullista olettaa säännöissä määritellyn toiminnan olleen todellisuudessa lähinnä venäläisten viranomaisten rauhoittelua varten. Tästä kielivät myös Liiton myöhemmin kohtaamat ongelmat venäläisten virkamiesten ja ortodoksisen kirkon kanssa. Molemmat tahot syyttivät Vienen Karjalaisten Liittoa juuri tämänkaltaisesta toiminnasta. Myös Raimo Ranta toteaa liiton toiminnan olleen todellisuudessa virallista linjaa radikaalimpaa, ja katsoo erityisesti Paavo Ahavan olleen tämän suuntauksen takana. Toisaalta Ranta on esittänyt, että maltilliselle, sääntöjen kuvaamalle toimintalinjalle oli myös vahva kannatus Liiton johtokunnassa.⁴⁹

⁴⁶ Akimov 2013, 53; Ranta 1997, 32.

⁴⁷ S.n. ”Karjalan Sivistysseuran ja sen edeltäjän Vienen Karjalaisten Liiton johtokunnan jäsenet ja toimihenkilöt.” (taulukko). *Toukomies* 4–5/1931, 98–99; S.n. ”Tohtori-insinööri Benjamin Mitro” (nekrologi). *Toukomies* 1–2/1925.

⁴⁸ Lehtinen 1956, 15; Ranta 1997, 40.

⁴⁹ Ranta 1997, 49.

Perustamisensa jälkeen Vienan Karjalaisten Liiton toiminta lähti käyntiin vauhdikkaasti. Liitto perusti jo syyslukukaudeksi 1906 kiertokoulun Vuokkiniemelle ja rahoitti kolme vienankarjalaista opiskelemaan Sortavalan kiertokoulunopettajaseminaariin. Kevätlukukaudeksi ilmestyi myös Paavo Ahavan, Liiton sihteerin Oskar Hainarin ja Lauri Pääkkösen toimittama ja WSOY:n kustantama karjalaislapsille suunnattu aapinen, *Pieni Alku-opastaja Vienan Karjalaisille*. Keväällä alkoivat kiertokoulut myös Uhtualla ja Pistojärvellä sekä veistokoulu Uhtualla. Vanhempaa vienalaisväestöä Liitto pyrki sivistämään ja valveuttamaan lukutupien avulla. Lisäksi Liitto perusti kolme kirjastoa. Kaksi pienempää sijoitettiin Vuokkiniemeen ja Kiestinkiin, suurin Uhtualle. Paikkakunnalla oli myös sijainnut Paavo Ahavan teini-ikäisenä vuonna 1889 A. V. Ervastin avustuksella perustama kirjasto, joka tosin lakkautettiin puolessa vuodessa viranomaisten pitäessä sitä vaarallisena.⁵⁰

Syksystä 1906 alkaen Vienan Karjalaisten liitto kustansi myös postiyhteyden Suomesta Suomussalmelta rajan yli Vuokkiniemeen kerran kuukaudessa. Liitto lobbasi asian suhteen myös Suomen postihallitusta, joka perusti rajaseudulle neljä uutta postipysäkkiä kesällä 1907. Karjalan Sivistysseuran 50-vuotishistoriikin kirjoittanut Erkki Lehtinen epäilee postinkulun helpotusten tehdyn lähinnä Liiton lehden, *Karjalaisten Pakinoiden* levityksen edesauttamiseksi.⁵¹ Todellisuudessa halu postinkannon edistäminen lienee kuitenkin noussut aidosta tarpeesta. Aihe nousi esille jo varhaisessa vaiheessa Uhtuan aktivistien ja kansalaiskokouksen yhteydessä syksyllä ja talvella 1905–1906, kauan ennen lehden perustamista. Lisäksi postinkulun vaikeus oli vahvasti esillä vielä Karjalan Sivistysseurankin aikana. Lisäksi se seikka, että kerran kuukauteen suoritettu postinkanto tärkeäksi mielletyllä reitillä oli merkittävä parannus Vienan ja Suomen väliseen postinkantoon, kertoo omaa karua kieltään alueen postiyhteyksien tuolloisesta tilasta.

Arvatenkin juuri *Karjalaisten Pakinoiden* kärkeä kirjoittelu Karjalan ja karjalaisten asemaan liittyen kiinnitti eräiden ortodoksisten piirien ja venäläisten viranomaisten huomion Vienan Karjalaisten Liittoon. Ortodoksipiireissä luterilaisesta Suomesta päin toteutettu sivistystyö nähtiin uskonnollisena vaarana, kun taas venäjävastaisia ja suomenmielisiä kirjoituksia pidettiin muun muassa valtiolle vaarallisina. Toisaalta joissain ortodoksisissa piireissä Liiton toiminta herätti huolta molemmista näkökulmista.⁵²

⁵⁰ Keynäs, Wasili 1932, 698; Lehtinen 1956, 8, 20–22; Nevalainen 2006, 24–26; Ranta 1997, 57; Vuoristo 1988, 44.

⁵¹ Lehtinen 1956, 22.

⁵² Lehtinen 1956, 27; Loima 1999, 117–119, 124; Ranta 1997, 88, 107–109.

Tämä johti lopulta Vienan Karjalaisten Liiton kohtaamaan ylitsepääsemättömään vastustukseen. Liiton koulut, lukutuvat ja kirjastot suljettiin, Liiton rahoittamalta maantiehankkeelta takavarikoitiin työkalut ja jopa *Karjalaisten Pakinoita* Aunukseen kuljettanut karjalaisvanhus pidätettiin. Myös Liiton aktiiveja Vienassa pidätettiin ja Paavo Ahavan kanssa vuonna 1905 koko liikettä käynnistämässä olleet Vasili Jeremejeff-Räihä ja Hotatta Remsujeff karkotettiin Siperiaan.⁵³ Samaan aikaan Venäjällä levisi uudelleen vuoden 1905 vallankumousta edeltänyt panslavistinen ja itsevaltainen ilmapiiri. Suomessa ilmiö tunnettiin vuodesta 1908 eteenpäin toisena venäläistämiskautena, ja kun Vienan Karjalaisten Liiton toiminnalle otolliset olot olivat päättyneet sekä Venäjällä että Suomessa, sen toiminta käytännössä ensin hiipui ja sitten loppui vuonna 1911.⁵⁴

1.2 Uusi alku

1.2.1 *Sivistysseura jatkaa siitä mihin vuonna 1911 jäätiin*

Karjalan Sivistysseuran perustava kokous pidettiin Tampereella Elias Lönnrotin syntymäpäivänä 9.4.1917. Kokousta edeltävänä päivänä oli osa entisistä Vienan Karjalaisten Liiton aktiiveista jo luonnostellut uuden yhdistyksen toimintalinjoja, jotka vahvistettiin varsinaisessa kokouksessa. Toiminnan periaatteiksi linjattiin, että uuden yhdistyksen ”tulisi kaikessa toiminnassaan esiintyä vain tukevana, avustavana voimana” jottei toiminnasta ”voisi kukaan loukkaantua, [ja] siihen pitäisi olla oikeus kaikissa oloissa ja suhteissa.” Kokous päätti myös lähettää seuran lähetystön Pietariin väliaikaisen hallituksen puheille hakemaan virallista, legitimoivaa hyväksyntää seuran toiminnalle. Kansan parissa toimiessaan seuran johtokunta otti kauttaaltaan uskonnollisesti varovaisen linjan. Se kehotti seuran ruohonjuuritason toimijoita Karjalassa pitäytymään erossa uskonasioista ja painotti seuran pitävän sitä jokaisen henkilökohtaisena asiana.⁵⁵ Ohjelmallisesti seura kuitenkin ajoi kirkon kansankielistämistä ja Vienan ja Aunuksen liittämistä Suomen ortodoksiseen hiippakuntaan.⁵⁶ Seuran aktiivit olivat selkeästi oppineet Vienan Karjalaisten Liiton kokemista vastoinkäymisistä.

⁵³ Toisinaan karkotuspaikaksi mainitaan Kirgisia.

⁵⁴ Lehtinen 1956, 22, 24–31; Loima 1999, 124; Ranta 1997, 73, 89–90, 107–109.

⁵⁵ A. Mitro Netsäiselle 27.8.1917. KSSA F:1. KA; Ahava Härköselä 28.8.1917. KSSA F:4. KA; Härkönen Vepsäläiselle 5.9.1917. KSSA F:4. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 29.5.1917. KSSA C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran perustavan kokouksen ptk. 9.4.1917. KSSA C:1. KA.

⁵⁶ Setälä 1970, 45, 48–51.

Seuralle heti kokouksen jälkeen luonnostellut ja hieman myöhemmin vahvistetut viralliset säännöt olivat hengeltään samansuuntaiset.⁵⁷ Niissä yhdistyksen tarkoituksiksi määrättiin kaikenlainen Vienan ja Aunuksen ”sekä mahdollisuuden mukaan muillakin alkuperäisen karjalaisen heimon asuma-alueilla” tehtävän aineellisen ja henkisen työn tukeminen. Tukityön keinoiksi säännöissä asetettiin neuvonta ja ohjeet, kansan toiveiden ja anomusten toimittaminen asianomaisille tahoille, raha-avustusten myöntäminen sekä kansankielinen julkaisutoiminta aikakaus- ja sanomalehtien sekä kirjallisuuden muodossa. Sisällöllisesti seuran linjaan ei siis tullut juuri muuta uutta kuin se, että Vienan lisäksi myös Aunus oli virallisesti seuran toimialuetta ja johtokunnasta tehtiin aiempaa karjalaispainotteisempi sääntöjen avulla, jotka määräisivät, että kaksi kolmasosaa seuran toimivista jäsenistä⁵⁸ tulisi olla karjalaisia.⁵⁹ Karjalaisen enemmistön vaatiminen oli seuralta ennen kaikkea propagandistinen peliliike, josta lisää tuonnempana.

Seuran maltillista linjaa selittänee osaksi myös Paavo Ahavan läsnäolon puute. Ahava oli ollut jo Vienan Karjalaisten Liiton aikaan selkeästi liiton radikaaleimpia, mutta myös vaikutusvaltaisimpia henkilöitä, ja oli sitä yhä. Ahava, joka ei ollut päässyt paikanpäälle Tampereelle, oli lähettänyt perustavalle kokoukselle kirjeen⁶⁰, jossa esitti omat varsin radikaalit kantansa. Sisällöllisesti Ahavan kirje vastasi varsin pitkälti sitä, mitä Ahava aktivistitovereineen oli suunnitellut jo lokakuun manifestin jälkeen vuonna 1905. Oleellisimpana erona oli se, että nyt Ahava kannatti Vienan täysimääräistä liittämistä Suomen suuriruhtinaskuntaan ja toivoi Sivistysseurankin asettuvan tälle kannalle.⁶¹

Perustavassa kokouksessa valittu seuran johtokuntakin oli kokoonpanoltaan varsin tuttu. Puheenjohtajaksi valittiin Aleksei Mitro, varapuheenjohtajaksi Timo Manner, sihteeriksi Iivo Härkönen ja johtokunnan muiksi jäseniksi Benjamin Mitro, Sakari Alanko, Wasili Keynäs ja Paavo Ahava. Varajäseniksi valittiin J. Arhippainen ja Ville Mattinen. Aleksei Mitro oli toiminut Vienan Karjalaisten Liiton puheenjohtajana koko sen olemassaolon ajan. Härkönen, Manner ja Ahava olivat olleet johtokunnassa alusta loppuun ja

⁵⁷ Karjalan Sivistysseuran sääntötoimikunnan kokouksen ptk. 9.4.1917. KSSA C:1. KA, Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 28.5.1917. KSSA C:1. KA.

⁵⁸ Seuran jäsenet jaettiin toimiviin ja kannattaviin jäseniin. Kannattavaksi jäseneksi pääsi kuka vain Suomen ja Venäjän kansalainen. *Karjalan Sivistysseuran säännöt* 1917, § 4.

⁵⁹ *Karjalan Sivistysseuran säännöt* 1917, § 3, § 4.

⁶⁰ Kirje ei tosin ehtinyt perille kokoukseen, mutta Härkönen laati puhtaaksikirjoitetun pöytäkirjaversioiden siten että Ahavan kirje mainittiin. Härkönen A. Mitrolle 17.5.1917. KSSA F:1. KA.

⁶¹ Paavo Ahavan kirje Karjalan Sivistysseuran perustavalle kokoukselle 4.4.1917. Liite Karjalan Sivistysseuran perustavan kokouksen pöytäkirjaan. 9.4.1917. KSSA C:1. KA.

Alanko liiton aktiivisimman ajan.⁶² Benjamin Mitro oli ollut aktiivisesti mukana perustamassa liittoa ja Wasili Keynäs oli ollut liiton aktiivinen jäsen. Ainoastaan toisella varajäsenellä, Ville Mattisella ei ollut aiempaa taustaa Vienen Karjalaisten Liitossa.⁶³

Karjalan Sivistysseura ryhtyi kuitenkin jo alkuunsa aktiivisiin poliittisiin toimiin, jotka mahtuivat lähinnä näennäisesti perustavan kokouksen ja sääntöjen linjaamiin mallitilisiin raameihin. Seura alkoi valmistella agitaatiotyötä Venäjän perustuslakia säättävän kansalliskokouksen⁶⁴ vaaleja silmällä pitäen. Se katsoi, että väliaikaisen hallituksen lupaan kansojen yhdenvertaisuuden myötä perustuslakia säättävä kokous olisi tilaisuus ajaa Karjalalle autonomista asemaa.⁶⁵ Monien sosialistien 1800-luvulla omaksuma ajatus kansojen itsemääräämisoikeudesta oli ajan kuluessa levinnyt, ja siitä oli 1900-luvulla muodostunut eräänlainen aikakauden poliittinen ihanne. Sosialistien lisäksi ajatus oli omaksuttu laajasti myös muissa poliittisissa piireissä.⁶⁶ Itsemääräämisoikeuden periaate oli selkeästi myös Karjalan Sivistysseuran autonomia-ajattelun taustalla vaikuttanut aate.

Sivistysseuran kaavailema autonomia tosin toteutuisi vain, jos karjalaiset saisivat omat ehdokkaansa kokousedustajiksi. Karjalaisten omien ehdokkaiden läpipääsy taas oli mahdollista vain, jos karjalaiset olisivat suurissa määrin tarpeeksi valistuneita äänestämään vaaleissa. Seura perusteli vaaliagitaation aloittamista lavean ympäripyöreästi Karjalassakin heränneillä ”tällaisilla ajatuksilla”. Todellisuudessa ”tällaisten ajatusten” heräämisestä nimenomaan Karjalassa, ainakaan laajassa mitassa, ei ole säilynyt viitteitä. Käytännön tasolla päätti seura painattaa vaaleista kertovan suomen-, aunuksen- ja venäjänkielisen lentolehtisen, sekä lähettää ”persoonallisia asianselittäjiä”, agitaattoreita, Itä-Karjalaan.⁶⁷

Perustavaa kokousta seuranneella viikolla julkaistiin muutamissa suomalaisissa sanomalehdissä Iivo Härkösen laatima kirjoitus uuden yhdistyksen perustamisesta.⁶⁸

⁶² S.n. ”Karjalan Sivistysseuran ja sen edeltäjän Vienen Karjalaisten Liiton johtokunnan jäsenet ja toimihenkilöt.” (taulukko). *Toukomies* 4–5/1931, 98–99.

⁶³ Lehtinen 1956, 12, 20; Vuoristo 1996, 13, 32–34.

⁶⁴ Maaliskuun vallankumouksen yhteydessä duuman nimittämä Venäjän väliaikainen hallitus oli katsonut tilanteen olleen sellainen, että valtakunta tarvitsisi kokonaan uuden perustuslain. Se määräsi pidettäväksi vaalit Venäjän uutta perustuslakia säättävää kansalliskokousta varten, joka päättäisi millä perusteilla Venäjää jatkossa hallittaisiin. Samalla väliaikainen hallitus julisti Venäjän eri kansat yhdenvertaisiksi ja sysäsi erityisesti valtakunnan rajaseuduilla hallinnon paikallisille toimijoille, jotka perustivatkin nopeasti omia joksengi itsehallinnollisia elimiään ympäri valtakuntaa. Se ei kuitenkaan ottanut suoraan kantaa vähemmistökansojen autonomiakysymyksiin, vaan sysäsi lopullisen vastuun perustuslakia säättävälle kokoukselle. McMeekin 2017, 137–138; Pipes 1991, 296–299; Pipes 1997, 50–52.

⁶⁵ Karjalan Sivistysseuran perustavan kokouksen ptk. 9.4.1917. KSSA C:1. KA.

⁶⁶ Cortright 2011, 54–56, 73.

⁶⁷ Karjalan Sivistysseuran perustavan kokouksen ptk. 9.4.1917. KSSA C:1. KA.

⁶⁸ Härkönen A. Mitrolle 14.4.1917. KSSA F:1. KA.

Kirjoitus mukaili Karjalan Sivistysseuran perustavan kokouksen linjauksia seuran toimintaperiaatteista, mutta siinä mainittiin myös Venäjän perustuslakia säätävä kansalliskokous ja sen luomat mahdollisuudet Venäjän Karjalan autonomiapyrkimyksille.⁶⁹ Merkittävää on tekstin luonne painettuna lehtikirjoituksena. Kirjoitus oli suunnattu kaikelle kansalle ja se edustaa sitä kuvaa, minkä Karjalan Sivistysseura halusi antaa itsestään ulospäin. Tässä kontekstissa tapa, jolla Itä-Karjalan autonomiakysymys tuotiin esiin, on varsin merkittävä. Kirjoituksessa nimittäin todetaan seuran kannattavan karjalaisten keskuudesta syntynyttä ajatusta kansalaiskokoukseen valmistautumisesta autonomiapyrkimyksiä silmällä pitäen. Tekstissä ei kuitenkaan mainita lainkaan keinoja, joilla Sivistysseura aikoi tätä ”karjalaisten keskuudesta syntynyttä” hanketta tukea.

Karjalan Sivistysseuran perustamisajan järjestelmällisesti välittämä viesti oli, että seuran aktiivisuus autonomiakysymyksessä olisi vain vastaus karjalaisista itsestään nousevaan autonomialiikkeeseen. Siitä huolimatta karjalaista kansaa täytyi ryhtyä valistamaan varsin mittavilla toimenpiteillä asiasta, joka näennäisesti oli heistä itsestään lähtöisin. Tästä ristiriidasta nousee vääjäämättä kysymys siitä, mistä tai keiltä oli peräisin ajatus karjalaislähtöisestä autonomia-ajattelusta, jolla Karjalan Sivistysseura poliittista aktiivisuuttaan perusteli. Mistään karjalaisen kansan keskuudesta nousseesta avun tarpeen täyttämisestä ei voida puhua. Tämä näkyy erityisesti niissä konkreettisissa keinoissa, joihin seura oli ryhtymässä. Miksi seuran olisi pitänyt valistaa kansaa vaaleista ja autonomiapyrkimysten tärkeydestä, jos kansa itse olisi laajalti seuralta toivonut autonomia-asian ajamista? Moinen laaja-alainen agitointi olisi ollut turhaa, mikäli karjalainen kansa olisi jo valmiiksi seissyt yhtenäisesti autonomialiikkeen takana.

Karjalan Sivistysseura oli pohjimmiltaan karelianistinen, Suomeen asettuneen itä-karjalaistaustaisen sivistyneistön järjestö. Siksi lienee kohtuullista olettaa, että myös seura lähellä olleet henkilöt venäjänpuoleisessa Karjalassa kuuluivat vastaavanlaiseen sosioekonomiseen ryhmään ja olivat siten kansallismielisen ajattelutavan omaksunut sivistyneistöä. Näin ollen ne anonyymit karjalaiset tahot, joiden autonomiapyrkimysten avustamiseen seura niin vahvasti vetosi, todennäköisesti olivat seuran itsensä omia tai läheisiä ylemmän yhteiskunnallisen statuksen omaavia toimijoita. Karjalan autonomia oli selvästi seuran toimijoille läheinen ja tärkeä tavoite. Karjalan Sivistysseura tarjosi heille siten oivan toiminta-alustan näiden pyrkimysten toteuttamiselle: seuran toiminnassa

⁶⁹ S.n. ”Karjalan Sivistysseura”. (Art.). *Uusi Suometar* (US) 13.4.1917.

voitaisiin aina vastaisuudessaakin vedota venäjänkarjalaisista itsestään kumpuavan toiminnan tukemiseen, vaikka todellisuudessa aloite tulisikin seuran piiristä.

1.2.2 Sivistysseura vierailee väliaikaisen hallituksen luona

Johtokunnan palattua Tampereelta omille paikkakunnilleen, alkoi Venäjän väliaikaisen hallituksen luo tehtävän lähetystömatkan valmistelu välittömästi. Iivo Härkönen, joka oli vastuussa väliaikaiselle hallitukselle osoitetun kirjelmän laatimisesta, konsultoi Helsingissä ”erinäisiä valtiollisia henkilöitä” tiedustellakseen heidän mielipiteitään seuran hankkeesta Suomen kannalta. Keitä nämä henkilöt ikinä olivatkaan, näyttivät asian suhteen vihreää valoa ja pitivät seuran valitsemaa linjaa hyvänä ja Suomelle vahinkoa tuottamattomana.⁷⁰ Alkuvaiheessa Karjalan Sivistysseura laski toimintansa paljolti sen varaan, että se saisi väliaikaisen hallituksen hyväksynnän toiminnalleen. Seuran aktiivit eivät kuitenkaan ilmeisesti itse uskoneet tähän täysin, mikä näkyy erityisesti Härkösen väliaikaiselle hallitukselle laatiman kirjelmän sisällössä.

Härkösen tavoitteena oli selkeästi antaa väliaikaiselle hallitukselle kuva mahdollisimman venäläisestä ja venäläismielisestä yhdistyksestä. Seuran jäsenten karjalaisuutta painotettiin ja seuran suomalaisuus ohitettiin pikaisella maininnalla. Kirjelmän lopussa olleet lähetystön jäsenten nimet ilmoitettiin niiden venäjänkielisissä muodoissa, vaikka niistä tosiasiallisesti käytettiin suomennettuja muotoja. Itse lähetystö koostui täysin venäjänkarjalaisista ja Härkönen itse, jättäytyi lähetystöstä suomalaisuutensa ja heikon venäjän kielen taitonsa perusteella. Hän epäili näiden seikkojen tekevän lähinnä hallaa seuralle. Seuran vielä hyväksymättömiin ja kirjelmään liitteeksi tuleviin sääntöihin Härkönen teki lisäyksen, jonka mukaan vähintään kaksi kolmasosaa seuran toimivista jäsenistä tulisi olla karjalaisia. Tämä oli vain ja ainoastaan väliaikaista hallitusta varten lisätty kohta.⁷¹

Kirjelmän alustuksena oli perusteellinen katsaus Karjalan sivistykselliseen ja taloudelliseen nykytilaan, jossa vanha sortohallitus sai kuulla kunniansa. Tätä seurasi seitsenkohtainen lista seuran anomuksista. Heti ensimmäisessä kohdassa se toivoi väliaikaisen hallituksen myötämielistä suhtautumista seuran toimintaan ja toivoi itselleen kannatusta. Tämän jälkeen seura anoi kirkkojen ja koulujen kansankielistämistä, missä se myös tarjosi omaa apuaan. Seura pyysi myös hallinnollisia uudistuksia, jotta Karjalan virkamiehet

⁷⁰ Härkönen A. Mitrolle 14.4.1917. KSSA F:1. KA.

⁷¹ Härkönen A. Mitrolle 18.4.1917. KSSA F:1 KA.

nauttivat kansan luottamusta ja osaisivat kansan kieltä. Näitä tarpeita helpottamaan seura toivoi Karjalaan pappis- ja opettajaseminaaria ja oppikoulua. Myös maanteiden rakentaminen olisi aloitettava mahdollisimman pian, sillä esimerkiksi Vienassa ei vielä ole ollut muita maanteitä kuin Vienan Karjalaisten Liitolta vuonna 1908 kesken jäänyt vajaan kahden kilometrin pituinen pätkä. Seuran autonomiahankkeista tai muista toimista kansalliskokouksen vaalien suhteen ei mainittu sanallakaan.⁷²

Vaateidensa lopuksi seura toivoi, että aiempia toimia harkitsemaan asetettaisiin toimikunnat 1) kirkollisia asioita, 2) koulukirjojen julkaisua ja tarkastusta sekä 3) paikallisten olojen ja uudistusten tutkimista varten. Toiseen toimikuntaan Sivistysseura ehdotti sisällytettäväksi kaksi seuran jäsentä ja kolmannen toimikunnan kohdalla seura ehdotti, että toimikuntaan kuuluisi kaksi edustajaa Vienasta, kolme tai neljä Aunukselta, yksi Venäjän hallituksesta ja yksi Karjalan Sivistysseurasta. Hallituksen edustaja toimisi myös koko Vienan ja Aunuksen Karjalan komissaarina.⁷³ Voitto Setälä tulkitsi tämän Sivistysseuran kaavailuksi eräänlaiseksi Karjalan omaksi väliaikaiseksi hallitukseksi.⁷⁴ Oli se sitten sellaiseksi tarkoitettu tai ei, muistuttaa ehdotuksen kuvailema toimikunta jonkinlaista puoliautonomista hallintoviritelmiä, jossa Venäjän hallituksen edustajan ja koko toimikunnan rooli muistutti kenraalikuvernöörin ja senaatin asemaa Suomessa. Tämä oli linjassa väliaikaisen hallituksen politiikan kanssa, jossa se kannusti valtakunnan syrjäseutuja muodostamaan omia paikallisia hallintoelimiään.⁷⁵

Merkillepantavinta ehdotuksessa oli kuitenkin siihen sisällytetty Karjalan Sivistysseuran asema, joka olisi toteutuessaan tehnyt seurasta tosiasiallisesti hyvin merkittävän julkisen vallan käyttäjän Karjalassa. Setälän tulkintaan rinnastaen, olisi seura saanut käytännössä oman ministerin ”Karjalan väliaikaiseen hallitukseen”. Myös paikka koulukirjoja julkaisevassa ja tarkastavassa toimikunnassa olisi antanut seuralle merkittävän aseman sen suhteen mitä Karjalan lapsille opetettiin.

Pienten viivästysten myötä lähti Sivistysseuran lähetystö kohti Pietaria toukokuun alussa. Lähetystöön kuuluivat puheenjohtaja Aleksei Mitro, varapuheenjohtaja Timo Manner, ja johtokunnan jäsenet Sakari Alanko ja Paavo Ahava. Lisäksi mukana oli johtokunnan ulkopuolelta Juho Tanner. Myös sihteeri Iivo Härkönen oli seurueen mukana, vaikkei osallistunutkaan vierailuihin väliaikaisen hallituksen luona. Pietarissa

⁷² *Karjalan Sivistysseura ja Vienan Karjalaisten Liiton Toiminta Loppuvuosinaan*. 1917, 21–30.

⁷³ *Karjalan Sivistysseura ja Vienan Karjalaisten Liiton Toiminta Loppuvuosinaan*. 1917, 21–30.

⁷⁴ Setälä 1970, 49–50.

⁷⁵ Pipes 1997, 50.

kohtaamiensa lisäviivästysten vuoksi pääsi lähetystö hallituksen edustajien puheille vasta viikon odottelun jälkeen 11. ja 12. toukokuuta, ja silloinkin jo sovittu sisäministeri ruhtinas Georgi Lvovin tapaaminen peruuntui viime hetkellä. Lähetystö sai kuitenkin jätettyä kirjelmänsä sisäministerin kanslialle.⁷⁶

Opetusministeri Alexander Manuilovin ja Pyhän synodin yliprokuraattori Vladimir Lvovin vastaanotot onnistuivat kuitenkin suunnitellusti. Molemmissa tapaamisissa piti Aleksei Mitro ministereille puheen, joka referoi varsinaisen kirjelmän. Puheen jälkeen ministeri ja yliprokuraattori keskustelivat tovin lähetystön kanssa ja saivat henkilökohtaiset lyhyemmät kirjeet, joissa seura teki tarkentavia lisäehdotuksia varsinaisen kirjelmän anomuksiin. Molemmat hallituksen edustajat osoittivat hyväksyntänsä seuran lähetystölle ja anomuksille, ja ministeri Manuilovin kerrotaan (seuran mukaan) jopa todenneen, että seura saa vapaat kädet toimintaansa Karjalassa, kunhan se ei riko lakia.⁷⁷

Sisäministeri ruhtinas Georgi Lvovin tapaamisen peruuntumisesta huolimatta Siivistysseuran lähetystömatka vaikutti olleen menestys. Väliaikaisen hallituksen edustajat eivät olleet vain antaneet siunaustaan seuran toiminnalle, vaan olivat sen kanssa myös monessa asiassa samoilla linjoilla. Vaikka lopulta mikään seuran anomuksista ei ehtinyt toteutua ennen väliaikaisen hallituksen kaatumista heinäkuussa,⁷⁸ oli lähetystömatka ennen kaikkea propagandavoitto seuralle, joka saattoi nyt varsin turvallisella mielin alkaa ajamaan ohjelmaansa Karjalassa. Lähetystö saattoi palata hyvillä mielin Suomeen.

1.2.3 Seuran ohjelman yksityiskohdat tarkentuvat

Toukokuu 1917 oli Karjalan Siivistysseuran johtokunnalle kiireellistä aikaa. Heti perustavan kokouksen jälkeen pidetyssä ensimmäisessä johtokunnan kokouksessa päätettiin yleiskokouksen tahdon mukaisesti teettää uudesta tilanteesta ja tulevista vaaleista kertovaa lentolehdistä. Suomeksi ja venäjäksi lehtistä painettaisiin 30 000 ja aunuksen kielellä 40 000 kappaletta, yhteensä 100 000 kappaletta. Suomen- ja aunuksenkielisistä lehtisistä vastasi Härkönen ja venäjänkielisestä käännöksestä Benjamin Mitro. Hankkeen pikaisesta tahdistista kertoo se, että lehtinen oli painovalmis jo samalla viikolla. Samalla päätettiin perustaa seuralle uusi äänenkannattaja, jonka toimittajaksi valittiin Härkönen. Lentolehminen ja äänenkannattaja jäivät kuitenkin odottamaan, kunnes kiireellisempi

⁷⁶ B. Mitro A. Mitrolle 24.4.1917. KSSA F:1 KA; *Karjalan Siivistysseura ja Vienan Karjalaisten Liiton Toiminta Loppuvuosinaan*. 1917, 30–31.

⁷⁷ *Karjalan Siivistysseura ja Vienan Karjalaisten Liiton Toiminta Loppuvuosinaan*. 1917, 29–33.

⁷⁸ Ranta 1997, 117.

lähetytömatka oli hoidettu pois päiväjärjestyksestä. Lähetystön kotiuduttua alkoi lento-lehtisten lähettäminen Karjalaan, sekä seuraavan seuran yleiskokouksen valmistelu. Härkönen puolestaan uurasti *Karjalaisten Sanomien* ensimmäisen näytenumeron parissa, joka ilmestyi juuri parahiksi ennen toukokuun lopussa pidettyä yleiskokousta.⁷⁹

Yleiskokouksen aluksi käytiin läpi seuran alkuvaiheiden toimintaa sen saadessa kokousväeltä täyden hyväksynnän ja hyväksyttiin seuran lopulliset säännöt. Varsinaisina asioina muotoiltiin raamit seuran tulevalle toiminnalle. Kokous päätti muun muassa yksityiskohdat seuran agitaattorien toiminnan suhteen, josta lisää tuonnempana. Koulutoimen suhteen päätettiin Karjalaan perustaa seuran kiertokouluja jo seuraavana syksynä neljä kappaletta, jonka lisäksi oli tarkoitus alkaa suunnittelemaan Karjalaan omaa alkeisopetuksen opettajaseminaaria, mikäli valtio ei tällaiseen ryhtyisi. Asialistalla olleet luku- ja kirjastot, postinkannon laajentaminen ja ”toimenpiteet maantieasian hyväksi” jätettiin ajanpuutteen vuoksi seuran johtokunnan huoleksi, joka kokoontui seuraavana päivänä. Käytännössä puolestaan johtokunta jätti nämä Paavo Ahavan ja Timo Mannerin huoleksi.⁸⁰

Merkittävimpiä päätöksiä mitä seuran johtokunta kokouksessaan 29.5.1917 teki, oli päätös asettaa seuralle asiamiehiä ja paikallistoimikuntia. Aluksi sellainen perustettiin vain Helsinkiin, mutta vastaisuudessa seuran toiminnan kannalta merkittävimmät paikallistoimikunnat sijaitsivat Karjalassa. Paikallistoimikunnat koostuivat seuran paikallisista aktiiveista, ja niiden tehtävänä oli toimia seuran edustajina omilla alueillaan tehden samalla seuralle tärkeää ruohonjuuritason työtä. Tuolloin johtokunta päätti myös aloittaa varainhankinnan pyytämällä avustuksia muilta sivistysasialle vihkiytyneiltä yhdistyksiltä ja -laitoksilta sekä Suomen senaatilta. Seura aloittaisi myös lobbaustyön Suomesta Karjalan halki Muurmannin radalle kulkevan rautatieyhteyden aikaansaamiseksi. Lopuksi johtokunta päätti seuran auttavan heinäkuussa Uhtualla pidettävän vienalaisten kansankokouksen ja kesäjuhlan, Karjalan Päivien, ohjelman valmistelussa.⁸¹

⁷⁹ B. Mitro A. Mitrolle 13.4.1917. KSSA F:1. KA; Härkönen A. Mitrolle 17.5.1917. KSSA F:1. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 9.4.1917. KSSA C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 7.5.1917. KSSA C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 28.5.1917. KSSA C:1. KA.

⁸⁰ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 29.5.1917. KSSA C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 28.5.1917. KSSA C:1. KA.

⁸¹ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 29.5.1917. KSSA C:1. KA.

1.2.4 *Kansalta mandaatti seuran autonomiaohjelmalle*

Uhtualla kauniissa ja lämpimässä suvessa 11.–12.7.1917 pidetyt Petrun päivän juhlat sujuivat rattoisasti. Edes ”sapeli- ja pistinmiekat” eivät enää tulleet häiritsemään, kuten Paavo Ahava tapahtumaa kuvasi. Juhlien ohjelmaan kuului yhteislauluja, puheita, runonlausuntaa ja kisailuja. Ohjelmaan merkitty näytelmä kuitenkin peruuntui, koska sitä ei ehditty harjoitella tai edes kirjoittaa kokonaan. Sivistysseuran niin kutsuttu apu juhlaohjelman suhteen piti sisällään Timo Mannerin, Benjamin Mitron, Sakari Alangon ja Iivo Kaukoniemen pitämät puheet, joissa painotettiin ”kansallisen ja valistuksellisen heräämisen tärkeyttä”. Samansisältöisen puheen piti myös suomipropagandistin maineessa ollut opettaja Anastasia Lesojeff, joka myöhemmin toimi myös seuran opettajana Vuokkiniemellä.⁸²

Karjalan Sivistysseuran kannalta juhlaa tärkeämpi oli kuitenkin 12.–13.7.1917⁸³ pidetty kansalaiskokous. Kokoukseen saapui väkeä laajalti Vienasta niin, etteivät kaikki mahtuneet edes kokoustaloon sisälle vaan kokous piti pitää ulkotiloissa. Kokouksen edustavuudeksi ilmoitettiin 9 000 henkeä, kolmannes koko alueen karjalaisväestöstä, mikäli mukaan laskettiin myös ne kyläkunnat, jotka olivat lähettäneet kokoukseen vain edustajansa. Sivistysseura itse pyrki omassa viestinnässään antamaan sanavalinnoillaan kuvan Uhtualle kerääntyneistä suurista massoista.⁸⁴ Kokouksen keskiössä oli Venäjän Karjalan ”yksityiskohtainen hallinnollinen järjestely”, mikä käytännössä tarkoitti ohjelmaa Karjalan omaksi autonomiseksi hallitusmuodoksi.⁸⁵

Itse kokouksen puheenjohtajiksi valittiin *kansalaiset* Timo Manner ja Sakari Alanko sekä sihteereiksi *kansalaiset* Iivo Kaukoniemi ja Simo Loginoff. Loginoffia lukuun ottamatta kaikki olivat Sivistysseuran jäseniä, joskin myös Loginoff liittyi myöhemmin seuraan.⁸⁶ Ilmaisulla *kansalaiset* haluttiin toisaalta painottaa kokouksen luonnetta kansalaiskokouksena ja toisaalta häivyttää Suomeen asettuneen karjalaiseliitin leimaa ja asemaa puheenjohtajien ja sihteerien kontolta. Autonomiaohjelman olivat ”kansan pyynnöstä”⁸⁷ laatineet Iivo Härkönen, Paavo Ahava, Eino Leino – yhteiskunnallisesti aktiivisen toimittajan roolissa – sekä varatuomari Viljo Puustinen ja asianajaja Väinö

⁸² Ahava Härköselä 25.7.1917. KSSA. F:4. KA; Ahava A. Mitrolle 25.7.1917. KSSA. F:1. KA; Härkönen 1936, 18; *Karjalaisten Sanomat* 1.9.1917. Lesojeff A. Mitrolle 29.4.1917. KSSA. F:1. KA.

⁸³ Setälä 1976, 214.

⁸⁴ Ahava Härköselä 25.7.1917. KSSA. F:4. KA; *Karjalaisten Sanomat* 1.9.1917.

⁸⁵ Setälä 1976, 214.

⁸⁶ *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, 5, 7; Uhtuan kansalaiskokouksen ptk. 13.7.1917. KSSA. Ha:5. KA.

⁸⁷ Härkönen 1919, 13.

Kylmäkoski.⁸⁸ Myös he olivat kaikki Sivistysseuran jäseniä.⁸⁹ Myös Aleksei Mitro tutustui etukäteen ohjelman luonnokseen, joka ei kokonaisuudessaan häntä oikein miellyttänyt. Mitro kritisoi ohjelmaa sen liiasta yksityiskohtaisuudesta hallinnon järjestelyn suhteen. Hänen käsityksensä mukaan seuralla tai perustuslakia säätävällä kokouksella ei ollut oikeutta luoda ”kansalle hallinnollisia järjestysmuotoja ja sitten pakottaa heitä niihin alistumaan ja niitä noudattamaan”. Sen sijaan tällaiset seikat oli jätettävä kansan itsensä päätettäväksi, jähkä itse autonomia olisi saavutettu.⁹⁰

Paavo Ahavan mukaan oli Karjalaisten laululla aloitetussa kansalaiskokouksessa ”meno [– –] vilkasta ja keskusteluissa käytettiin puheenvuoroja, vaihdettiin ajatuksia, mielipiteitä julki lausuttiin ja toivomuksia esitettiin”.⁹¹ Kokouksen lopputulemana päätti kokous yksimielisesti⁹² vaatia Venäjän perustuslakia säätävältä kansalliskokoukselta

- I) *että Vienen (Arkangelin) ja Aunuksen (Olonetsin) läänien karjalaisista ja vepsäläisistä osista muodostettaisiin erityinen yhtenäinen hallintoalue [– –]*
- II) *että tämän alueen rajat kulkisivat joko etempänä mainittuja paikkoja myöten tai asettakoon Kansalliskokous niitä määräämään erityisen komitean, jonka jäseniksi on tuleva yhtä monta karjalaista että venäläistä edustajaa;*
- III) *että tällä alueella olisivat yhteisiä yleisvaltakunnallisen hallintojärjestelmän kera raha-, posti-, sota- ja oikeuslaitos sekä näistä johtuvat asiat, mutta muut asiat olisivat oman erikoisen alueellisen hallintojärjestelmän alaisia, nimittäin: maanomistusasiat, kulkuneuvoasiat, kouluasiat, terveydenhoitoasiat, kauppaa, teollisuutta ja muita elinkeinoja koskevat asiat, sisäiset hallinto- ja järjestyksenpitoasiat sekä vihdoinkin näistä johtuvat omat sisäiset verot;*
- IV) *että kirkollisessa suhteessa tästä alueesta muodostettaisiin oma erityinen Karjalainen Hiippakunta [– –] hallinnollisten rajojen mukaisesti; ja*
- V) *että tämän alueen ylimpänä hallinnollisena virkamiehenä olisi alueen Komissari, jonka nimittäisi Venäjän Yleisvaltakunnallinen Hallitus ja joka hallitsisi aluetta erityisen Ylineuvoston [– –] avulla.⁹³*

Voitto Setälän mukaan tämä oli ensimmäinen kerta, kun julkisesti hahmoteltiin yhtenäisen ja kansallinen Karjala. Tätä ennen Aunusta ja Viena oli kohdeltu ainoastaan kahden

⁸⁸ Setälä 1976, 214.

⁸⁹ *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, 5, 6, 8.

⁹⁰ A. Mitro Härköselä 1.7.1917. KSSA. F:4. KA.

⁹¹ Ahava Härköselä 25.7.1917. KSSA. F:4. KA.

⁹² Yksimielisesti siinä merkityksessä, ettei kukaan kokouksen osallistujista jättänyt pöytäkirjaan eriävää mielipidettä tai vastalauseita.

⁹³ Uhtuan kansalaiskokouksen ptk. 13.7.1917. KSSA. Ha:5. KA.

erillisen kuvernementin syrjäseutuina. Valtiollisiin ulkosuhteisiin ei vaatimuksissa puuttunut sanallakaan, sillä nämä kuuluivat itsestäänselvästi Venäjän valtiolle.⁹⁴ Näitä vaatimuksia seurasi yksityiskohtainen selvitys suunnitellusta hallinnollisesta järjestelmästä. Tässä merkillepantavaa oli suunniteltu päätösvallan jako hallinnon eri tasoille, jossa painotettiin erityisesti kunnanneuvostojen ja jopa kyläkokousten päätösvaltaa omien alueidensa asioista. Autonomiaohjelman loppuun ujutettu kohta maareformista oli myös merkittävä uudistus. Käytännössä kaikki Karjalan maat olisi kansallistettu, jonka jälkeen puolet viljelysmaasta olisi jaettu paikalliselle väestölle ”ikiajoiksi heidän ja heidän jälkeläistensä omistettavaksi ja hallittavaksi”.⁹⁵

Autonomiaesityksen hallinnollinen järjestelmä muistutti suuresti Venäjällä tuolloin käytettyä *semstvo*-hallintojärjestelmää, jolle ominaisia lukuisat hallinnolliset portaat olivat. Viidennessä kohdassa mainittu komissaarin virka ja ylineuvosto tosin muistuttivat Suomen kenraalikuvernöörin ja senaatin asemaa.⁹⁶ Tämäntapaistahan toimikunnan ja komissaarin asemaa oli Sivistysseura ehdotellut jo kirjelmässään väliaikaiselle hallitukselle. Tällä kertaa Sivistysseuralle ei kuitenkaan ehdotettu automaattista paikkaa *Karjalaisen hallintoalueen ylineuvostossa*.

Hallinnollisten seikkojen jälkeen kokous esitti kiireellisinä toivomuksinaan väliaikaiselle hallitukselle samoja asioita, joita Sivistysseura oli vaatinut toukokuussa lähetystömatkallaan. Esitettyjen toivomusten joukossa mainittiin myös Suomen ja Karjalan välisen tullirajan poisto, sekä kyydityslaitoksen uudistus, jotka olivat olleet karjalaisten vaatimuslistalla jo vuonna 1905, mutta eivät olleet nousseet esiin Karjalan Sivistysseuran toiminta-aikana. Aivan uusina toivomuksina esitettiin laivaliikenteen aloittamista Vienan Kuittijärvillä ja lennätin- ja puhelinlinjojen vetämistä Karjalan tiheimmin asuttujen alueiden poikki Muurmannin radalta Suomeen. Myös Karjalan poikki kulkevaa rautatietä toivottiin siten kuin Sivistysseuran johtokunta oli toukokuussa kaavaillut. Hallitukselle osoitettuja toiveita toimittamaan kokous valtuutti Karjalan Sivistysseuran johtokunnan.⁹⁷

Historia ei kerro, ketkä konkreettisesti olivat Uhtuan kesäjuhlan tai kansankokouksen varsinaisia järjestäjiä. Tapahtuma oli kuitenkin selkeästi jo valmisteilla, kun Sivistysseuran johtokunta päätti ottaa siihen osaa. Juhlien ja kokouksen mainosjulisteesa järjestäjäksi mainittiin ainoastaan ”kokouksen toimikunta”. Mikä taho oli vuoden 1917

⁹⁴ Setälä 1976, 214–215.

⁹⁵ Uhtuan kansalaiskokouksen ptk. 13.7.1917. KSSA. Ha:5. KA.

⁹⁶ Setälä 1976, 214–215.

⁹⁷ Uhtuan kansalaiskokouksen ptk. 13.7.1917. KSSA. Ha:5. KA.

Uhtualla tarpeeksi organisoitunut ja varakas voidakseen järjestää moisen tapahtuman mainosjulisteineen päivineen? Kokouksen ohjelma oli kuin suoraan Sivistysseuran asialistalta, jonka lisäksi tapahtuman mainosjulisteet lienevät suunnitellun ja painetun Suomessa – julisteessa ilmoitettiin päivämäärät ensisijaisesti gregoriaanisen kalenterin mukaan, jonka lisäksi venäjänpuoleisessa karjalassa ei liene ollut kirjapainoa latinalaisilla kirjasimilla. Vuotta myöhemmin heinäkuussa 1918 järjestetty vastaava tapahtuma laitettiin myös selkeästi Karjalan Sivistysseuran nimiin.⁹⁸ Tuolloin tilanne oli kuitenkin erilainen, Uhtuan ollessa suomalaisten vapaajoukkojen miehittämä.

Huomioitaessa myös kokouksen yhtäläisyydet esimerkiksi Paavo Ahavan toverineen vuosina 1905–1906 organisoimiin Uhtuan kansalaiskokouksiin, vaikuttaa hyvin todennäköiseltä, että tämänkin ”kokouksen toimikunta” koostuisi suunnilleen samoista, Karjalan Sivistysseuraa lähellä olevista toimijoista. Samasta kieli myös Iivo Kaukonien Härköselä lähettämä kirje, jossa tämä valitteli Karjalan Päivien ohjelman vähyyttä, mutta kertoi tämän olevan myös ymmärrettävää, koska

[– –] *useilla niillä, jotka Suomesta olivat noille juhlille menneet, oli ollut josiksi paljon hommaa Karjalan asian kanssa, että heidän aikansa ei voinutkaan riittää enempään ohjelman valmistuksiin.*⁹⁹

Tällä Kaukonien viittasi mitä ilmeisemmin Sivistysseuran toimijoihin, antaen samalla ymmärtää, että tapahtuman järjestämisen päävastuu olisi myös ollut heillä. Myös Sivistysseuran suuri rooli kokouksessa tukee tätä olettaa: kokouksen järjestäjille seura oli selkeästi tärkeä resurssi ja toisaalta Sivistysseura sai ajaa omaa ohjelmaansa varsin menestyksekkäästi, ja sai sille näennäisen puolueettoman kansankokouksen hyväksynnän.

Etenkin viimeksi mainittu seikka oli seuralle ilmeisen tärkeä. Yksityisesti Aleksei Mitron kanssa käymässään kirjeenvaihdossa Iivo Härkönen painotti jo seuran perustamisen jälkeen, ettei seuralle ole Karjalasta saatua asianomaisia valtuuksia, ja sen tulisi aluksi esiintyä vain karjalaisten tukijoina ja avustajina. Tällä Härkönen lienee tarkoittanut juuri sitä, että seuran tulisi saada virallisuusluontoinen valtuutus Karjalan kansalta toiminnalleen.¹⁰⁰ Ja juuri sen Sivistysseura sai Uhtualta kotiinviemisikseen.

⁹⁸ *Karjalan Päivät*-mainos 1917; *Karjalan Sivistysseuran Kesäjuhla* -mainos 1918.

⁹⁹ Kaukonien Härköselä 4.8.1917. KSSA F:4. KA.

¹⁰⁰ Härkönen A. Mitrolle 14.4.1917. KSSA F:1. KA.

1.3 Propagandaa Karjalaan

1.3.1 Agitaattoreita ja lentolehtisiä

Karjalan Sivistysseura teki jo keväällä perustavassa kokouksessaan päätöksen lähettää *persoonallisia asianselittäjiä*, agitaattoreita Karjalaan. Toukokuun yleiskokouksessa suunnitelma tarkentui siten, että viimeistään syyskesällä seura lähettäisi neljä agitaattoriparia Viaan ja Aunukseen. Näiden tehtäviksi määrättiin ”vaikuttaminen yksityisesti”, avustaminen kokousten järjestämisessä ja niiden keskusteluihin osan ottaminen ja ponsien laatimisessa auttaminen. Muiden toimien ohessa agitaattorien oli tarkoitus harjoittaa myös maataloudellista valistustyötä.¹⁰¹ Käytännössä ohjeistus vaikuttaa siltä, että agitaattorien tehtävänä oli ennen kaikkea ohjata karjalaiset kädestä pitäen Sivistysseuralle mieluiseen toimintaan ja päätöksiin.

Ennen varsinaisien palkattujen agitaattorien lähettämistä, seura lähetti keväällä ja kesällä painamaansa perustuslakia säättävän kansalliskokouksen vaalien valistus- ja propagandalehtistä Karjalaan. Seuran ajatuksena oli lähettää ensin vähän vähemmän lehtisiä ja lisätä niiden määrää syksyn ja vaalien lähestyessä. Sisällöltään lentolehtinen kertasi maaliskuun vallankumouksen tapahtumia ja Venäjän väliaikaisen hallituksen keväisiä päätöksiä. Tulevaa perustuslakia säättävää kansankokousta lehdykässä ylistettiin sen kansanvaltaisuudesta ja luomista mahdollisuuksista. Lehtisessä kerrottiin hyvin innostavalla tavalla, miten kokouksessa kaikki Venäjän kansat saisivat äänensä kuuluviin ja lopulta voitaisiin muodostaa eräänlainen Venäjän Yhdysvallat, jossa jokaisella vähemmistökansalla olisi oma osavaltio. Tuollaisessa osavaltiossa olisi kansa saanut itse päättää esimerkiksi koulu-, kunnallis-, maanomistus-, vero- sekä kirkollisasioistaan, hehkutettiin lehtisessä.¹⁰²

Lopuksi lentolehtisen lukijoita kehoitettiin suunnittelemaan ja pitämään omia kokouksia, jollaisia muutamia pidettiin Uhtuan suuren kokouksen lisäksi muun muassa karjalaisten sotilaiden ja rautatietyöläisten parissa sekä Pistojärvellä. Näissä kokouksissa oli useimmiten johtavina persoonina Karjalan Sivistysseuran väkeä.¹⁰³

Seuran lupailemat asiat kuulostivat hienoilta ja kannatettavilta, jopa siinä määrin että esimerkiksi Aleksei Mitro koki aitoa uskoa ja innostusta hypoteettista Venäjän

¹⁰¹ Karjalan Sivistysseuran perustavan kokouksen ptk. 9.4.1917. KSSA. C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 28.5.1917. KSSA. C:1. KA.

¹⁰² *Kansalaiset, karjalaiset, kaikki Vienen ja Aunuksen Karjalan rahvas*. 1917.

¹⁰³ S.n. ”Karjalaisten rautatietyöntekijäin kokoukset Enkijärvellä”. (ptk.). *Karjalaisten Sanomat*. 1.9.1917, 3; S.n. ”Sotilaskokous Uhtualla”. (ptk.). *Karjalaisten Sanomat*. 1.9.1917, 2–3; Pistojärven kansalliskokouksen ptk. 23.7.1917. KSSA. Ha:5. KA.

tasavaltaa kohtaan. Valitettavasti seuran maalailemalta ruusuiselta tulevaisuudelta puuttui pohja. Koko lentolehtisen innostavuus nojasi lupailuille kaikkien Venäjän kansojen kuulemisesta perustuslakia säätävässä kansalaiskokouksessa, mutta todellisuudessa näin ei ollut, kuten seurakin tuli myöhemmin huomaamaan. Kokoukseen valittiin edustajat alueittain, mikä ei automaattisesti taannut yksittäisille kansoille omia edustajapaikkoja.¹⁰⁴

Sivistysseuran piirissä oli alun perin tavoiteltu useampaa karjalaista edustajaa. Lopulta hyvien ehdokkaiden puutteen vuoksi seura asettui kuitenkin tukemaan vain yhtä ehdokasta, Vasili Vaaraa, joka oli jo vuonna 1905 ollut mukana käynnistämässä Vienen kansallista liikettä Ahavan ja muiden aktivistien kanssa. Vuonna 1907 Vaara oli myös toiminut Vienen Karjalaisten Liiton kiertokoulunopettajana Uhtualla. Kyseessä oli siis niin sanotusti seuran mies. Edeltävät vuodet Vaara oli palvellut sotaväessä, ja osasi sujuvasti niin kansan kieltä kuin venäjääkin. Uhtuan kokouksen yhteydessä Vaara oli valittu virallisesti ehdokkaaksi, mikä herätti joissain piireissä kummastusta, sillä koko mies ei ollut edes osallistunut Uhtuan kokoukseen. Tämä ei ilmeisestikään ollut hidastanut Paavo Ahavaa, joka kiiruhti jo painamaan Vaaran vaalijulistetta. Seuran piirissä yllätys olikin melkoinen, kun Vaaralta tuli viesti, jossa tämä kieltäytyi ehdokkuudesta. Tämä ei koskaan selitellyt asiaa enempää, mutta Uhtualla kiertäneen huhun mukaan tämä oli sotapalveluksensa aikana syyllistynyt jonkinlaiseen rikkomukseen, joka esti valinnan luottamustoimiin. Joka tapauksessa, kun tiedossa ei ollut yhtään varteenotettavaa ehdokasta syksyyn mennessä, seura menetti viimeisenkin toivonsa karjalaisen edustajan saamiseksi Venäjän perustuslakia säätävään kansalliskokoukseen.¹⁰⁵

Se tosiasia, että karjalaiset tuskin tulisivat saamaan yhtäkään edustajaa perustuslakia säätävään kokoukseen valkeni seuralle hiljalleen loppukesästä. Tämä sai johtokunnan harkitsemaan uudelleen agitaattorien toimenkuvaa ja määrää, ja lopulta syksyllä seuran laskuun kiersi vain yksi agitaattoripari Vienassa ja toinen Aunuksessa. Vaalipropagandan pudottua pois asialistalta, keskittyivät ”kiertäjät” tekemään lähinnä tiedustelutyötä karjalaisten mielialoista seuralle. Kävipä Ahavan mielessä ajatus siitäkin, josko karjalaiset

¹⁰⁴ A. Mitro A. Keynäälle 21.4.1917. KSSA. F:1. KA; A. Mitro W. Keynäälle 28.4.1917. KSSA. F:1. KA.

¹⁰⁵ Ahava Härköselä 31.7.1917. KSSA. F:4. KA; Ahava Härköselä 28.8.1917. KSSA. F:4. KA; Ahava A. Mitrolle 25.7.1917. KSSA. F:1. KA; A. Mitro L. Pankkoselle 29.8.1917. KSSA. F:1. KA; *Kansalaiset, Vienen läänin karjalaiset!* 1917; L. Pankkonen A. Mitrolle 31.7.1917. KSSA. F:1. KA; Vepsäläinen Härköselä 21.10.1917. KSSA. F:4. KA.

tekisivät yhteistyötä inkeriläisten ja virolaisten kanssa perustuslakiasäättävän kansankokouksen suhteen, mutta jostain syystä tämä ei edennyt käytännön tasolle.¹⁰⁶

Ennen kuin toivoa perustavan kokouksen suhteen oli tyystin menetetty, kiersi Karjalaa myös hieman epävirallisemmin seuran väkeä. Uhtuan kokouksen jälkeen Paavo Ahava jäi toviksi paikkakunnalle, jossa perustettiin tämän johdolla Uhtuan Sivistysseura, josta tuli Karjalan Sivistysseuran ensimmäinen paikallistoimikunta Karjalassa. Uhtuan toimikunnan puheenjohtajaksi asetui paikallinen luottamusmies Leo Pankkonen. Timo Manner puolestaan kiersi Uhtuan kokouksen jälkeen Viena, saaden aikaan vastaavan paikallistoimikunnan perustamisen Vuokkiniemeen. Vuokkiniemen osaston puheenjohtajaksi tuli Petr Denisoff. Elokuussa myös Tsuuppaan perustettiin seuran alaosasto.¹⁰⁷

Loppukesästä Aunuksessa kiersi seuran asialla G. R. Lappalow niminen mies. Hän ei ollut seuran aktiivisimpia toimijoita, mutta tarjoutui toimimaan seuran agitaattorina oman matkansa ohessa. Lappalow oli ilmeisesti tuona vuonna ensimmäisiä seuran toimijoita, jotka henkilökohtaisesti kohtasivat Aunuksen tavallista kansaa. Lappalowin kuvaus matkastaan oli karua luettavaa seuran johtokunnalle. Lappalow kuvasi Aunusta alkuasteella olevaksi Karjalan lapseksi, joka ei ymmärrä parastaan. Tällä hän oletettavasti tarkoitti, ettei aunuslainen rahvas juurikaan perustanut Sivistysseuran levittämästä kansallistai autonomia-aatteesta. Lisäksi Aunuksessa kuului kiertävän seuran vastaista propagandaa,¹⁰⁸ joka oli ilmeisimmin lähtöisin Vienan Karjalaisten Liiton vanhalta vastustajalta, Karjalan Veljeskunnalta.¹⁰⁹

Yhtään parempia uutisia ei ollut Salmilaisella opettajalla Vilho Petrolla, joka kiersi Aunusta Kotikasvatusyhdistyksen ja Karjalan Sivistysseuran yhteisenä lähettinä.¹¹⁰

Kansa on aivan välinpitämätön [kansallisten pyrkimysten] suhteen. Ei val-lankumouksen aikanakaan ole yhtään kertaa puhuttu oman kielen puolesta. Ei mitään vihjausta eikä henkäystääkään oman väestönsä keskuudessa sinne päin. Pidän vieraan esitelmäitsijän ja puhujan toiminnan todellista hyötyä

¹⁰⁶ Ahava Härköselä 4.9.1917. KSSA. F:4. KA; Ahava Härköselä 14.8.1917. KSSA. F:4. KA; A. Mitro Härköselä 24.8.1917. KSSA. F:4. KA; A. Mitro L. Pankkoselä 29.8.1917. KSSA. F:1. KA; Härkönen A. Mitrolle 27.8.1917. KSSA. F:1. KA; Härkönen Vepsäläiselä 5.9.1917. KSSA. F:4. KA.

¹⁰⁷ Ahava Härköselä 25.7.1917. KSSA. F:4. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 12.–13.8.1917. KSSA. C:1. KA; Manner A. Mitrolle 24.7.1917. KSSA. F:4. KA; Vuokkiniemen kansalaisko-kouksen ptk. 5.8.1917. KSSA. Ha:5. KA.

¹⁰⁸ Lappalow Härköselä 2.6.1917. KSSA. F:4. KA; Lappalow Härköselä 24.8.1917. KSSA. F:4. KA.

¹⁰⁹ Setälä 1976, 51–52.

¹¹⁰ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 12.–13.8.1917. KSSA. C:1. KA; Tsuupan Karja-laisten Seuran perustamiskokouksen ja ensimmäisen johtokunnan kokouksen ptk. 13.8.1917. KSSA. Hb:4. KA.

*tuottamattomana kansan epäilyksen takia. Tulin sitä itsekin huomaamaan ja jatkaa voisi ainoastaan – ainakin näillä sanoilla – sillä edellytyksellä, että esitelmäitsijät ja puhujat varustettaisiin asianomaisen yhdistyksen valtakirjalla ja hankittaisiin venäläisiltä viranomaisilta ihan kouraan näytettävä lupakirja, jos olisi suinkin mahdollisuutta sen saamiseen. Muussa tapauksessa julkinen toiminta niin kuin sanottu, on hyvin epäilyksen alaista ja silloin tietenkään se ei tuota toivottuja tuloksia.*¹¹¹

Välinpitämättömyyden lisäksi Seuran toiminta herätti myös suoranaisia aggressioita Aunuksessa. Päivää ennen edellisen katkelman kirjoittamista annettiin nimittäin Aunuksen kaupungin miliisille nimetön ilmianto Petrosta. Ilmiannon mukaan tämä vakoili ja koitti ”pimittää työväen ja talon jussija”, ja tämän perään toivottiin lähetettävän sotaväkeä. Ilmiantajan harmiksi miliisi, jonka haltuun viesti päättyi, oli seuralle myötämielinen Härkösen ja Petron ystävä.¹¹²

Vielä syksyllä kiersi ”ylimääräisenä lähettinä” Vienaä kansantieteilijä ja kansallismuseon amanuenssi Jussi Lukkarinen. Hänen matkansa alkuperäinen tarkoitus oli kansantieteellinen, mutta tarjoutui myös toimimaan Sivistysseuran agitaattorina. Lukkarisen kuvaus Vienen ilmapiiristä ei ollut yhtä karu kuin Aunuksessa, mutta sielläkin vieras suomalainen agitaattori herätti paikoin epäluuloisuutta ja epäiltiinpä häntä Saksan agentiksi-kin.¹¹³ Lukkarisen matka ajoittui osaksi samaan aikaan kuin Sivistysseuran virallistenkin lähettien matkat, ja hän matkustikin osan matkaansa yhdessä Santtu Vepsäläisen kanssa.¹¹⁴

Vepsäläinen oli vanhoja Vienen Karjalaisten Liiton aikaisia toimijoita, ja oli pa hän yksi niistä kahdeksasta aktivistista, jotka syksyllä 1905 ryhtyivät Paavo Ahavan kanssa käynnistämään Vienen kansallista liikettä. Vepsäläinen oli ammatiltaan puuseppä, mutta toimi myös alansa opettajana Uhtualla Vienen Karjalaisten Liiton piikkiin vuonna 1907.¹¹⁵ Santtu Vepsäläisen varsinaisena agitaatioparina Vienaä kiersi Mihail

¹¹¹ Petro Härköselä 14.8.1917. KSSA. F:4. KA.

¹¹² Lusehkinä Härköselä 24.8.1917. KSSA. F:4. KA; Nimim. ”Eräs työmies” Lusehkinä 13.8.1917. KSSA. F:4. KA.

¹¹³ Selonteko Karjalan Sivistysseuran toiminnasta ”Karjalan Sivistysseura”-nimisen kirjasein julkaisein jälkeen heinäkuun 14 päivään 1918. KSSA. Ha:6. KA; Lukkarinen, Jussi. ”Matka Vienen-Karjalaan v. 1917.” (art.). *Viena-Aunus* 4/1943, 69; Lukkarinen, Jussi. ”Matka Vienen-Karjalaan v. 1917.” (art.). *Viena-Aunus* 6–7/1943, 107; Lukkarinen, Jussi. ”Matka Vienen-Karjalaan v. 1917.” (art.). *Viena-Aunus* 12/1943, 222–223.

¹¹⁴ Selonteko Karjalan Sivistysseuran toiminnasta ”Karjalan Sivistysseura”-nimisen kirjasein julkaisein jälkeen heinäkuun 14 päivään 1918. KSSA. Ha:6. KA; Vepsäläinen Härköselä 21.10.1917. KSSA. F:4. KA.

¹¹⁵ Lehtinen 1956, 21.

Tshiigojeff, joka seuran piirissä tunnettiin lähinnä ”Timo Mannerin sisarenpoikana”, ja jonka oikeaa nimeä juuri kukaan ei tuntunut muistavan. Aunusta puolestaan kiersivät seuran varsinaisina agitaattoreina Vasili Karikoski ja Simo Onola. Heistä jälkimmäinen oli oikea ammattiagitaja, joka oli toiminut sekä maalaisliiton että sosialidemokraattien agitaattorina.¹¹⁶

Seuran omat agitaattorit olivat kaikki ortodoksisia karjalaisia, joskin Onola ja Harikoski olivat kotoisin Suomen puolelta rajaa. Tämän seikan katsoi ainakin Iivo Härkönen olevan heidän työtään edistävä, verrattuina vaihtoehtoihin suomalaisiin agitaattoreihin. Agitaattorien matkat eivät toteutuneet erinäisten sattumuksien vuoksi siinä laajuudessa, kuin alun perin oli suunniteltu, mutta matkojen tuloksiin oltiin erityisesti Vepsäläisen ja Harikosken osalta tyytyväisiä. Nämä seuran omat agitajat saivat ilmeisesti jokseenkin lämpimän vastaanoton, vaikka myös Harikoski ja Onola törmäsivät Aunuksessa seuran vastaiseen propagandaan.¹¹⁷ Toisaalta, jos loppusyksystä kiertäneet seura lähetit jättivät politikoinnin vähemmälle ja keskittyivät opastus- ja tarkkailutehtäviin, lienee tälläkin ollut myönteinen vaikutus.

Vaikka agitaattorimatkojen alkuperäinen tarkoitus, kansan valmennus Venäjän perustuslakia säättävän kansalaiskokouksen vaaleja varten, taikka laajuus ei toivotulla tavalla onnistunutkaan, olivat matkat tuloksellisia. Agitaattorit hankkivat seuralle tärkeää tiedustelutietoa Vienen ja Aunuksen rahvaan oloista, ajatuksista ja toiveista, jota seura saattoi myöhemmin käyttää hyödykseen suunnitellessaan toimintaansa. Erityisesti tavallisen kansan välinpitämätön asenne kansallisiin kysymyksiin Aunuksessa vaikuttaa yllättäneen seuraa laajuudessaan. Toisaalta tiedustelutiedon myötä seura osasi kohdistaa toimintaansa sille suopeimpiin kohteisiin, joita olivat esimerkiksi koulu- ja sivistystyön aloittaminen Repolassa ja Porajärvellä,¹¹⁸ kunnissa, jotka tulevana vuosina osoittautuivat hyvin suomalaismielisiksi.

¹¹⁶ A. Mitro Härköselä 24.8.1917. KSSA. F:4. KA; Ahava Härköselä 25.7.1917. KSSA. F:4. KA; Härkönen A. Mitrolle 21.7.1917. KSSA. F:1. KA; Härkönen Vepsäläiselä 5.9.1917. KSSA. F:4. KA; Selonteko Karjalan Sivistysseuran toiminnasta ”Karjalan Sivistysseura”-nimisen kirjasen julkaisun jälkeen heinäkuun 14 päivään 1918. KSSA. Ha:6. KA.

¹¹⁷ Harikoski & Onola A. Mitrolle n. 28.10.–3.11.1917. KSSA. F:1. KA; Selonteko Karjalan Sivistysseuran toiminnasta ”Karjalan Sivistysseura”-nimisen kirjasen julkaisun jälkeen heinäkuun 14 päivään 1918. KSSA. Ha:6. KA.

¹¹⁸ Harikoski & Onola A. Mitrolle n. 28.10.–3.11.1917. KSSA. F:1. KA; Härkönen Harikoskelle 31.12.1917. KSSA. F:4. KA; P. Kyöttinen Härköselä 3.12.1917. KSSA. F:4. KA.

1.3.2 *Sivistystyötä vai propagandaa?*

Toukokuun yleiskokouksessa muiden seikkojen ohella Karjalan Sivistysseura päätti perustaa syksyksi neljä tai viisi kiertokoulua Viaan ja Aunukseen. Syksyllä saatiinkin pystyyn erinäisin viivästyksin neljä koulua, yksi Uhtualle, kaksi Vuokkiniemeen ja neljäs Repolaan. Uhtuan koulun opettajana toimi lisäksi Pirhonen, joka oli Vienan Karjalaisten Liiton aikana käynyt ensin seuran rahoittamana Sortavalan kiertokoulunopettajaseminaarin. Tämän jälkeen oli Pirhonen aloittanut opettamisenkin seuran palveluksessa, joka kuitenkin päättyi venäläisten viranomaisten toimesta jo kuukauden jälkeen. Toisen Vuokkiniemen koulun opettajana taas toimi Anastasia Lesojeff,¹¹⁹ joka oli aiemminkin toiminut opettajana Vienassa, mutta erotettiin koska tämän epäiltiin levittävän suomalaispropagandaa.¹²⁰ Kiertokoulut toimivat syksystä 1917 omilla paikkakunnillaan aina touko–kesäkuuhun 1918 saakka. Yhteensä opetusta seuran kiertokouluissa lukuvuonna 1917–1918 sai vähän päälle 400 oppilasta.¹²¹ Syksyllä 1918 koulutoimintaa oli tarkoitus jatkaa, mutta käytännössä tämä toteutui vain Repolassa, yhteyden Suomesta muuhun Karjalaan katketessa.¹²²

Koulujen oppiaineina olivat äidinkieli, uskonto, laskento, maantiedon alkeet, laulu ja venäjän kieli, jolle varattiin erikseen kaksi oppituntia viikossa. Seuran koulujen ensisijainen tarkoitus oli tarjota Karjalan lapsille alkeisopetusta, mutta näissä kouluissa opetuksen sisältö oli mitä ilmeisemmin suomalaismielisesti virittynyttä. Kouluissa opetettava äidinkielen oli erikseen mainittu tarkoittavan suomen kieltä ja maantiedon opetusvälineiksi oli määrätty Suomea ja Venäjän Karjalaa kuvaava kartta. Seura siis katsoi, että karjalaislasten on parempi oppia tuntemaan Suomea, kuin Venäjää, jossa lapset elivät. Seura ei myöskään maininnut mitään muiden aineiden kuin venäjän kielen tuntimäärästä, joka rajoitettiin kahteen tuntiin viikossa.¹²³

Vuosikymmen aikaisemmin Vienan Karjalaisten Liiton koulut toimivat Uhtualla, Vuokkiniemellä ja Pistojarvellä.¹²⁴ Heimosotien aikaan Uhtua, Vuokkiniemi ja Repola olivat puolestaan merkittäviä karjalaisen kansallismielisen ja yhtä lailla suomenmielisen liikehdinnän keskuksia. Tämä tuskin oli täysin Vienan Karjalaisten Liiton ja Karjalan Sivistysseuran sivistystyön aikaansaannosta, mutta näiden välinen yhteys ansaitsisi

¹¹⁹ Lehtinen 1956, 20–21; Nevalainen 2006, 34–35.

¹²⁰ Lesojeff A. Mitrolle 29.4.1917. KSSA. F:1. KA.

¹²¹ Nevalainen 2006, 34–35.

¹²² Harikoski Härköselälle 2.11.1918. KSSA. F:5. KA; Keynäs A. Mitrolle 20.11.1918. KSSA. F:2. KA.

¹²³ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 12.–13.8.1917. KSSA. C:1. KA.

¹²⁴ Nevalainen 2006, 25.

jatkotutkimusta. Merkittävää Sivistysseuran sivistystyössä ja muussakin toiminnassa oli sen painottuminen Karjalassa lähemmäs Suomen rajaa. Suomen rajan läheisyydessä yhteydenpito Suomeen oli tietysti lyhyen etäisyyden vuoksi helpompaa, mikä edesauttoi myös aatteiden ja vaikutteiden kulkemista Suomesta Karjalaan. Ei lieneäkään sattumaa, että valtaosa Sivistysseuran karjalaisesta jäsenistöstä oli kotoisin Suomen rajan lähettyviltä.¹²⁵ Tämä puolestaan loi myös selkeän kierteen. Seuran toiminnassa suosittiin sen aktiivisten toimijoiden kotiseutuja, eli lähinnä Uhtuaa, Vuokkiniemeä ja Repolaa.

Koulujen lisäksi Sivistysseuran sivistystoimintaan lukeutuivat lukutuvat ja kirjastot. Ne toimivat samaan tapaan kuin Vienan Karjalaisten Liiton aikana, ja marraskuun 1917 loppuun mennessä niitä oli perustettu kuusi kappaletta. Lukutupiin tilatut lehdet edustivat suomalaista porvarillista lehdistöä, kuten Helsingin Sanomat, Uusi Suometar ja Suomen Kuvalehti. Osan lehdistä oli seura tilannut ja osa hankittiin lahjoituksina. Lukutupien lisäksi seura suunnitteli kirjastojen perustamista, ja työ tätä varten olikin jo varsin pitkällä. Se oli hankkinut kirjalvalikoiman pohjaksi 10–15 kirjastolle, mutta niitä ei ennen sotatoimien puhkeamista ehditty lähettää Karjalaan.¹²⁶ Lukutuvilla ja kirjastoilla lienee ollut taustalla samantapainen kansallishenkinen vire, kuin kouluopetuksellakin, mistä kielii esimerkiksi lukutupiin tilattujen lehtien luonne. Seuran kannalta tärkein painate oli kuitenkin sen oma äänenkannattaja, Karjalaisten Sanomat.

Karjalaisten Sanomien näytenumero ilmestyi toukokuun 1917 lopussa, ja varsinaisen ensimmäinen numero pitkän kesätauon jälkeen syyskuun alussa. Lehden oli tarkoitus ilmestyä joka toinen viikko sanomalehtimuotoisena,¹²⁷ mutta todellisuudessa se ilmestyi noin kerran kuukaudessa kahden numeron yhteispainoksina. Lehden linja oli käytännössä sama kuin Karjalan Sivistysseuralla,¹²⁸ olihan sen ainoa vakituinen toimittaja Iivo Härkönen ja suuri osa kirjoituksista syntyi seuran johtokunnan piirissä. Karjalaisten Sanomien tarkoituksena oli toimia seuran äänitorvena olemisen lisäksi viestinviejänä karjalaisien kesken, karjalaisilta muulle maailmalle sekä muulta maailmalta karjalaisille. Lisäksi osa pääosin suomenkielisen lehden jutuista julkaistiin karjalankielisinä.¹²⁹

¹²⁵ *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, passim.

¹²⁶ *Karjalaisten Sanomat* 8.6.1918; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokous 26.11.1917. KSSA. C:1. KA; Selonteko Karjalan Sivistysseuran toiminnasta ”Karjalan Sivistysseura”-nimisen kirjasen julkaisun jälkeen heinäkuun 14 päivään 1918. KSSA. Ha:6. KA.

¹²⁷ Lehtinen 1956, 36.

¹²⁸ Nygård 1978, 62–64.

¹²⁹ Nygård 1978, 63.

Tämä näkyi konkreettisesti lehden sisällössä, jossa julkaistiin paljon Venäjän valtakumouksiin liittyviä poliittisia uutisia, mutta myös lukijoiden lähettämiä kirjoitelmia arkisistakin huolista. Erityisellä tarkkuudella lehdessä kuitenkin seurattiin Venäjän muiden vähemmistökansojen tilanteen kehittymistä vuoden 1917 mitta, eikä Baltiassa, Puolassa tai Ukrainassa päässyt risukaan risahtamaan ilman, ettei siitä olisi kerrottu Karjalaisten Sanomissa.¹³⁰ Tällä oli tietysti oma poliittinen tarkoitusperänsä. Seura halusi osoittaa uutisten kautta karjalaisille, että muutkin kansat venäjällä toimivat ahkerasti itsenäisyys- ja autonomiahankkeiden parissa, ja toivoi tietysti näiden esimerkin innostavan karjalaisiakin.

1.3.3 Kohti vuotta 1918

Syksyllä 1917 Karjalan Sivistysseura aktivoitui kirkollisissa kysymyksissä. Sillä oli ollut alusta lähtien kirkollisia tavoitteita lähinnä Karjalan ortodoksisen kirkon kansankielistämisen suhteen, mutta Uhtuan kansalaiskokouksesta eteenpäin se alkoi ajamaan yhä vahvemmin myös kirkollista autonomiaa tai yhdistymistä Suomen ortodoksisen hiippakunnan kanssa. Seura sai ilmeisesti rohkaisua toiminnalleen Suomen ortodoksisen hiippakunnan puolelta, jossa asiaa myös pidettiin kannatettavana. Samalla se kuitenkin ärsytti vanhaa vihollista Vienan Karjalaisten liiton ajoilta, Karjalan Veljeskuntaa,¹³¹ jonka propagandatyön Sivistysseuran Aunuksessa kiertäneet asiamiehet ja agitaattoritkin havaitsivat. Se ei kuitenkaan Sivistysseuraa lannistanut, joka lähestyi joulukuussa Venäjän Karjalan seurakuntia kirjelmällä, joka kehotti seurakuntia liittymään Suomen ortodoksiseen kirkkoon.¹³² Konkreettisia tuloksia hankkeella ei kuitenkaan ilmeisesti saavutettu. Vastaavasti Sivistysseuran vaivihkaa kesällä ajama rautatiehanke Karjalan läpi oli jäänyt tuloksettomaksi.¹³³

Uhtuan suuri kansalaiskokous velvoitti heinäkuussa 1917 Karjalan Sivistysseuran johtokunnan viemään kokouksen kiireisiksi määrittelemiä toiveita Venäjän väliaikaiselle hallitukselle.¹³⁴ Elokuussa seuran johtokunta nimesikin puheenjohtaja Aleksei Mitron toimittamaan Uhtuan kokouksen venäjäksi käännetyn pöytäkirjan väliaikaiselle hallitukselle. Mitro kyllä vietti paljon aikaa Pietarissa syksyllä 1917, mutta hallitusvierailun

¹³⁰ *Karjalaisten Sanomat* 1917 passim.

¹³¹ Setälä 1970, 51–55.

¹³² Härkönen 1919, 37–38.

¹³³ Juntunen 1997, 65–72.

¹³⁴ Lehtinen 1956, 37; Setälä 1976, 216.

kohtalo on jäänyt epäselväksi. Mitä ilmeisemmin hän ei sitä tehnyt. Marraskuussa seuran johtokunta puolestaan linjasi, ettei se toistaiseksi tee uutta lähetystömatkaa Pietariin epävakaiden olojen johdosta.¹³⁵

Kun seura sitten alkuvuodesta 1918 alkoi suunnittelemaan uutta lähetystömatkaa Pietariin, päätettiin muodostaa erityinen ”karjalaisten kuntien lähetystö” antamaan selaista vaikutelmaa, ettei lähetystö edustaisi Suomessa asunutta karjalaiseliittiä, vaan nimenomaan karjalaisten omia vaatimuksia suuressa mittakaavassa. Eräissä varhaisissa seuran johtokunnan sisäisissä kannanotoissa näiden karjalalaiskuntien edustajiksi kaavailtiin kuitenkin ainoastaan Venäjän Karjalasta kotoisin olevia, mutta Suomeen asettuneita Sivistysseuran aktiivijäseniä. Näissä suunnitelmissa lähetystön jäseniä ei olisi valinnut mikään karjalaisen kyläyhteisön kokous, vaan Sivistysseuran johtokunta. Varsin nopeasti suunnitelmat kuitenkin asettuivat muotoon, jossa Sivistysseura kehotti karjalaiskuntia valitsemaan itse edustajansa.¹³⁶

Syy karjalaiskuntien mukaan ottoon lienee ollut tarve saada Seuran asian tueksi ”kansan tahtoa” kuvaavia pöytäkirjoja. Kansan tahto oli tässä asiassa lähinnä nimellinen, sillä vaikka seura oli saanut Kiestingistä kirjelmän, jossa sitä pyydettiin valvomaan paikkakunnan etua perustavassa kansalliskokouksessa,¹³⁷ oli varsinaista lähetystömatkaa varten pyydettyillä pöytäkirjoilla seuran puolelta tiukat kriteerit niiden sisällön suhteen.

Saadakseen oikeanlaisia pöytäkirjoja ja lähettiläitä lähetystömatkan tueksi, laati Iivo Härkönen kirjelmän, johon oli kirjattu tarkat kriteerit siitä, millaisia toimenpiteitä seura halusi toteutettavan. Kirjelmässä kehoitettiin pitämään laajasti erilaisia kuntakouksia, joiden pöytäkirjoista puolestaan piti ilmetä karjalaisten ”oma tahto” Karjalan autonomiasta Uhtuan kesäisen kokouksen mallin mukaan. Samalla kokousten tuli valita pari edustajaa mukaan lähetystömatkalle Pietariin. Näitä ohjeita sitten levitettiin Sivistysseuran kanavia pitkin Karjalaan. Hanke myös tuotti tulosta, ja tammi–helmikuussa 1918

¹³⁵ A. Mitro Ahavalle 24.9.1917. KSSA. F:1. KA; A. Mitro Härköselä 16.11.1917. KSSA. F:4. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 12.–13.8.1917. KSSA. C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 26.11.1917. KSSA. C:1. KA.

¹³⁶ Härkönen Harikoskelle, Petrolle ja Lukkariselle (erilliset, mutta sisällöllisesti vastaavat kirjeet) 11.1.1918. KSSA. F:5. KA; Härkönen Tergijeffille, Kyöttiselle, Grigorjeffille, Arhipoffille, Pankkoselle ja Titoffille (erilliset, mutta sisällöllisesti vastaavat kirjeet) 11.1.1918. KSSA. F:5. KA; Manner A. Mitrolle 7.1.1918. KSSA. F:2. KA.

¹³⁷ A. Mitro Kiestingin kunnan valtuusmiehille 7.1.1918. KSSA. F:2. KA; A. Mitro Härköselä 8.1.1918. KSSA. F:5. KA.

pidettiin Venäjän Karjalassa useita kuntatason (*volosti*) kokouksia, joissa talonpoikaisneuvostot tekivät seuran haluamat päätökset.¹³⁸

Seuran johtokunnassa ei kuitenkaan luotettu karjalaisten kykyyn toimia itsenäisesti johtokunnan toivomalla tavalla. Esimerkiksi Paavo Ahava suunnitteli lähtevänsä Timo Mannerin kanssa Karjalaan usean viikon agitointi- ja tiedustelumatkalle, jonka yhteydessä ”myöskin voitaisiin valita henkilöt lähetystöön”.¹³⁹ Suunnitelmilla oli Aleksei Mitron varaukseton tuki. Matka oli myös tarkoitettu luonteeltaan epäviralliseksi ja Sivistysseuran ulkopuoliseksi hankkeeksi.¹⁴⁰ Epävirallisuuden selkeänä tarkoituksena oli selkeästi seuran roolin hälventäminen agitointi- ja koko lähetystöhankkeessa. Sivistysseura meni roolinsa häivyttämisessä jopa niin pitkälle, että tammikuun lopussa seuran johtokunnan kokouksen pöytäkirjaan tehtiin seuraava merkintä:

[U]seilta tahoilta Venäjän Karjalaa oli tullut tietoja, että siellä valmistellaan suurempaa, mahdollisimman yleistä edustajalähetystä Venäjän hallituksen puheille tarkoituksenaan laajentaa Venäjän Karjalan valtiollisia ja kansallisia oikeuksia ja kun tähän nähden oli pyydetty Karjalan Sivistysseuran apua, päätti johtokunta saattaa tästä hankkeesta erityisten kiertokirjeiden kautta tiedon kaikille Venäjän Karjalan kunnille ja johtohenkilöille, jossa kiertokirjeissä painotettaisiin tällaisen lähetystömatkan tärkeyttä, selitettäisiin seuran kantaa ~~ja aikeita~~ tässä suhteessa sekä ehdotettaisiin, että kukin kunta pitäisi asian johdosta ensi tilaisuudessa virallisen kansallisen kokouksen ja siinä valitsisi esim. yhden henkilön kysymyksessä olevaan lähetystöön.¹⁴¹

Karjalan Sivistysseura siis pyrki selkeästi luomaan narratiivia, jossa se oli mukana lähetystöhankkeessa ainoastaan avustavassa roolissa, kuten seuran säännöt määräsivät.¹⁴² Ottaen huomioon, miten paljon seuran piti valistaa, selvittää, opastaa, valmistella ja ohjata, vain ja ainoastaan toteuttaakseen valistettavien ja opastettavien ”omaa tahtoa”, lienee päivänselvää, että koko hanke oli todellisuudessa alusta loppuun Sivistysseuran ja sen aktiivien hanke.

¹³⁸ A. Mitro Ahavalle 8.1.1918. KSSA. F:2. KA; A. Mitro Härköselä 8.1.1918. KSSA. F:5. KA; *Arvoisa kunnallishallinnon puheenjohtaja* 9.2.1918. KSSA. Hf:7. KA; Härkönen Harikoskelle, Petrolle ja Lukkari-selle (erilliset, mutta sisällöllisesti vastaavat kirjeet) 11.1.1918. KSSA. F:5. KA; Härkönen Tergijeffille, Kyöttiselle, Grigorjefille, Arhipoffille, Pankkoselle ja Titoffille (erilliset, mutta sisällöllisesti vastaavat kirjeet) 11.1.1918. KSSA. F:5. KA; Manner A. Mitrolle 7.1.1918. KSSA. F:2. KA; Yleisessä lähetystöasiassa (1918) lähetetty kirjelmiä ja kaavakkeita. KSSA. Hf:1. KA.

¹³⁹ Ahava A. Mitrolle 15.1.1918. KSSA. F:2. KA.

¹⁴⁰ Ahava A. Mitrolle 15.1.1918. KSSA. F:2. KA; A. Mitro Ahavalle 22.1.1918. KSSA. F:2. KA.

¹⁴¹ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 18.–20.1.1918. KSSA. C:1. KA.

¹⁴² *Karjalan Sivistysseuran säännöt* 1917, § 3.

Lähetystön oli tarkoitus matkata maaliskuussa 1918 Pietariin tapaamaan perustuslakia säätävää kansalliskokousta sekä bolsevikkihallitusta. Bolsevikit kuitenkin hajottivat kokouksen heti sen ensimmäisen istunnon jälkeen 18.1.1918.¹⁴³ Sivistysseuran suunnitelmissa tämä ei ehtinyt aiheuttamaan juuri muutoksia, sillä varsin pitkälle valmisteltu lähetystömatka peruuntui muutenkin Suomen sisällissodan myötä.

1.3.4 *Autonomia-aatteen iltahämärä*

Tammikuun lopussa 1918 syttynyt Suomen sisällissota ei välittömästi vaikuttanut Karjalan Sivistysseuran toimintaan. Seuran aktiivien piirissä toimintaa jatkettiin vakaasti aiempien suunnitelmien puitteissa. Helsingissä asuneen Iivo Härkösenkin suurimmat murheet olivat *lakko*, jonka vuoksi postin kulku oli epävarmaa, sekä peruuntuneet *valtiomiesten* tapaamiset, joilta oli ollut tarkoitus hakea tukea seuran ajamalle politiikalle tulevissa rauhanneuvotteluissa. ”Rauhanneuvottelut” olivat seuran piirissä uusi käsite, ja mahdollinen toimintakenttä Karjalan autonomian ajamiseksi, joka ilmaantui Sivistysseuran aktiivien kirjeenvaihtoon tammikuun puolivälissä. Seuran aktiivien keskuudessa oli syntynyt vahva usko, että maailmansodan kiistat ja epäselvyydet tultaisiin ratkomaan neuvottelujen kautta tulevassa maailmanrauhakonferenssissa, jossa myös Karjalan lopullinen asema ratkeaisi.¹⁴⁴

Usko rauhanneuvotteluiden voimaan oli selvästi saanut alkunsa Yhdysvaltain presidentin Woodrow Wilsonin 8.1.1918 Yhdysvaltain kongressille esittämästä Neljäntoista kohdan ohjelma -puheesta, joka levisi sodan olosuhteista huolimatta Euroopassa nopeasti,¹⁴⁵ ja Suomessakin siitä uutisoitiin jo paria päivää myöhemmin.¹⁴⁶ Nimenomaan ohjelman neljästoista kohta lienee innoittanut karjalaisia aktivisteja. Se vaati kansainvälisen rauhanjärjestön perustamista, jonka tehtävänä oli taata suurten ja pienienkin valtioiden poliittinen itsenäisyys.¹⁴⁷ Tämä näyttäytyikin seuran aktiivien silmissä oivana mahdollisuutena ajaa Karjalan autonomia-asiaa eteenpäin. Erialaiset rauhanhankkeet olivat olleet jo aiemmin esillä lehdistössä, esimerkiksi Brest-Litovskin neuvotteluiden muodossa,¹⁴⁸ mutta nämä eivät herättäneet Sivistysseuran piirissä vastaavaa toiveikkuutta. Juuri

¹⁴³ Pipes 1991, 545–558; Setälä 1976, 216–217.

¹⁴⁴ Ahava A. Mitrolle 15.1.1918. KSSA. F:2. KA; Härkönen Ahavalle 28.1.1918. KSSA. F:5. KA; Manner Ahavalle 23.1.1918. PAA. 8. KA.

¹⁴⁵ Berg 2013, 504–511/1025 (E-kirja).

¹⁴⁶ *Uusi Suometar* (US) 10.1.1918.

¹⁴⁷ Liite ”Woodrow Wilson’s Fourteen Points” teoksessa MacMillan 2002, 495–496.

¹⁴⁸ US 3.12.1917.

Wilsonin ohjelman tarjoamat konkreettiset mahdollisuudet lienevät karjalaisaktivistien innostumisen taustalla.

Haaveet rauhasta saivat kuitenkin jäädä. Suomessa syttyneen sisällissodan myötä myös Karjalan Sivistysseuran linja muuttui täysin. Pohjaa suunnanmuutokselle näytti tammikuun lopussa Uhtualla pidetty kansalaiskokous, joka oli alun perin kutsuttu koolle edellisessä luvussa käsitellyn bolsevikkihallituksen luokse tehtävän lähetystömatkan valmisteluiden vuoksi. Karjalan Sivistysseuran ohjeiden mukaan kokouksen pöytäkirjan olisi pitänyt myötäillä Uhtualla heinäkuussa 1917 pidetyn kansalaiskokouksen autonomialinjaa, mutta seuran yllätykseksi kokous ei tyytynytkään autonomiaan, vaan esitti ensisijaisena vaatimuksenaan itsenäisen valtakunnan, joka muodostuisi Vienan ja Aunuksen karjalaisista ja vepsäläisistä osista. Autonomia kävisi vain, jos itsenäisyys ei olisi vaihtoehto.¹⁴⁹

Jouko Vahtolan tulkinnan mukaan kokouksessa esiintyneiden, Karjalan Suomeen liittämistä tukeneiden puheenvuorojen takana olisivat olleet Karjalan Sivistysseuran aktiivit, ennen kaikkea Paavo Ahava ja Iivo Kaukoniemi.¹⁵⁰ Väite on outo, koska Sivistysseuran linja oli vielä tuolloin autonomian kannalla. Lisäksi täytyy muistaa, että koko kokous oli kutsuttu koolle Sivistysseuran aloitteesta sillä nimenomaisella ohjeistuksella, että seuran lähetystömatka saisi kokoukselta tuekseen autonomiaa tukevan pöytäkirjan. Aiheeseen liittyvät dokumentit eivät myöskään tue Vahtolan tulkintaa. Itse kokouksen pöytäkirja lienee kadonnut, mutta kokoukseen osallistunut ja sen avannut Iivo Kaukoniemi kirjoitti aiheesta tuoreeltaan Sivistysseuran johtokunnalle. Väite Sivistysseuran tavoitteista on siksikin outo, että myös Vahtola on käyttänyt lähteenä kokouksen kulusta samoja kirjoja, joissa Kaukoniemi nimenomaisesti vakuuttaa pitäneensä kokouksessa autonomiaa tukeneen alustuksen ja yllättyneensä kokouksen itsenäisyyspäätöksestä. Lisäksi Paavo Ahavaa ei edes mainita Vahtolan käyttämissä lähteissä. Todennäköisesti Ahava ei edes osallistunut kokoukseen, vaan oli sidottuna muissa asioissa Kuusamossa. Aleksei Mitro ja seuran aktiivi Pekka Pankkonen puolestaan pitivät Karjalan itsenäisyyttä epärealistisena ja jopa haitallisena vaihtoehtona.¹⁵¹

¹⁴⁹ Kaukoniemi A. Mitrolle 9.2.1918. KSSA. F:2. KA; Kaukoniemi Härköselälle 4.2.1918. KSSA. F:5. KA.

¹⁵⁰ Vahtola 1988, 28.

¹⁵¹ Ahava A. Mitrolle 15.1.1918. KSSA. F:2. KA; Karjalan sotilaspiirin yleisesikunnan istunnon ptk. 2.3.1918. VA. VI:224:a. KA; Kaukoniemi A. Mitrolle 9.2.1918. KSSA. F:2. KA; Kaukoniemi Härköselälle 4.2.1918. KSSA. F:5. KA.

Siinä Vahtola on kuitenkin oikeassa, että Karjalan Sivistysseuran piirissä oli jo herännyt ajatuksia Karjalan Suomeen liittämistä. Ainakin Timo Manner ja Pekka Pankkonen olivat jo tammikuun alussa esittäneet tämän suuntaisia ajatuksia, ja Pankkosellekin Suomeen liittäminen oli itsenäisyydelle alisteinen, toissijainen vaihtoehto. Vastavuoroisesti esimerkiksi Iivo Härkönen oli kuitenkin yhä tiukasti seuran virallisen autonomialinjan takana.¹⁵² Seuran linjamuutoksesta lienee kuitenkin keskusteltu epävirallisesti. Seuran johtokunta kokousti 18.–20.1.1918, eikä kokouksen pöytäkirjaan tehty minkäänlaista merkintää tällaisista keskusteluista. Paavo Ahava oli kuitenkin ehdottanut Mitrolle, Mannerille ja Härkösellemme pian Wilsonin 14 kohdan ohjelman ilmestymisen jälkeen, että seuran tulisi tavata suomalaisia *valtiomiehiä*, jotta nämä voisivat ajaa Karjalan autonomia-asiaa tulevilla rauhanneuvotteluissa.¹⁵³ Ajatukseen oli ilmeisesti tartuttu johtokunnan kokouksen yhteydessä, jolloin suuri osa seuran johdosta oli Helsingissä. Tammikuun 19. päivänä Aleksei ja Benjamin Mitro sekä Timo Manner tapasivat ainakin eduskunnan toisen varapuhemiehen, maalaisliiton Santeri Alkion.¹⁵⁴ Alkio lienee ollut luonteva kontakti asian suhteen, olivathan Aleksei Mitro ja Alkio läheisiä ystäviä Laihialla vietettyjen nuoruusvuosien ajalta.¹⁵⁵ Alkio kirjoitti tapaamisesta päiväkirjaansa:

*Tapasin Mitrofanoffea ja Manneria Vienan Karjalan asiassa. Siitä näyttää olevan vähä toiveita. Ne eivät pysty itsehallintoon, eivätkä taida ymmärtää pyrkiä meidänkään yhteytemme. Päättivät nyt kutsua Pietariin aijotun lähetystön ensin Helsinkiin.*¹⁵⁶

Vielä Alkiota tavatessaan johtokunnan ulospäin viestimä linja oli siis yhä selvästi autonomian puolella, siitä huolimatta, että mukana oli ollut Karjalan Suomeen liittämisen kannalle kääntynyt Timo Manner. Jokin kuitenkin muuttui. Ei ole tietoa, tapasiko seuran johtokunta tuona viikonloppuna muita valtiomiehiksi luokittelemiaan henkilöitä, mutta ainakin aie myöhempiin lisätapaamisiin oli. Jokin joka tapauksessa aiheutti sen, että kun Timo Manner seuraavalla viikolla kirjoitti johtokunnan kokouksen päätöksistä Kuusamoon jääneelle Paavo Ahavalle, hän kertoi, että ”Suomeen liittämistä päätettiin ajaa täydellä tarmolla”¹⁵⁷ ja että asia olisi myös eduskunnan ja hallituksen puolesta selvä. Jälkimmäisellä

¹⁵² Härkönen P. Pankkoselle 28.1.1918. KSSA. F:5. KA; Manner Härkösellemme 10.1.1918. KSSA. F:5. KA; P. Pankkonen Härkösellemme 8.1.1918. KSSA. F:5. KA.

¹⁵³ Ahava A. Mitrolle 15.1.1918. KSSA. F:2. KA.

¹⁵⁴ Santeri Alkion pk. 19.1.1918. Alkio 2012a, 370.

¹⁵⁵ Lehes 1986, 34.

¹⁵⁶ Santeri Alkion pk. 19.1.1918. Alkio 2012a, 370.

¹⁵⁷ Manner Ahavalle 23.1.1918. PAA. 8. KA.

Manner viittasi ehkä keskusteluun Alkion kanssa, tai sitten Sivistysseuran johtokunta tapasi tuona viikonloppuna muitakin poliitikkoja.

Mannerin lausunto näyttäytyy kuitenkin jokseenkin oudossa valossa, koska myös Aleksei ja Benjamin Mitro sekä Iivo Härkönen kirjoittivat Ahavalle yksityiskohtaisesti kokouksesta, mutta kukaan heistä ei edes maininnut päätöstä Karjalan Suomeen liittämisen ajamiseksi. Päinvastoin, lähetystömatka bolsevikkihallituksen luo oli yhä kirjeiden keskiössä, ja vielä myöhemminkin autonomia oli vahvasti esillä Sivistysseuran aktiivien kirjeenvaihdossa. Toisaalta Mitrot ja Härkönen eivät maininneet myöskään Alkion tapaan.¹⁵⁸ Mikä mahtoi olla syy asiasta vaikenemiseen, sitä en tämän aineiston valossa voi kuin arvailla. Mannerin ja Ahavan välinen ystävyys- ja luottamussuhde oli aivan erityisen vahva,¹⁵⁹ mikä olisi saattanut alentaa Mannerin kynnystä kertoa arkaluonteisia asioita Ahavalle kirjeitse, mutta myös Mitrot ja Härkönen olivat Ahavan kanssa selvästi läheisiä. Alkion tapaamisen tai muiden pöytäkirjan ulkopuolisten päätösten ja keskustelujen Ahavalle kertomatta jättämiseen muiden kokoustajien toimesta ei siis pitäisi olla mitään muuta syytä kuin että tosiasiallisesti mitään päätöstä johtokunnan linjan muuttamisesta ei olisi tehty, ja siksi muut olisivat sivuuttaneet asian. Karjalan Suomeen liittämistä jo ennestään kannattanut Manner puolestaan oli ehkä saanut aiheesta käytyjen keskusteluiden pohjalta jonkinlaisen väärinkäsityksen.

Aiemmassa tutkimuksessa Jouko Vahtola on pitänyt Sivistysseuran aktiivien ja Alkion tapaamista käänteenä, joka muutti Sivistysseuran tosiasiallisen linjan Karjalan Suomeen liittämiseksi. Perusteluissaan Vahtola on nostanut erityisesti esille tässäkin mainitut lauseet Timo Mannerin kirjeestä Paavo Ahavalle, minkä lisäksi Vahtola lainasi kirjeestä katkelman, joka hänen mukaansa kuvasi Mannerin tulkintaa suunnitellusta Sivistysseuran propagandan toimintalinjasta.¹⁶⁰ Nähdäkseni kyseinen katkelma ei kuitenkaan kerro Sivistysseuran suunnitelmista mitään, mikä ilmenee Vahtolan siteeraamaa katkelmaa edeltävistä virkkeistä. Niissä Manner kuvaa, miten Aunuksessa ja erityisesti Repolassa on herännyt ajatuksia Suomeen liittymiseksi, jota puolestaan seuraa Vahtolankin siteeraama kuvaus repolalaisten suunnitelmista liitoksen edesauttamiseksi.¹⁶¹

¹⁵⁸ A. Mitro Ahavalle 22.1.1918. KSSA. F:2. KA; B. Mitro Ahavalle 26.1.1918. PAA. 8. KA; Härkönen Ahavalle 28.1.1918. KSSA. F:5. KA; Härkönen P. Pankkoselle 28.1.1918. KSSA. F:5. KA.

¹⁵⁹ Ahava Mannerille 19.3.1918. PAA. 8. KA.

¹⁶⁰ Vahtola 1988, 28–29.

¹⁶¹ Manner Ahavalle 23.1.1918. PAA. 8. KA.

Vaikka Alkion tapaaminen itsessään ei olisi ollut käänne Sivistysseuran tosiasiallisessa politiikassa, se lienee vähintäänkin pohjustanut muutosta. Historiallisessa lähdeaineistossa on lähes koko helmikuun 1918 kattava aukko, jonka aikana tosiasiallinen linjamuutos tapahtui. Jokin historian syövereihin jäänyt määrittämätön tekijä tai hetki sai seuran aktiivit hylkäämään autonomia-ajattelun ja kannattamaan Karjalan Suomeen liittämistä. Tässä käänteessä merkille pantavaa on myös se seikka, että Uhtualla tammikuun lopussa tehty itsenäisyyspäättös saavutti valkoisessa Suomessa oleilleet Sivistysseuran aktiivit jo helmikuussa.¹⁶² Seuran aktiivit kuitenkin päättivät syystä tai toisesta jättää Uhtuan kokouksen linjauksen huomiotta ja alkoivat aktiivisesti toimimaan Karjalan Suomeen liittämiseksi.

Ei liene epäilystä, etteikö linjamuutoksella olisi ollut kytkös näiden leimallisesti porvarillisten henkilöiden selviin sympatioihin sodan valkoista osapuolta kohtaan. Todennäköisin selitys ei kuitenkaan ole karjalaisaktivistien äkillinen kääntyminen valkoisen Suur-Suomi-aatteen kannattajiksi, vaan hetken luomiin tilaisuuksiin tarttuminen, joka olisi edesauttanut heidän näkemyksiensä mukaisesti Karjalan asemaa. Helmikuussa 1918 Karjalan Sivistysseura oli toiminut vasta alle vuoden, mutta se oli ehtinyt jo hakea toimintamahdollisuuksia lukuisista suunnista juurikaan välittämättä niiden poliittisista viitekehyksistä. Karjalan Sivistysseuran aktiiveille kelpasivat niin Venäjän bolševikit kuin Suomen valkoisetkin, kunhan ne tarjosivat puitteet Karjalan aseman parantamiseen.

¹⁶² Kaukoniemi A. Mitrolle 9.2.1918. KSSA. F:2. KA; A. Mitro Kaukoniemelle 19.2.1918. KSSA. F:2. KA.

2.1 Seura Suur-Suomea rakentamassa

2.1.1 Iivo Härkönen kansanvaltuuskunnan leivissä

Edellä esittämäni tulkintaa seuran joustavuudesta sille mieluisten yhteistyötahojen suhteen tukee myös Iivo Härkösen toiminta Suomen sisällissodan ajalta. Härkönen oli muihin seuran aktiiveihin nähden eristyksissä punaisten hallitsemassa Helsingissä. Tuolloin hän toimi aktiivisesti Karjalan autonomian ja punaiseen Suomeen liittämisen puolesta.¹⁶³ Punaisten kansanvaltuuskunta aloitti 8.2.1918 Edvard Gyllingin johdolla toimet Suomen ja Venäjän keskinäisten asioiden selvittämiseksi, eli niin kutsutun punaisen valtiosopimuksen luomiseksi. Sopimusluonnosten pohjalla oli ilmeisesti Gyllingin laatima ja Yrjö Sirolan 31.1.1918 esittämä suunnitelma Suomen ja Venäjän suhteiden järjestämisestä, johon lukeutuivat muiden seikkojen ohessa mahdolliset rajajärjestelyt. Sopimuksen luonnosteluvaiheessa mukaan otettiin myös Eino Leinon ja Sulo Wuolijoen suosituksesta heidän henkilökohtainen tuttavansa Iivo Härkönen, jonka asiantuntemusta tarvittiin tarkasteltaessa mahdollisuutta Vian ja Aunuksen Suomeen liittämisestä.¹⁶⁴ Merkille pantavaa on Härkösen ilmeinen vapaaehtoisuus tehtävään, sillä hän ei edes toukokuussa 1918, keskellä sisällissodan katkerinta välienselvittelyä, antanut ymmärtää olleensa millään tavalla pakotettu kansanvaltuuskunnan konsultiksi.¹⁶⁵ Härkönen olikin mukana aina suomalaisien lopullisen ehdotuksen viimeistelyyn asti.¹⁶⁶

Härkösen rooli asiassa oli lähinnä toimia konsulttina. Hän laati selvittelykomitealle laajat ja yksityiskohtaiset selvitykset Karjalan historiasta, oloista ja kulttuurista, painotuen kuitenkin lähivuosikymmeniin ja kansallisen heräämisen kysymyksiin. Karjalan Sivistysseuran toiminta Karjalan autonomian eteen vuonna 1917 oli Härkösen selvitysten keskeisimpiä teemoja, ja etenkin Uhtualla heinäkuussa 1917 Karjalan kansan nimissä hyväksytty Sivistysseuran laatima autonomiaohjelma toimi selvittelykomitean mietintöjen pohjana.¹⁶⁷ Tässä kohtaa on myös hyvä muistuttaa, että Härkösen komiteaan kutsunut Leino oli kesällä 1917 myös mukana luonnostelemassa mainittua autonomiaohjelmaa. Härkönen onnistui myös myymään kansanvaltuuskunnalle ajatuksen Karjalan halki

¹⁶³ Nippu ”Venäjän Karjalan kysymys” passim. VSA. Fg:4. KA.

¹⁶⁴ Rinta-Tassi 1986, 420–421, 423; Setälä 1983, 33. Valtiosopimuksesta yleisesti Polvinen 2020, 247–252.

¹⁶⁵ Härkönen, Iivo. ”Punaisten yritys Venäjän Karjalan liittämiseksi Suomeen.”. (Art.). *Uusi Päivä* 17.5.1918.

¹⁶⁶ Rinta-Tassi 1986, 421.

¹⁶⁷ Nippu ”Venäjän Karjalan kysymys” passim. VSA. Fg:4. KA.

Muurmannin radalle kulkevasta rautatiestä, jonka ajaminen oli edellisenä vuotena ollut Sivistysseuran toimenpidelistalla, mutta jäänyt vähäisemmälle huomiolle. Ratahanke näyttäytyi keinona, jolla karjalaiset saataisiin Suomelle myötämielisiksi mahdollisessa liitosäänestyksessä.¹⁶⁸

Eräässä varhaisessa selvittelykomitean mietinnössä Karjalan asemasta todettiin seuraavasti:

Erityistä huomiotaamme kiinnittäen venäjänkarjalaisten kansalaiskokouksissa tehtyihin autonomiasuunnitteluihin ja toiseksi ”Karjalan Sivistysseuran” adressissa lausuttuun toivomukseen erityisen Venäjän Karjalan komissarion asettamisesta, rohkenemme me edellisen pohjalla ehdottaa,

1) että Venäjän Karjala, s.o. maa-ala Suomen rajasta itään Äänisjärveen, Uikujärveen, Uikujokeen ja Vienan mereen, pohjoisena rajakohtana ollen Kantalahden seudut ja eteläisenä Syvärijoki, kansan toivomuksen mukaisesti ja sen tekemän autonomiasuunnittelun perusteella jo nyt erotettaisiin Arkangelin ja Olonetsin lääneistä ja määrättäisiin erityiseksi autonomiseksi hallintoalueeksi ja että sitä varten, niinikään ensitilassa, nimitettäisiin oma kansan rientoja lähellä oleva karjalainen henkilö alueen komissaarioksi ja toinen samallinen hänelle apulaiseksi;

2) että tälle nimitettävälle komissariolle, jonka asuinpaikan saa Venäjän Kansankomissaariaatti määrätä, annettaisiin ensi tehtäväksi kutsua kokoon Venäjän Karjalan perustava kokous, johon lähettäisi edustajansa myöskin Kuolan niemimaa ja jossa alueen kansa vapaasti saisi määritellä tulevan hallinnollisen järjestelynsä muodon, alueensa rajat ja muut sen yhteyteen kuuluvat asiat.¹⁶⁹

Karjalan Sivistysseuran kädenjälki suunnitelmaan oli siis mittava. Kuolan niemimaa tuli mukaan punaisten suunnitelmiin heinäkuun 1917 Uhtuan kokouksen pöytäkirjassa olleen maininnan kautta. Kohdassa, jossa määriteltiin tarkemmin Karjalan autonomia-alueen rajoja, mainittiin mahdollisuudesta liittää myös Kuola alueeseen ”käytännöllisistä syistä”, jos Venäjän perustava kansalliskokous olisi katsonut asian käyväksi.¹⁷⁰ Myöhemmässä vaiheessa, selvittelykomitean pohtiessa autonomian sijaan Karjalan punaiseen Suomeen liittämistä, Kuolan niemimaa oli saanut Sivistysseuran suunnitelmia merkittävämmän, varsin kolonialistisen roolin:

Jos kerran Vienan Karjala yhdistetään Suomeen, on välttämättä koko Kuolan niemi otettava mukaan. Kuolan niemellä on jo suuri kalastusarvo ja sen

¹⁶⁸ Juntunen 1997, 70.

¹⁶⁹ Päiväämätön selvitys Karjalan asiasta. VSA. Fg:4. KA.

¹⁷⁰ Uhtuan kansalaiskokouksen ptk. 13.7.1917. KSSA. Ha:5. KA.

*sisämaat voivat sisältää miten suuria mineraalikerroksia hyvänsä. Lisäksi tarvitsee Suomi Kuolan tieteelliseksi tutkimusmaakseen ja tulevaisuudessa poro-, lappalais- ja urheilureservaatiksi (kansallispuistoksi).*¹⁷¹

Lopullisesta, 1.3.1918 allekirjoitetusta valtiosopimuksesta Karjalan aluemuutoksia koskevat kohdat oli kuitenkin jätetty pois. Syynä tähän oli sopimuksen kiireellisyys, eikä Muurmannin rautatien monimutkaisen aseman vuoksi asiaa ehditty puimaan sen vaatimalla tarkkuudella. Aiheeseen oli kuitenkin tarkoitus palata myöhemmin.¹⁷²

Härkönen itse pyrki ymmärrettävästi heti sodan jälkeen vähättelemään rooliaan selvittelykomitean konsulttina. *Uusi Päivä* julkaisi 17.5.1918 Härkösen kertomuksen hänen yhteistyöstään kansanvaltuuskunnan kanssa, todellista rooliaan huomattavasti vähätellen.¹⁷³ Saman päivän merkille myös Sulo Wuolijoki, joka sarkastiseen sävyyn mainitsi muistelmissaan Härkösen avustaneen komiteaa säännöllisesti, ja vaatimattomana miehenä vähätelleen ansioitaan sanomalehdissä.¹⁷⁴ Omien sanojensa mukaan Härkönen tapasi Wuolijoen ja Gyllingin lyhyesti vain kerran, ja muutoin hänen apunsa rajoittui Karjalan väestötilaston toimittamiseen komitean käyttöön. Härkönen myös vakuutteli neuvottelleensa Sivistysseuraa lähellä olleiden henkilöiden kanssa ennen yhteistyöhön ryhtymistä, mikä vaikutti lähinnä Härkösen yritykseltä vastuun välttämiseksi.¹⁷⁵ Härkösen ilmeisen vapaaehtoinen ja todellisuudessa myös innokas yhteistyö kansanvaltuuskunnan kanssa,¹⁷⁶ sekä se, ettei aihe myöhemminkään noussut minkäänlaiseksi ongelmaksi Karjalan Sivistysseuran keskuudessa, osoittaa, etteivät poliittiset rajalinjat ja ryhmittymät olleet seuralle mikään ongelma suuntaan taikka toiseen.

2.1.2 Seura valaa perustukset Vienen retkille

Samoihin aikoihin, kun Iivo Härkönen luonnosteli valtiosopimusta punaiselle Suomelle, alkoi valkoisen Suomen puolella innokas touhu Karjalan Sivistysseuran piirissä. 23.2.1918 oli valkoisten kenraali Mannerheim antanut kuuluisan miekantuppipäiväkäs-kynsä, jossa hän julisti tavoitteekseen Vienen vapauden ylläpitämisen, puolustamisen ja puhdistamisen bolsevismistä. Samalla Mannerheim sisällytti päiväkäskyynsä tahdonilmaisun Suur-Suomen luomiseksi. Jouko Vahtolan mukaan julistuksen taustalla olivat

¹⁷¹ ”Vienen Karjalan yhdistäminen Suomeen”. VSA. Fg:4. KA.

¹⁷² Rinta-Tassi 1986, 423, 425–427.

¹⁷³ Vertaa Rinta-Tassi 1986, 421.

¹⁷⁴ Wuolijoki 1945, 167.

¹⁷⁵ Härkönen, Iivo. ”Punaisten yritys Venäjän Karjalan liittämiseksi Suomeen.”. (Art.). *Uusi Päivä* 17.5.1918.

¹⁷⁶ Vertaa Setälä 1983, 33.

valkoistenkin puolelle kantautuneet huhut valmisteilla olleesta punaisten valtiosopimuksesta ja siihen sisältyvästä Karjalan Suomeen liittamisestä. Mannerheim halusi antaa vastineensa tälle. Julistus oli myös omiaan innostamaan Suomessa olevia karjalaispiirejä toimintaan.¹⁷⁷

Erityisesti Mannerheimin julistus vaikutti Karjalan Sotilaspiirin yleisesikunnassa sekä sen alaisessa Joensuun alue-esikunnassa, joissa alkoi vilkas järjestely Karjalan Suomeen liittämisen edistämiseksi. Jo miekantuppipäiväkäskyä seuranneena päivänä kutsui Joensuun alue-esikunnan päällikkö vänrikki Valde Sario koolle pienen joukon suomen- ja venäjänkarjalaisia. Sario itse oli syntyjään Suistamosta Laatokan Karjalasta¹⁷⁸ ja Karjalan Sivistysseuran jäsen. Sario oli myös kuukautta aiemmin ollut innokkaasti yhteydessä Iivo Härköseen Sivistysseuran lähetystöhankkeen tiimoilta, jolloin niin ikään Sarion Joensuuhun kutsuma kokous oli suunnitellut samantapaisia agitointimatkoja Karjalaan, kuin Paavo Ahava ja Timo Mannerkin olivat suunnitelleet.¹⁷⁹

Kokous päätti lähettää lähetystön Vaasaan selvittämään hallituksen kantaa Kuolan ja Karjalan Suomeen liittamisestä, jotta asiassa voitaisiin edetä ”perusteelliseen ja johdonmukaiseen agitationityöhön” sekä mahdolliseen suojeluskuntien perustamiseen ja Karjalan puhdistamiseen bolsevikeista. Sanavalinnat ”perusteellinen ja johdonmukainen agitationityö” antaa väistämättä kuvan, että Sarion tammikuiset, Sivistysseuran innoittamat suunnitelmat agitaatiomatkasta karjalaan saivat nyt vain uuden sisällön. Pari päivää myöhemmin Joensuusta lähteneen lähetystön oli ajateltu täydentyvän Jyväskylässä Aleksei Mitrolla ja Vaasassa Timo Mannerilla ja Juho Tannerilla, mutta kävikin ilmi, että Mitro oli jo matkustanut vastaavaan, Karjalan Sotilaspiirin Yleisesikunnan, kokoukseen Sortavalan.¹⁸⁰ Vaikkei Sivistysseuran johtoa ollut kutsuttu Joensuuhun, lienee yhteistyö alusta alkaen ollut suunnitelmana, kokouksen koolle kutsununeen Sarion yhteyksien vuoksi.

Sortavalan oli Aleksei Mitron ohella kutsuttu Suomeen asettunut uhtualaislähtöinen, pitkäaikainen Vienan Karjalaisten Liiton ja Karjalan Sivistysseuran aktiivi Pekka Pankkonen.¹⁸¹ Sortavalassa Mitro ja Pankkonen osallistuivat 2.3.1918 Karjalan

¹⁷⁷ Harjula 2007, 67; Vahtola 1988, 29–30.

¹⁷⁸ Harjula 2007, 316–317; Vahtola 1988, 32–34.

¹⁷⁹ *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, 9; Kyöttinen Härköselä 17.1.1918. KSSA. F:5. KA; Sario Härköselä 17.1.1918. KSSA. F:5. KA.

¹⁸⁰ A. Mitro Mannerille 26.2.1918. KSSA. F:2. KA; Itä-Karjalan komitean päiväkirja 24.2.–1.3.1918. IKKA. Aa:1. KA; Manner A. Mitrolle 28.2.1918. KSSA. F:2. KA; Sario A. Mitrolle 28.2.1918. KSSA. F:2. KA.

¹⁸¹ S.n. ”Menneiltä vuosilta. Pekka Pankkonen”. (Art.). *Karjalan Heimo* 7–8/1987, 106; Vahtola 1988, 34.

Sotilaspiirin yleisesikunnan kokoukseen, johon oli komennettu myös Sario Joensuusta. Kokouksessa esillä ollut Karjalan Suomeen liittämistä päätettiin lähteä toteuttamaan varsin tutulla kaavalla. Vaasaan lähetettäisiin jo samana päivänä ylimääräisellä junavuorolla lähetystö esittämään kokouksen anomuksia hallitukselle. Hallituksen tulisi kiireellisesti aloittaa informaatiovaikuttaminen Karjalan asiassa Saksan suuntaan ja lähettää lähetystö selvittämään asiaa edelleen. Mukaan Saksan matkalle kaavailtiin Aleksei Mitroa, mutta kuten jäljempää ilmenee, ei Mitro lopulta osallistunut tähän hankkeeseen ja Karjalan Sivistysseuran piirissä tehtiin myöhemmin oma lähetystömatka Berliiniin. Tulevaksi Suomen rajoiksi kokous kaavaili Laatokan ja Äänisen välistä Syväriä ja Äänisen ja Vian meren välillä kansallisuusrajoja myötäileviä vesistörajoja ja Ahvenanmaasta voitaisiin luopua Ruotsin hyväksi, jos sillä saataisiin Karjalan Suomelle.¹⁸² Vian Suomeen liittamisestä kokous linjasi seuraavasti:

Erään Uhtuan kokouksen aikaisemmin esittämä Vian Karjalan täydellinen autonomiapyrkimys [on] sekä Vian Karjalan edustajain että muittenkin täysi-istunnon osanottajain mielestä mahdoton ja rajantakaiselle Karjalalle itselleen turmiollinen toimenpide, katsoen tuon suuren maa-alan kovin harvalukaiseen väestöön ja sen alhaiseen sivistyskantaan. Rajantakaisen Karjalan omain rauhallisten kehitysmahdollisuuksienkin takia oli välttämätöntä saada se valtiollisesti mahdollisimman kiinteällä tavalla Suomeen liitetyksi. Kuitenkaan ei mikään valloituksen tapainen liittäminen saa tulla kysymykseen, vaan on rajan takainen Karjala nyt vapautettava kaikesta sorrosta ja taattava sille jatkuvasti omiin, muusta Suomesta poikkeuksellisiin oloihin soveltuvia mahdollisimman laajoja erikoisoikeuksia, varsinkin taloudellisella sivistyksellisillä y.m.s. aloilla. [—] Tarkoitus on, että rajantakaisen Karjalan miehet itse saavat omistaa maansa ja että muun Suomen harrastuksena on heidän kaikinpuolinen kohottamisensa.

*Keskustelu päättyi kaikkien yksimielisesti yhtyessä esitettyihin näkökantoihin.*¹⁸³

Tämä valaisee, miksei seuran piirissä lähdetty ajamaan Uhtuan tammikuisen kokouksen itsenäisyyslinjaa. Sen mahdollisuuksiin ei yksinkertaisesti uskottu. Kokouksen linjaus paljastaa myös Mitron ja Pankkosen suhtautumisen Karjalan Suomeen liittämiseen, mikä

¹⁸² Karjalan sotilaspiirin yleisesikunnan istunnon ptk. 2.3.1918. VA. VI:224:a. KA.

¹⁸³ Karjalan sotilaspiirin yleisesikunnan istunnon ptk. 2.3.1918. VA. VI:224:a. KA.

lienee vastannut koko Sivistysseuran ydinryhmän käsityksiä: Liitoksen tuli tapahtua, mutta Karjalan etu edellä.

Joensuusta 26.2.1918 lähtenyt kaksihenkinen lähetystö saapui 1.3.1918 Vaasaan, jossa siihen liittyivät Karjalan Sivistysseuran varapuheenjohtaja Timo Manner sekä seuran aktiivi Juho Tanner. Seuraavana päivänä Mannerin ja Tannerin vahvistama lähetystö vieraili Senaatin luona,¹⁸⁴ jonka jäsenet hyväksyivät yksityisesti lähetystön suunnitelmat Karjalan liittämiseksi Suomeen,¹⁸⁵ johon myös everstiluutnantti C. W. Malm tarjosi apuaan.¹⁸⁶ Myöhemmin maaliskuussa Malmista kehkeytyi Vienaan suunnan sotatehtävän johtaja.¹⁸⁷ Kun Sortavalassa koottu lähetystö (Pelkonen, Sario, Hildén, Mitro ja Pankkonen) saapui Vaasaan 3.3.1918, yhdistyivät lähetystöt ja siihen liittyivät myös Sivistysseuran jäsenet Mikko Arhippainen ja Risto Sirkeinen. Sortavalan lähetystö oli Vaasaan saapuessaan yllätynyt asioiden nopeasta kulusta. He eivät olleet odottaneet, että Vaasassa olisi jo otettu esille aseellisen retkikunnan käyttö Karjalan asiassa.¹⁸⁸

Yhdistynyt lähetystö, jonka yksitoistahenkisestä kokoonpanosta seitsemän oli Karjalan Sivistysseuran jäseniä, tapasivat jo saman päivän iltana Senaatin väliaikaisen puheenjohtajan, nuorsuomalaisen senaattori Heikki Renvallin. Lähetystö jätti ”itäkarjalaisen adressin” Karjalan liittämiseksi Suomeen, joka tosiasiallisesti oli lähetystön oma tekele. Renvall puolestaan lupasi sähköttää Saksaan Karjalan Suomeen yhdistämisasiassa, kuten Karjalan Sotilaspiirin yleisesikunnan kokouksessa Sortavalassa oli toivottu, vaikkakin Renvallin mukaan asia oli jo Saksan hallituksen tiedossa, ja se myös kannatti sitä.¹⁸⁹ Renvallin puheissa ei kuitenkaan ollut mitään perää, sillä Saksa solmi juuri samaisena päivänä aselevon Venäjän kanssa Brest-Litovskissa.¹⁹⁰

Lähetystö tapasi Renvallin uudelleen seuraavana aamuna, jolloin keskustelujen keskipisteenä oli yhä Saksan painostaminen Karjalan asiassa. Samalla Renvall myönsi Karjalan Sivistysseuralle 50 000 markan määrärahan propagandan ja agitaation järjestämiseksi Karjalassa sen Suomeen liittämiseksi, joskin Sivistysseuran myöhemmän näemyksen mukaan rahoja ei myönnetty varsinaisesti seuralle, vaikka se niiden käyttöä

¹⁸⁴ Itä-Karjalan komitean päiväkirja 1.–2.3.1918. IKKA. Aa:1. KA.

¹⁸⁵ Jääskeläinen 1961, 88; Manninen 1982, 103.

¹⁸⁶ Itä-Karjalan komitean päiväkirja 2.–3.3.1918. IKKA. Aa:1. KA.

¹⁸⁷ Harjula 2007, 308.

¹⁸⁸ Itä-Karjalan komitean päiväkirja 3.3.1918. IKKA. Aa:1. KA; *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, 3, 9; Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 5.3.1918. VA. VI.224a. KA.

¹⁸⁹ A. Mitro Härköselä 20.10.1919. KSSA. F:6 KA; Härkönen A. Mitrolle 18.10.1919. KSSA. F:3. KA; Itä-Karjalan komitean päiväkirja 3.–4.3.1918. IKKA. Aa:1. KA; Itä-Karjalan komitean ptk. 10.6.1918. IKKA. Ca:1. KA; Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 5.3.1918. VA. VI.224a. KA.

¹⁹⁰ Jääskeläinen 1961, 90; Vahtola 1988, 36.

kontrolloikin toteuttaessaan propagandatyötä Suomen valtion puolesta. Rahoja ei myöskään käytetty kovin tehokkaasti, ja summasta jäi noin 47 000 markkaa käyttämättä.¹⁹¹ Senaattori Renvallin tapaamisen jälkeen lähetystö lähti kohti Sortavalaa, tarkoituksenaan toden teolla aloittaa Karjalan Suomeen liittämisen suunnittelu. Lähetystö kuitenkin pysähtyi vielä Seinäjoella tapaamassa kenraali Mannerheimiä, joka niin ikään antoi paitsi siunauksensa lähetystön suunnitelmille, mutta lisäsi niihin Aunuksen Suomeen liittämisen Vienan ohella. Samalla lähetystö sai kuulla Saksan ja Venäjän aselevosta, mutta suunnitelmia se ei muuttanut. Virallisesti karjalaisia lähtisi vapauttamaan yksityinen suojeluskuntaretki ilman, että Suomi virallisesti olisi minkäänlaisessa sodassa Venäjän kanssa.¹⁹²

Takaisin Sortavalan lähetystö saapui myöhään viidennen päivän illalla, ja ryhtyi heti toimiin. Jo samana yönä pidettiin kokous, johon oli saatu koolle koko Vaasassa käynyt yhdistynyt lähetystö, Karjalan Sivistysseuran jäseniä, muita Venäjän ja Suomen karjalaisia sekä Karjalan sotilaspiirin yleisesikunnan jäseniä, yhteensä 35 henkeä. Kokous päätettiin aamuyöllä, ja seuraavana päivänä pidettiin vielä kaksi kokousta aiheen tiimoilta. Sivistysseuran toiminnan kannalta kokousten olennaisin päätös koski Venäjän Karjalaan suunnattavan agitoinnin periaatteita, jota valmistelevaan työryhmään valittiin myös Aleksei Mitro ja Timo Manner. Agitointiin ja tiedusteluun päätettiin käyttää yksinomaan venäjänkarjalaisia, oletettavasti näiden paikallis- ja kulttuurintuntemuksen sekä paikallisten silmissä suomalaisia suuremman luotettavuuden vuoksi. Sisällöllisesti propagandassa päätettiin painottaa maanomistuskysymystä ja suomalaisen heimoaateen mukaista yhteenkuuluvuutta sekä Sivistysseuran piirissä aiemmasta toiminnasta tuttuja posti-, infrastruktuuri-, koulu- ja kirkollisasioita.¹⁹³

Kokousten vaikeaksi kiistakysymykseksi nousi kysymys valloitettavien alueiden luonnonvarojen käytöstä. Kokouksen suomalaisten ja venäjänkarjalaisten osanottajien välille oli vaikeuksia saada kompromissia aiheesta, sillä suomalaisen näkökulman mukaan Karjalan luonnonvarojen tuli tulla yhteiseksi kansallisomaisuudeksi, kun taas venäjänkarjalainen näkökulma painotti taloudellisen hyödyn säilymistä paikallisella väestöllä. Asiassa saavutettiin lopulta tyydyttävä kompromissi, jonka lähtökohtana oli, että

¹⁹¹ A. Mitro Härköselä 20.10.1919. KSSA. F:6 KA; Härkönen A. Mitrolle 18.10.1919. KSSA. F:3. KA; Itä-Karjalan komitean päiväkirja 3.–4.3.1918. IKKA. Aa:1. KA; Itä-Karjalan komitean ptk. 10.6.1918. IKKA. Ca:1. KA.

¹⁹² Itä-Karjalan komitean päiväkirja 4.3.1918. IKKA. Aa:1. KA; Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 5.3.1918. VA. VI.224a. KA.

¹⁹³ Itä-Karjalan komitean päiväkirja 5.–6.3.1918. IKKA. Aa:1. KA; Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 5.3.1918. VA. VI.224a. KA; Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 6.3.1918a. VA. VI.224a. KA; Risto Sirkeisen matkakertomus 2.12.1919. KSSA. Hf:1. KA. Vrt. Vahtola 1988, 41.

paikalliselle väestölle taattiin riittävät yksityiset maat ja jonka lisäksi valtiolle tulevien luonnonvarojen tuotto käytettäisiin Karjalan kehittämiseen, kunnes se olisi samalla tasolla Suomen kanssa.¹⁹⁴ Vaikka Sivistysseuran aktiivit olivat nyt tiukasti Suur-Suomen asialla, pyrkivät he selvästi yhä toteuttamaan vanhaa ohjelmaansa, vaikka sitten suomalaisten kustannuksella.

Kokous teki myös päätöksen Itä-Karjalan komitean¹⁹⁵ perustamisesta, jonka tehtävänä oli olla vapaajoukkojen miehittämien alueiden ylin hallintoelin, mutta myös karjalaan suuntaavan propaganda- ja tiedustelutyön koordinaattori.¹⁹⁶ Komitea oli luonteeltaan epävirallinen, Suomen valtiosta erillinen toimielin, mutta se oli myös myöhempien virallisten Karjalan siviilihallinto-organisaatioiden edeltäjä. Merkittävin näistä seuraajista oli syksyllä 1918 perustettu Itä-Karjalan toimituskunta, jossa myös Sivistysseuralla oli vahva asema.¹⁹⁷ Maaliskuun 1918 alussa tilanne oli kuitenkin toinen. Itä-Karjalan komitea koostui lähinnä suomalaisista tai suomenkarjalaisista, eli juuri niistä henkilöistä, jotka edustivat 5.–6. päivän kokouksessa Sivistysseuraan nähden vastakkaista kantaa Karjalan luonnonvarakysymyksessä. Kenties juuri tästä syystä Sivistysseuran piirissä kaavailtiin myös omaa Vienan Karjalan komiteaa. Suunniteltu komitea olisi koostunut käytännössä kokonaan Karjalan Sivistysseuran johtokunnasta ja muutamasta sille läheisestä aktivistista. Asiaa valkoisten senaatille esitti Vaasaan matkannut Uhtuan kuntalaisten valitsema lähetystö, mutta on ilmeistä, että anomus oli syntynyt Sivistysseuran johtokunnan piirissä. Siinä esitetyt perusteet ja ehdotetut henkilövalinnat nimittäin kielivät Sortavalan kokouksia ja Itä-Karjalan komiteaa koskevasta sisäpiirin tiedosta. Suunnitelma kuitenkin raukesi, ilmeisesti Itä-Karjalan komitean henkilöstön ja rakenteen uudelleenjärjestelyjen myötä.¹⁹⁸

Sortavalassa pidetyt kokoukset olivat virallisesti Karjalan Vapautusseuran kokouksia. Seura oli perustettu vajaa viikko aikaisemmin Sortavalassa 28.2.1918 pidetyissä Karjalaisen osakunnan juhlissa. Tuolloin seuran tarkoituksiksi oli määritelty Karjalan Suomeen liittämisen tukeminen. Siitä oli tarkoitus koota mittava, 25 000–30 000 jäsenen

¹⁹⁴ Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 6.3.1918a. VA. VI.224a. KA; Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 6.3.1918b. VA. VI.224a. KA. Ks. myös Vahtola 1988, 41–44.

¹⁹⁵ Ei tule sekoittaa Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komiteaan (1919), eikä Karjalan komiteaan (1919). Harjula 2007, 263.

¹⁹⁶ Itä-Karjalan komitean päiväkirja 6.–8.3.1918. IKKA. Aa:1. KA; Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 6.3.1918b. VA. VI.224a. KA.

¹⁹⁷ Helasti 1975, passim, erityisesti 208–211.

¹⁹⁸ Ehdotus senaatille Wienan Karjalan komitean muodostamiseksi 13.3.1918. Fb 11.A.I.1. UMA; Itä-Karjalan komitean ptk. 7.4.1918. IKKA. Ca:1. KA.

järjestö.¹⁹⁹ Myös juuri Sortavalaa saapuneet Aleksei Mitro ja Pekka Pankkonen osallistuivat juhliin ja uuden Vapautusseuran suunnitteluun. Hanke ei kuitenkaan ehtinyt ottaa tuulta alleen ja huhtikuussa seuran virallinen perustaminen katsottiin Itä-Karjalan komitean toimesta turhaksi, sillä Vaasan senaatti oli ottanut Karjalan asian hoitaakseen. Sortavalassa maaliskuun 5.–6. pidetyt kokoukset jäivätkin Vapautusseuran ainoiksi käytännön toimenpiteiksi. Seuran jäsenmaksun ehti kuitenkin maksaa 27 henkeä, mukana lukuisia Karjalan Sivistysseuran aktiiveja, ennen kuin hankkeen keräämät varat, 675 markkaa, lahjoitettiin Karjalan Sivistysseuralle.²⁰⁰ Vapautusseuralle kaavaillun ilmeisen vaikutusvaltaisen aseman ja Sivistysseuran aktiivien innokkuuden huomioiden, olisi Vapautusseura-hanke onnistuessaan todennäköisesti vallannut itselleen suuren osan siitä poliittisesta lokerosta, jossa Karjalan Sivistysseura tulevana kuukausina ja vuosina toimi. Hankkeen kaatumisella lieene siten ollut myös Sivistysseuran kannalta kauaskantoiset seuraukset. Se veti Sivistysseuran kevään 1918 aikana yhä syvemmälle valkoisen Suur-Suomi-politiikan keskiöön.

2.1.3 Seura valmistelee Karjalaa suomalaisten tuloon

Karjalan Vapautusseuran kokouksen jälkeen Karjalan Sivistysseuran aktiivit valmistautuivat nopeasti matkustamaan Karjalaan. Sivistysseuran aktiivien oli tarkoitus suorittaa myöhemmin maaliskuussa Vianaan saapuvia Malmin vapaajoukkoja tukevia agitointi ja tiedustelutehtäviä.²⁰¹ Toimintatapa oli seuran aktiiveille tuttu, olihan seura itse suorittanut vastaavaa toimintaa edellisenä vuonna. Toimintatavassa oli selkeä Sivistysseuran kädenjälki, koska he osallistuneet koko toiminnan suunnitteluun Sortavalassa. Lisäksi kaikki tiedustelija-agitaattorit olivat ennestään toimineet Sivistysseuran piirissä. Sivistysseuran roolia asiassa kuvaa myös Vianaan matkanneen Risto Sirkeisen asennoituminen tehtävään: hän mielsi matkan nimenomaan Karjalan Sivistysseuran toimeksiantona.²⁰² Agitoinnin ja tiedustelun ohella aktivistien tehtävänä oli järjestää erilaisia kansankokouksia

¹⁹⁹ Vahtola 1988, 34, 41.

²⁰⁰ Itä-Karjalan komitean henkilöluettelo. IKKA. Ba:1. KA; Itä-Karjalan komitean ptk. 8.4.1918b. IKKA. Ca:1. KA; Karjalan Vapautusseuran jäsenluettelo. (Liitteenä kirjeeseen A. Mitro Härköselä 1.2.1919). KSSA. F:6. KA; Lauri Pelkonen Karjalan Sivistysseuralle 14.12.1918. (Liitteenä kirjeeseen A. Mitro Härköselä 1.2.1919). KSSA. F:6. KA; S.n. kertomus Pekka Pankkosen toimista noin 27.2.–7.3.1918. KSSA. Ha:5. KA.

²⁰¹ Itä-Karjalan komitean päiväkirja 8.3.1918. IKKA. Aa:1. KA; Paavo Ahava nuoremman muistelmat 11.3.1918. Ahava 2014.

²⁰² Risto Sirkeisen matkakertomus 2.12.1919. KSSA. Hf:1. KA.

ympäri Karjalaa.²⁰³ Tällä kertaa pöytäkirjoista tuli kuitenkin ilmetä autonomian sijaan halu Suomeen liittymiseksi.

Sivistysseuran tiedustelijoiden yhteinen päämäärä oli Uhtua, jonne saavuttiin eripuolilta Suomen vastaista rajaa. Kuhmossa rajan ylittivät Timo Manner, Risto Sirkeinen, Probus Rahikainen sekä Arhippainen.²⁰⁴ Tästä Manner ja Sirkeinen jatkoivat Kontokin kautta Uhtualle, kun taas Rahikainen ja Arhippainen suuntasivat kohti Uhtuan itäpuolta. Retken tarkoituksen mukaisia tuloksia ei kuitenkaan saavutettu. Manner ja Sirkeinen järjestivät Kontokissa 10.3.1918 kansalaiskokouksen, mutta pöytäkirjan mukaan Suomeen liittymistä ei käsitelty.²⁰⁵ Rahikaisen ja Arhippaisen agitoinnin tuloksena pidettiin Paanajärvellä kansalaiskokous 15.3.1918. Sen sijaan että kokous olisi esittänyt tahtonsa liittyä Suomeen, se esitti joukon vaatimuksia, jotka liittyivät Karjalan itsenäisyyteen, ja karjalaisten oikeuksiin esimerkiksi maanomistuskysymyksessä. Suomea, saati Suomeen liittymistä ei mainittu sanallakaan. Viikkoa myöhemmin pidettiin Jyskyjärvellä vastaava kokous, jonka päätökset ja pöytäkirja olivat lähes identtiset Paanajärven kokouksen kanssa. Molempien kokousten sihteerinä toimi Arhippainen. Lisäksi Jyskyjärven kokous valtuutti Karjalan Sivistysseuran ajamaan kokouksen päätöksiä eteenpäin; se toimittikin pöytäkirjat Suomen senaatille huhtikuussa.²⁰⁶

Samoihin aikoihin Karjalaan oli saapunut muitakin Sivistysseuran aktivisteja. Aleksei Mitro ja Pekka Pankkonen suuntasivat Suomussalmelta Vuokkiniemeen, jossa he pitivät yhden julkisen puhetilaisuuden, keskittyen muutoin kahdenkeskisiin keskusteluihin.²⁰⁷ Paavo Ahava, Iivo Kaukonieni, sekä Ahavan poika Paavo Ahava nuorempi saapuivat Kuusamosta Paanajärvelle, jossa myös pidettiin kansalaiskokous. Sen tulokset olivat kuitenkin samankaltaiset kuin muidenkin agitaattoreiden kokouksissa.²⁰⁸ Juho Tanner puolestaan liikuskelijä Pohjois-Aunuksessa, muttei tohtinut agiteerata kovin julkisesti valtion bolsevikkihenkisen ilmapiiriin vuoksi. Tässä oli kuitenkin alueellisia eroja, ja

²⁰³ Vahtola 1988, 44–45. Ks. myös Paavo Ahava nuoremman muistelmat 11.3.1918. Ahava 2014.

²⁰⁴ On epäselvää, oliko kyseessä Karjalan Sivistysseuran johtokunnan varajäsen J. Arhippainen, Vaasan lähetystömatkaan osallistunut seuran rivijäsen Mikko Arhippainen, vaiko Dimitri Arhippainen. Vrt. Vahtola 1988, 45; sekä Paanajärven kansalaiskokouksen ptk. 15.3.1918. Fb 11.A.I.1. UMA; Piismalahden kansalaiskokouksen ptk. 22.3.1918. Fb 11.A.I.1. UMA.

²⁰⁵ Vahtola 1988, 46.

²⁰⁶ Paanajärven kansalaiskokouksen ptk. 15.3.1918. Fb 11.A.I.1. UMA; Piismalahden kansalaiskokouksen ptk. 22.3.1918. Fb 11.A.I.1. UMA; Risto Sirkeisen matkakertomus 2.12.1919. KSSA. Hf:1. KA; Timo Manner Suomen Tasavallan Hallitukselle 11.4.1918. Fb 11.A.I.1. UMA.

²⁰⁷ Aleksei Mitron raportti #1 Itä-Karjalan komitealle 12.3.1918. IKKA. Eb:1. KA; Aleksei Mitron raportti #2 Itä-Karjalan komitealle 16.3.1918. IKKA. Eb:1. KA

²⁰⁸ Vahtola 1988, 55.

esimerkiksi lähempänä Suomea ja Viena Repolassa ja Rukajärvellä Suomeen liittymiseen suhtauduttiin myönteisemmin. Manner matkakumppaneineen pidätettiin lopulta Paateneessa 18.3., mutta perusteiden puutteessa hänet päästettiin muutamien muiden kera vapaaksi reilun viikon jälkeen.²⁰⁹ Eteläisemmässä Aunuksessa ei juuri ollut agitaatiotoimintaa, joskin Suomen valkoiset järjestivät alueelle tiedustelua ja punaisten takaa-ajoperaatioita. Joensuun alue-esikunnassa näitä tehtäviä johti Jussi Lukkarinen, joka oli toiminut myös Sivistysseuran agitaattorina vuonna 1917. Aunuksessa järjestettiin paikallisten toimesta muutamia kokouksia, mutta niiden päätökset olivat Suomen valkoisille yhtä hyödyttömiä kuin Vienassa agitaattoreidenkin järjestäminä. Parhaillaan ne myötäilivät Uhtuan heinäkuisen kokouksen linjaa. Itsehallinto oli saatava, mutta Venäjän yhteydessä.²¹⁰

Agitaattorien saavuttua Uhtualle pidettiin siellä 17.3.1918 kansalaiskokous. Sen puheenjohtajana toimi Timo Manner ja sihteerinä Iivo Kaukonieni. Paikalla olivat Sivistysseuran Suomessa asuvista jäsenistä ainakin myös Paavo Ahava ja Risto Sirkeinen.²¹¹ Kokous päätti liittymisestä Suomeen, mutta tiukoin ehdoin: Karjalan tulisi 1) pysyä Suomesta taloudellisesti erillisenä, 2) Karjalan luonnonvarat kuuluisivat karjalaisille, 3) karjalaisten ei tarvitsisi ottaa osaa Suomessa käytävään sotaan, 4) Suomen tulisi myöntää Karjalalle taloudellisten olojen kohottamiseen riittävän suuri laina ja 5) karjalaisilla olisi yhtäläiset kansalaisoikeudet Suomessa suomalaisten kanssa. Kokouksen ponsia luonnostelemaan valittiin yksitoistahenkinen komitea, jonka jäsenistä ainakin seitsemän oli Sivistysseuran Suomessa ja Karjalassa asuvia aktiiveja.²¹²

Jouko Vahtolan tulkinnan mukaan Suomeen liittymisen ehdot Uhtuan kokouksessa suunniteltiin tarkoituksella suomalaisille epähoukutteleviksi, eivätkä ne voineet olla lähöisin Karjalan Sivistysseuran piiristä esimerkiksi siksi, ettei Vaasassa ollut asetettu senaatille mitään ehtoja Karjalan Suomeen liittämiseksi. Vahtolan mukaan myös koko Malmi vapaajoukkoa valmistellut propaganda ja agitointityö epäonnistui lähinnä Sivistysseuran aktivistien itsekkään Suur-Suomi-intoisen hyödyntävoittelun vuoksi, mikä oli

²⁰⁹ J. Tannerin ja P. Melentjeffin matkakertomus 15.4.1918. IKKA. Eb:1. KA

²¹⁰ Harjula 2007, 58, 308; Vahtola 1988, 46–47.

²¹¹ Sirkeisen ja Ahava nuoremman muistitiedon mukaan paikalla olivat myös Aleksei Mitro (sekä oletettavasti Mitron matkakumppani Pekka Pankkonen). Mitron tiedusteluraportin mukaan tämä kuitenkin oli vielä 16.3.1918 Vuokkiniemessä, aikomuksenaan jatkaa matkaa Jyväskylän ja Enonsuun kautta vasta seuraavana päivänä, mikä oli pitkä matka kokoukseen ehtimiseksi. Aleksei Mitron raportti #2 Itä-Karjalan komitealle 16.3.1918. IKKA. Eb:1. KA; Paavo Ahava nuoremman muistelmat 17.–18.3.1918. Ahava 2014; Risto Sirkeisen matkakertomus 2.12.1919. KSSA. Hf:1. KA.

²¹² Uhtuan kansalaiskokouksen 17.3.1918 valitseman komitean kokouksen ptk. 18.3.1918. KSSA. Ha:5 KA; Uhtuan kokouksen ptk. 17.3.1918. IKKA. Ea:1. KA.

syynä vienalaisten epäluuloisuuteen suomalaisia kohtaan.²¹³ Ehdot olivat kuitenkin syntyneet hyvin todennäköisesti nimenomaan Sivistysseuran aktiivien aloitteesta. Kuten edellä kävi ilmi, olivat Aleksei Mitro ja Pekka Pankkonen esittäneet tämänkaltaisia ajatuksia jo Sortavalassa yleisesikunnan kokouksessa ennen Vaasaan matkaamista. Lisäksi Karjalan vapaajoukkojen komentajaksi nimetty Malm nimenomaan erikseen lupasi Vaasasta Sortavalan palaavalle lähetystölle, että Karjalaa Suomeen liitettäessä muodostettaisiin siitä taloudellisesti ja hallinnollisesti erillinen alue. Uhtuan kokouksen toisena ehtona ollut Karjalan luonnonvarojen säilyttäminen karjalaisten hallussa vastaa sekin pitkälti Sivistysseuran aktiivien kantaa Sortavalan 5.–6.3.1918 kokouksissa.²¹⁴ Vaikuttaisi suorastaan siltä, että Uhtuan kokouksen määräämät ehdot oli laadittu nimenomaan Sortavalassa käydyt keskustelut mielessä.

Erityisesti edellä esitetyissä tulkinnoissa vaikuttaisi siltä, että Vahtola näkee Sivistysseuran ja sen toimijat käytännössä suomalaisina, Karjalassa asuvasta väestöstä täysin erillisenä ryhmänä. Vahtola tuntuukin unohtavan, että suuri osa Sivistysseuran toimijoista kuului käytännössä molempiin viiteryhmiin. Seuran piirissä kyllä ilmeni Suur-Suomi-intoa, mutta itsekkäästä hyödyntavoittelusta siinä ei liene ollut kyse. Jotta Sivistysseuran toiminnasta saisi oikeanlaisen kuvan, täytyisi sitä tarkastella sekä suomalaiset että karjalaiset vaikutteet huomioiden. Maahanmuuttajien yhdistystoimintaa nyky-Suomessa tutkinut Miikka Pyykkönen onkin osoittanut, että identiteetin ja integraation kysymykset ovat suuressa roolissa maahanmuuttajayhdistysten toiminnassa, ja yhdistykset toimivat tiloina, joissa etniskulttuurisia identiteettejä tuotetaan, muutetaan, vaalitaan ja kiistetään.²¹⁵ Tällainen näkökulma antaakin työkalut Karjalan Sivistysseuran ja sen aktiivien mahdollisten motiivien hahmottamiseen ja siten toiminnan ymmärtämiseen.

Karjalan Sivistysseuran toiminnassa oli vallalla ideologia, jossa Karjalan ja sen kansan asemaa pyrittiin aidosti ja vilpittömästi kehittämään kohti kansan kannalta parempaa tulevaisuutta. Olihan kyse seuran aktiivien omista juurista, sukulaisista ja tuttavista. Seuran keskuudessa side Karjalaan olikin paljon henkilökohtaisempi ja läheisempi kuin keskiverrolle suomalaiselle Suur-Suomi-aatteen kannattajalle, jonka Karjala-side rajoittui lähinnä kansakoulun Maamme-kirjan ja nationalistisen ylioppilasliikkeen oppeihin

²¹³ Vahtola 1988, 45–46, 112.

²¹⁴ Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 5.3.1918. VA. VI.224a. KA; Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 6.3.1918a. VA. VI.224a. KA; Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 6.3.1918b. VA. VI.224a. KA.

²¹⁵ Pyykkönen 2007, 42–46, 50, 120–121.

karjalaisesta heimokansasta. Sivistysseuran visiot paremmasta tulevaisuudesta eivät kuitenkaan välttämättä vastanneet tavallisen Karjalan rahvaan näkemyksiä. Sivistysseuran toimijat edustivat venäjänkarjalaisten vaurainta ja oppineinta osaa. Tämän tiedostamisesta kumpusi seuran piirissä turhautuneisuus oppimattomaan ja harhaanjohdettuun kansaan, joka ei ymmärtänyt omaa parastaan. Turhautumisen puki sanoiksi Iivo Kaukoniemi kirjoittaessaan Timo Mannerille:

[K]ansan pohja Karjalassa on niin peräti pimeää, että se ei älyä tästä maailmasta juuri mitään ja sitten kun se on kaiken muun lisäksi tullut soaistuksi bolshevistisilla ja punakaartilaiskiihotuksella niin siinä olisikin jo semmoiseen työhön saada sikäläinen yleisö ymmärtämään meidän pyrkimystemme päämäärä ja se, että juuri me ajamme todella Karjalan parasta tarkoittavaa asiaa.²¹⁶

Sivistysseuran toimijat eivät välttämättä tiedostaneet oman ajattelunsa suomalaisia vaikutteita, jotka tekivät seurasta selkeästi Suomi-myönteisen. Suomalaisvaikutteisesta ajattelusta huolimatta karjalaisuus koettiin selkeästi omaksi, transnationaaliksi identiteetiksi. Näiden vaikutteiden ristitulessa muovautuikin seuran piirissä käsitys siitä, mikä oli Karjalan kansan parhaaksi. Sitä eivät tieneet venäläiset, eivät Karjalan rahvas, eivätkä edes suomalaiset heimoaktivistit, joiden toimintaa Sivistysseuran piirissä aika ajoin kritisoi- tiin. Suomen karjalankielisestä osasta Suistamolta kotoisin ollut Iivo Härkönen purki tuntojaan aiheesta Paavo Ahvalle:

[T]iedän että siellä [Helsingissä] vallitsee (yleisössä) kysymykseemme nähden kaksi suuntaa: toinen tuollainen poikamainen touhuhenki, joka käsittää kysymyksemme joksikin aivan erikoiseksi, jota muka eivät kaikki ymmärrä, vaan ainoastaan herrat, ja josta (sen ajamisesta) lähtee jotain aivan erikoista kunniaa ja mainetta (veljemme L. H:n [Lauri Hannikainen] kanta), ja toinen, joka sydäimestään pilkkaa ja nauraa tätä kysymystä ja sen ajajoita ja pitää näitä n. s. "Karjala-hulluina".

Sydämellään ja tositoimillaan ei Suomi koskaan ole mukana tässä kysymyksessä, sillä se pitää karjalaisia, eritoten rajantakaisia ja kreikanuskoisia karjalaisia, aivan kuin johonkin huonompaan rotuunsa, karumpaan kanta-ainekseen kuuluvana, johon ei ole luotettava, josta ei ole mihinkään tositoimeen, joka on ryssiä j.n.e. Olen sen kokenut tuhannet kerrat. Ja kun katson suomalaisia Karjalan-asian ajajoita: kaikki ovat sellaisia. Kiantokin – mitä muuta on tuo kysymys hänelle kuin kirjallisen kunnian hakemisen välikappale, keppihevonen, jonkunlaista erikoisurheilua hänellekin! Hän on itse minulle sanonut: nyt on Karjalan asian ajaminen erikoisesti muodissa, sitä täytyy ajaa, jos tahtoo käydä jostakin erikoisen harrastajasta!

²¹⁶ Kaukoniemi Mannerille 17.5.1918. KSSA. F:5. KA.

*Kyllä me olemme se kirottu heimo, jonka asia ei parane ennen kuin Suomi sen kautta saa kokea jotain erikoisen kovaa.*²¹⁷

Todellisen parhaan Karjalan kansalle tiesi vain suomalaisella heimoaatteella höystetty karjalainen sivistyneistö.

Tässäkin tutkielmassa esiin tuotu Sivistysseuran tietynlainen joustavuus poliittisen toimintaympäristön ja eteenpäin ajettavien asioiden suhteen osoittaa, ettei seura ollut Karjalan Suomeen liittämisen kannalla niinkään ideologisista syistä, vaan sen katsottiin aidosti olevan sillä hetkellä realistinen ja parhaiten nimenomaan Karjalan etua ajava suunnitelma. Kyse ei siis ollut mistään kategorisesti Karjalan Sivistysseuran läpi tunkeneesta suomalaistyyppisestä Suur-Suomi-ideologiasta. Kuten edellä ilmenee, seura oli saanut tällaisia vaikutteita, mutta yhtäsuuruusmerkkejä kolonialistisia piirteitä omanneeseen suomalaiseen suursuomalaisuuteen ei voida vetää. Esimerkiksi Sortavalassa Sivistysseuran toimijat olivat selkeästi puolustaneet luonnonvara- ja maanomistuskysymyksessä karjalaisten etua Suur-Suomen etua vastaan. Myös Sivistysseuran suunnitelmat omasta Vienen Karjalan komiteasta kielivät seuran piirissä vallinneesta tyytymättömyydestä Itä-Karjalan komiteaan: suomalaiset eivät tienneet mikä oli karjalaisten parhaaksi.

Jälkikäteen tarkasteltuna Sivistysseuran agitaattoreiden toiminta Vienassa maaliskuussa 1918 vaikuttaa farssilta, mikäli asiaa tarkastelee ainoastaan Vienen retkien lopputuloksen kannalta. Sivistysseuran maaliskuun 1918 näkökulmasta seuran aktivistien toiminta kuitenkin ajoi seuran pitkän aikavälin tavoitteita. Uhtuan 17.3.1918 kokouksen määräämät ehdot olivat Suomelle kovat. Karjalaisille ne sen sijaan olivat vallan hyvät. Se riitti Karjalan Sivistysseuralle, jonka intresseissä ei ollut saada Suomelle etua Karjalan siihen liittamisestä. Itse asiassa Uhtuan kokouksen päätökset koettiin seuran piirissä jopa onnistuneiksi. Kun Malm saapui vapaajoukkoineen Uhtualle myöhemmin maaliskuussa, hän hankki vahvalla painostamalla uuden pöytäkirjan, joka ilmaisi selvän avunpyynnön valkoiselle Suomelle.²¹⁸ Aikaisemman, Sivistysseuran agitaattorien järjestämän kokouksen sihteeri Iivo Kaukoniemi kuvasi kokousten suhdetta Timo Mannerille seuraavasti:

Juuri nuo tammik. ja maalisk. pöytäkirjat olisivat tärkeimmät, sillä tammik. pöytäkirjassa on kaikkein tarkemmin perusteltu syyt miksi Karjalan Autonomia venäjästä ja maalisk. pöytäkirjassa on tarkimmin ja asiallisimmin perusteltu ne ehdot millä Karjala tahtoo liittyä Suomeen. Se [Malmin painostamalla hankittu] pöytäkirja jonka Uhtuan lähetystö toi Suomen

²¹⁷ Härkönen Ahavalle 8.7.1918. PAA. 8. KA.

²¹⁸ Vahtola 1988, 113–115.

*hallitukselle, jos se on todella semmoinen kuin minä olen muistin nojalla kuullut siitä kerrottava, on noihin edellisiin verraten kovin heikko.*²¹⁹

Karjalan Sivistysseuran näkökulmasta maaliskuun aiemman kokouksen lopputulos oli oivallinen. Sen toteutuessa käytännössä kaikki seuran aiemmat suunnitelmat Karjalan kansan elämäntason parantamiseksi olisivat toteutuneet, tai niiden ainakin ajaminen eteenpäin olisi helpottunut. Ennen Uhtuaa järjestetyissä pienemmissä kokouksissahan oli myös käsitelty lähinnä Sivistysseurankin asialistalla olleita kehityskohtia, jotka Suomen yhteydessä voitaisiin toteuttaa. Sivistysseuran näkökulmasta Karjalaa siis odotti vauras tulevaisuus Suomen yhteydessä. Kun Sivistysseuran piirissä lähdettiin helmikuun lopussa Karjalan sotilaspiirin esikuntien kelkkaan vaatimaan Karjalan Suomeen liittämistä, liitos Suomeen vaikutti paitsi hyvältä tieltä Karjalan vaurastumiseen, mutta myös realistiselta, kääntämisen arvoiselta kortilta. Kun mukaan sitten saatiin myös senaatti ja Renvallin lupaukset Saksan avusta, vaikutti hanke käytännössä varmalta.

Edellä esiin nostettu Vienalaisten epäluuloisuus ja nihkeys suomalaisia kohtaan lieinee syntynytkin ensisijaisesti muista, kuin Karjalan Sivistysseuran aktiivien agitointityyliin tai edes sisältöön liittyvistä syistä. Sivistysseuran toimijat olivat vienalaisten omaa kansaa. Ehkä hassusti suomalaisiin hurahtaneita herroja, mutta eivät suomalaisia. Kuten Vahtola itsekin kertoo, levisi Vienassa maaliskuussa Suomen punaisten ja bolsevikkien levittämä huhu, jonka mukaan suomalaiset olisivat saksalaisten keralla tulossa väkivalloin valloittamaan karjalaisten maita. Karjalaisille, joista monen läheiset tai he itse olivat vuosia sotineet maailmansodassa Saksaa vastaan, eivät luonnollisestikaan tästä pitäneet.²²⁰ Kun huhu sitten osoittautuikin saksalaisten osuutta lukuun ottamatta todeksi, ja Vianaan ilmestyi suomalaisia miehitysjoukkoja, oli karjalaisten epäluuloisuus varsin ymmärrettävää. Karjalaiset olivat tässä suhteessa puhtaasti punaisten levittämän propagandan varassa, sillä hieman aiemmin Vienassa kiertäneet Sivistysseuran agitaattorit eivät olleet ilmeisesti ainakaan julkisesti puhuneet mitään Malmin retkikunnan tulosta,²²¹ oletettavasti estääkseen punaisia saamasta tästä tietoa.

²¹⁹ Kaukonieni Mannerille 17.5.1918. KSSA. F:5. KA.

²²⁰ Vahtola 1988, 108–109.

²²¹ Vaara 2018, 103–104.

2.2 Seura ottaa Karjalan hallinnon haltuunsa

2.2.1 Vaikutus Itä-Karjalan komiteassa ja toimikunnassa

Uhtuan kokouksen jälkeen Malmin joukkojen saapumista valmisteleva agitointityö oli saatu päätökseen, vaikka suomalaisten toivomusten mukaiset tulokset jäivätkin jokseenkin laihoiksi. Timo Manner, Pekka Pankkonen ja Iivo Kaukonieni lähtivät Uhtuan kokouksen jälkeen paluumatkalle Suomeen, joskin Kaukonieni liittyi Walleniuksen vapaajoukon esikuntaan Kuusamossa.²²² Aleksei Mitro puolestaan palasi Vuokkiniemeen, jossa liittyi joksikin aikaa Malmin vapaajoukon mukaan sen saavuttua paikkakunnalle 22.3.1918 matkalla Uhtualle.²²³ Paavo Ahava vanhempi ja nuorempi sekä Risto Sirkeinen sen sijaan lähtivät tiedustelumatkalle kohti Muurmannin radan asutuskeskuksia, joissa myös yritettiin pitää huonolla menestyksellä jonkinlaisia agitointi- tai kokoustilaisuuksia. Matka oli vaarallinen, ja esimerkiksi Paavo Ahava vanhempi kirjoitti ennen tiedustelumatkan alkua Timo Mannerille kuolemansa varalta salaisen testamentin, jonka olemassaolosta eivät edes Ahavan omaiset saaneet tulla tietoisiksi. Oli vähällä, ettei testamentille tullut käyttöä. Ahava nimittäin vangittiin maaliskuun lopussa Kantalahden lähellä Knäsössä.²²⁴ Vanki saatettiin pian yhteen vanhimman poikansa, Iivo Ahavan kanssa, joka toimi Kantalahdessa punaisten komentajana.²²⁵ Paavo Ahava pääsi Iivo Ahavan avustuksella palaamaan Suomeen, mutta sairastui vakavasti marssiessaan märissä varusteissa läpi Karjalan märkien soiden.²²⁶

Vaikka agitaatio- ja tiedustelutehtävät seuran aktivistien osalta päättyivät maaliskuuhuhtikuussa, tavalla tai toisella Suomeen palaamiseen, ei työ ollut vielä lopussa. Itä-Karjalan komitea järjestettiin huhtikuun alkupuolella uudestaan, Vaasan senaatin tahtoessa vallan komitean kokoonpanon nimittämiseen. Samalla komitean voi katsoa muodostuneen ainakin puoliviralliseksi toimielimeksi.²²⁷ Uutta kokoonpanoa suunniteltaessa olivat läsnä myös seuran aktiiveista Pekka Pankkonen ja Timo Manner, jotka olivat aktiivisia saadakseen uuteen komiteaan Karjalan Sivistysseuralle mahdollisimman suuren roolin. Uudelleen muodostettavaan komiteaan oli tarkoitus valita 12 jäsentä, joista yksi Vienan

²²² Itä-Karjalan komitean ptk. 7.4.1918. IKKA. Ca:1. KA; Paavo Ahava nuoremman muistelmat 18.3.–7.4.1918. Ahava 2014.

²²³ Vahtola 1988, 104–105, 108, 112.

²²⁴ Ahava Mannerille 19.3.1918. PAA. 8. KA; Paavo Ahava nuoremman muistelmat 18.–7.4.1918. Ahava 2014; Risto Sirkeisen matkakertomus 2.12.1919. KSSA. Hf:1. KA. Vrt. Vahtola 1988, 55–57.

²²⁵ Vahtola 1988, 50–51, 57.

²²⁶ Ahava vaimolleen 15.5.1918. PAA. 8. KA.

²²⁷ Vrt. Helasti 1975, 209–211.

ja toinen Aunuksen edustajaksi. Pankkosta ja Mannerta tämä ei kuitenkaan hidastanut, vaan myös muihin komitean tehtäviin oli ehdolla joukko Sivistysseuran jäseniä.²²⁸

Lopulliseen komitean kokoonpanoon kuuluivat seuraavat Sivistysseuran jäsenet: Vienan edustajana Pekka Pankkonen, sivistysasian edustajana Lauri Hannikainen²²⁹, edellisen sijaisena Johannes Kujola, kulkulaitoksen ja yleisten töitten edustajana Timo Manner, maatalouspuolen edustajana Akseli Brander²³⁰ ja varapuheenjohtajana Valde Sario. Vaikka komitean lopullisessa kokoonpanossa ei ollut kuin kolme vakinaista karjalan kielialueelta syntyjään olevaa Karjalan Sivistysseuran jäsentä, voi sitä silti luonnehtia Sivistysseuran politiikan toteuttamisen kannalta onnistuneeksi kokoonpanoksi. Mukana oli nimittäin Sivistysseuraan kuulumattomia, mutta sille suopeita karjalaisia, sekä suomalaisuudestaan huolimatta seuran innokas tukija Hannikainen. Lisäksi Sivistysseuran johtokunnan jäsen, tuomari Sakari Alanko nimitettiin myöhemmin komitean edustajaksi Malmin esikuntaan Uhtualle.²³¹

Uudelleen järjestetyn komitean kulkulaitosten ja yleisten töitten edustaja Timo Manner käyttikin saman tein uutta asemaansa hyödykseen. Uuden komitean asettamista seuraavana päivänä Manner esitteli komitealle suunnitelmansa postiyhteyden järjestämiseksi Suomen ja Vienan välille linjalla Raate–Vuokkiniemi–Uhtua–Jyskyjärvi, sekä puhelinlinjan pystyttämiseksi Suomussalmelta Vuokkiniemeen. Hankkeiden tärkeyttä Manner perusteli paitsi strategisilla perusteilla, mutta myös Karjalan Suomeen lähentämisellä ja mielipidevaikuttamisella Karjalassa Suomen eduksi. Ehdotukset hyväksyttiin mutkitta.²³² Supliikkina kauppamiehenä tunnettu Manner myi Itä-Karjalan komitealle Karjalan Sivistysseuran pitkäaikaisesti tavoitteleman Vienan postilinjan, ei vienalaisten postinkulun helpottamisella, vaan Suur-Suomelle koituvalla hyödyllä. Kaupan päälle Sivistysseura sai puhelinlinjan, josta ei aiemmin ollut rohjetta edes uneksia. Tapaus on erinomainen esimerkki myöhemmin Karjalan Sivistysseuran Itä-Karjalan kysymyksen yhteydessä suoranaiseksi tavaramerkiksi muodostuvasta vaikuttamistavasta. Ensin Sivistysseura sai asetettua oman toimijansa vaikutusvaltaiseen asemaan, jonka jälkeen toimija ajoi seuran tavoitteita joko suoraan tai epäsuorasti eteenpäin.

²²⁸ Itä-Karjalan komitean ptk. 7.4.1918. IKKA. Ca:1. KA.

²²⁹ Hannikainen edusti Sivistysseuran suomalaisjäsenistöä. Harjula 2007, 297.

²³⁰ Myös Brander oli syntyjään suomalainen. S.n. ”Akseli Brander”. Eduskunnan kansanedustajien tietosivu.

²³¹ Itä-Karjalan komitean ptk. 8.4.1918a. IKKA. Ca:1. KA; Itä-Karjalan komitean päiväkirja 8.5.1918. IKKA. Aa:1. KA; *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, passim.

²³² Itä-Karjalan komitean ptk. 9.4.1918. IKKA. Ca:1. KA.

Uudistettu Itä-Karjalan komitea ei kuitenkaan jäänyt kovin pitkäikäiseksi. Se hajotettiin jo 10.6.1918, ja sen tilalle perustettiin Suomen hallituksen valvonnan alainen Itä-Karjalan toimikunta, joka aloitti toimintansa viikkoa myöhemmin. Toimikunnan puheenjohtajaksi määrättiin Lauri Hannikainen ja jäseniksi L. Forss, Paavo Ahava, Iivo Härkönen ja Väinö Salminen. Toimikunnan lainopilliseksi avustajaksi kutsuttiin Viljo Puustinen. Forssia lukuun ottamatta kaikki toimikunnan henkilöt olivat Karjalan Sivistysseuran jäseniä. Toimikunnan tehtävänä oli ylläpitää ja kehittää Karjalan asiaa, sekä tehdä sitä tunnetuksi niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Heikki Helasti on aiemmin huomionut, etteivät toimikunnan menettelytapaohjeet juurikaan poikenneet Karjalan Sivistysseuran sääntömääräisistä toimintaohjeista, mikä toimikunnan kokoonpano huomioden ei yllätä. Käytännön toimissaan Itä-Karjalan toimikunta konsultoi Suomen hallitusta Karjalan asiassa, laati propagandakirjoituksia suomalaiselle lehdistölle ja suunnitteli tulevaa Karjalan hallintoa. Itä-Karjalan komitean Uhtualle määräämä Sakari Alanko puolestaan jatkoi komitean lakkauttamisen jälkeen Uhtualla toimikunnan edustajana nimenomaan siviilihallinnon rakentamisen merkeissä.²³³ Käytännössä Karjalan Sivistysseuralla oli näin oma puolivirallinen hallinto- ja propagandatoimielin.

Kesällä Itä-Karjalan toimikunnan toiminta ei kuitenkaan ollut järin tehokasta. Miehittyjen alueiden hallintoa ei ollut vielä saatu järjestettyä järin konkreettiselle tasolle, jonka lisäksi useat toimikunnan jäsenet olivat syystä tai toisesta estyneitä tehtäviensä hoidossa. Niinpä toimikunta pyöri aluksi lähinnä Lauri Hannikaisen, Paavo Ahavan ja Viljo Puustisen käsissä. Kolmikon työ suuntautuikin kesällä 1918 Karjalan hallinnon luomiseen. He kaavailivat esimerkiksi Suomeen liitettävien alueiden maakuntatason hallintoa, jossa Kuolasta ja Suomen Lapista olisi muodostettu ”Lapin maaherrakunta”, Vienasta ”Vienan maaherrakunta” ja Aunuksesta ”Aunuksen maaherrakunta”.²³⁴ Karttojen uudelleen piirtelyn lisäksi Paavo Ahava keskittyi kesällä 1918 toimimaan karjalaisten lähetystöjen ja Suomen viranomaisten ja poliitikkojen yhteyshenkilönä. Tämän Ahava oli perinyt lakkautetulta Itä-Karjalan komitealta.²³⁵ Tehtävä osoittautui varsin tuloksettomaksi, mikä johti Ahavan turhautumiseen suomalaisia kohtaan. Ahavan mielestä ”Wienan ja Aunuksen asiaa pidetään vain jonkunmoisena keppihevosenä, vieläpä melkein lypsylehmänä”.²³⁶ Suur-Suomi-politiikan nurjat puolet alkoivat valjeta Ahavalle.

²³³ Helasti 1975, 210; Vahtola 1988, 262–263.

²³⁴ Vahtola 1988, 289–290.

²³⁵ Itä-Karjalan komitean ptk. 10.6.1918. IKKA. Ca:1. KA.

²³⁶ Vahtola 1988, 291.

Sivistysseuran hegemonia Karjalan hallinnon suhteen jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Elokuussa Saksan aikeet Pietarin miehittämiseksi ja Repolan Suomeen liittyminen saivat Suomen hallituksen virallistamaan ja ottamaan Karjalan asioiden hoidon kontolleen. Käytännössä tämä hoidettiin lakkauttamalla Itä-Karjalan toimikunta ja perustamalla senaatin talousosaston alaisuuteen uusi Itä-Karjalan toimituskunta, joka aloitti toimintansa 1.9.1918. Vaikka Sivistysseuralla oli uudessakin toimielimessä vahva asema, ei itse Toimituskunnalla ollut juurikaan todellista valtaa suomalaisten miehitysjoukkojen peräännyttyä Vienasta myöhemmin syksyllä.²³⁷ Itä-Karjalan toimituskunnan toimintaan paneudun tarkemmin myöhemmin.

2.2.2 Valkoisten voitonjuhlan humua

Toukokuun alussa Karjalan Sivistysseuran johtokunta kokoontui ensimmäisen kerran virallisesti sitten tammikuun. Saksalaisten kuukautta aiemmin²³⁸ tapahtuneen Helsingin valloituksen myötä myös Iivo Härkönen oli päässyt uudelleen yhteyteen toveriensa kanssa. Härköstä oli yritetty tavoitella myös aiemmin. Uhtuan 17.3.1918 kokouksen yhteydessä seuran aktivistit olivat lähettäneet lähetin Venäjän kautta punaisten hallitsemaan Etelä-Suomeen tehtävänään päästä yhteyteen Härkösen kanssa, mutta tämä hanke oli epäonnistunut.²³⁹ Härkösen tietotaito Karjalan asiassa oli muutoinkin osoittautunut halutuksi resurssiksi. Siinä missä Härkönen oli reilu pari kuukautta aiemmin toiminut punaisten kansanvaltuuskunnan piikkiin, nimitettiin hänet jo toukokuussa Itä-Karjalan asiantuntijaksi Mannerheimin päämajaan. Pesti jäi kuitenkin ilmeisen lyhytikäiseksi, sillä jo kesäkuussa Härkönen oli mukana vasta perustetun Itä-Karjalan toimikunnan kokoonpanossa.²⁴⁰

Kokouksessa seuran johtokunta määritteli ensimmäistä kertaa virallisesti kantansa muuttuneeseen Karjalan tilanteeseen nähden. Kuten edeltä käy ilmi, olivat seuran johtohenkilöt tosiasiallisesti jo yli kaksi kuukautta toimineet Karjalan Suomeen liittämiseksi, mutta nyt asia virallistettiin johtokunnan puolesta. Asiasta päätettiin myös informoida senaattia kiitoskirjelmän muodossa. Samalla seuran johtokunta vetosi senaattiin Karjalan ja Suomen liitoksen varmistamiseksi, jos ei muuten, niin ”suurten kansainvälisten

²³⁷ Helasti 1975, 211–212; Vahtola 1988, 381.

²³⁸ Nyström 2013, 263.

²³⁹ Paavo Ahava nuoremman muistelmat 18.3.1918. Ahava 2014.

²⁴⁰ Helasti 1975, 210; Setälä 1983, 33.

neuvottelujen” avulla.²⁴¹ Ennen sotaa syntynyt ja sodan ajaksi unohtunut rauhanneuvottelukortti oli vedetty uudelleen esiin.

Uutta Suomeen liittämisen linjaa seuran johtokunta perusteli paitsi muuttuneella tilanteella, mutta myös karjalaisten Suomen hallitukselle lähettämien avunpyyntökirjelmien ja -anomusten perusteella.²⁴² Sivistysseuran johtokunta kyllä tiesi tarkalleen, etteivät karjalaiset olleet kaivanneet Suomen taholta mitään apua Suomeen liittymiseksi maaliskuussa, ja näin ollen myöhemmät avunpyynnöt olivat vapaajoukkojen läsnäolon vuoksi lähinnä puoliväkisin kiristetty.²⁴³ Tämä ilmentää edellä esiin tuotua Sivistysseuran johtokunnan asennetta: he ”tiesivät” Karjalan Suomeen liittämisen olevan Karjalan parhaaksi, ja tämän ajamiseen kävivät vaikka propagandatarkoituksessa tekaistut avunpyynnöt rahvaalta. Seuran itsensä virallinen kanta muodostettaisiin tulevassa seuran yleiskokouksessa, joka päätettiin pitää Uhtuan Petrunpäivän juhlallisuuksien yhteydessä heinäkuun puolivälissä.²⁴⁴

Viikkoa myöhemmin, valkoisten voitonparaatin aattona, Sivistysseuran johtokunta kokoontui Helsinkiin, täynnä uskoa ja intoa seuran toimintaan. Suomeen palannut ja vankeimatkalla saadusta sairaudesta tervehtynyt Paavo Ahava kuvasi tunnelmaa seuraavasti:

*Nyt olemme täällä Helsingissä koolla kaikki Wienan Karjalan asian ajajat. Suuria asioita on mielissämme. Suuret toiveet täyttävät rintamme. Uskomme asiamme oikeuteen ja toiveittemme toteutumiseen on horjumaton ja luja. Karjalamme tulevaisuutta, valoisampaa, vakavampaa tahdomme luoda. Lähitulevaisuus on näyttävä mitä tässä asiassa kykenemme aikaan saamaan. Mutta epäilystä meillä ei ole asiamme onnistumisesta.*²⁴⁵

Ainakin osasyys Helsinkiin kokoontumiselle oli Valde Sario kutsu kokoontua keskustelemaan Itä-Karjalan kysymyksestä. Jouko Vahtolan arveluiden mukaan keskustelujen aiheena oli Repolan Suomeen liittämishanke, jonka keskeisin puuhamies Sario oli.²⁴⁶ Minkään Repolaa koskeviin toimenpiteisiin tapaaminen ei kuitenkaan Sivistysseuran puolelta johtanut. Sivistysseuran johtomiesten matkan päätarkoitus lienee ollut hallitukselle jätettävä kirjelmä, jossa seuran johto teroitti Karjalan Suomeen liittämisen tärkeyttä. Mitään erityisesti Repolaan viittaavaa ei kirjelmässä tuotu esille.²⁴⁷

²⁴¹ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kirjelmä Suomen hallitukselle 15.5.1918. KSSA. Hf:1. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 7.–8.5.1918. KSSA. C:1. KA.

²⁴² Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 7.–8.5.1918. KSSA. C:1. KA.

²⁴³ Vahtola 1988, 113–115.

²⁴⁴ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 7.–8.5.1918. KSSA. C:1. KA.

²⁴⁵ Ahava vaimolleen 15.5.1918. PAA. 8. KA.

²⁴⁶ Vahtola 1988, 298–299.

²⁴⁷ Suomen hallitukselle 15.5.1918. KSSA. Hf:1. KA.

Samana päivänä pidettiin myös varta vasten Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokous, jossa päätettiin muistaa Karjalan armeijan ylipäällikkö eversti Aarne Sihvoa tämän toimista Suomen Karjalassa sisällissodan aikana.²⁴⁸ Sihvo oli saavutustensa ansiosta noussut sodan aikana eräänlaiseksi kuuluisuudeksi ja jopa Mannerheimin haastajaksi.²⁴⁹ Sivistysseuran piirissä hänessä vainuttiin selvästi potentiaalinen ja taitava sotilasjohtaja Karjalan Suomeen liittämisasiassa, ja mielistelevät onnittelut lähinnä kehystivätkin Sivistysseuran pyyntöä Sihvon asettautumiseksi Karjalan valloitusjoukkojen johtoon. Onnittelukirjelmää Sihvolle valittiin viemään lähetystö, joka koostui Helsingissä tuolloin koolla olleista Sivistysseuran johtokunnan jäsenistä, sekä muutamasta seuran rivijäsenestä, mukaan lukien Sario. Valittu lähetystö tapasi Sihvon paraatipäivän aamuna.²⁵⁰ Karjalaisten Sanomat kuvasi tilaisuutta seuraavasti:

Niiden monien kunnianosoitusten ja tervehdyskäyntien joukossa, joita Karjalan armeijan urhokas päällikkö, eversti A. Sihvo sai osakseen Helsingissä paraatin aikana, on mainittava Karjalan Sivistysseuran johtokunnan käynti hänen luonaan paraatipäivän aamuna aikaisin. Erinäisissä lähetystö- y.m. asioissa kaupunkiin kokoontuneen johtokunnan puheenjohtaja, kauppias A. Mitro lausui ensinnäkin muutamilla sanoilla ne kiitollisuuden, kunnioituksen ja ihailun tunteet, joita suurimmaksi osaksi maan nykyisien rajojen ulkopuolella asuva alkuperäinen Karjalan heimokin tuntee tätä maakuntansa jaloa, nerokasta poikaa kohtaan ja sen jälkeen johtokunnan sihteeri, kirjailija Iivo Härkönen luki johtokunnan puolesta osoitetun kirjelmän eversti Sihvolle. Liikuttavan lämpimässä puheessaan ilmaisi hra eversti vastatun teensa, mainiten aina muistaneensa myöskin kaukaisemman heimonsa sekä omistavan vastakin tunteensa sille.²⁵¹

Paraatipäivän ja lähetystön luoma tunnelma oli ilmeisen historiallinen ja juhlallinen, sillä lähetystö myös kuvautti itsensä (kuva 1).

2.2.3 Heimojuhlat miehittäjän kanssa

Kesä 1918 oli Karjalan Sivistysseuran piirissä varsin rauhallinen. Sivistysseuran toiminta oli hiljentynyt keväästä, eikä isompia hankkeita aloitettu ennen heinäkuun yleiskokousta Uhtualla. Poikkeuksena oli seuran johtokunnan lähetystömatka Berliiniin Saksan valtion- ja sodanjohdon luokse hakemaan tukea Karjalan Suomeen liittämisen asiassa.

²⁴⁸ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 15.5.1918. KSSA. C:1. KA.

²⁴⁹ Saarikoski 1997, 69–76.

²⁵⁰ *Karjalaisten Sanomat* 8.6.1918; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 15.5.1918. KSSA. C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran onnittelukirjelmä Sihvolle 16.5.1918. KSSA. Hf:1. KA.

²⁵¹ *Karjalaisten Sanomat* 8.6.1918.

Pohjimmiltaan Berliinin matkassa oli kyse, Toivo Nygårdin sanoin, ”poliittisten tuulten myötäilystä” ”Suomen luulotellun turvaajan Saksan suojaan”.²⁵² Asia kuitenkin eteni hitaasti matkalupien saamisen vaikeuden vuoksi. Myös toiminta Vienan retkien suhteen oli hiljaista. Walleniuksen esikunnassa keväällä toiminut Iivo Kaukoniemi oli eronnut tehtävästään, mutta Sakari Alanko toimi Uhtualla Itä-Karjalan komitean nimittämänä miehityshallinnon siviilivirkamiehenä.²⁵³ Alanko valmisti uutta kunnallishallintoa vapaajoukkojen miehittämiin Karjalan osiin, ja Uhtuan ja Kontokin kuntiin valittiinkin kunnanvaltuustot ja kunnallislautakunnat. Alanko ja uhtualainen Sivistysseuran aktiivi Leo Pankkonen myös avustivat Malmia laatimaan valtionhoitaja Svinhufvudille suunnattua kirjelmää, jossa Malm esitti siviilihallinnon tarpeiden lisäksi myös tarpeen Karjalan ja Suomen välisen infrastruktuurin parantamiseen.²⁵⁴ Alanko oli kuitenkin pettynyt. Hänen mielestään suomalaiset vapaajoukot ja erityisesti Malm olivat epäonnistuneet tehtävässään Karjalan Suomeen liittämiseksi, eikä uskonut asian onnistuvan, ellei asiaan saataisi ryhtiä. Hän toivoikin nuoren suomenkarjalaisen ratsumestarin, Toivo Kuulan asettuvan Vienan vapaajoukkojen johtoon, mikä toteutuikin myöhemmin kesällä.²⁵⁵

Heinäkuussa Uhtualla pidetyt petrunkäivän juhllallisuudet olivat vuonna 1918 Suur-Suomen ja heimoaateen sävyttämät. Toisin kuin edellisenä vuotena, tällä kertaa Karjalan Sivistysseura näyttäytyi hyvin selkeästi tapahtuman organisoijana. Mainosjulistekin ilmoitti suurin kirjaimin: ”Karjalan Sivistysseuran Kesäjuhla”, siinä missä edellisessä Sivistysseuraa ei edes mainittu virallisena järjestäjätahona. Seuralla oli nyt myös kaksi virallista toimikuntaa juhlaa järjestelemässä. Toinen toimikunnista sijaitsi Suomessa toimien määräävässä roolissa ja toinen paikan päällä Uhtualla vastuualueenaan tapahtuman käytännön järjestelyt. Käytännössä vastuu oli pitkälti Uhtuan paikallisella työryhmällä, ja Suomeen sijoittuneen toimikunnan tehtäväksi jäi lähinnä toteuttaa taiteilija Onni Okosen suunnittelema Karjalan lippu. Sinipohjaista lippua, johon oli tarkoitus tulla valkoinen tai hopeinen kuvio, ei kuitenkaan materiaali- ja ajanpuutteen vuoksi saatu ajoissa valmiiksi, ja Uhtualle se toimitettiin keskeneräisenä.²⁵⁶

²⁵² Nygård 1978, 60.

²⁵³ A. Mitro Ahavalle 30.7.1918. KSSA. F:2. KA; Itä-Karjalan komitean päiväkirja 8.5.1918. IKKA. Aa:1. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 4.6.1918. KSSA. C:1. KA; Kaukoniemi Mannerille 17.5.1918. KSSA. F:5. KA.

²⁵⁴ Vahtola 1988, 263.

²⁵⁵ Alanko Karjalan Sivistysseuralle. 7.6.1918. PAA. 8. KA.

²⁵⁶ Härkönen A. Mitrolle 7.6.1918. KSSA. F:2. KA; *Karjalan Päivät*-mainos 1917; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 7.–8.5.1918. KSSA. C:1. KA; *Karjalan Sivistysseuran Kesäjuhla* -mainos 1918; Karjalan Sivistysseuran juhlatöimikunnan kokouksen ptk. 21.6.1918. KSSA. C:1. KA.

Heinäkuun 12.–14. päivän juhlallisuuksiin Uhtualla osallistui Suur-Suomen hengessä koko joukko suomalaisia, isompia ja pienempiä nimiä. Suomen valtiota paikalla edusti Mauri Honkajuuri, Kansallis-osakepankin johtokunnan jäsen ja J. K. Paasikiven oikea käsi. Itä-Karjalan toimikuntaa edustamaan oli puolestaan lähetetty tohtori Väinö Salminen.²⁵⁷ Myös suomalainen lehdistö oli tuonut edustajansa Vienen korpeen, samoin kuin suomalainen heimoväki.²⁵⁸ Paikalla oli luonnollisesti myös Uhtualle sijoitettuja suomalaisia vapaajoukkoja, Sivistysseuran toimijoita sekä karjalaista rahvasta. Jo juhlien vieraslista paljastaa, millaisesta tapahtumasta vuoden 1918 petrunkäivän kesäjuhlissa oli kyse. Suomalaisten vahvan läsnäolon pohjimmainen tarkoitus oli tietysti lujittaa Vienen liitosta ja yhteyttä Suomeen, samalla kun suomalainen lehdistö sai oivaa propagandamateriaalia saman asian puolesta Suomessa esitettäväksi. Juhlaa järjestävä Karjalan Sivistysseura olikin tuolloin valtansa huipulla. *Uusi päivä* kirjoitti tapahtuman ensimmäisestä päivän tunnelmista seuraavasti:

Jo tämän kuun alkupäivistä asti oli Vienen Karjalan kylissä lukuisasti Karjalan Sivistysseuran kellertäviä ilmoituksia siitä, että Petronpyhinä, t. k. 12–14 p. vietetään Uhtualla heimojuhlat. Kaikki tiesivät, että juhlien yhteydessä myöskin tulisi pidettäväksi tärkeitä kuntien valtuutettujen neuvottelukokouksia, joissa keskusteltaisiin miltei kaikista Kauko-Karjalan elinehtokysymyksistä. Juhlien oli määrä alkaa perjantaina 12 p. klo 2. Ilma ei niitä näyttänyt aluksi suosivan, joten neuvoteltiin jo hieman myöhemmäksi lykäämistä, kun alkoi jonkun verran vihmoo. Sade kumminkin lakkasi, vaikka ilma edelleen oli koleahko. Yleisö ei näyttänyt sateesta piittaavan, vaikka naiset olivat helakanvärissä juhlapuvuissaan ja miehilläkin oli parasta yllään. Yleisöä oli tullut etäisistäkin kylistä, vaikka oli levitetty sellaisia huhuja, että »punikoffit» ja »engelsmannit» tekevät juhlien aikana hyökkäyksen. Juhlakentäksi oli valittu Likopään kylän äärimmäisellä laidalla oleva laaja kenttä, joka oli koristettu koivuilla ja köynnöksillä. Kentän taustalla liehui Suomen sinivalkoinen lippu.²⁵⁹

Myös Uusi Suometar osoitti A. O. Väisäsen reportaasille tapahtumasta kokonaisen sivun ja vähän ylikin ja jutussa oli mukana myös piirroskuvat muutamista tapahtuman merkkihenkilöistä. Lukuisat muut suomalaiset sanomalehdet kirjoittivat myös tapahtumasta, joskin suppeammin.²⁶⁰

²⁵⁷ Kuisma 2000, *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu; Vaara 2018, 215.

²⁵⁸ Ahava A. Mitrolle 10.7.1918. KSSA. F:2. KA.

²⁵⁹ S.n. ”Vienen Karjalan heimojuhlat Uhtualla.”. (art.). *Uusi päivä* 31.7.1918.

²⁶⁰ A. O. Väisänen. ”Karjalainen heimojuhla Uhtualla.”. *Uusi Suometar* 28.7.1918.

Tapahtuman ohjelma itsessään oli perinteinen. Siihen kuului puheita, runoja, esitelmiä, urheilukilpailuja, leikkejä ja näytelmiä. Puhujia oli aiempaa laajemmin, mainosplakatin mukaan ”Helsingistä ynnä muualta Suomesta, sekä Vienan-Karjalasta eri seuduilta”.²⁶¹ Juhlan puhujat olivat pääosin suomalaisia tai Sivistysseuran suomalaismielisiä toimijoita, ja puheiden sisältö oli sen mukaisesti varsin Suur-Suomi-mielinen. Erityisesti Ilmari Kiannon esittämät palopuheet ja runot on aikaisemmassa tutkimuksessa nostettu Uhtuan heimojuhlia leimaavaksi piirteeksi, joskin ne olivat poikkeuksellisia alleviivatesaan fundamentaalista eroa turmeltuneiden suomalaisten ja puhtaan oman kulttuurinsa säilyttäneiden karjalaisten välillä. Jouko Vahtola on kiinnittänyt huomiota siihen, miten vienalaisten itsensä esittämissä puheissa ei viitattu Karjalan ja Suomen väliseen yhteyteen, vaan niissä lähinnä kiitettiin saadusta avusta.²⁶² Huomauttaa kuitenkin sopii, että Vahtolan esiin nostamat Wasili Keynäs ja Nasta (Anastasia) Lesojeff olivat myös Sivistysseuran piirissä aktiivisia toimijoita. Keynäs kuului Sivistysseuran johtokuntaan ja Lesojeff puolestaan oli seuran palkkalistoilla ja ollut jo ennen vuotta 1918 Suomi-propagandistin maineessa.²⁶³

Heimojuhlien yhteydessä järjestettiin kaksi kokousta. Ensin pidettiin Sivistysseuran organisoima Vienan kuntien edustajien kokous, jota seurasi Karjalan Sivistysseuran yleiskokous. Jälkimmäisessä kokouksessa sairaslomalla ollutta Iivo Härköstä sijaisti seuranväliaikainen sihteeri Viljo Puustinen. Puustinen esitteli seuran toimintakertomuksen vuosilta 1917–1918, jonka keskeinen tarkoitus oli selkeästi pohjustaa seuraavaksi käsiteltävää Sivistysseuran virallista linjamuutosta Karjalan aseman ajamisen suhteen. Puustisen esittelemä toimintakertomus oli etenkin kevään 1918 toimintaa kuvatessa selkeän propagandistinen. Esimerkiksi seuran johtokunta päätyi kertomuksen mukaan ajamaan Karjalan Suomeen liittämistä, koska karjalaiset olivat nimenomaan punaisten aiheuttaman Suomen sisällissodan vuoksi päättäneet liittyä Suomeen. Väite oli täysin keksitty, eikä muutoinkaan ollut kovin looginen. Myös muutos johtokunnan sisällä esitettiin tapahtuneeksi vasta keväällä, toukokuun johtokunnan kokouksen alla. Seuran aktiivien toimintaa helmimaaliskuussa ei mainittu sanallakaan. Herääkin kysymys, keitä tai mitä varten tällaista propagandaa esitettiin? Sivistysseuran rooli Vienan tapahtumissa oli ollut maaliskuussa niin näkyvä, etteivät valheet voineet upota paikalliseen väestöön. Suomalaisten kannalta

²⁶¹ *Karjalan Sivistysseuran Kesäjuhla* -mainos 1918.

²⁶² Lehtinen 1956, 38; Nygård 1978, 59–60; Ranta 1997, 134–136; Vaara 2018, 214; Vahtola 1988, 275–278.

²⁶³ Lesojeff A. Mitrolle 29.4.1917. KSSA. F:1. KA.

asia oli täysin yhdentekevä ja Sivistysseuran piirissä uusi linja olisi varmasti hyväksytty muutenkin. Satuilun jälkeen kokous vähemmän yllättäen päättikin Sivistysseuran viralliseksi tavoitteeksi Karjalan Suomeen liittämisen. Samalla hyväksyttiin A. O. Väisäsen aloite karjalaisten nimien karjalankielistämisestä, suomalaisen mallin mukaan.²⁶⁴

Juhlien toisessa, Vienen kuntien edustajien, kokouksessa oli runsas osanotto niin Sivistysseuran kuin paikallistenkin puolelta. Suomen hallituksen edustaja Honkajuuri oli kokouksessa kuulemassa paikallisten huolia tarkoituksenaan selvittää näitä asioita edelleen Suomessa. Kokouksessa käsitellyt asiat käsittelivätkin pitkälti varsin maanläheisiä ja konkreettisia tavallisen kansan huolia. Samalla se heijasteli Sivistysseuran aiempia Karjalan kehittämiseen tähdänneitä suunnitelmia. Karjalaan toivottiin kouluja, tosin tällä kertaa kansankielisten sijaan suomenkielisiä – seikka, joka tuskin oli karjalaisista lähtöisin. Koulujen lisäksi kokous toivoi kansankielistä alkukouluseminaaria, jollainen toteutui Itä-Karjalan toimituskunnan toimesta Repolaan suomalaisten peräännyttyä syksyllä Uhtualta. Kokous koki tärkeäksi myös maantien Raatteesta Vuokkiniemeen, jonka lisäksi myös muutamat muut tiehankkeet olivat esillä. Esittipä kokous jopa rautatietä, jonka linjauksesta ei tosin oltu yksimielisiä. Lisäksi Vienaan toivottiin kansankielisiä pappeja, postinkulun parantamista, sairaalaa ja elintarvikepulnan ratkaisua ruoka-avun ja lainojen muodossa.

Täysin uusia linjauksia olivat toivomus pankista lähelle rajaa Suomen puolella, Suomen lakiin siirtyminen ja sen mukaisten virastojen järjestäminen sekä keskusvaltoihin joutuneiden valkoisilta alueilta kotoisin olevien karjalaisten sotavankien kotiin palauttaminen. Lisäksi Suomen hallitukselta toivottiin toimia ilmiöön, jossa jotkut karjalaiset olivat joutuneet karkotetuiksi Suomesta venäläisyyden vuoksi.²⁶⁵ Pöytäkirjassa loistikin ylevien kansallisten ja muiden ideologisten tavoitteiden puute, ja käytännönläheisten järjestelyiden rooli korostui. Vuoden 1918 ”karjalaisen kansan tahdon ilmaisuista” se lieneekin ensimmäinen, jonka sisältö ei ollut tyystin Sivistysseuran tai muun tahon sanelema. Toisenlaisen tulkinnan kokouksen päätösten syntyperästä on esittänyt Jouko Vahtola, joka tulkitsi yksityiskohtaisen uudistusohjelman kielivän nimenomaan suomalaisten vaikutushalusta karjalaisiin ja Suomen hallitukseen.²⁶⁶ Tämä pitänee myös paikkansa, mutta vain

²⁶⁴ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 4.6.1918. KSSA. C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 14.7.1918. KSSA. C:1. KA; Selonteko Karjalan Sivistysseuran toiminnasta ”Karjalan Sivistysseura”-nimisen kirjasein julkaisun jälkeen heinäkuun 14 päivään 1918. KSSA. Ha:6. KA.

²⁶⁵ Vienen Karjalan kuntien edustajien 12.–14.7.1918 kokouksen ptk. KSSA. Hf:7. KA.

²⁶⁶ Vahtola 1988, 279.

osittain. Esimerkiksi syvempään integraatioon Suomen kanssa tähdänneet vaateet, kuten Suomen lakiin siirtyminen oli lähes varmasti lähtöisin muualta kuin karjalaisen kansan keskuudesta, mutta moni kokouksessa käsitelty teema viittasi nimenomaan Sivistysseuran vanhoihin tavoitteisiin, kuten edeltä ilmenee. Mitä lähempänä vaateet olivat tavallisen kansan arkea, sen todennäköisemmin ne olivat myös lähtöisin lähempää kansan ruohonjuuritasoa. Sivistysseuran ja suomalaisten näkökulmasta Karjala oli nyt vakaalla tiellä kohti Suomeen liittymistä, ja kun valtiolliset perusedellytykset oli täytetty, voitiin keskittyä Karjalan olojen kehittämiseen kansankin toiveet huomioiden.

Toisaalta kokous ja koko juhla olivat pohjimmiltaan Karjalan Sivistysseuran performanssi, eikä sillä ollut juuri tekemistä paikallisen väestön kanssa. Pekka Pankkosen kirje Paavo Ahavalle paljastaakin Uhtuan juhlien todelliset tunnelmat propagandakerroksen alta:

*Kuvat, joita täällä jää ”meikäläisen” mieleen, eivät ole kaikki kauniita, mutta niitä täytyy ymmärtää. Kiitosta täältä ei toivoa voi, mutta silti jatkaa työtä edelleen.*²⁶⁷

Katkelma paljastaa, ettei Sivistysseuran ja suomalaisten toimiin suhtauduttu kovin lämpimästi. Uhtuan kokouksen pöytäkirjaankin lienee siten päätynyt vain Sivistysseuran ja suomalaisten pirtaan sopivimmat ja sellaiset kansan huolet, jotka miehitysjoukkojen läsnä ollessa uskallettiin tuoda esiin. Todellisuudessa karjalaisen paikallisväestön mielialat olivatkin jo varhain alkaneet kääntymään suomalaisia vastaan, etenkin kun suomalaisten ”vapautusretki” oli saanut yhä selvemmin puhtaan valloitusoperaation muodon.²⁶⁸ Hälyttävistä merkeistä huolimatta Uhtuan heimojuhlaa kuvattiin Sivistysseuran omassa, sekä suomalaisessa propagandassa heimoaatteen suurena ilojuhlana.

Uhtuan kokous päätti myös lähettää Sivistysseuran toimijat Sakari Alangon ja Matti Väisäsen lähetystönä viemään Uhtuan edustajain kokouksen päätöksiä Suomen Hallitukselle. Ilmeisesti tällä asialla ollessaan Alanko ja Väisänen osallistuivat heimoaateelle omistautuneen pasturin, Kleofas Hynderin järjestämään kokoukseen Helsingissä 30.7.1918. Kokouksessa oli läsnä lisäksi Vienan retkikunnan johtoon asetettu kapteeni Toivo Kuisma, Suur-Suomi-aktivisti Toivo Kaukoranta sekä Sivistysseuran johtokunnan jäsenet Wasili Keynäs ja Benjamin Mitro. Kokouksen lähetystö vieraili senaattoreiden Paasikivi ja Setälä luona,²⁶⁹ sekä jätti ilmeisesti Uhtuan kokouksen asioita käsitelleen

²⁶⁷ Pankkonen Ahavalle 15.7.1918. PAA. 8. KA.

²⁶⁸ Vaara 2018, 173; Volanen 2019, 154.

²⁶⁹ Vahtola 1988, 279, 345; Vahtola viittaa Sinnemäkeen 1943, 235–236. Vahtola 1988, 345.

kirjelmän Mannerheimille.²⁷⁰ Tämän jälkeen pidettiin uusi kokous, tällä kertaa vahvistetuna senaattoreilla Setälä, Sario, Arajärvi, Castrén, sekä Uhtuallakin olleilla Mauri Honkajuurella ja Väinö Salmisella sekä Itä-Karjalan toimikunnan johtajalla Lauri Hannikaisella. Ilmeisen arvo- ja vaikutusvaltainen kokous tarkasteli ja suunnitteli Vienen tulevaisuutta nimenomaan Uhtuan heimojuhlien kokemusten perusteella.²⁷¹ Kokouksen Sivistysseuraosasto sai siten tehokkaasti esitettyä omia näkemyksiään Karjalan tulevaisuudesta suoraan Suomen ylimmälle valtionjohdolle.

2.3 Lopun alku unelmille

2.3.1 Suurvaltapolitiikan kiemuroissa

Vaikka Uhtuan heimojuhlamat olivat yksi Karjalan Sivistysseuran merkkitapahtumista vuonna 1918, ei johtokunnan ydinryhmä, Mitrot, Manner, Härkönen ja Ahava, osallistunut tapahtumaan. Härkönen, kuten aiemmin todettiin, oli sairaslomalla Sivistysseuran tehtävistä, Ahava oli Helsingissä Itä-Karjalan toimikunnan asialla ja Mitrot sekä Manner odottivat koko kesän matkalupaa Saksan lähetystömatkaa varten. Heinäkuun lopussa matkaluvat lopulta myönnettiin, ja lähetystö teki pikaista lähtöä. Sivistysseuran kolmikko saapui Saksaan elokuun alkupäivinä ja suuntasi ensimmäisenä Suomen lähetystöön, johon seuran lähetystön tarvitsemat asiakirjat ja muistiinpanot oli lähetetty senaatin ulkoasiaintoimituskunnan kuriiripostina. Päiväkausien odottelun jälkeen kävi kuitenkin ilmi, että asiakirjat olivat kadonneet matkan aikana. Lähetystömatka oli saamassa ikävän käänteen, kun kirjelmät ja muu aineisto piti laatia uudelleen ulkomuistista. Muutoin seuran lähetystö sai eritoten saksalaisten viranomaisten puolelta varsinaista erityiskohtelua. Sota-ajan ulkomaalaisten vapauksia rajoittaneet säädökset eivät Sivistysseuran lähetystöä koskeneet, ja paluumatkakin hoitui yksityisellä junanvaunulla aina Berliinistä Tallinnaan saakka.²⁷²

Sivistysseuran lähetystö saapui Berliiniin samoihin aikoihin Suomen ja Venäjän välisten rauhanneuvotteluiden kanssa.²⁷³ Lähetystö hakikin tukea Suomen neuvottelukunnalta, jota se myös sai neuvottelukuntaan kuuluneelta Suomen armeijan ylilääkäriltä

²⁷⁰ Härkönen A. Mitrolle 24.10.1918. KSSA. F:2. KA; Mannerheim Karjalan Sivistysseuralle 11.9.1918. KSSA. F:5. KA.

²⁷¹ Vahtola viittaa Sinnemäkeen 1943, 235–236. Vahtola 1988, 345.

²⁷² A. Mitro Ahavalle 30.7.1918. KSSA. F:2. KA; Antti. ”Karjalan Sivistysseuran lähetystön matka Berliiniin.”. (Haastattelu). *Keskisuomalainen* 8.9.1918; Kertomus Karjalan Sivistysseuran lähetystön matkasta Berliiniin. KSSA. Hf:1. KA.

²⁷³ Tiihonen 2019, 446; Volanen 2019, 170.

ja venäläistämiskausien aktivistilta, tohtori Valter Osvald Sivéniltä.²⁷⁴ Sivén oli myöhemmin kuuluisiksi nousseiden everstiluutnantin ja äärioikeistopoliitikko Paavo Susitaipaleen ja Suur-Suomi-aatteen marttyyrin, itsemurhaan päätyneen Repolan nimismiehen, Bobi Sivénin isä.²⁷⁵ Sivén osoittautui Sivistysseuran lähetystölle oivaksi kontaktiksi, joka kykeni vetelemään oikeista naruista karjalaiskolmikon eduksi. Sivistysseuran lähetystö pääsi siten yhteyteen asianomaisten saksalaisten virastojen kanssa ja sai jätettyä kirjelmänsä Saksan hallitukselle, valtakunnankanslerille sekä ”Saksan Ylimmälle Sotaväenjohdolle”.²⁷⁶ Lähetystön osanottajat kuvasivat vastaanottoaan seuraavasti:

*Kaikissa näissä virastoissa otettiin meidät erittäin suosiollisesti vastaan, asiaamme kohdistuttiin kaikella huolellisuudella ja apua luvattiin. Vieläpä lausuttiin vakavia toivomuksia siitä, että asiamme tulee onnistumaan ja saapi toivotun tuloksen, ”sillä Saksan Hallitus tulee tekemään kaiken voitavansa sen toteuttamiseksi”.*²⁷⁷

Karjalan Sivistysseura sai siis kattavat lupaukset ja vakuuttelut asialleen. Syyskuun alussa Suomeen palannut lähetystö oli kuitenkin saavutuksiinsa tyytyväinen. Matka oli myös seuran julkisuuskuvan ja siis propagandavaikutuksen kannalta menestys. Lähetystön matkasta kirjoiteltiin useissa suomalaisissa lehdissä, ja saipa Aleksei Mitro jopa kuvansa Suomen Kuvalehteen.²⁷⁸ Karjalan Sivistysseuran lähetystön saama lämmin kohtelu oli kuitenkin silmänlumetta ja osoittautui varsin pian Sivistysseuran kannalta tyhjäksi arvaksi. Seuran piirissä ei myöskään selkeästikään tiedetty tai osattu edes arvata Berliinissä käytyjen neuvotteluiden todellista luonnetta. Sivistysseuran aktiivien heinäkuun lopussa saamat matkaluvat Saksaan eivät olleet sattumaa, eivätkä vuolaat vakuuttelut Saksan tuesta Karjalan asiassa rehellisiä. Viesti oli pohjimmiltaan sama, jota myös Suomeen ja suomalaisille syötettiin. Suomalaiseksi mielletyn Sivistysseuran lähetystön kohtelu olikin selvästi osa poliittista peliä, jota Saksa pelasi Suomen kanssa.

Suomessa oli koko kesän väännetty tulevasta hallitusmuodosta, sekä entente- ja Saksa-suuntauksen välillä. Saksalaismieliset monarkistit saavuttivat tässä kesän mittaan johtavan aseman. Yhtenä tärkeänä tekijänä Suomen Saksan suuntauksessa olivat yhä toiveet Saksan avusta Karjalan Suomeen liittämisessä, ja saksalaisen kuninkaan havittelu oli

²⁷⁴ Kertomus Karjalan Sivistysseuran lähetystön matkasta Berliiniin. KSSA. Hf:1. KA.

²⁷⁵ Niinistö 1998, *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu; Niinistö 2001a, *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu; Niinistö 2001b, *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu.

²⁷⁶ Kertomus Karjalan Sivistysseuran lähetystön matkasta Berliiniin. KSSA. Hf:1. KA. Vertaa Ahava A. Mitrolle 18.12.1918. KSSA. F:2. KA.

²⁷⁷ Kertomus Karjalan Sivistysseuran lähetystön matkasta Berliiniin. KSSA. Hf:1. KA.

²⁷⁸ *Suomen Kuvalehti* 39/1918, 491.

vahvasti sidoksissa tähän päämäärään. Elokuussa 1918 Berliini vilisikin suomalaisia poliitikkoja, paitsi Suomen ja Venäjän rauhanneuvotteluiden, mutta myös Suomen Saksan kosiskelun merkeissä. Jopa valtionhoitaja Svinhufvud oli tuolloin taivuttelemassa Vilhelm II:sta antamaan poikaansa Oskaria Suomen kuninkaaksi.²⁷⁹

Saksalla oli kuitenkin muita suunnitelmia. Se oli keväästä alkaen ottanut varautuneen kannan Suomen aluevaateiden suhteen, mutta kun Suomi oli kesän mittaan, edellä mainittujen sisäpoliittisten kiistojensa ja osaksi Iso-Britannian sodanjulistuksen uhan vuoksi, lähestynyt myös Iso-Britanniaa Itä-Karjalan kysymyksen ratkaisun suhteen, päätti Saksa toimia. Saksan sotilaallisena tavoitteena oli saada liittoutuneet pois Jäämereltä, kuin myös oma tukikohta alueelle. Saksan toimintaa kuitenkin rajoitti Brest-Litovskin sopimus, ja se valitsi strategiakseen asian hoitamisen Suomen ja Venäjän aluevaihdoksilla tai vaihtoehtoisesti sopimalla asiasta Venäjän kanssa. Suomi saatiinkin näin neuvottelupöytään Berliiniin, joskaan Saksan kaksilla rattailla matkustamisesta ei luonnollisestikaan kerrottu suomalaisille.²⁸⁰

Saksa valitsi linjakseen asiasta sopimisen Venäjän kanssa, ja suomalaisten yllätykseksi Saksa ei asettunutkaan tukemaan suomalaisten aluevaatimuksia. Elokuun kolmantena päivänä alkaneet Suomen ja Venäjän neuvottelut menivätkin mönkään alusta alkaen. Suomalaiset vaativat yksinkertaisesti liikoja, ollessaan tietämättömiä Saksan ja Venäjän neuvotteluiden suunnasta ja odottaessaan itse Saksan tukea. Tiivistyvän yhteistyön sijaan Saksa alkoikin ottamaan etäisyyttä Suomeen ja laajemminkin Itä-Euroopan poliittisiin kysymyksiin. Kaiken huipuksi Svinhufvudin kuningaskosiomatka päättyi kateeraan epäonnistumiseen. Saksan elokuussa kokemilla länsirintaman vastoinkäymisillä oli oma osuutensa sen tekemiin valintoihin. Saksalla ei ollut sotilaallisesti varaa suunniteltuihin itärintaman operaatioihin, ja Saksan kannalta toistaiseksi paras vaihtoehto Idän suhteen olikin bolsevikkien vallassa pysyminen.²⁸¹ Berliinissä vietetty elokuu vuonna 1918 osoittautui silkaksi ajan haaskaukseksi niin Karjalan Sivistysseuralle, kuin Suomen valtiollekin.

²⁷⁹ Tiihonen 2019, 427–446.

²⁸⁰ Polvinen 2020, 371–382; Tiihonen 2019, 427–446; Volanen 2019, 162–169.

²⁸¹ Polvinen 2020, 371–382; Tiihonen 2019, 427–446; Volanen 2019, 162–178.

2.3.2 *Repola liitetään Suomeen Sivistysseuran myötävaikutuksella*

Mitrojen ja Mannerin Saksanmatkan aikana myös Suomessa ja Karjalassa tapahtui. Kuten edellä mainittiin, oli Valde Sario toiminut kevään ja kesän ajan keskeisenä puuhamiehenä Repolan Suomeen liittämiseksi. Sario oli tunnettu heimoaktivisti, mutta Repolan suhteen hänellä oli myös muita intressejä. Siviiliammatiltaan Sario toimi Viipurin Saha osakeyhtiön isännöitsijänä, ja hänen vaimonsa oli kotoisin Repolasta. Hydrologisesti Repola kuului suureksi osaksi Vuoksen vesistöön, jolloin paikkakunnan vedet laskivat Suomen puolelle Pieliseen. Tämä puolestaan tarjosi erinomaiset puitteet Suomeen suuntautuneelle tukinuitolle. Repolan Suomeen kuuluminen olisi siis tuonut Sarion liiketoimille mittavaa taloudellista hyötyä.²⁸² Vaikka Sario oli Karjalan Sivistysseuran jäsen ja oli vuoden 1918 aikana tukeutunut mielellään Sivistysseuraan, oli seura pysytellyt Repola-asiaa etäämällä, mutta Sario yritti silti parhaansa mukaan innostaa seuraa asian suhteen.²⁸³ Sivistysseuran keskeisimmillä toimijoilla oli kuitenkin heinä-elokuussa muita puuhia, joko Saksan matkaan tai Itä-Karjalan toimikuntaan liittyen, mikä lienee ollut tärkeä syy Sarion Repola-suunnitelmien sivuuttamiselle.

Kesäkuussa Repolassa oleillut Sario havaitsi, että ilmapiiri paikkakunnalla oli varsin suomalaismyönteinen. Ainoastaan bolsevikeilta saatu elintarvikeapu piti paikkakunnan sidoksissa Venäjään. Havaintonsa perusteella Sario tekikin Itä-Karjalan toimikunnalle pyynnön 10 000 viljakilon elintarvikeavun toimittamisesta Repolaan, mikä myös myönnettiin.²⁸⁴ Vähintään tässä kohtaa lienevät Sarion kontaktit toimikunnassa vaikuttaneisiin sivistysseuralaisiin olleen hyödyksi. Kun sitten tieto Suomen myöntämästä viljaavusta saavutti Repolan, alkoi kunnassa heräämään vakavaa ajattelua mahdollisesta Suomeen liittymisestä, etenkin kun neuvostohallitus oli esittänyt 20–40-vuotiaita miehiä koskevan kutsuntamääräyksen. Asian tiimoilta päätettiin pitää kokous 3.8.1918.²⁸⁵

Sario vaistosikin ratkaisevien hetkien olevan käsillä, ja kirjoitti heinäkuun lopussa Saksan-matkalle valmistautuvalle Aleksei Mitrolle toivoen saavansa Sivistysseuran merkkihenkilöt Repolaan varmistamaan arvovallallaan Suomeen liittymispäätöstä. Paljon puhuvassa, sävyiltään tuttavallisessa kirjeessä Sario kuittasi Repolan tulevan miehityksen sivumaininnalla.

²⁸² Vahtola 1988, 298, 399, 408; Suomen ympäristökeskus 2020, valuma-alueiden sähköinen paikkatietoa-ineisto.

²⁸³ Sario A. Mitrolle 24.7.1918. KSSA. F:2. KA.

²⁸⁴ Vahtola 1988, 298–299.

²⁸⁵ Vahtola 1988, 299–300.

Olen täällä [Helsingissä] Itä-Karjalan asioissa. Puhuttelin jo senaattoria. Sain m.m. 10000 kiloa viljaa. Kuten liitteestäni huomaat, on 3/8 Repolassa tärkeä kokous jossa sinun auktoriteetillasi olisi ratkaiseva vaikutus voisitko siis tulla siksi. Lähdet niin että 2 iltana olisit Lieksassa josta Tapioiden autolla menemme edelleen. Luultavasti tulee mukaan [senaatin oikeustoimikunnan päällikkö²⁸⁶] senaattori Talas, Lauri Hannikainen, ja ehkä agr. Hagmann (maatalous esittelijäksi). Juhla tulee Iljanpäiväksi, jolloin paikkakunnalla on väkeä. Juhlan jälkeen luultavasti pitäjä miehitetään. Tärkeää olisi, että paitsi sinua, tulisi myös [Timo] Manner ja Iivo [Härkönen].²⁸⁷

Sivistysseuran johdon piirissä ei Sarion kutsuun kuitenkaan vastattu Saksan lähetystömatkan ja Iivo Härkösen sairauden vuoksi. Asialle oltiin kuitenkin myönteisiä, ja Mitro kutsuikin Sarion kirjeessään mainitsemaa seuruetta ”meikäläisiksi”.²⁸⁸

Repolan piirin talonpoikaisneuvoston toimeenpanevan komitean koollekutsumassa yleisessä kansalaiskokouksessa 2.–3.8.1918 ei kuitenkaan tehty vielä varsinaista päätöstä Suomeen liittymiseksi, vaan kokous vasta määräsi asialle jokseenkin tiukat ehdot. Lopullista liittymispäätöstä saatiinkin odottaa elokuun loppuun. Näennäisen demokraattinen kokous ei kuitenkaan toteutunut täysin vilpittä. Suomeen liittymisen puolesta kokouksessa vahvasti puhunut repolalainen maanviljelijä Feodor Netsäinen näet vetosi vahvasti bolsevikkien hyväksymään julistukseen kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteesta, sivuuttaen kuitenkin täysin sen seikan, että tämä oli tarkoitettu alistaa sosialismin tavoitteille neuvostotasavaltojen liittovaltion luomiseksi.²⁸⁹ Netsäinen ei ollut Sivistysseuran jäsen, mutta oli mieleltään vahvasti seuran linjoilla ja toiminut aktiivisesti seuran läheisyydessä. Netsäinen ja Aleks Mitro olivat käyneet kirjeenvaihtoa ainakin vuodesta 1917 alkaen, jonka lisäksi Netsäistä oli kaavailtu tammikuussa mukaan seuran lähetystömatalle Pietariin. Netsäinen oli lisäksi ollut keväällä mukana Itä-Karjalan komitean molemmissa kokoonpanoissa.²⁹⁰ Toinen, paljon röyhkeämpi vaikuttamiskeino oli Jouko Vahtolan esiin tuoma epäily Lauri Hannikaisen Itä-Karjalan komitean rahoilla suorittamasta repolalaisten viranomaisten lahjonnasta.²⁹¹

²⁸⁶ Vares 2001, *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu.

²⁸⁷ Sario A. Mitrolle 24.7.1918. KSSA. F:2. KA.

²⁸⁸ A. Mitro Ahavalle 30.7.1918. KSSA. F:2. KA; A. Mitro Netsäiselle 18.9.1918. KSSA. F:2. KA; Härkönen A. Mitrolle 28.7.1918. KSSA. F:2. KA.

²⁸⁹ Vahtola 1988, 300–302, 398, 401–403.

²⁹⁰ A. Mitro Netsäiselle 9.4.1918. KSSA. F:2. KA; A. Mitro Netsäiselle 27.8.1917. KSSA. F:1. KA; Itä-Karjalan komitean kokouksen ptk. 8.4.1918a. IKKA. Ca:1. KA; Karjalan Vapautusseuran kokouksen ptk. 6.3.1918. VA. VI:224a. KA; Netsäinen A. Mitrolle 9.8.1918. KSSA. F:2. KA; Sivistysseuran lähetystön kokoonpanoa kaavaillut muistiinpano. KSSA. Hf:1. KA.

²⁹¹ Vahtola 1988, 302.

Elokuun alun kansalaiskokouksen jälkeen Valde Sario matkusti kiireen vilkkaa Helsinkiin kokoamaan omaa, ajalle muodikasta, vapaajoukkoaan Repolan miehittämiseksi. Helsingissä Sario sai yleisesikunnan päällikön ja sota-asiaiden toimituskunnan päällikön (sotaministeri) Wilhelm Thesleffin siunauksen suunnitelmilleen ja siirtyi sen jälkeen nopeasti Sortavalaan valmistelemaan operaatiota. Kun Repola sitten päätti lopullisesti 31.8.1918 pidetyssä kokouksessa liittyä Suomeen 1.9.1918 alkaen, oli Sario valmiina, ja antoi seuraavana päivänä vapaajoukoilleen käskyn siirtyä Suomesta Repolaan. Jouko Vahtola on kuvannut Repolan tapahtumia Suomesta johdetuksi vallankumoukseksi: vanhat valtarakenteet rikottiin, ja uudet poliittiset elimet ottivat vallan.²⁹²

Repolan kokous lähetti lähetystön esittelemään ehtojaan Suomen hallitukselle. 9.8.1918 hallituksen tavannut lähetystö saikin lämpimän vastaanoton. Samalla Repolan lähetystö poikkesi Suomessa oleilleen Saksan Itämeren divisioonan komentajan, Rüdiger von der Goltzin puheilla, joka niin ikään esittäytyi repolalaisten asialle suopeana. Kansalaiskokouksen valitseman lähetystön kuudesta osanottajasta yksi oli yksi Sivistysseuran aktiivi, Pekka Kyöttinen, jonka lisäksi lähetystöön kuului edellä esitelty Feodor Netsäinen. Suomen hallitusta ja von der Goltzia saapui hieman myöhemmin tapaamaan myös vialainen lähetystö esittäen omia toivomuksiaan Karjalan asian eteenpäin ajamiseksi. Tämä lähetystö koostui suurimmaksi osaksi Sivistysseuran piirissä toimineista aktiiveista, mukaan lukien Paavo Ahava. Edellisen lähetystön tapaan myös vialaiset saivat lämpimän vastaanoton niin Suomen hallituksen, kuin von der Goltzinkin luona.²⁹³

Vaikka von der Goltz lupailikin molemmille lähetystöille²⁹⁴ Karjalan Suomeen liittämisen edistämistä, ei hän todellisuudessa katsonut asiaa realistiseksi tai järkeväksi. Von der Goltz kirjoittikin muistelmiinsa lähetystöjen tapaamisesta huomauttaen, etteivät suomalaisien ja karjalaisten Venäjää uhmaavat Suur-Suomi-hankkeet olleet pidemmän päälle järkeviä. Karjalan väestörakenteen ja infrastruktuurin kehitys teki tulevaisuudessa ympärivuotisen sodankäynnin Karjalassa mahdolliseksi, mikä puolestaan muodostuisi vaaratekijäksi Suomelle, mikäli se olisi suututtanut Venäjän. Lisäksi von der Goltz oli saanut Berliinistä ohjeen, ettei Venäjän rajoja tulisi loukata.²⁹⁵ Pohjimmiltaan von der Goltz teki siis Suomessa karjalaislähetystöille saman, minkä saksalaiset tekivät Suomelle ja

²⁹² Vahtola 1988, 398, 401–403. Vapaajoukkoliikehännän muodikkuudesta ks. Roselius & Silvennoinen 2019, passim.

²⁹³ *Karjalaisten Sanomat* 30.9.1918. Ks. myös Vahtola 1988, 398.

²⁹⁴ Von der Goltzin luona vierailleet lähetystöt olivat kokoonpanoltaan suppeampia, kuin Suomen hallituksen luona vierailleet. Mainitut Netsäinen ja Ahava eivät tietävästi tavanneet von der Goltzia.

²⁹⁵ Von der Goltz 1920, 133–134.

Sivistysseuralle Berliinissä: antoi katteettomia lupauksia tuesta Karjalan asiassa. Vienan ja Repolan lähetystöjen matkat osuivatkin samoilte päiville kuin Sivistysseuran johtokunnan lähetystö vieraili Berliinissä saksalaisten tahojen luona. Sivistysseura onnistuikin ainakin puolittahattomasti lähestymään sekä Suomen että Saksan edustajia yhtä aikaa sekä Suomessa että Saksassa. Ainakaan yrittämisen puutteesta ei Sivistysseuran toimijoita voinut siis syyttää, vaikka konkreettisia tuloksia saksalaisten kanssa toimimisesta ei saavutettu.

2.3.3 *Itä-Karjalan toimituskunta – Sivistysseuran oma ministeriö*

Repolan Suomeen liittäminen ja suomalaisten kuvitelmat Saksan avusta Karjalan asiassa saivat Suomen hallituksen virallistamaan Itä-Karjalan toimikunnan toiminnan. Käytännössä asia hoidettiin perustamalla senaatin talousosaston alaisuudessa toimiva Itä-Karjalan toimituskunta. Sama hieman anakronistisesti nykytermeillä ilmaistuna olisi ”valtioneuvoston alaisuudessa toimiva Itä-Karjalan ministeriö”. Vuoden 1918 lopussa suurin osa senaatin talousosaston alaisista toimituskunnista muutettiin ministeriöiksi, mutta syystä tai toisesta Itä-Karjalan toimituskunta pysyi toimituskuntana aina alasajoonsa saakka vuonna 1921. Itä-Karjalan toimituskunnan tehtäviin kuului sitä edeltäneiden Itä-Karjalan komitean ja Itä-Karjalan toimikunnan tavoin suomalaisten miehittämien alueiden siviilihallinnon hoito ja aiheeseen liittyvän propagandan tuotto. Toimituskunnan siviilihallinnollinen puoli jäi kuitenkin nopeasti varsin vähäiseksi suomalaisten vetäydyttyä Vienasta vain kuukausi toimituskunnan perustamisen jälkeen. Tuolloin toimituskunnan hallintopiiriin jäi käytännössä vain Repola.²⁹⁶

Itä-Karjalan toimituskunnan ensimmäiseksi puheenjohtajaksi nimitettiin Paasikiven senaatin salkuton senaattori Samuli Sario ja toimituskunta jaettiin viiteen osastoon. Poliittisen osaston johtoon asetettiin Karjalan Sivistysseuran suomalainen aktiivi Lauri Hannikainen, ja osaston tehtäviin kuului tiedotustoiminta Karjalassa miehitettyjen alueiden ulkopuolella agitaattorien ja lentolehtisten avulla. Lisäksi poliittisen osaston tehtävänä oli huolehtia asian tiimoilta Helsinkiin saapuvista lähetystöistä. Valistusasiain osaston johtoon nimitettiin Väinö Salminen, joka oli niin ikään Sivistysseuran suomalainen jäsen. Salminen toimi myös toimituskunnan varapuheenjohtajana. Käytännössä

²⁹⁶ Helasti 1975, 208–213, 227–228; ”Valtioneuvoston historiaa”. *Valtioneuvoston Internet-sivut*.

valistusasiain osasto vastasi toimituskunnan propagandasta Suomessa, Karjalan miehite-tyillä alueilla sekä ulkomailla.²⁹⁷

Kouluasiain osaston päälliköksi nimitettiin puolestaan Iivo Härkönen. Nimensä mukaisesti osaston päätehtävänä oli järjestää Karjalan koululaitosta suomalaisen kansa-koulumallin mukaisesti.²⁹⁸ Käytännössä asia oli järjestelty niin, että Karjalan Sivistysseu-ran edellisenä vuotena aloittama koulutoiminta siirrettiin Suomen valtion alaisuuteen toi-mituskunnan alle. Järjestelyllä saavutettiin paitsi Sivistysseuraa suuremmat resurssit Kar-jalan koulutoiminnalle, mutta myös vapautettiin aimo siivu Sivistysseuran resursseista. Koulutoiminnan organisointi säilyi kuitenkin Härkösen uuden aseman ansiosta samoissa käsissä. Tämän ansiosta Karjalan koulutoiminta kyettiin järjestämään Sivistysseuran toi-vomalle tasolle. Enää puuttui toimituskunnan alaisia kyliä, joihin koulutoimintaa olisi kyetty järjestämään. Sivistysseuran ja toimituskunnan koulutoiminnan läheistä suhdetta kuvaa hyvin se, että Sivistysseura kykeni itsenäisesti delegoimaan jopa omia asioitaan Itä-Karjalan toimituskunnan hoidettavaksi.²⁹⁹

Itä-Karjalan toimituskunnan elinkeino- ja elintarveasiain osaston johtoon nimitet-tiin puolestaan Paavo Ahava. Osaston tehtävänä oli elintarvikkeiden hankinta ja jakami-nen sekä elinkeinoasiat, käytännössä siis hätäaputöiden organisointi. Osaston tehtäviin kuului myös taloudellisten tilastojen laadinta.³⁰⁰ Ahava paneutui tehtävään humanitaari-sella antaumuksella pyrkien saamaan elintarvikkeita myös niihin osiin Karjalaa, jotka ei-vät olleet suomalaisten hallinnassa. Tämä tosin sillä varauksella, ettei toimitettu apu pää-tyisi bolsevikkeille. Työ oli kuitenkin epäkiitollista, sillä myös Suomessa oli pulaa ruoasta, eikä sitä tahtonut riittää toimituskunnalle jaettavaksi.³⁰¹ Ahava myös vastasi lokakuussa 1918 karjalaispakolaisten huollosta Kajaanissa toimituskunnan valtuuttamana,³⁰² minkä lisäksi Kuusamoon ja Kajaaniin perustettiin Ahavan johtaman osaston alaiset Vienen Karjalan pakolaisten huoltotoimikunnat. Toimituskunnan viidennen ja viimeisen hal-linto- ja oikeusasiain osaston johtoon nimitettiin niin ikään Sivistysseuran aktiivi vara-tuomari Viljo Puustinen. Hallinto- ja oikeusasiain osaston tehtäviin kuuluivat

²⁹⁷ Helasti 1975, 212–213; Uola 2002, ”Sario, Samuli”. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu.

²⁹⁸ Helasti 1975, 213.

²⁹⁹ A. Mitro Harikoskelle 15.10.1918. KSSA. F:2. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 3.9.1918. KSSA. C:1. KA.

³⁰⁰ Helasti 1975, 213.

³⁰¹ Ahava A. Mitrolle 29.11.1918. KSSA. F:2. KA; Elinkeino- ja elintarveasiain osaston toiminta 7.9.1918–15.9.1919. PAA. 9. KA; Wallenius 2016, ”Suomesta apua nälänhätään”. E-kirja.

³⁰² Härkönen A. Mitrolle 15.10.1918. KSSA. F:2. KA.

miehitettyjen alueiden yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta huolehtiminen sekä muut hallintoon ja oikeuden toimeenpanovaltaan liittyvät tehtävät.³⁰³

Toimituskunta koki kuitenkin varsin nopeita muutoksia. Paasikiven senaatin vaihtuessa Ingmanin hallitukseksi marraskuussa 1918, vaihtui toimituskunnan puheenjohtajaksi maatalousministeri Uno Brander,³⁰⁴ joka niin ikään oli Karjalan Sivistysseuran jäsen, joskaan ei aktiivinen sellainen.³⁰⁵ Vuodenvaihteessa 1918–1919 toimituskunnan valistusasiain osasto yhdistettiin poliittiseen osastoon, jolloin myös Väinö Salminen vapautettiin tehtävistään. Toimituskunnan varapuheenjohtajan paikan sai Iivo Härkönen.³⁰⁶ Viimeistään tammikuussa 1919 oltiin siten tilanteessa, jossa käytännössä koko Itä-Karjalan toimituskunnan toiminta oli Karjalan Sivistysseuran käsissä. Sivistysseuralla oli myös toimituskunnan puheenjohtajan kautta vaikuttamis- ja tiedonhankintakanava suoraan Suomen hallituksessa. Tätä etua Sivistysseura myös pyrki määrätietoisesti hyödyntämään. Iivo Härkösen, Paavo Ahavan ja Aleksei Mitron välinen kirjeenvaihto paljastaa, miten auliisti Härkönen ja Ahava jakoivat saamiaan sisäpiiritietoja hallituksen toimista ja aikomuksista Mitrolle ja toisaalta miten vahvasti Härkönen ja Ahava pyrkivät ajamaan Sivistysseuran tavoitteita toimituskunnan ja hallituskontaktiensa avulla. Yhteyttä kuvaavat myös ne lukemattomat Itä-Karjalan toimituskunnan asiakirjat, jotka ovat Härkösen kautta päätyneet Sivistysseuran haltuun ja myöhemmin arkistoon.³⁰⁷

Sivistysseuran valta toimituskunnassa tarkoitti myös sitä, että toimituskunnan hallinnoimat alueet, eli käytännössä Repola, oli todellisuudessa Sivistysseuran hallinnassa. Tilanne korostuu, kun huomioidaan edellä kuvattu Sivistysseuralle läheisten Valde Sarion ja Lauri Hannikaisen, sekä Repolan keskeisten kunnallisten toimijoiden Feodor Netsäisen ja Pekka Kyöttisen rooli Repolan hallinnossa,³⁰⁸ sekä Suomeen liittämisasiassa ja Sivistysseuran ja toimituskunnan rooli Suomen hallituksen ja muiden tahojen luo suunnattujen lähetystöjen valmistelussa ja ohjauksessa. Kaiken kukkuraksi toimituskunnan keskeinen toimielin, Uhtualle aiottu alkuopettajaseminaari sijoitettiin muuttuneen tilanteen myötä

³⁰³ Helasti 1975, 213–214, 217.

³⁰⁴ Helasti 1975, 214.

³⁰⁵ *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, 2.

³⁰⁶ Helasti 1975, 214.

³⁰⁷ Esim. Ahava. A. Mitrolle 18.11.1918. KSSA. F:2. KA; Ahava A. Mitrolle 21.11.1918. KSSA. F:2. KA; Härkönen A. Mitrolle 24.10.1918. KSSA. F:2. KA. Itä-Karjalan toimituskunnan papereista Sivistysseuran hallussa ks. esim. KSSA. Hf:7. KA.

³⁰⁸ Harjula 2007, 306, 312; Helasti 1975, 216.

Repolaan. Seminaarin johdossa toimi, kuinkas muuten, Sivistysseuran johtokunnan jäsen Wasili Keynäs.³⁰⁹

Keväällä 1919 toimituskunnan toiminta supistui siten, että toukokuussa jäljelle jääneet kouluasiain ja elinkeino- ja elintarveasiain osastot yhdistettiin, ja koko toimituskunta pyöri käytännössä Iivo Härkösen ja Paavo Ahavan harteilla.³¹⁰ Ei lienekään sattumaa, että erityisesti vuoden 1919 puolella Karjalan Sivistysseuran ja Itä-Karjalan toimituskunnan toiminta nivoutuivat tiukasti yhteen. Tästä syystä jääkin toimituskunnan myöhemmän toiminnan läheisempi tarkastelu tuonnemmaksi.

2.3.4 *Suur-Suomi-intoilun hinta: Karjalan pakolaiset*

Loppukesästä 1918 ilmapiiri Vienassa alkoi käydä suomalaisille vapaajoukoille epäsuotuisaksi. Suomalaiset kohtasivat entistä enemmän epäluuloa, jopa vihamielisyyttä paikallisen väestön puolelta. Syynä tähän olivat ennen kaikkea Muurmannelta etenemään lähteneet Ison-Britannian komennuksessa olleet, lähinnä karjalaisista ja punaisista suomalaisista koostuneet joukot ja niiden levittämä suomalaisvastainen propaganda. Suomalaiset miehitysjoukot tosin kuuluivat harvaan asutussa Vienassa lähinnä huhuja uudesta vihollisesta. Toisinaan jokunen suomalainen katosi jälkiä jättämättä. Vienan vapaajoukkojen johtoon Malmin tilalle heinäkuussa noussut Toivo Kuisma oli hajauttanut vähäiset joukkonsa läpi laajan ja harvaan asutun Vienan niin, että kyse oli enemmänkin yksittäisistä partioista kuin miehitysjoukoista. Suomalaisten kaukaisimmat etuvartioasemat sijaitsivatkin syvällä Vienan erämaakylissä Jyskyjärven seuduilla, josta oli useiden päivien matka lähimpien suomalaisjoukkojen luokse.³¹¹

Käännö tapahtui lopulta elokuun lopussa. Brittien johtamat joukot iskivät suomalaisten itäisimpiä vartioasemia vastaan sillä seurauksella, että vain yhdeksän yli 30 miehestä palasi hengissä Uhtualle. Hyökkäykset jatkuivat, ja jo viikon jälkeen Vienan suomalaiset miehitysjoukot olivat menettäneet joka neljännen miehen kaatuneina. Tilanteen kestäättömyydestä johtuen Kuisma keskittikin joukkonsa ensin Uhtualle, sitten Vuokkiniemeen. Syyskuun viimeisenä päivänä Kuisma komensi joukkonsa palaamaan Suomeen, mutta samalla tilaisuudesta muodostui verilöyly brittien komentamien joukkojen hyökättyä kylään. Henkiin jääneet suomalaiset marssivat jäljelle jääneet 35 kilometriä

³⁰⁹ Keynäs Ahavalle 12.8.1918. PAA. 8. KA; Keynäs Mitrolle 20.11.1918. KSSA. F:2. KA.

³¹⁰ Helasti 1975, 216–217.

³¹¹ Roselius & Silvennoinen 2019, 56–57; Vaara 2018, 242–246, 249–255; Vahtola 1988, 358–361.

Suomussalmelle. Suomalaisten vapaajoukko- ja Suur-Suomi-hankkeet olivat Vienen osalta kohdanneet toistaiseksi ei niin mairittelevan loppunsa.³¹²

Perääntyvien suomalaisjoukkojen mukana Suomeen saapui kymmeniä karjalaisia pakolaisia. He edustivat suureksi osaksi Uhtuan ja Vuokkiniemen suomalaismielistä väestöä, sillä mukana oli runsaasti karjalaisia suojeluskuntalaisia,³¹³ mutta myös Karjalan Sivistysseuran paikallisia aktiiveja.³¹⁴ Syksyllä 1918 Vienasta saapuneiden pakolaisten määrä oli myöhempiin vuosiin nähden kuitenkin suhteellisen vähäinen. Pekka Nevalaisen tutkimuksien mukaan vuoden 1918 lopussa Suomessa oleili vain noin 70 karjalaista pakolaista, kun vuosina 1917–1922 Suomeen saapui yhteensä 16 500 karjalaispakolaista. Yli puolet pakolaisista saapui vuonna 1922 epäonnistuneen Itä-Karjalan kansannousun jälkimainingeissa.³¹⁵

Pakolaisten pienellä määrällä ei kuitenkaan ollut merkitystä Sivistysseuran toimijoille. Tilanne oli uusi, se oli tragedia ja siitä podettiin ainakin jonkinlaista syyllisyyttä, vaikka suurimmaksi osaksi syy vieritettiinkin suomalaisten niskoille. Pakolaiset toivat mukanaan myös uutisia syyskuun lopun taisteluista, joista etenkin 29.9.1918 muutaman kilometrin päässä Vuokkiniemestä käydyn Tollonjoen taistelun seuraukset sävähdyttivät Sivistysseuran piirissä. Tollonjoella sai surmansa 18 Vuokkiniemestä taisteluja pakoon lähtenyt karjalaista, joukossa useampia Sivistysseuran aktiivisia jäseniä.³¹⁶

Kriisin tultua Sivistysseuran johdon tietoon Suomessa alkoi erityisesti Aleksei Mitron ja Iivo Härkösen välillä debatti siitä, miten tilanteeseen tulisi reagoida. Tollonjoen tapahtumista järkyttynyt Mitro kannatti pikaisia toimia pakolaisten auttamiseksi ja tilannetta selvittävän pakolaiskokouksen järjestämiseksi.³¹⁷ Sitä vastoin Helsingissä Itä-Karjalan toimituskunnassa työskennellyt Härkönen otti varovaisemman kannan. Härkösen mukaan tilanne oli niin sekava, ettei minkäänlaisiin toimiin kannattanut ryhtyä. Itä-Karjalan kysymys saataisiin ratkaistua mahdollisesti tulevien rauhanneuvotteluiden kautta, eikä Suomea kannattaisi ärsyttää äkkinäisellä kokoustamisella, sillä

kokouksemme päätöksillä vain hermostuttaisimme hallituksemme jäseniä ja mahdollisesti saisimme heidät kiusaantumaankin koko kysymykseemme –

³¹² Roselius & Silvennoinen 2019, 57–60; Vaara 2018, 270–274, 276–279; Vahtola 1988, 358–368, 375–378.

³¹³ Vahtola 1988, 372–373, 377.

³¹⁴ A. Keynäs A. Mitrolle 14.10.1918. KSSA F:2. KA; Väisänen A. Mitrolle 11.10.1918. KSSA. F:2. KA.

³¹⁵ Nevalainen 1999, 21, 35, 308; Nygård 1980, 63–66, 70–71; Vahtola 1988, 367–368, 390; Nevalainen viittaa Kangaspuroon 1996, 54–57 ja Levkojeviin 1992, 6–7, Nevalainen 1999, 26

³¹⁶ *Uusi Suometar* 13.10.1918; *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, 12; Väisänen A. Mitrolle 11.10.1918. KSSA. F:2. KA; Ks. myös Vahtola 1988, 372.

³¹⁷ A. Mitro Härköselä 11.10.1918. KSSA. F:5. KA.

sellainen mahdollisuus kyllä on nykyisin lähellä, sanoakseni täällä ”piirrejä” tuntevana – ja sehän olisi vain vahingollista.³¹⁸

Härkönen olikin saanut sellaisen käsityksen, että Mitro olisi suunnitellut jonkinlaista so-
taisaa ratkaisua tilanteeseen kokouksen avulla. Suomen hallituksen hermostumisella ja
kiusaantumisella Karjalan asiaan Härkönen viittasi Suomessa vallalla olleeseen ulkopo-
liittiseen kriisiin, jonka keskiössä oli saksalaismielinen senaatti ja Suur-Suomi- ja saksalaissuuntaukseen tyytymättömät maailmansodan tulevat voittajavaltiot. Härkösen tulkinta oli mielenkiintoinen, sillä Mitron kirje ei antanut minkäänlaisia viitteitä tähän suuntaan. Sen sijaan Härkösellä itsellään oli sisäpiirin tietoa vastaavista suunnitelmista, jotka olivat syntyneet Toivo Kuisman, Sisäasiaintoimituskunnan, Itä-Karjalan toimituskunnan, sekä yleisesikunnan operatiivisen osaston piirissä.³¹⁹ Suunnitelmat konkretisoituivat myöhemmin lokakuussa Sivistysseuran organisoimissa pakolaiskokouksissa, joissa Sivistysseura mitä ilmeisimmin toimi näiden ajatusten ja suunnitelmien välittäjänä.³²⁰ Näihin suunnitelmiin niin kutsutusta Vienen Kaartista palataan hieman myöhemmin.

Mitro ei Härkösen varautuneisuutta kuitenkaan sulattanut, vaan selvensi ajatuksi-
aan. Samalla hän kritisoi vahvasti paitsi Suomen myös Sivistysseuran toimia kuluneena
vuotena. Mitro osoittaakin kirjeessään vahvaa kykyä itsekritiikkiin ja -reflektioon seuran
toiminnan suhteen. Mitro ei selkeästikään ollut täysin tyytyväinen toteutettuun linjaan, ja
peräänkuuluttaakin seuran toiminnan juuria, karjalaisen rahvaan auttamista, mitä Suur-
Suomi-seikkailu ei näin jälkiviisaasta perspektiivistä edustanut.

*Hallituksemme jäsenien hermostumista ei minun ymmärtääkseni tässä voi
niin suuresti pelätä, sillä heillä on suuret syyt siihen, että V-Karjalaiset ovat
joutuneet tähän kurjaan tilaan missä nyt ovat.*

*Muistellessa sitä varmuutta ja pontevuutta millä viime keväänä ja
aivanpa viimeisiin asti, on hallituksemme puolelta luvattu ja uskoteltu
meille V-Karjalan yhdistämistä Suomeen, ei auta peljätä nyt heidän her-
mostumistaan.*

*Mutta Kajaaniin aikomallani kokouksella ja sen päätöksillä en aiko-
nutkaan saattaa hallituksemme jäsenille mitään hermostumista. Aikomuk-
seni oli että kokouksissa pääasiallisesti neuvoteltaisiin sodassa kärsineitten
avustamisesta, olojen järjestämisestä rajalla sekä yleensä annettaisiin
näissä asioissa perustusta ja pohjaa toiminnalle. [– –] Myönnän senkin
että emme ehkä tuolla kokouksella mitään suuria maailmaa mullistavia*

³¹⁸ Härkönen A. Mitrolle 12.10.1918. KSSA. F:2. KA.

³¹⁹ Vahtola 1988, 390–391; Volanen 2019, 183–191.

³²⁰ Härkönen A. Mitrolle 24.10.1918. KSSA. F:2. KA.

*aikaan saa ja asiamme avustaminenkin ehkä supistuu hyvin pieneen, mutta olisihan koitettu mitä on voitu ja olisi tuolle hädässä olevalle kansalle näytetty, että seuramme tahtoo olla sitä lähellä sen hädässä ja kurjuudessa eikä vaan juhlimassa sen juhlissa.*³²¹

Mitron näin selvitettyä perusteellisemmin kantaansa, myöntyi Härkönenkin Mitron ehdotuksiin. Härkönen oli myös omalla tahollaan toiminut asian edesauttamiseksi Itä-Karjalan toimituskunnassa ja Suomen hallitus oli ryhtynyt toimiin asian suhteen päättäen asettaa Kajaaniin ruokalan ja asemapaikan Vienen pakolaisille. Asiaa hoitamaan oli komennettu Paavo Ahava. Nämä uutiset rauhoittivat myös Mitroa.³²²

Näillä perusteilla järjestettiin pikaisesti 27.10.1918 Karjalan pakolaisten kokous sekä Karjalan Sivistysseuran yleiskokous Kajaanissa. Tätä ennen oli pidetty jo kaksi pienempää pakolaisten kokousta 20.10.1918 Kuusamossa ja 24.10.1918 Kajaanissa. Kuusamoon oli kokoontunut parikymmentä pakolaista Uhtualta ja Pistojärveltä, sekä joukko Kuusamoon asettuneita karjalaisia, etupäässä Ahavia ja Iivo Kaukonieni. Kuusamon pakolaiskokouksessa päätettiin, oletettavasti paikalla olleen Paavo Ahavan välityksellä, pyytää Itä-Karjalan toimituskuntaa välittämään kokouksen toiveet avusta Suomen valtiolle, mutta välittämään myös kokouksen vetoomuksen Ison-Britannian hallitukselle Karjalan tilanteen rauhoittamiseksi.³²³

Kajaanissa puolestaan oli 24.10.1918 koolla kolmisenkymmentä henkilöä, joskaan kokouksen pöytäkirja ei tarkentanut kuinka moni osallistuja oli pakolainen ja kuinka moni jo ennestään Suomeen asettunut karjalainen. Kokouksen päätökset olivat kuitenkin merkillepantavan sotaisia. Kokous esitti toivomuksenaan että

niiden, jotka ovat aiheuttaneet Karjalan nykyisen vaikean tilanteen, on tavalla tai toisella palautettava sinne järjestys. Jos järjestyksen palauttamiseksi on käytettävä asevoimaa, ovat kokouksen osanottajat valmiit ase kädessä marssimaan Karjalaan siinä tapauksessa, että tarvittava apuvoima saadaan.

*Kokous toivoo myös, että kaikki aseihin kykenevät vienen-karjalaiset, jotka nykyään oleskelevat Suomessa, ottaisivat osaa mahdollisiin sotatoimiin.*³²⁴

³²¹ A. Mitro Härköselä 14.10.1918. KSSA. F:5. KA.

³²² A. Mitro Härköselä 18.10.1918. KSSA. F:5. KA; Härkönen A. Mitrolle 15.10.1918. KSSA. F:2. KA.

³²³ Karjalaisten pakolaisten kokouksen ptk. 20.10.1918. KSSA. Ha:5. KA; Karjalaisten pakolaisten kokouksen ptk. 24.10.1918. KSSA. Ha:5. KA; Karjalaisten pakolaisten kokouksen ptk. 27.10.1918. KSSA. Ha:5. KA; Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 27.10.1918. KSSA. C:1. KA.

³²⁴ Karjalaisten pakolaisten kokouksen ptk. 24.10.1918. KSSA. Ha:5. KA.

Kokous myös peräänkuulutti Vienan Retkikunnan vuoksi tuhoutuneen omaisuuden korvaamista, jonka ajaminen jätettiin Itä-Karjalan toimituskunnan asiaksi. ”Niillä, jotka ovat aiheuttaneet Karjalan nykyisen vaikean tilanteen”, kokous siis mitä ilmeisimmin viittasi Vienan vapaajoukkoihin ja yleisemmin suomalaisiin ja Suomen valtioon. Karjalan elintarvepulan hoitaminen puolestaan jätettiin Karjalan Sivistysseuran hoidettavaksi.³²⁵

Kajaanissa 27.10.1918 pidettyyn pakolaiskokoukseen otti henkilökohtaisesti osaa 46 pakolaista, joihin lukeutuivat myös Kuusamon pakolaiskokouksen lähettämät edustajat. Osanottajista 26 kuului Karjalan suojeluskuntaliikkeeseen.³²⁶ Koolla ja edustettuina olivat siten lähestulkoon kaikki Suomeen loppuvuodesta 1918 saapuneet karjalaispakolaiset.³²⁷ Lisäksi paikalla oli kymmenkunta Suomeen asettunutta karjalaista, lähinnä Sivistysseuran aktiiveja. Kokouksen linjaukset myötäilivät pitkälti aiemmin Kajaanissa pidettyä pakolaiskokousta, joskin tällä kertaa tilanteen syntipukiksi osoitettiin selkeästi Ison-Britannian johtamat venäläisistä, suomalaisista ja karjalaisista koostuvat aseelliset joukot. Kokous esittikin karjalaisista koostuvan aseellisen joukon perustamista samalla periaatteella kuin aiemmassa kokouksessa, joskin vielä sotaissammin sanankääntein. Karjala oli ase kädessä puhdistettava ja pelastettava ”häväisijöistä, hävittäjistä, rosvoojista, ryövääjistä, murhamiehistä ja muun sekasorron saattajista”. Lisäksi kokous päätti ilmeisesti Kuusamon pakolaiskokouksen vaikutuksesta lähestyä Suomen hallitusta ja Ison-Britannian Helsingin lähettilästä,³²⁸ mikäli se kävisi päinsä Suomen viranomaisille.³²⁹

Kokouksen taustoista paljastavin oli kuitenkin maininta Uhtualla maaliskuussa tehdystä päätöksestä irtautua Venäjästä ja liittyä Suomeen. Kajaanin kokous käsitti tuon päätöksen selkeästi legitiiminä,³³⁰ vaikka todellisuudessa asia oli varsin kyseenalainen. Viitauksella maaliskuun kokoukseen tarkoitettiin selvästi Malmin Uhtualla 29.3.1918 järjestämää kokousta, jossa paikkakuntalaisilta kiristettiin puoliväkisin avunpyyntö ja päätös

³²⁵ Karjalaisten pakolaisten kokouksen ptk. 24.10.1918. KSSA. Ha:5. KA.

³²⁶ Karjalaisten pakolaisten kokouksen ptk. 27.10.1918. KSSA. Ha:5. KA; Luettelo karjalaisten pakolaisten kokoukseen 27.10.1918 osallistuneista. KSSA. Ha:5. KA.

³²⁷ Nevalainen 1999, 308.

³²⁸ Mauno Jääskeläinen esitti tutkimuksessaan vuonna 1961, että Kajaanissa olisi pidetty 21.10.1918 pakolaiskokous, joka olisi tehnyt vastaavan päätöksen lähestyä Iso-Britannian konsulia Suomessa. Jääskeläinen on kuitenkin ilmeisesti tehnyt tässä kohtaa virheen, joka on sittemmin toistunut myöhemmässä tutkimuksessa. Ilmeistä on, että Jääskeläinen merkitsi teokseensa virheellisen päivämäärän, sillä Jääskeläinen ei mainitse 27.10.1918 järjestettyä pääkokousta, joka nimenomaan mainitaan Iso-Britannian konsulille laaditussa kirjelmässä. Vertaa Jääskeläinen 1961, 177–178; Kaukoranta 1944, 45–46; liite 7 ”Hänen Brittiläisen Majesteettinsa Hallituksen Edustaja Suomessa.” teoksessa Härkönen 1919, 51–53; S.n. ”Karjalaisten pakolaisten kokouksia.”. *Karjalaisten Sanomat* 15.11.1918.

³²⁹ Karjalaisten pakolaisten kokouksen ptk. 27.10.1918. KSSA. Ha:5. KA; luettelo karjalaisten pakolaisten kokoukseen 27.10.1918 osallistuneista. KSSA. Ha:5. KA.

³³⁰ Karjalaisten pakolaisten kokouksen ptk. 27.10.1918. KSSA. Ha:5. KA.

Suomeen liittymiseksi.³³¹ Vähintäänkin valtaosa kokouksen osanottajista ja siten myös Suomeen saapuneista karjalaispakolaisista oli siten niitä, jotka olivat keväällä ja kesällä kannattaneet suomalaisten vapaajoukkojen ja Karjalan Sivistysseuran toimintalinjaa. Tämä ei tosin pääse yllättämään, vaan oli arvattavissa jo siitä, että he olivat ylipäätään joutuneet lähtemään Suomeen pakolaisiksi. Kuusamon ja Kajaanin jälkimmäisen kokouksen päätökset Suomen hallituksen ja Ison-Britannian edustajien lähestymisestä muistuttivat myös siinä määrin Sivistysseuran toimintatapaa, että ajatus tästä oli todennäköisesti lähtöisin Kuusamon kokoukseen osallistuneilta Paavo Ahavalta ja Iivo Kaukoniemeltä, etenkin kun Kuusamossa asiaa hoitamaan kaavailtiin Itä-Karjalan toimituskuntaa. Samoin kaavailut pakolaisten aseistamisesta ja Vienen vapauttamisesta olivat Sivistysseuran välittämiä, vaikka niiden juuret olivatkin suomalaisissa toimijoissa, kuten edeltä käy ilmi.

Vaikka Sivistysseuran vaikutus pakolaiskokouksissa jäikin näennäisen olemattomaksi, vaikuttaisivat kokousten linjaukset olleen pääosin lähtöisin Sivistysseuran johtokunnan piiristä. Sivistysseuralle suopeista pakolaiskokouksista haettiin näin ollen lähinnä pakolaisjoukon luoma legitimitetti Sivistysseuran toimille. Tämän osoittaa myös Sivistysseuran yleiskokous, joka pidettiin 24.10.1918 ennen saman päivän pakolaiskokousta. Yleiskokouksessa Sivistysseura pidättäytyi kaikesta pakolaisiin liittyvästä toiminnasta, vaikka koko kokouksen koollekutsumisen syy oli ollut pakolaistilanteeseen reagointi. Sen sijaan seura sysäsi pakolaisiin liittyvät päätökset pakolaiskokoukselle.³³² Sivistysseura oli virallisesti ulkona kaikista suunnitelluista lähetystö- ja karjalaisten aseistamissuunnitelmista, mutta sai kuitenkin ajettua omia ja suomalaisten suunnitelmia pakolaiskokousten varjolla.

2.3.5 *Vienen Kaarti – seuran oma vapaajoukko?*

Suunnitelmat vienalaisten aseistamisesta omaksi vapaajoukokseen olivat syntyneet loka-kuun aikana Helsingissä. Heti suomalaisten Vienasta Suomeen perääntymisen jälkeen oli joukkojen komentaja Toivo Kuisma aloittanut suunnitelmat Vienen takaisin valtaamiseksi. Kuisma matkusti Helsinkiin, jossa käytiin neuvotteluja Kuisman, sisäasiaintoimituskunnan, Itä-Karjalan toimituskunnan sekä yleisesikunnan operatiivisen osaston

³³¹ Vahtola 1988, 113–115.

³³² Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 27.10.1918. KSSA. C:1. KA.

kanssa.³³³ Näiden keskustelujen pohjalta oli sota-asiain toimituskunnan päällikkö (sotaministeri) Thesleff luvannut Iivo Härköselä henkilökohtaisesti, että Suomen puolta pitäneet paikkakunnat koetettaisiin saada Suomen hallinnon alaisiksi.³³⁴ Helsingissä käytyjen keskustelujen perusteella Kuisma aloittikin uuden ”Vienan Karjalan Retkikunnan” tai ”Kuisman retkikunnan” kokoamisen. Uusia vapaaehtoisia ei Kuisman kaavailemaan vapaajoukkoon kuitenkaan saatu lähellekään tarvittavaa määrää.³³⁵

Niin ikään ilmeisesti Helsingin keskustelujen perusteella syntyi ajatus puhtaasti karjalaisista kootusta vapaajoukosta. Iivo Härkönen perusteli ajatusta Aleksei Mitrolle propagandistisella edulla, kehottaen viemään asiaa eteenpäin Kajaanissa: ”sillehän eivät voisi, ainakaan siveellisesti, mitkään maailman mahdit mitään, jos kansa itse ryhtyisi maataan vapauttamaan ryöstäjistä ja raiskaajista.”³³⁶ Kun ajatus sitten saatiin läpi Kajaanin pakolaiskoulouksissa, pyydettiin hankkeen johtoon Toivo Kuisma, joka näin sai uudelle vapaajoukolleen perustan.³³⁷ Kuisman valinta ei kuitenkaan vaikuttanut olleen mikään karjalaisen yleisön valinta, mikä käy ilmi Iivo Kaukonien esittämästä kritiikistä:

*Kuismako Wienan Kaartin johtajaksi. Eikö taasenkin hirveän suuri erehdys, vaan eikö ollut valinnan varaa, vaan tapahtuiko hänen tuohon virkaan asettaminen jostain ylempää, että niin sinulta [Paavo Ahava] kuin muilla meikäläisiä ei ollut muuta kun kuulema työnä. Olen ehkä yksin muukalainen Jerusalemissa ja en tosin tunne Kuismaa, mutta uskallan kuitenkin sanoa, että vaali on hirmuisen epäonnistunut. Jo yksi merkki siitä on se, että ei kukaan täällä käyneistä pakolaisista suosi Kuismaa. Ja toisekseen täytyy sanoa, että Karjalan retkikunnan toiminta oli kerrassa hataran hommaa, josta suuri osa lankeaa Kuismalle. Heidän hommansa hataruudesta taas paljon johtui punikkien hyökkäys Karjalaan.*³³⁸

Uusi vapaajoukkohanke nimettiin virallisesti Vienan Kaartiksi. Vienan Kaartia organisoimaan perustettiin Karjalaisten Opastustoimikunta, jonka nelihenkisestä jäsenistöstä kolme oli Karjalan Sivistysseuran aktiiveja ja rahoitus hankittiin sisäasiaintoimituskunnalta Itä-Karjalan toimituskunnan avustuksella. Varsinainen toiminta aloitettiin myös nopealla aikataululla. Vienan Kaartille alettiin kouluttamaan vienalaista päällystää

³³³ Vahtolan tulkinnan mukaan mukana oli lisäksi Karjalan Sivistysseuran johtoa, mutta tämä rajoittunee todellisuudessa Iivo Härköseen, joka lieene ollut osallisena lähinnä Itä-Karjalan toimituskunnan jäsenen roolissa. Muut Sivistysseuran keskeiset johtohenkilöt eivät olleet tuolloin Helsingissä, eikä Härkönen avannut edes Aleksei Mitrolle tarkemmin sitä, keiden kanssa oli ollut tekemisissä. Vahtola 1988, 391. Ks. myös Härkönen A. Mitrolle 24.10.1918. KSSA. F:2. KA.

³³⁴ Härkönen A. Mitrolle 24.10.1918. KSSA. F:2. KA. Ks. myös Vahtola 1988, 391.

³³⁵ Vahtola 1988, 392–393.

³³⁶ Härkönen A. Mitrolle 24.10.1918. KSSA. F:2. KA.

³³⁷ Vahtola 1988, 394.

³³⁸ Kaukonieni Ahavalle 12.12.1918. PAA. 8. KA. Vertaa Vahtola 1988, 394.

Kuopiossa, ja lisäksi mukaan värvättiin jääkäreitä upseeristoksi ja aloitettiin karjalaisen miehistön värväys pakolaisten ja Suomessa asuvien karjalaisten keskuudesta.³³⁹ Karjalan Sivistysseura ei ollut tyystin sivussa hankkeesta. Sen aktiivit olivat, kuten edeltä käy ilmi, aktiivisia Vienan Kaartin organisoinnissa, jonka lisäksi itse Sivistysseuraa kuunneltiin suunnittelussa. Lisäksi karjalaisten keskuuteen suunnattu värväystoiminta oli pitkälti Sivistysseuran toimijoiden kontolla.³⁴⁰

Lähestyttäessä vuodenvaihdetta Vienan Kaartin organisointi kohtasi kuitenkin haasteita. Hanketta oli pyritty kiirehtimään, jotta Viena saataisiin miehitetyksi ennen alkavia Pariisin rauhanneuvotteluita, mutta miehistöön ei saatu värvättyä tarpeeksi innokkaita karjalaisia. Jo tammikuussa 1919 koko hanke alkoi olla vanhentunut. Pariisin rauhankonferenssin valmistelut olivat olleet jo loppuvuodesta 1918 täydessä vauhdissa, ja vaikka varsinaiset neuvottelut alkoivat vasta maaliskuussa, olivat viralliset avajaiset jo tammikuussa. Kuisma puolestaan oli siirtynyt Viipurin suojeluskunnan johtoon.³⁴¹ Maailmansodan lopputulos ja sen aiheuttama poliittisten realiteettien muutos sai Sivistysseurankin kääntymään uudelleen diplomaattisempien keinojen puoleen Karjalan asiassa. Käännös diplomaattisen ratkaisun hakuun syntyi jo lokakuussa heti suomalaisten peräännyttyä Vienasta, jolloin seuran piirissä nostettiin esiin ympärysaltoihin, lähinnä siis Isoon-Britanniaan vetoaminen Karjalan asiassa.³⁴² Voisikin sanoa, että vuoden 1918 lopussa Karjalan Sivistysseura haki samaan aikaan ratkaisua sekä valloituspolitiikan että diplomatian keinoin. Suomalaisten mielenkiinnon siirryttyä keväällä 1919 Vienasta Aunukseen, painui Vienan Kaarti -hanke lopullisesti unohduksiin.³⁴³ Karjalan Sivistysseuralle alkuvuoden 1919 tilanne olikin eräänlainen sulkeutunut ympyrä. Suur-Suomi- ja vapaajoukkokortit oli pelattu loppuun, ja seura oli pitkälti samassa pisteessä kuin vuotta aiemmin. Erotuksena oli vain se, että seura oli nyt täysin suljettu ulos Karjalasta, eli alueelta, jonka etuja se tahtoi ajaa.

³³⁹ Vahtola 1988, 393–396.

³⁴⁰ Ahava A. Mitrolle 17.11.1918. KSSA. F:2. KA; Ahava A. Mitrolle 21.11.1918. KSSA. F:2. KA. Ks. myös Vahtola 1988, 395–396.

³⁴¹ Sharp 1991, 19; Vahtola 1988, 395–396.

³⁴² A. Mitro Ahavalle 23.11.1918. PAA. 8. KA; A. Mitro Ahavalle 4.12.1918. PAA. 8. KA; Ahava A. Mitrolle 21.11.1918. KSSA. F:2. KA; Härkönen A. Mitrolle 24.10.1918. KSSA. F:2. KA; Keynäs A. Mitrolle 26.11.1918. KSSA. F:2. KA; Rahikainen A. Mitrolle 9.11.1918. KSSA. F:2. KA. Ks. myös Jääskeläinen 1961, 194; Vahtola 1988, 396.

³⁴³ Vahtola 1988, 396.

3.1 Ei aseilla, vaan diplomatialla

3.1.1 *Maailmansodan päätös muuttaa Sivistysseuran linjan*

Merkit Saksan tappiosta ensimmäisessä maailmansodassa olivat ilmassa jo elokuussa 1918. Tämän saivat kokea myös rauhanneuvotteluihin Berliiniin matkanneet suomalaiset sekä ne Saksan tukea Karjalan asiassa hakeneet Karjalan Sivistysseuran lähetystöt Berliinissä ja Helsingissä von der Goltzin luona, joita Saksa muuttuneessa tilanteessa huiputti. Syyskuussa maailmansodan lopputulos kävi yhä selkeämmäksi.³⁴⁴

Saksan hallitus joutui eroamaan syyskuun lopussa ja maan uusi hallitus esitti 4.10.1918 Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilsonille rauhanneuvotteluja Wilsonin tammikuisen 14 kohdan ohjelman pohjalta. Tilanteen kehittymisestä huolestunut Paasikiven senaatti kutsui entente-mielisen Mannerheimin neuvonpitoon: jotain oli tehtävä suhteiden parantamiseksi Ranskaan ja Englantiin. Suomen kuukausia kestänyt hallitusmuotokysymys huipentui muutamaa päivää myöhemmin 9.10.1918, kun eduskunta koontui valitsemaan Suomelle kuningasta vuoden 1772 tulkinnallisesti yhä voimassa olleen hallitusmuodon perusteella. Tasavaltalaisten boikotoitua kuninkaanvaalia, valittiin Suomen kuninkaaksi ilman äänestystä Hessenin prinssi Fredrik Kaarle.³⁴⁵

Suomella oli nyt kuningas sotaa häviävästä Saksasta, eikä senaatti enää luottanut täysin omaan saksalaislinjaansa. Mannerheim lähetettiin epävirallisesti yksityishenkilönä lobbaamaan Suomea Pariisiin ja Lontooseen.³⁴⁶ Mannerheimillä itsellään oli kuitenkin mielessään Suur-Suomi-aatteet. Mannerheimin kaavailuissa Suomi auttaisi entente-valtoja palauttamaan järjestyksen Venäjälle ja Suomi saisi korvaukseksi ainakin osan Karjalaa.³⁴⁷ Samoihin aikoihin Karjalan Sivistysseura eli keskellä todellisuutta, jossa sen tavoitteet Karjalassa olivat ajautuneet täydelliseen umpikujaan ja kannattajat päätyneet pakolaisiksi Suomeen. Seuran johtokunnan piirissä pohdittiin kuumeisesti mitä uudessa tilanteessa tulisi tehdä. Iivo Härkönen, joka oli virkansa puolesta lähellä Suomen hallitusta ja todennäköisesti siten tietoinen Mannerheimin matkasta, ehdottikin Mannerheimin hyödyntämistä uudessa tilanteessa.

³⁴⁴ Polvinen 2020, 353–382; Volanen 2019, 171–189.

³⁴⁵ Polvinen 2020, 353–382; Volanen 2019, 171–189.

³⁴⁶ Matkan alku tapahtui ilmeisen vähäeleisesti, sillä sitä ei mainittu Suomen lehdistössä 12.–26.10.1918 välisenä aikana, eikä siten ollut ns. julkista tietoa. Matkasta yleisemmin Volanen 2019, 189–190, 204–208, 214–220.

³⁴⁷ Volanen viittaa Varekseen 1996, 162. Volanen 2019, 190.

[V]oisi ehkä seuran puolesta jollain tavoin koettaa kääntyä, suuremmin tai välillisemmin, länsivaltojen, lähinnä Englannin puoleen esityksellä Taka-Karjalan asiassa. Olen ollut kuulevinani, että myöskin Suomen hallituksen puolesta on sentapaisiin toimiin ryhdytty. Voisihan ajatella suoranaista lähetystöäkin jonkun noita valtoja lähellä olevan vaikutusvaltaisen henkilön luo, ja sellaiseksi henkilöksi voisi kenties ajatella kenraali G. Mannerheimiä, joka on osottanut niin lämmintä harrastusta asiallemme ja joka tiedetään myös vaikutusvaltaiseksi. Kirjelmän hänelle ainakin voisi lähettää [– –] Mutta tätä kaikkea ei ole tehtävä suuressa julkisuudessa eikä edes otettava yleisessä kokouksessa esille, vaan ainoastaan johtokunnassa ja sen toimenpiteenä.³⁴⁸

Tämä ja muutamaa päivää aiemmin Paavo Ahavan järjestämä pakolaiskokous Kuusamossa olivat myös ensimmäiset kerrat sitten tammikuun rauhankonferenssipuheiden, kun Sivistysseuran piirissä tehtiin avaus länsivaltojen puoleen kääntymisestä. Lieneekö sattumaa, olosuhteiden pakkoa vai tietoista toimintaa, mutta Karjalan Sivistysseuran ulkomaihin kohdistuvat vaikuttamispyrkimykset vaikuttavat olleen varsin hyvin linjassa Suomessa vallinneiden suuntausten kanssa. Tietoisin valinnan puolesta puhuisi ainakin seuran toiminnan mukautuvalle osoittautunut luonne, mutta toisaalta tarkasteltavan aikarajauksen puitteissa Seuran kannalta looginen liikkumavarakin oli varsin rajoittunut.

Lokakuun loppupuolella ja marraskuun alussa Saksan kriisi syveni entisestään. Maassa uhkasi vallankumous, ellei keisari eroasi. Vilhelm II ei tähän suostunut, jonka vuoksi 9.11.1918 valtakunnankansleri Max von Baden ilmoitti yksipuolisesti keisarin eroasta, ennen kuin luopui itse valtakunnankanslerin tehtävästä sosiaalidemokraattien eduksi. Vielä samana päivänä sosiaalidemokraatit julistivat Saksan tasavallaksi ja kaksi päivää myöhemmin länsirintaman aselepo astui voimaan. Tieto Saksan tapahtumista saavutti Suomen nopeasti. Saksassa leviävä ”bolsevismi” pelästytti suomalaiset porvarit, jotka pelkäsivät maailmanvallankumouksen leviämistä Suomeen. Paasikivi ja Svinhufvud kutsuivat tasavaltalaisten ryhmien edustajat senaattiin jo 10.11.1918 aamuksi, jolloin alkoi vakavahenkinen keskustelu uudesta hallituksesta ja valtionhoitajasta. Sovinto porvarillisten puolueiden välillä oli nyt kaikki kaikessa.

Uusi tilanne uhkasi myös Suomen itsenäisyyttä ja Sivistysseuran näkökulmasta Karjalan tulevaisuutta. Kaikki riippuisi Saksan, Suomen liittolaisen, voittajista. Se miten voittajat suhtautuisivat Suomen itsenäisyyteen tulevassa rauhankonferenssissa, etenkin jos valkoiset voittaisivat Venäjällä käytävän sisällissodan, oli suuri kysymysmerkki. Vain

³⁴⁸ Härkönen A. Mitrolle 24.10.1918. KSSA. F:2. KA.

puolitoista kuukautta aikaisemmin brittien komentamat joukot olivat ajaneet suomalaiset vapaajoukot Vienasta. Tilanne oli siis kaikkea muuta kuin ideaali. Pian Suomelle saatiinkin uusi valtionhoitaja entente-mielisestä Mannerheimista, joskin uusi Lauri Ingmanin hallitus oli yhä saksalaismielisten monarkistien hallitsema. Ingmanin hallitus sitoutui kuitenkin jättämään valtiomuotokysymyksen odottamaan kevään eduskuntavaalien yli. Suomen uusi linja oli askel kohti parempia länsisuhteita. Pariisin neuvotteluihin valmistautuvassa brittiläisessä virkamiespiirissä Suomen asialle alettiin lämmitä ja entente-mielinen ja bolsevikkivastainen Mannerheim Pietarin kupeessa olevan Suomen johdossa sopi hyvin myös Ranskan geopoliittisiin suunnitelmiin. Ranska ja Iso-Britannia eivät kuitenkaan juuri lämmenneet Karjalan Suomeen liittämiseksi. Vaikka molemmat maat toivoivat bolsevikkien kukistumista, epäilytti Britannia Ingmanin saksalaismielisyys, eikä Ranskaan halunnut Venäjän valkoisten voiton varalta vedellä liiaksi vanhan liittolaisensa rajoja uusiksi.³⁴⁹ Tämä suurvaltapoliittinen uusi järjestys asetti kehykset myös Karjalan Siivistysseuran toiminnalle seuraavaksi kahdeksi vuodeksi.

3.1.2 Rauhanneuvotteluistako ratkaisu?

Uudet suurvaltapoliitiikan realiteetit ohjasivat Karjalan Siivistysseuran vaikuttamistyötä. Jo lokakuusta alkaen oli Siivistysseuran piirissä väläytelty mahdollisuutta maailmansodan voittajavaltoihin vetoamiseksi. Siivistysseuran omassa varsinaisessa toiminnassa suunnitelmat alkoivat kuitenkin konkretisoitumaan vasta vuodenvaihteessa 1918–1919. Lokakuun pakolaiskokouksissa tehty päätös Ison-Britannian Suomen konsuliin vetoamiseksi oli toteutunut Kajaanin 27.10.1918 suunnitelmien mukaisesti marraskuun alkupäivinä, joskin Siivistysseuran keskeisistä toimijoista mukana oli ainoastaan Uhtualta pakolaisena Suomeen saapunut Leo Pankkonen. Samalla matkalla lähetystö oli tavannut myös Paasikiven senaatin jäseniä yksitellen sekä valtionhoitaja Svinhufvudin. Myöhemmin joulukuussa Repolan kunta lähetti myös oman lähetystönsä paitsi Repolan, mutta myös yleisesti Karjalan asialla valtionhoitajaksi nousseen Mannerheimin luokse.³⁵⁰ Yleisesti ottaen vaikuttaisikin siltä, että loppuvuoden 1918 tapahtumien myötä karjalaiset itse aktivoitui-
vat Helsinkiin suuntautuvien lähetystöhankkeiden suhteen, ja Siivistysseuran rooli

³⁴⁹ Polvinen 2020, 393–408; Tiuhonen 2019, 507–513; Volanen 2019, 191–197, 204–208, 214–219.

³⁵⁰ Härkönen A. Mitrolle 6.11.1918. KSSA. F:2. KA; Karjalaisten pakolaisten kokouksen ptk. 27.10.1918. KSSA. Ha:5. KA; Liite 7 ”Hänen Brittiläisen Majesteettinsa Hallituksen Edustaja Suomessa.” teoksessa Härkönen 1919, 51–53; Repolalaisen lähetystön kirjelmä Mannerheimille 26.12.1918. KSSA. Ha:5. KA; S.n. ”Karjalaisten pakolaisten kokouksia.”. *Karjalaisten Sanomat* 15.11.1918; S.n. ”Wienankarjalaisten pakolaisten lähetystö Helsingissä.”. *Karjalaisten Sanomat* 15.11.1918.

lähetystöjen tehtailussa väheni. Toisaalta käytännössä kaikissa tunnetuissa lähetystöissä oli mukana ainakin yksi Sivistysseuraan viittaava toimija.

Kajaanin pakolaiskokouksen lähetystön Britannian konsulille laatima kirjelmä oli ilmeisesti levinnyt Ison-Britannian poliittisissa piireissä herättäen myötätuntoa karjalaisia kohtaan, mikä oli puolestaan pitänyt Itä-Karjalan toimituskunnan kiireisenä Britanniaan suunnattujen tieto- ja propagandamateriaalien laatimisessa. Asiaa oli toiminnallaan edesauttanut Suomen Britannian lähettiläs ja Karjalan Sivistysseuran jäsen Rudolf Holsti,³⁵¹ mutta epäilemättä epäsuorasti myös Mannerheim, joka oli parhaillaan Lontoossa Paasikiven senaatilta saamallaan Britannian ja Ranskan mielistelytehtävällä.³⁵² Kun Paavo Ahava kertoi Aleksei Mitrolle karjalaisten Britanniassa saamasta sympatiasta, kertoi Mitron vastaus paljon miehen ajatusmaailmasta. Mitro piti Ahavan uutisia *hauskoina*, mutta ei luottanut brittien hyväntekeväisyyteen. Mitro kuitenkin piti jonkinlaisia toimia mahdollisena niiden ollessa Britannian etujen mukaisia.³⁵³

Toden teolla toimeen ryhdyttiin joulukuun puolivälissä. Itä-Karjalan toimituskunta oli saanut uudeksi johtajakseen Karjalan Sivistysseuran jäsenen, maatalousministeri Uuno Branderin, jonka innostuneisuus toimituskunnan työhön oli saanut Paavo Ahavankin toimekkaaksi. Ahavan aloitteesta päätettiin pitää uudenvuodenpäivänä yleisluontoinen karjalaiskokous Helsingissä, jossa käsiteltäisiin ennen kaikkea Vian Kaartin sotaretken pikaista toimeenpanemista sekä tulevia Pariisin rauhanneuvotteluita. Puheet Vian Kaartista unohtuivat kuitenkin nopeasti, ja kokouksen teemaksi vakiintui rauhanneuvottelukysymys. Ahava oli erityisen toiveikas rauhanneuvotteluiden suhteen, mutta Aleksei Mitron oli neuvottelumahdollisuuksien suhteen pessimistisempi, joskin jo selvästi toiveikkaampi, kuin vielä muutamaa viikkoa aikaisemmin.³⁵⁴

Sivistysseuran pyynnöstä myös Kajaanissa oleilleet karjalaispakolaiset lähettivät omat edustajansa Helsinkiin, jonka lisäksi paikalle saapui suomalaisia heimoaatteen kannattajia. Vasta kokouspäivänä kokouksen päätettiin olevan Itä-Karjalan kuntain edustajien kokous. Muotoilun tarkoituksena oli selvästi antaa kuva Karjalan kuntien tahdosta, mikä oli varsin kyseenalaista huomioiden, että kokoukseen osallistuneet henkilöt oli paria kuukautta aikaisemmin ajettu asevoimin ”edustamistaan” kunnista. Edustajilla ei siten

³⁵¹ Ahava A. Mitrolle 21.11.1918. KSSA. F:2. KA; *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, 3.

³⁵² Volanen 2019, 204–206.

³⁵³ A. Mitro Ahavalle 23.11.1918. PAA. 8. KA.

³⁵⁴ Ahava A. Mitrolle 15.12.1918. KSSA. F:3. KA; Ahava A. Mitrolle 18.12.1918. KSSA. F:2. KA; A. Mitro Ahavalle 16.12.1918. PAA. 8. KA; Manner Ahavalle 16.12.1918. PAA. 8. KA.

ollut minkäänlaisia valtuutuksia tehtävään ja kokouksen esiintyminen kuntien edustajien kokouksena oli lähinnä propagandistinen toimi. ”Edustettuina” oli yhdeksän Suomen rajan läheistä kuntaa, jotka olivat vahvimmin olleet Sivistysseuran ja suomalaisten vaikutuksen alaisina edellisinä vuosina, ja vaikka mukana olikin myös Suomeen pakolaisina saapuneita seuran aktiiveja, niin siitä huolimatta suuri osa kuntien ”edustajista” oli Sivistysseuran Suomessa asuvia aktiiveja. Esimerkiksi Paavo Ahava perheineen ja Timo Manner oli merkitty Uhtuan edustajiksi. Lisäksi paikalla oli saapunut Vienan retkien entistä johtoa Kurt Walleniuksen ja Toivo Kuisman muodossa.³⁵⁵

Kokous valitsi toimintatavakseen Sivistysseuralle tutun ja turvallisen kirjelmän ja lähetystön metodin. Kokous päätti lähettää karjalaisten nimissä viisihenkisen lähetystön ensin Suomen hallituksen ja ympärysvaltojen Suomen edustajien luokse, jonka jälkeen lähetystö matkaisi myös ulkomaille tapaamaan Britannian ja Ranskan hallituksia ja lähestyisi myös Yhdysvaltojen hallitusta kirjelmällä. Lähetystön jäsenistä yksi edustaisi kokousta, toinen Sivistysseuraa ja kolme Karjalan eri osia ja jotka tulisi valitsemaan Itä-Karjalan toimituskunta ja Karjalan Sivistysseuran johtokunta yhdessä. Sivistysseuran vahvan aseman toimituskunnassa huomioiden Sivistysseuran johtokunta valitsi käytännössä neljä viidestä edustajasta, eikä se voimaton ollut viidennenkään jäsenen nimittämiseen. Todellisuudessa lähetystö kuitenkin kutistui kolmihenkiseksi koostuen kokonaan Sivistysseuran aktiiveista. Lisäksi kokous ilmoitti kantanaan, että tuleviin rauhanneuvotteluihin tulisi saada karjalaisille oma edustus, tai ainakin karjalaisia neuvonantajia Suomen edustajien avuksi ja että Suomen tulisi saada oma edustajansa Britannian Murmanskin esikuntaan valvomaan Karjalan tilannetta. Härkösen myöhemmin laatimassa kirjelmässä länsivalloille Murmansiin vaadittiin sen sijaan karjalaisedustus. Toivo Kuisma puolestaan nosti kuntien edustajien kokouksessa esille Vienan Kaartin toiminnan, joskin aihe ohitettiin toteamalla, että Suomen hallituksen luo matkaava lähetystö voisi ottaa asian esille.³⁵⁶

Itä-Karjalan kuntien edustajain kokouksen päätösten toimeenpano alkoi samoin tein. Osa kokousväestä kävi seuraavana päivänä ylimääräisenä lähetystönä kiittämässä

³⁵⁵ Itä-Karjalan kuntien edustajain kokouksen ptk. 1.1.1919 liitteineen. KSSA. Ha:5. KA; Lyhennysote viennankarjalaisten pakolaisten kokouksen ptk:sta 29.12.1918. KSSA. Hf:6. KA; Manner Ahavalle 16.12.1918. PAA. 8. KA.

³⁵⁶ Härkösen luonnos kirjelmäksi länsivalloille. KSSA. Ha:5. KA; Itä-Karjalan kuntien edustajain kokouksen ptk. 1.1.1919 KSSA. Ha:5. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 25.1.1919. KSSA. C:1. KA; liite 8 ”Länsivaltojen edustajille Tukholmassa helmikuun lopulla 1919 annettu kirjelmä Itä-Karjalan puolesta.” teoksessa Härkönen 1919, 54–58.

Suomen edellistä valtionhoitajaa Svinhufvudia tämän Karjala-myönteisen politiikan johdosta, jonka lisäksi Karjalan Sivistysseuran johtokunta piti oman kokouksensa edellisen päivän päätöksien toimeenpanoa valmistellakseen. Edellisen päivän päätökset tarkentui-
vat Sivistysseuran johtokunnan kokouksessa siten, että Suomen hallituksen sijaan lähe-
tystö vierailisi Karjalan asialle myönteisenä tiedetyn nykyisen valtionhoitajan, eli Man-
nerheimin luona ja että lähetystön kirjelmiä ja mahdollisia muita materiaaleja laatisivat
Iivo Härkönen, Paavo Ahava sekä Lauri Hannikainen. Hannikainen oli tällöin ensi kertaa
mukana Sivistysseuran johtokunnan sisäpiirin suunnitelmissa, ja tästä sekä lähetystömat-
kan materiaalityöryhmän muista jäsenistä päätellen asiaa hoidettiin käytännössä Itä-Kar-
jalan toimituskunnasta käsin.³⁵⁷

Seuran johtokunta hyödynsi Itä-Karjalan toimituskuntaa myös lobatakseen karja-
laisedustusta Pariisiin. Koska Karjalalla ei ollut mahdollisuuksia omaan edustustoon, seu-
ran johtokunta päätti esittää Suomen hallitukselle, että Suomen edustajien avuksi ja neu-
vonantajaksi ”lähetettäisiin yksi tai kaksi Itä-Karjalan asioita tuntevaa ja sen kansallisissa
liikkeissä mukana ollutta henkilöä”.³⁵⁸ Varsinaista omaa edustustoa ei edes harkittu, sillä
edes Suomella ei ollut virallista paikkaa neuvottelupöydissä. Se mitä karjalaiset voisivat
saada aikaiseksi, saataisiin kyllä esiin Suomenkin kautta. Suomen neuvonantajiksi johto-
kunnan kokous esitti Iivo Härköstä, Paavo Ahavaa ja varalle Aleksei Mitroa. Asiaa esi-
tettiin Itä-Karjalan toimituskunnan johtajan, ministeri Branderin välityksellä muulle Suo-
men hallitukselle.³⁵⁹

Pariisin rauhankonferenssi ei ollut tasavertainen paikka maailmansodan osapuo-
lille. Käytännössä neuvotteluita johtivat Ranska, Britannia ja Yhdysvallat, joiden lisäksi
neuvotteluihin osallistui vaihtelevalla panostuksella ja vaikutusvallalla muita länsiliittou-
tuneita ja niiden tukijoita. Ympärysvallloista erityisesti Ranska ei halunnut Venäjän bol-
sevikkihallintoa neuvottelupöytään, jonka lisäksi myös Britannia ja Yhdysvallat halusivat
saada selvyuden Venäjän sisäiseen kaoottiseen tilanteeseen ennen kuin maa osallistuisi
neuvotteluihin. Sodan hävinneet keskusvallat jätettiin myös neuvotteluiden ulkopuolelle,
samoin kuin puolueettomat maat sekä maailmansodan seurauksena itsenäistyneet maat,
Suomi mukaan luettuna. Osa pienemmistä länsimielisistä maista sai neuvotteluihin

³⁵⁷ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 2.–3.1.1919. KSSA. C:1. KA; Lista Svinhufvudin
luona 2.1.1919 vierailleista karjalaisista. KSSA. Ha:5. KA.

³⁵⁸ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 2.–3.1.1919. KSSA. C:1. KA.

³⁵⁹ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 2.–3.1.1919. KSSA. C:1. KA; Kirjelmä ministeri
Branderille. KSSA. F:6. KA.

läsnäolo-oikeuden, mutta Saksan kelkkaan lähtenyt Suomi ei sellaista ollut saanut. Suomenkin ainoaksi vaihtoehdoksi jäi oman delegaation lähettäminen neuvotteluihin ja epävirallinen vaikuttaminen konferenssin varsinaisiin osallistujiin.³⁶⁰

Suomen hallitus valitsi Karjalan asiantuntijoiksi Pariisiin Itä-Karjalan toimituskunnan työmyyrät Iivo Härkösen ja Lauri Hannikaisen.³⁶¹ Sivistysseuran johtokunnan kanalta ratkaisu oli varmasti enemmän kuin tyydyttävä, vaikka Ahavaa tai Mitroa ei lähtijöiksi ollut valittukaan. Sivistysseura myös valtuutti virallisluontoisesti Härkösen ja Hannikaisen esittämään Karjalan asiaa rauhanneuvottelujen osanottajille, länsivaltojen hallituksille, sekä ”ryhtymään kaikkiin niihin neuvotteluihin ja sopimuksiin, joita asia saattaa aiheuttaa”.³⁶² Sivistysseuran puolesta Härköselä ja Hannikaiselle annettu toimenkuva ei näin ollen käytännössä eronnut Suomen varsinaisen delegaation toimivaltuuksista tai toimintatavasta. Kun huomioidaan Suomen delegaatiassa myöhemmin ilmenneet sisäiset kiistat ja erimielisyydet,³⁶³ ei Sivistysseuran saavutus ollut lainkaan hassumpi. Sivistysseura olikin onnistunut keplottelemaan itselleen Pariisiin toimintakyvyssä Suomeen verrattavan lähetystön ja vieläpä Suomen rahoittamana.

Yhdistykselle korkealentoisia valtuuksia Sivistysseura esitti vedoten siihen auktoriteettiasemaan, jonka Sivistysseura oman tulkintansa mukaan oli saanut Venäjän väliaikaiselta hallitukselta ja Suomen senaatilta keväällä 1917, jolloin erityisesti väliaikainen hallitus oli antanut seuralle vapaat kädet Karjalassa toimimiseen, kunhan se ei rikkoisi lakia. Mielenkiintoisesti seura ei katsonut myöhempiä karjalaisilta itseltään saatuja – tai haettuja – toimivaltuuksia tässä yhteydessä mainitsemisen arvoisiksi. Seura ehkä arvioi, ettei karjalaisten myöitämielisyteen kannattaisi vedota, koska Karjalan tosiasiallinen tilanne oli varsin hyvin Ranskan ja Britannian tiedossa. Kevään 1917 auktoriteetteihin vetoaminen vaikuttiikin eräänlaiselta *ancien régime*-tyyppiseltä vetoomukselta, ja seuran piirissä Pariisin rauhanneuvotteluista odotettiin ehkä jonkinlaista vuoden 1815 Wienin kongressin toisintoa ja paluuta vanhaan maailmanjärjestykseen. Tällaisesta ajattelusta kieli myös Aleksei Mitron jäähyväiskirje Pariisiin lähtevälle Härköselä, jossa Mitro

³⁶⁰ MacMillan 2002, 67–70; Paasivirta 1961, 43, 67, 69–70; Volanen 2019, 236–237.

³⁶¹ S.n. ”Karjalan kysymys ja rauhankongressi. Karjalan-tuntijain Parisin-matkan tarkoitus.”. (Haastattelu). *Uusi Suomi* 17.1.1919.

³⁶² KSS:n valtuutus Hannikaiselle ja Härköselä 21.1.1919. KSSA. F:6. KA.

³⁶³ Paasivirta 1961, 70–73.

vitsikkäästi toivotti ”viehkeätä Pariisittarien seuraa ja seurustelua”³⁶⁴ Wienin tanssivan³⁶⁵ kongressin hengessä.

Ennen matkaansa Härkönen oli ehtinyt myös *Uuden Suomen* haastateltavaksi. 17.1.1919 *Uuden Suomen* etusivusta kolmasosa oli pyhitetty Härkösen matkalle Pariisiin rauhanneuvotteluihin, ja olipa haastattelun yhteydessä myös piirroskuva miehestä. Haastattelussa Härkönen analysoi kattavasti Karjalan tilannetta, mutta myös avasi selkeästi Sivistysseurassa talvella 1919 vallalla ollutta poliittista linjaa.

Kirjailija Härkönen lausui mielipiteenään, että rauhanneuvotteluissa olisi tarmokkaasti ajettava Karjalan alueen Suomeen liittämistä maantieteellisten rajojen mukaan. Kaikkein ikävintä kuitenkin on, lausui haastateltu, että luonnollisen rajan ja karjalaisen asutusrajan välissä kulkee venäläinen asutusvyöhyke [– –].

*– On tietysti epätietoista, mitenkä kypsiä rauhanneuvotteluissa ollaan Karjalan kohtalosta päättämään ja miten paljon toiveita sen liittämisestä Suomeen tällä hetkellä on. Tarkoituksena onkin, huomautti hra Härkönen, saada siinä tapauksessa, ettei suoranaisesti tulla suostumaan alueen liittämiseen Suomeen, sellainen alustava tila aikaan, että alue puhdistetaan kaikista sekasortoa aikaansaavista bolsheviki-voimista ja saatetaan ihmiselliseen järjestykseen joko Suomen tai länsivaltojen avulla. Tämän järjestyksen turvissa sitten pantaisiin toimeen vapaa kansan mielipiteen kuulustelu ilman minkäänlaista painostusta, ja jätettäisiin Karjalan kohtalo siitä riippuvaksi.*³⁶⁶

Haastattelu jatkui seuraavan päivän numerossa keskittyen Härkösen tulkintoihin Karjalan väestön poliittisista näkemyksistä.³⁶⁷ Härkösen sinällään oikean näkemyksen mukaan oli Aunuksessa havaittavissa tyytymättömyyttä vakiintuvaan bolsevikkihallintoon, mikä oli myös herättänyt vastarintaa.³⁶⁸ Härkösen ratkaisu asiaan oli tarjota aunuksalaisille heidän omia pyrkimyksiään tukevaa apua samalla periaatteella kuin suomalaisten vapaaehtoisten osallistuminen Viron vapaussotaan oli järjestynyt. Millekään valloitusmatkalle Suomen valtiona ei sopinut lähteä.³⁶⁹

³⁶⁴ A. Mitro Härköselä 17.1.1918. KSSA. F:6. KA.

³⁶⁵ Wienin kongressin erityinen jälkimaine liittyi kongressin luonteeseen ennennäkemättömänä seurapiiri- ja huvittelutapahtumana, josta se myös ansaitsi liikanimen ”tanssiva”. Hovi 1991, 655.

³⁶⁶ S.n. ”Karjalan kysymys ja rauhankongressi. Karjalan-tuntijain Parisin-matkan tarkoitus”. (Haastattelu). *Uusi Suomi* 17.1.1919.

³⁶⁷ S.n. ”Karjala ja Suomi. Mitä rajantakainen Karjala nyt Suomelta odottaa?”. (Haastattelu). *Uusi Suomi* 18.1.1919.

³⁶⁸ Vahtola 1997, 17–19, 21–23.

³⁶⁹ S.n. ”Karjala ja Suomi. Mitä rajantakainen Karjala nyt Suomelta odottaa?”. (Haastattelu). *Uusi Suomi* 18.1.1919.

Härkösen lausunto ja haastattelu muistutti suuresti hieman myöhemmin talvella yleistynyttä lehtien kirjoittelutapaa, jonka perimmäinen tarkoitus oli tukea valmisteilla ollutta Aunuksen vapaajoukkoretkikuntaa. Kyseisen retken valmistelu oli kuitenkin Härkösen haastattelun aikaan vasta juuri ja juuri aluillaan,³⁷⁰ joten on vaikea arvioida, oliko Itä-Karjalan toimituskunnan leivissä työskennelleen Härkösen lausunnolla retkikuntaan liittyvää taka-ajatusta, etenkin kun Sivistysseuran ydinryhmä ei ollut hankkeen kanssa tekemisissä. Huomioiden kuitenkin Härkösen edellisen päivän lehdessä kaavailemat diplomatiaan ja demokratiaan perustuvat tavoitteet, sekä seuran hylkäämän Vienen Kaarti -hankkeen, voidaan melko vahvasti esittää, että Karjalan Sivistysseura oli jo tammikuussa 1919 tosiasiallisesti luopunut Karjalan valtaussuunnitelmista.

Mainittu Vienen Kaarti -hanke oli painunut jouluihin ja tammikuun aikana taka-alalle omalla painollaan. Vaikka uudenvuodenpäivänä pidetyssä kokouksessa Toivo Kuisma olikin nostanut Vienen Kaarti -hankkeen esiin ja asiasta oli luvattu puhua Suomen hallitukselle, oli asia sivuutettu. Kun lähetystö oli Sivistysseuran johtokunnan päätöksen mukaisesti hallituksen sijaan tavannut loppiaisen valtionhoitaja Mannerheimin, ei Mannerheimille jätetyssä kirjelmässä viitattu lainkaan Karjalan miehittämiseen aseina.³⁷¹ Sen sijaan lähetystö vetosi länsivalloille läheiseen Mannerheimiin, että tämä käyttäisi vaikutusvaltaansa ja puhuisi Karjalan puolesta erityisesti Britannian, mutta myös yleisemmin ”maailman asioita järjestäville kansain edustajille”.³⁷²

3.1.3 Tukholmaan, Pariisiin ja melkein Marmaranmerelle

Kuten edellä kävi ilmi, oli Venäjänkin osanotto Pariisin rauhanneuvotteluihin kiistanalainen kysymys. Ongelma oli kahtiajakoinen. Toisaalta bolsevikkeille ei haluttu antaa vaikutusvaltaa ja tunnustusta Euroopan tulevaisuuteen ja toisaalta Venäjällä riehui ratkaisematon valtataistelu sisällissodan muodossa. Lisäksi Pariisissa vaikutti merkittävä bolsevikkeja vastustanut valkoisten emigranttivenäläisten yhteisö. Rauhankonferenssin etenemismahdollisuudet olivat myös rajalliset, mikäli Venäjä puuttuisi neuvottelupöydästä. Iso-Britannian pääministeri David Lloyd George esitti rauhanneuvottelujen kymmenen suuren neuvostolle 16.1.1919 kolme vaihtoehtoa. Bolsevikit Venäjällä oli joko tuhottava,

³⁷⁰ Vahtola 1997, 31–42.

³⁷¹ Herra Valtionhoitajalle. 6.1.1919. KSSA. Ha:5. KA; Itä-Karjalan kuntien edustajain kokouksen ptk. 1.1.1919 KSSA. Ha:5. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 2.–3.1.1919. KSSA. C:1. KA.

³⁷² Herra Valtionhoitajalle. 6.1.1919. KSSA. Ha:5. KA.

eristettävä muusta maailmasta tai kutsuttava neuvottelupöytään samoin kuin muut venäläiset osapuolet.

Lloyd George kannatti itse kolmatta vaihtoehtoa ajatellen, että näin olisi tilaisuus saada kaikki Venäjän tilanteen osapuolet saman neuvottelupöydän ääreen ja löytää mahdollisesti ratkaisu Venäjän tilanteeseen. Myös Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilson kannatti Lloyd Georgen ehdotusta etsiä ratkaisua neuvotteluiden kautta, ja koska erityisesti Ranska ja Italia vastustivat bolsevikkien kutsumista Pariisiin, tekivät Lloyd George ja Wilson 21.1.1919 kompromissiesityksen erillisestä Venäjän tilannetta selvittelevästä neuvottelusta. Paikaksi valikoitui lähellä Venäjää sijainneet Prinkipo-saaret Konstantinopolin edustalla Marmaranmerellä. Wilsonin kokouskutsussa kehoitettiin Suomea luukuun ottamatta jokaista Venäjällä ennen sotaa vaikuttanutta organisoitua ryhmää lähettämään kolme edustajaansa neuvotteluihin ja vastaamaan kutsuun helmikuun puoliväliin mennessä.³⁷³

Karjalan Sivistysseurassa innostuttiin asiasta heti, ja seuran johtokunta päätti lähettää omat neuvottelijansa Marmaranmerelle. Seuralle muodostui kuitenkin pieni positiivinen ongelma. Seuralla oli nyt vireillä kolme ulkomaille samaan aikaan suuntautunutta lähetystä, eikä sopivia ehdokkaita tahtonut riittää. Härkönen ja Hannikainen valmistautuivat Pariisiin ja Benjamin Mitro, Probus Rahikainen ja Leo Pankkonen puolestaan olivat lähdössä Tukholmaan tapaamaan länsivaltojen edustajia uudenvuoden päivän kuntien kokouksen päätöksen mukaisesti. Timo Manner oli puolestaan lähdössä Englantiin ja Yhdysvaltoihin yksityisasioilla, mutta väläytteli myös mahdollisuutta vierailuun Valkoisessa talossa, joka ei kuitenkaan toteutunut.³⁷⁴ Paavo Ahava oli puolestaan yhdessä Viljo Puustisen kanssa vastuussa Itä-Karjalan toimituskunnasta Härkösen ja Hannikaisen poissa ollessa.³⁷⁵ Loppujen lopuksi Prinkipon neuvotteluihin matkaaviksi saatiin seuran puheenjohtaja Aleksi Mitro ja kirjailija Ilmari Kianto.³⁷⁶ Kiannon valinta oli varsin yllättävä ratkaisu. Vaikka korpikirjailija oli ollut aktiivinen toimija Vienen Karjalaisten Liiton aikana, ei hän ollut juurikaan osallistunut Karjalan Sivistysseuran toimintaan. Kianto herätti myös erityisesti Iivo Härkösessä suuria antipatioita.³⁷⁷ Mielipiteitä jakavana

³⁷³ MacMillan 2002, 69–74; Volanen 2019, 237.

³⁷⁴ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 25.1.1919. KSSA. C:1. KA; Manner Ahavalle 13.1.1919. PAA. 9. KA.

³⁷⁵ Helasti 1975, 212–215.

³⁷⁶ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 25.1.1919. KSSA. C:1. KA.

³⁷⁷ Härkönen A. Mitrolle 31.1.1919. KSSA. F:3. KA; Härkönen Ahavalle 8.7.1918. PAA. 8. KA; S.n. ”Karjalan Sivistysseuran ja sen edeltäjän Vienen Karjalaisten Liiton johtokunnan jäsenet ja toimihenkilöt.” (taulukko). *Toukomies* 4–5/1931. s. 98–99.

persoonana tunnettu Kianto³⁷⁸ ei ehkä ollut myöskään se kaikkein ilmiselvin valinta diplomaattiseen tehtävään.

Kävi kuitenkin ilmi, ettei Kiannon diplomaattisista kyvyistä tarvinnut huolehtia, sillä Sivistysseuran harmiksi koko Marmaranmeren neuvotteluhanke kaatui nopeasti. Vaikka bolsevikit olivatkin olleet varovaisen myötämielisiä hankkeelle, eivät he suostuneet esimerkiksi neuvotteluiden ennakkoehdoksi asetettuun aselepoon. Hanke sai myös täystyrmäyksen Pariisin valkoisten emigranttivenäläisten keskuudessa, jotka eivät sulattaneet bolsevikkien kanssa neuvottelua. Valkoiset venäläiset olisi ehkä saatu sopivalla houkuttelulla Britannian ja Yhdysvaltojen puolelta kammettua neuvottelupöytään, mutta kumpikaan, ei Lloyd George eikä Wilson tarttunut asiaan. Lloyd Georgen huomion vei Britannian sisäpolitiikka, jonka lisäksi interventiota Venäjälle kannattanut sotaministeri Winston Churchill kriisiytti asialla koko brittihallituksen. Wilson puolestaan matkasi helmikuussa kuukaudeksi Yhdysvaltoihin. Lopullinen kuolinisku Marmaranmeren neuvotteluille oli Ranskan pääministeri Georges Clemenceaun salamurhayritys 19.2.1919, jonka myötä Pariisin neuvotteluissa alkoi suvantovaihe.³⁷⁹

Samaan aikaan kun Pariisissa suunniteltiin Prinkipon neuvotteluita, matkasi Karjalan Sivistysseuran lähetystö Tukholmaan. Benjamin Mitrosta, Probus Rahikaisesta ja Leo Pankkosesta koostuneen lähetystön piti aloittaa matkansa jo tammikuun lopussa, mutta matkalupien järjestäminen otti oman aikansa. Lähetystö pääsi viivästyksien jälkeen matkalleen, vierailen länsivaltojen edustajien luona helmikuun lopussa. Uudenvuoden päivänä pidetyn kokouksen päätöksen mukaisesti tehtävänä oli vierailla Ison-Britannian ja Ranskan hallitusten luona, mutta matkakohteen täsmennyttyä Tukholmaksi, vaihtui hallitusvierailu lähetystövierailuksi. Edellä mainittujen valtioiden lisäksi Sivistysseuran edustajat vierailivat Yhdysvaltain, Italian ja Belgian lähetystöissä.³⁸⁰

Länsivaltojen lähetystöille esitetyn kirjelmän oli laatinut Iivo Härkönen ja kirjelmän alkupuoli oli hyvin samantapainen kuin Sivistysseuran aiemminkin lähetystömatkoilla Pietariin ja Berliiniin. Kirjelmän alussa kuvailtiin karjalaisten ja suomalaisten yhtäläisyyksiä ja Karjalan kansan kokemaa sortoa venäläisten puolelta. Vienan Karjalaisten Liiton ja Karjalan Sivistysseuran toiminta nostettiin esille osoituksena Karjalaisten omasta kansallisesta heräämisestä ja muutoksenhalusta. Vuoden 1918 tapahtumia

³⁷⁸ Rajala 2018, passim.

³⁷⁹ MacMillan 2002, 76–77; Volanen 2019, 242–243.

³⁸⁰ Ahava A. Mitrolle 23.1.1919. KSSA. F:3. KA; B. Mitro Ahavalle 5.2.1919. PAA. 9. KA; Itä-Karjalan kuntien edustajain kokouksen ptk. 1.1.1919 KSSA. Ha:5. KA; *Uusi Suomi* 4.3.1919.

kirjelmässä kuvattiin varsin valkosuomalaisesta näkökulmasta. Kirjelmässä kuvattiin passiivimuodossa, miten Karjalassa pidettiin kokouksia ja lähestyttiin Suomen hallitusta avunpyynnöin suojelusjoukoista ja Suomeen liittamisestä. Enää kirjelmässä ei korostettu Sivistysseuran osuutta asioihin ja kuten toisesta luvusta ilmenee, ei kirjelmän välittämä viesti juuri muutenkaan vastannut todellisuutta.³⁸¹

Historiakatsausta seurasi kirjelmän varsinainen anomusosa. Kuuteen erilliseen kohtaan jaetussa anomusosassa lähetystö pyysi länsiliittoutuneita 1) takaamaan miehittämälleen alueilla järjestyksen ja kansan turvallisuuden, 2) jos edelliseen ei ryhdyttäisi, voisivat karjalaiset itse ryhtyä toimeen Suomen hallituksen avustamina, 3) että karjalaiset saisivat oman edustajansa liittoutuneiden päämajaan Muurmannilla, 4) järjestettäisiin kansojen itsemääräämisoikeuteen perustuen kansanäänestys, jonka myötä karjalaiset voisivat itse päättää valtiollisesta asemastaan, 5) länsiliittolaiset eivät tukisi Karjalan punakaartilaisia ja bolsevikkejä ja 6) että karjalaisille annettaisiin mahdollisuus omiin edustajiinsa Pariisin rauhanneuvotteluissa.³⁸²

Maaliskuun alussa takaisin Suomeen palannut lähetystö sai hyvän vastaanoton. Lähetystön kirjeet luvattiin toimittaa pikimmiten asianosaisille hallituksille, jonka lisäksi Yhdysvaltain lähettiläs lupasi lähettää kirjelmän Pariisiin käsiteltäväksi ja Britannian lähettiläs oli myötämielinen ajatukselle karjalaisten edustajasta Muurmannin esikunnassa. Todellisuudessa asiat eivät kuitenkaan tälläkään kertaa edenneet kuten Sivistysseuralle oli vakuuteltu. Kaksi ensimmäistä vaatimusta jäi yksinkertaisesti toteutumatta ja myös kolmas pyyntö koki vastoinkäymisiä heti alkuunsa. Jo sopivien kielitaitoisten ehdokkaiden löytäminen kävi haastavaksi, jonka lisäksi suunnitelmat lopulta peruttiin Ison-Britannian toimesta.³⁸³ Suomessa olleet karjalaiset eivät myöskään olleet vielä tietoisia samanaikaisista tapahtumista Karjalassa, jossa järjestettiin helmikuun lopussa oma Karjalan kuntien kokous, jossa saman suuntaisilla vaatimuksilla vaadittiin Karjalan itsemääräämisoikeutta ja edustusta Pariisiin. Britit esittivät tuolloin jyrkän kiellon Karjalan Venäjältä irtautumiselle.³⁸⁴ Karjalan oma osanotto Pariisin neuvotteluihin oli myös toiveajattelua,

³⁸¹ Härkösen luonnos kirjelmäksi länsivalloille. KSSA. Ha:5. KA; liite 8 ”Länsivaltojen edustajille Tukholmassa helmikuun lopulla 1919 annettu kirjelmä Itä-Karjalan puolesta.” teoksessa Härkönen 1919, 54–58.

³⁸² Liite 8 ”Länsivaltojen edustajille Tukholmassa helmikuun lopulla 1919 annettu kirjelmä Itä-Karjalan puolesta.” teoksessa Härkönen 1919, 54–58.

³⁸³ Ahava A. Mitrolle 7.3.1919. KSSA. F:3. KA; Rahikainen A. Mitrolle 17.4.1919. KSSA. F:3. KA; *Uusi Suomi* 4.3.1919.

³⁸⁴ Ranta 1997, 152–155.

sillä kuten edellä ilmeni, ei pienillä kansoilla Venäjän vaikutuspiirissä ollut muutamia erityisiä poikkeuksia lukuun ottamatta sijaa Pariisissa.

Peruuntuneiden Marmaranmeren neuvotteluiden ja Tukholman lähetystön lisäksi Karjalan Sivistysseuralla oli jäljellä vielä talven 1919 kohokohta; oma edustus Pariisissa. Iivo Härkösen ja Lauri Hannikaisen lähtö Pariisiin oli viivästynyt erityisesti matkalupien viivästymisen vuoksi, jonka lisäksi Ranskan konsuli vaati miehiltä etukäteen kattavat vakuudet näiden matkan vilpittömyydestä. Kun miehet sitten lopulta pääsivät matkaan helmikuun lopussa, katkesi Härkösen matka kuitenkin Osloon espanjantaudin vuoksi, ja hän joutui palaamaan Suomeen. Taudin jälkioireet vaivasivat Härköstä aina kesään saakka.³⁸⁵ Härkösen matkan peruuntuminen oli kova takaisku Karjalan Sivistysseuralle, mutta korvaajaa Härköselä ei kuitenkaan seuran piiristä järjestetty. Aleksei Mitro, jonka piti olla Härkösen varamiehenä, kieltäytyi matkasta vedoten huonoon kuuloonsa ja ranskan kielen taitoonsa.³⁸⁶

Härkösestä huolimatta Hannikainen jatkoi matkaa kohti Lontoota, josta tämän oli tarkoitus matkata Pariisiin yhdessä Suomen delegaatioon kuuluneen Suomen Lontoon lähettilään, Rudolf Holstin kanssa. Hannikaisen saavuttua Lontooseen, oli Holsti kuitenkin jo ennättänyt lähteä Pariisiin ja Hannikainen joutui passiongelmien vuoksi odottamaan kaksi viikkoa ennen matkan jatkumista. Tuona aikana Hannikainen pyrki parhaansa mukaan ajamaan Karjalan asiaa. Merkittävimpana saavutuksenaan Hannikainen piti laajalevikkisen *The Sunday Timesin* julkaisemaa Itä-Karjalan kysymystä käsittelevää artikkelia, saavutusta ”jota tähän saakka ei yksikään suomalainen ole saanut (ei edes tohtori Holsti)”.³⁸⁷

Ranskaan Hannikainen pääsi maaliskuun jälkipuolella.³⁸⁸ Pariisissa häntä kuitenkin odotti eripurainen Suomen delegaatio. Kun Ingmanin hallitus oli ryhtynyt suunnittelemaan Suomen rauhanneuvotteluihin lähtevää delegaatiota, oli tehtävässä lukuisia haasteita. Suomen edustajat eivät saaneet olla saksalaismielisiä ja heidän tuli omata riittävät diplomaattiset taidot sekä osata kieliä. Erityisesti taitavia diplomaatteja ei juuri itsenäistyneessä Suomessa ollut liiaksi. Suomen valtuuskunnan johtajaksi valittiin tohtori Adolf

³⁸⁵ Ahava A. Mitrolle 7.3.1919. KSSA. F:3. KA; Hannikaisen sitoumus 26.1.1919. IKTKA. Ca:5. KA; Härkönen A. Mitrolle 31.1.1919. KSSA. F:3. KA; Härkönen A. Mitrolle 21.3.1919. KSSA. F:3. KA; Härkönen Hannikaiselle 22.8.1919. KSSA. Hf:7. KA; Härkösen sitoumus Ranskan konsulille 29.1.1919. KSSA. Hf:7. KA; Ulkoasiainministeriön sähkösanoma Suomen Lontoon lähetystölle 27.2.1919. Fb 11.D.I.1.a. UMA.

³⁸⁶ A. Mitro Ahavalle 10.3.1919. PAA. 9. KA.

³⁸⁷ Lauri Hannikaisen raportti Itä-Karjalan toimituskunnalle 24.3.1919. KSSA. Ha:5. KA.

³⁸⁸ Lauri Hannikaisen raportti Itä-Karjalan toimituskunnalle 24.3.1919. KSSA. Ha:5. KA.

Törngren, jota pidettiin erityisesti Venäjän suhteen asiantuntijana. Hänen lisäksi Pariisiin lähetettiin ulkoministeri Carl Enckell, ulkoministeriön poliittisen osaston päällikkö Stefan Söderhjelm, professori Yrjö Hirn, Suomen Madridin asianhoitaja Lorenzo Kihlman sekä Lontoon asianhoitaja Rudolf Holsti. Heidän lisäksi Pariisissa vaikutti ennestään diplomaatti Erik Ehrström. Suomen delegaation toimintaan vaikutti kuitenkin erityisesti Törngrenin ja Ehrströmin välinen arvovaltakiista, mikä heikensi Suomen delegaation toimintakykyä.³⁸⁹

Karjalan Sivistysseuran kannalta juuri Rudolf Holstin läsnäololla oli merkitystä. Holsti oli vaikutusvaltainen ja taitava Itä-Karjalan kysymykseen perehtynyt diplomaatti ja lisäksi Sivistysseuran jäsen.³⁹⁰ Onkin suorastaan merkillistä, ettei Sivistysseura ollut pyrkinyt aiemmin hyödyntämään Holstia asiansa ajamisessa. Holstin ansioiksi Pariisissa lukeutui Suomen ja länsivaltojen suhteiden lämmittäminen ja erityisesti Baltian maiden itsenäisyyden ajaminen kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen perusteella.³⁹¹ Tämän ohessa Holsti ehti ilmeisesti paneutumaan myös Itä-Karjalan kysymykseen.³⁹² Holstin politiikka olisi toimiessaan edesauttanut myös Karjalan Sivistysseuran tavoitteita, mutta Pariisin neuvottelujen luomat realiteetit estivät todellisen etenemisen entisen Venäjän alueen suhteen. Pienten itsemääräämisoikeutta havigelleiden kansojen lukumäärä oli sellainen, ettei niihin kyetty neuvotteluissa paneutumaan. Lisäksi Venäjän emigranttivalkoiset vastustivat kiivaasti kaikenlaisia entiseen Venäjän keisarikunnan alueeseen liittyviä päätöksiä. Heille Venäjän valtakunta oli jakamaton ja Prinkipon neuvotteluiden kariuduttua länsivalloille oli helpompaa antaa venäläisten ratkaista itse omat erimielisyytensä.³⁹³

Maaliskuun eduskuntavaalien myötä myös Suomen hallitus vaihtui ja Holsti nimettiin uuden Castrénin hallituksen ulkoministeriksi 28.4.1919, mutta Holsti pysyi Pariisissa aina juhannukseen saakka.³⁹⁴ Kun Holstin tuli aika lähteä Suomeen, piti Lauri Hannikainen tätä suurena menetyksenä Karjalan asialle Pariisin rauhanneuvotteluissa.

Suuri tappio Karjalan asian ajamiselle täällä, on ministeri Holstin poistuminen Pariisin Delegationista. Hän oli minun nähdäkseni ainoa Suomen valtuutetuista täällä, jolla oli kyllin intoa, kykyä ja tarmoa Karjalan asian

³⁸⁹ Paasivirta 1961, 67–70.

³⁹⁰ *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, 3; Lauri Hannikaisen raportti Itä-Karjalan toimituskunnalle 10.6.1919. KSSA. Ha:5. KA.

³⁹¹ Roiko-Jokela 1995, 92–97, 109–110.

³⁹² Lauri Hannikaisen raportti Itä-Karjalan toimituskunnalle 10.6.1919. KSSA. Ha:5. KA.

³⁹³ Volanen 2019, 275–277.

³⁹⁴ Roiko-Jokela 1995, 111; Volanen 2019, 259–260.

*hoitamiseen vaikutusvaltaisissa englantilaisissa, amerikkalaisissa ja ranskalaisissa diplomatississa piireissä. Ministeri Holstin toiminta Karjalan kysymyksen hyväksi on yläpuolella kaiken kiitoksen.*³⁹⁵

Vaikka Sivistysseura oli valtuuttanut Hannikaisen ”ryhtymään kaikkiin niihin neuvotteluihin ja sopimuksiin, joita asia saattaa aiheuttaa”,³⁹⁶ ei Hannikainen ollut juurikaan päässyt itse hoitamaan diplomaattisia tehtäviä. Hannikainen oli pääosin pyrkinyt vaikuttamaan Karjalan asiaan lehdistön kautta ja varsinaiset diplomaattiset tapaamiset olivat jääneet vähäisiksi. Hannikaisen muutamat diplomaattiset tapaamiset olivat järjestyneet Holstin välityksellä ja erityisesti keskustelu Ison-Britannian delegaation Venäjän ja Baltian asiantuntijan, professori James Young Simpsonin kanssa oli Hannikaisen itsensä mielestä ollut hedelmällinen. Hannikainen teki muutenkin selvästi paljon yhteistyötä juuri Holstin kanssa, ja Hannikaisen päävaikutuskanavaksi Karjalan asian suhteen muodostui rauhanneuvotteluiden baltialainen komitea samaan tapaan kuin yleisesti Suomen delegaatiolla.³⁹⁷

Hannikaisen ja Karjalan Sivistysseuran harmiksi myös Itä-Karjalan kysymyksen käsittely jäi lopulta käytännössä kokonaan pois rauhanneuvotteluiden virallisista pöydistä. Aihe nousi esiin muutamia kertoja, mutta minkäänlaisiin konkreettisiin toimiin tai päätöksiin se ei johtanut. Merkittävin saavutus saatiin vasta heinäkuun puolivälissä. Tuolloin Suomen valtuuskunta pääsi Carl Enckell etunenässä esittelemään Itä-Karjalan kysymystä rauhanneuvottelujen balttialaiselle valiokunnalle. Enckell esitti valiokunnalle Hannikaisen laatiman muistion, jossa Sivistysseuran esitysten tapaan tarkasteltiin aluksi Karjalan alueellisia ja väestöllisiä suhteita, kansallisen heräämisen keskeiset vaiheet ja karjalaisten adressit ja avunpyynnöt Suomeen liittymiseksi. Suomalaisten esiintymisellä oli myös selvä yhteys Aunuksen heimosotaretkeen, jota Hannikaisen kirjelmällä selkeästi haluttiin perustella. Venäjän asioita ei Pariisin neuvotteluissa koskaan otettu perusteelliseen käsittelyyn Venäjän epäselvän poliittisen tilanteen vuoksi. Ratkaisu Itä-Karjalan kysymykseen täytyi löytää muuta tietä.³⁹⁸

³⁹⁵ Lauri Hannikaisen raportti Itä-Karjalan toimituskunnalle 10.6.1919. KSSA. Ha:5. KA.

³⁹⁶ KSS:n valtuutus Hannikaiselle ja Härköselä 21.1.1919. KSSA. F:6. KA.

³⁹⁷ Lauri Hannikaisen raportti Itä-Karjalan toimituskunnalle 10.6.1919. KSSA. Ha:5. KA; Lauri Hannikaisen raportti Itä-Karjalan toimituskunnalle 8.8.1919. KSSA. Ha:5. KA.

³⁹⁸ Jääskeläinen 1961, 247–253; Paasivirta 1961, 200–206.

3.1.4 *Sivistysseura jää Aunuksen retkikunnasta ulkopuoliseksi*

Aunukseseen Vienan retkien ohessa suunniteltu valtausoperaatio oli keväällä 1918 jäänyt toteutumatta ja vuoden 1918 aikana vakiintumistaan yrittänyt bolsevikkihallinto oli nostattanut kansassa bolsevikkivastaisen ilmapiirin. Tämä huomattiin myös Suomessa, jossa aktivistipiirit aloittivat päättäväisesti uuden vapaajoukon organisoinnin vuosien 1918 ja 1919 taitteessa. Uusi heimosotaretki Aunukseseen oli tullut ulkopoliittisesti mahdolliseksi, kun suomalaisten Aunukseseen suunnannut operaatio sopi länsivaltojen bolsevismin vastaisiin intresseihin ja tuki valkoisten venäläisten operaatioita bolsevikkejä vastaan. Vaikka hanke oli muuttunut poliittisesti mahdolliseksi, ei sitä ulkomailla katsottu varsinaisesti hyvällä. Suomalaisten toiminta herättikin Pariisissa runsaasti epäilyjä, mutta sitä siedettiin ja katsottiin läpi sormien.³⁹⁹

Aunuksen retkikunnan suunnittelu tapahtui pääosin suomalaisissa aktivistipiireissä, mutta jo varhaisessa vaiheessa oli mukana muutamia Karjalan Sivistysseuralle läheisiä henkilöitä. Yksi merkittävimmistä henkilöistä Aunuksen retkikunnan värväystoimissa oli kansallismuseon amanuenssi Jussi Lukkarinen, eli sama mies, joka oli vuonna 1917 toiminut Sivistysseuran agitaattorina. Sisällissodan aikana Lukkarisen ja Sivistysseuran tiedot olivat kuitenkin eronneet ja Lukkarinen oli jatkanut toimintaa Itä-Karjalan kysymyksen parissa itsenäisesti.⁴⁰⁰

Lukkarisen lisäksi jo varhaisessa vaiheessa Aunuksen retkikunnan organisointia oli mukana Karjalan Sivistysseuran aktiivi tuomari Viljo Puustinen, joka oli paitsi toiminut kesällä 1918 seuran väliaikaisena sihteerinä,⁴⁰¹ mutta myös Itä-Karjalan toimituskunnan hallinto- ja oikeusasiain osaston johtajana.⁴⁰² Puustinen oli aikaisemmin toiminut myös Viron avustuskomiteaa tukeneissa tehtävissä, mutta työmäärän siellä hellittäessä kiinnitti Puustinen kaiken huomionsa Aunukseseen.⁴⁰³ Puustinen olikin aktiivisena perustamassa Viron avustuskomitean⁴⁰⁴ sotilasjaoston alaista Aunuksen toimikuntaa helmikuussa 1919, jonka puitteissa hän laati ohjelman Aunuksen tilanteen selvittämiseksi. Puustisen ohjelma oli keskeisessä roolissa Aunuksen retken valmisteluissa. Ohjelma korosti

³⁹⁹ Paasivirta 1961, 200–206; Vahtola 1997, 17–31.

⁴⁰⁰ Vahtola 1997, 20–21, 36–42.

⁴⁰¹ S.n. ”Karjalan Sivistysseuran ja sen edeltäjän Vienan Karjalaisten Liiton johtokunnan jäsenet ja toimihenkilöt.” (taulukko). *Toukomies* 4–5/1931. s. 98–99.

⁴⁰² Helasti 1975, 213–214.

⁴⁰³ Puustinen 1930a, 12.

⁴⁰⁴ Viron avustuskomitea oli vaikutusvaltaisista suomalaisista poliittisista ja yhteiskunnallisista piireistä muodostunut toimielin, joka organisoi suomalaisten vapaaehtoisten osallistumisen Viron vapaussotaan. Zetterberg 1977, 155–161.

välittömiä toimia Aunuksen suhteen ja sitä jaettiin eduskunnalle ja hallitukselle. Suomalaisilla oli aunuksien sympatiat puolellaan ja tilaisuus toiminnalle oli myös sotilaallisesti suotuisa bolsevikkien siirrettyä joukkoja Aunuksesta muille rintamille. Puustisen ohjelmassa keskeinen päämäärä oli Aunuksen julistaminen itsenäiseksi ja asialle tuen hakeminen länsivalloilta.⁴⁰⁵

Aunuksen toimikunnan lisäksi aloitti tammikuussa 1919 Viipurissa toimintansa Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komitea, jonka toiminta keskittyi pääosin propagandatyöhön Aunuksen Suomeen liittämisen puolesta. Se oli kuitenkin oman toimijaverkonsa kautta myös tärkeä taustavoima suomalaisten myöhemmin valtaaman Aunuksen siviilihallinnossa. Itä-Karjalan komitean toimijat olivat suureksi osaksi suomalaisia heimoaktivisteja ja mukana myös muissa hankkeissa. Esimerkiksi tohtori Gustaf Winter toimi sekä Viron avustuskomiteassa, Aunuksen toimikunnassa että Itä-Karjalan komiteassa ja Itä-Karjalan toimituskunnassa ja Karjalan Sivistysseuran piirissä toiminut Lauri Hannikainen oli myös Itä-Karjalan komitean jäsen. Myös ajoittain Sivistysseuran piirissä toiminut Valde Sario oli Itä-Karjalan komitean jäsen.⁴⁰⁶

Itä-Karjalan komitea teki keväällä 1919 aloitteen Sivistysseuran ja komitean välisen työnjaon aikaan saamiseksi siten, että Sivistysseura olisi toiminnallisesti vastannut Vienasta ja Pohjois-Suomesta ja komitea Aunuksesta ja Etelä-Suomesta. Moinen jako ei kuitenkaan Sivistysseuraa miellyttänyt, minkä lisäksi se soti Sivistysseuran toiminnan periaatteita ja sääntöjä vastaan, joissa seuran toimialueeksi määrättiin nimenomaan Viena ja Aunus.⁴⁰⁷ Itä-Karjalan komitea ja Karjalan Sivistysseura toimivatkin jatkossa osin päällekkäin, joskin toiminnan juurisyyt erosivat. Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komitea oli pohjimmiltaan suur-suomalainen järjestö, kun taas Sivistysseuran toiminnan ytimessä oli Karjalan etu, eikä järjestöjen välillä ollut juuri yhteistoimintaa. Tässä suhteessa poikkeuksena oli Lauri Hannikainen, joka toimi aktiivisesti molempien järjestöjen piirissä.⁴⁰⁸

Edellisten lisäksi perustettiin Viipurissa vuoden 1919 alussa Vienan Karjalan valtauskomitea. Komitean keskeisinä voimina oli kirjailija Valter H. Juvelius, eversti Aarne

⁴⁰⁵ Vahtola 1997, 42–45.

⁴⁰⁶ Helasti 1975, 218–219; Vahtola 1997, 43, 46–47.

⁴⁰⁷ Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komitea Mitrolle 11.4.1919. KSSA. F:3. KA; Karjalan Sivistysseura Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komitealle 22.4.1919. KSSA. F:6. KA; *Kertomus Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komitean toiminnasta vuodelta 1919* 1920, 5, 10–12.

⁴⁰⁸ Tarkemmin Hannikaisen roolista Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komiteassa: *Kertomus Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komitean toiminnasta vuodelta 1919* 1920.

Sihvo ja Viron avustuskomiteassa toiminut Pentti Uotila,⁴⁰⁹ joiden yleisenä visiona oli yhdistää Karjalan ja Viron heimosotahankkeet yhdeksi kokonaisuudeksi. Nimensä mukaisesti komitea keskittyi kuitenkin Vienen. Karjalan Sivistysseuran johtoportaan mukaan oli vedetty Aleksei Mitro ja Paavo Ahava, joiden lisäksi Valde Sario oli mukana hankkeessa. Komitea kokoontui 20.2.1919 Viipuriin tarkoituksenaan perustaa uusi toimielin, Itä-Karjalan väliaikainen hallitus. Perustamiskokouksen pöytäkirjan mukaan hallitus istuisi siihen saakka ”kuin tuleva, valtiollisesti ja kansallisesti itsenäisen ja riippumattoman Itä-Karjalan edustuslaitos toisin määrää”.⁴¹⁰ Hankkeen pohjimmaisena ajatuksena oli Vesa Saarikosken mukaan tarve luoda avunpyyntöihin ja toimintaan näennäisesti kykenevä venäjänkarjalainen toimielin.⁴¹¹

Tällainen sopi myös mainiosti Sivistysseuran toiminnan profiiliin. Seuran toimijat saivat virallisluontoisen aseman, josta käsin seura voisi suuremmalla auktoriteetilla hoitella Karjalan asioita, vaikka sitten suomalaisten käsikassarana. Itä-Karjalan väliaikaisen hallituksen kokoonpanoksi määrättiin Valde Sario pääministeriksi, Aleksei Mitro ulkoministeriksi, Timo Manner edellisen avustajaksi, Aarne Sihvo sotaministeriksi ja muiksi ministereiksi Ville Mattinen ja Pekka Kyöttinen. Sihvoa lukuun ottamatta kaikki olivat Sivistysseuran aktiivitoimijoita. Lisäksi kokous asetti komitean suunnittelemaan Karjalan tulevaa hallintoa ja valtiollista järjestelyä.⁴¹² Pian tämän jälkeen komitea lähestyi Maalaisliiton eduskuntaryhmää hakien poliittista tukea suunnitelmilleen. Santeri Alkion päiväkirjamerkintöjen mukaan Mitro oli innoissaan suunnitelmista, mutta henkilökohtaisesti mukana vain, jos Maalaisliiton eduskuntaryhmä tukisi hanketta. Mitro ja Manner olivat myös epäileväisiä sen suhteen, miten Karjalan kansa ottaisi suunnitelmat vastaan. Maalaisliiton eduskuntaryhmässä hankkeeseen ei uskottu, eikä Alkion arvio Mitrosta ja Mannerista sekään ollut järin mairea.⁴¹³

*Tämä järjestö mikä on valinnut Karjalan hallituksen on valinnut myös kauppias Mannerin puuhaan. Hän on herkkä Vienan-Karjalan mies joka ei voi pitää vaarallisia asioita kielensä takana. Myös Mitro. Rehellinen ja vilpitön, mutta ei ole tehtäviensä tasalla. Tehtävä tulee olemaan heille ylivoimainen.*⁴¹⁴

⁴⁰⁹ Vertaa Saarikoski 1997, 112 ja Vahtola 1997, 49.

⁴¹⁰ Saarikoski 1997, 113.

⁴¹¹ Saarikoski 1997, 112–113.

⁴¹² Saarikoski 1997, 113.

⁴¹³ Santeri Alkion pk. 25.–26.2.1919. Alkio 2012b, 233–237. Ks. myös Vahtola 1997, 47–49.

⁴¹⁴ Santeri Alkion pk. 25.2.1919. Alkio 2012b, 233–236.

Edellisestä hankkeesta oltiin tietoisia myös Aunuksen toimikunnassa, jonka edustajana Viljo Puustinen kommentoi suunnitelmia Maalaisliiton eduskuntaryhmälle. Puustisen mukaan yhteistyö Vienan komitean kanssa olisi mahdotonta komiteassa vaikuttaneen Pertti Uotilan vuoksi, joka oli omavaltaisella toiminnallaan sotkenut asioita Viron asiassa. Maalaisliiton eduskuntaryhmä vetäytyikin molemmista hankkeista, kunnes ne saataisiin yhdistettyä. Ideaalitulanteessa suunnittelu olisi jatkunut Aunuksen toimikunnan suunnitelmien pohjalta mutta niin, että Sihvo olisi ollut hankkeen johdossa. Vienan Karjalan valtauskomitean suunnitelmia Maalaisliitossa pidettiin kaikin puolin järjettöminä ja suurta ihmetystä herättikin se, että Sihvo ylipäätään osallistui moiseen toimintaan. Asiaan lienee vaikuttanut myös Aunuksen toimikunnan taustalla vaikuttaneen Viron avustuskomitean laajempi suhtautuminen Itä-Karjalan kysymykseen. Avustuskomitea, jonka keskeinen toimija Alkio oli, hamusi Viron, Inkerin ja Aunuksen toimenpiteiden lisäksi valtaa myös Vienan suhteen. Erityisesti Alkio ja tohtori Winter pitivät Karjalan Sivistysseuran asemaa Vienaa kosketelleissa kysymyksissä liian vahvana ja he halusivat Viron avustuskomitean ottavan asian omakseen.⁴¹⁵

Maalaisliiton vaatima yhdistyminen tapahtui maaliskuun puolivälissä,⁴¹⁶ jolloin Aunuksen toimikunnan nimi muutettiin Karjalan komiteaksi⁴¹⁷ ja pääosin Karjalan Sivistysseuran johtokunnan pohjalta perustettiin Karjalan komitean alainen Vienan komitea. Vienan komitean jäseniksi valittiin Iivo Härkönen, Paavo Ahava, Timo Manner, Benjamin Mitro ja Villiam Luoto, joka oli myös Sivistysseuran jäsen. Varajäseniksi valittiin Aleksei Mitro sekä Ville Mattinen. Aiemmin Vienan valtauskomiteaa vastahankaan ollut Viljo Puustinenkin oli mukana Vienan komitean perustavassa kokouksessa, arvatenkin yhteistyötä rajoittaneen Pentti Uotilan poissaolon ansiosta.⁴¹⁸ Aiemmasta valtauskomiteasta varsinaiseen Karjalan komiteaan siirtyi Ville Mattinen, jonka lisäksi myös Aarne Sihvo nimitettiin Aunuksen retkikunnan johtoon myöhemmin keväällä.⁴¹⁹

Samalla hanke jäi käytännössä Sivistysseuran johdon osalta ainoaksi edesottamukseksi Aunuksen retken suhteen. Virallisesti Iivo Härkönen toimi Vienan komitean edustajana Karjalan komiteassa,⁴²⁰ mutta ei ilmeisesti ottanut suurta roolia. Karjalan

⁴¹⁵ Santeri Alkion pk. 1.2., 25.–26.2.1919. Alkio 2012b, 222–225, 233–237.

⁴¹⁶ Vertaa Jääskeläinen 1961, 211 ja Saarikoski 1997, 114.

⁴¹⁷ Ei pidä sekoittaa Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komiteaan. Helasti 1975, 219.

⁴¹⁸ *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, 6–7; Vienankarjalaisten kokouksen ptk. 16.3.1919. Fb 11.A.I.2. UMA. Ville Mattisen toiminnasta Aunuksen toimikunnassa ks. Vahtola 1997, 50–51.

⁴¹⁹ Saarikoski 1997, 116; Vahtola 1997, 50–51.

⁴²⁰ Vienan komitean kokouksen ptk. 16.3.1919. Fb 11.A.I.2. UMA.

komiteassakin ollut Ville Mattinen oli mukana lähinnä retken toteuttamisessa tarvittavan lainan takaajana. Vaikka Karjalan komitea toimikin koko Aunuksen retken pääasiallisena organisoivana tahona, ei sen alaisella Vienan komitealla ollut Aunuksen suhteen juuri tekemistä. Vienan komitea jäi olemaan, mutta epäaktiivisena.⁴²¹ Seuran ydinryhmän suhtautumista Aunuksen retkeen kuvaa sen suhtautuminen Probus Rahikaisen osallistumiseen retken agitaattoriksi.⁴²² Huhtikuussa Sivistysseuran johtokuntaan valittu Rahikainen läksi pian valintansa jälkeen Aunukseen, mitä seuran johtokunta kommentoi paheksuvaan sävyyn kokoustaessaan toukokuussa. Erityisesti Rahikaisen olisi pitänyt tiedustella etukäteen seuran kantaa ”kysymyksessä olevaan liikkeeseen nähden”.⁴²³ Toukokuun lopussa, Aunuksen retken jo osoittaututtua epäonnistuneeksi,⁴²⁴ erityisesti Timo Manner kritisoi hanketta. Toisaalta Mannerin sanamuodoista on pääteltävissä, että Sivistysseuran piirissä tätä osattiin odottaa. Elokuussa sanomalehti *Karjalalle* antamassaan haastattelussa Härkönen jopa väitti, ettei koko Aunuksen retkestä tiedetty Sivistysseuran piirissä ennen kuin Aunuksen valtausoperaatio oli jo käynnissä. Tämähän ei tietenkään pitänyt paikkaansa, ja näyttääkin siltä, että Sivistysseuran piirissä haluttiin lähinnä unohtaa se vähäinenkin osallisuus hankkeeseen.⁴²⁵

Karjalan Sivistysseura jäikin kokonaisuus huomioiden varsin vähäiseen rooliin Aunuksen retkessä. Tämän taustalla vaikutti selvästi retken valmistelun keskittyminen tiiviiseen, pääosin Sivistysseuran ulkopuolisten suomalaisaktivistien piiriin, mutta myös Sivistysseuran johtoportaan jo vakiintunut linja Itä-Karjalan kysymyksen ratkaisemiseksi ensisijaisesti diplomaattisin keinoin. On myös epäselvää, oliko Vienan Karjalan valloituskomitealla suunnitelmia Vienan kaartin hyödyntämiseksi toiminnassaan. Tällainen olisi joka tapauksessa sopinut sekä valloituskomitean että Sivistysseuran toimintalinjaan. Hanke ei kuitenkaan ollut kovin korkealla Sivistysseuran prioriteeteissa, mistä kertovat Mitron ja Mannerin varautuneisuus hankkeen suhteen ja se, ettei seuran piirissä aiheesta keskusteltu. Nähtävästi Sivistysseuralle koko hanke oli jonkinlainen umpikujaan johtanut sivupolku, joka kuitenkin haluttiin kulkea matkalla Karjalan tilanteen ratkaisuun. Lisäksi muistettaessa miten Winter ja Alkio olivat kaavailleet Sivistysseuran syrjäyttämistä

⁴²¹ Vahtola 1997, passim, erityisesti 50–51.

⁴²² Harjula 2007, 315.

⁴²³ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 11.–12.5.1919. KSSA. C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 9–10.4.1919. KSSA. C:1. KA.

⁴²⁴ Vahtola 1997, 263–330 passim.

⁴²⁵ Manner Ahavalle 20.5.1919. PAA. 9. KA; s.n. ”Itä-Karjalan kysymys. Kirjailija Iivo Härkösen haastattelu.”. (Haastattelu.) *Karjala* 7.8.1919.

Vienan kysymyksissä, on selvää, että Karjalan Sivistysseuran ja suomalaisten Suur-Suomi-aktivistien helmikuusta 1918 asti jatkunut kuherruskuukausi lähestyi keväällä 1919 päätöstään. Huomattavaa oli kuitenkin lyhytaikaiseksi jääneen Itä-Karjalan väliaikaisen hallituksen perustaminen, johon liittyi suunnitelma itsenäisestä Karjalasta. Vaikka itsenäinen Karjala tässä yhteydessä tarkoittikin lähinnä Suomen vasallia, enteili se Sivistysseuralle tulevaa.

3.1.5 Puukeinottelijain kopla Itä-Karjalan toimituskunnan kimpussa

Karjalan vallattujen alueiden siviiliviranomaiseksi tarkoitettu Itä-Karjalan toimituskunta jäi myös syrjään Aunuksen retkestä. Aunuksen retken järjestäneet aktivistit tahtoivatkin pitää Aunuksen hallinnon omissa käsissään ja tätä tarkoitusta varten perustettiin Karjalan komitean alainen Aunuksen väliaikainen hoitokunta. Hoitokunta aloitti toimintansa heti Aunuksen retken alkamisen jälkeen huhtikuussa. Hoitokunta, kuten myös Karjalan komitea oli vahvasti sidoksissa Karjalan Kansalaisliittoon ja sen alaiseen Itä-Karjalan komiteaan. Myös Viljo Puustinen toimi aluksi hoitokunnassa ottaen sitä varten eron Itä-Karjalan toimituskunnasta. Puustinen joutui kuitenkin pian juonitteluksi ulos hoitokunnasta, jossa oli tapahtunut suomalaisten Aunuksessa intressejä omaavien liikemiesten vallankaappaus.⁴²⁶

Heinäkuun alussa aloitti Itä-Karjalan toimituskunnan uudelleen perustetun hallinto- ja oikeusasiain osaston johdossa tuomari ja pormestari Paavo Pajula. Pajulan liittyminen toimituskuntaan oli toimituskuntaa huhtikuusta johtaneen ministeri Mikko Luopajarven ansiota. Luopajarvi oli omalla toiminnallaan edesauttanut toimituskunnan jäämistä siivuun Aunuksen asioista, sillä hän oli nimenomaan painottanut hoitavansa Aunuksen asiat itsenäisesti, ilman johtamansa toimituskunnan apua. Asia kuitenkin muuttui Pajulan nimityksen myötä, jolloin Aunuksen asioista vastasivat Luopajarvi ja Pajula yhdessä.⁴²⁷

Pajula edusti toimituskunnassa Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komiteaa ja Aunuksen hoitokuntaa, jossa oli ollut aiemmin sisäasiainosaston päällikkönä. Juuri Pajula oli keväällä syrjäyttänyt Viljo Puustisen hoitokunnan sisäasiainosaston päällikön tehtävästä.⁴²⁸ Pajulan nimitys johti Aunuksen hoitokunnan vaikutusvallan kasvuun ja vastavasti Sivistysseuran vaikutusvallan vähenemiseen Itä-Karjalan toimituskunnassa ja siten

⁴²⁶ Helasti 1975, 216; Vahtola 1997, 73, 497–498, 507–513.

⁴²⁷ Itä-Karjalan Toimituskunta ja Aunus. 7.6.1920. KSSA. Hf:7. KA.

⁴²⁸ Helasti 1975, 220–221, 231; Vahtola 1997, 497–498, 513.

Suomen hallituksen Karjala-politiikassa yleisemmin. Iivo Härkönen ja Paavo Ahava eivät pitäneet uudesta toimijasta. Pajula oli ensi töikseen laatinut suunnitelman toimituskunnan uudeksi työohjelmaksi konsultoimatta ollenkaan toimituskunnan muita jäseniä. Mikä pahinta, Pajulan suunnitelmilla oli Karjalan asiassa keskeisten ministereiden Luopajärven, Alkion ja jopa Holstin tuki.⁴²⁹

Pajulan ohjelma ei sinällään sisältänyt mitään suurempia syitä Sivistysseuran närkästyttämiseksi,⁴³⁰ eikä toimituskunnan käytännön työssä mikään muuttunut. ”Viipurissa toimiva puukeinottelijain kopla”⁴³¹ eli Aunuksen hoitokunta ja sen taustalla vaikuttanut Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komitea, sai kuitenkin Sivistysseuran toimijat varpailleen, eikä syyttä. Itä-Karjalan toimituskunnan vanhoille toimijoille kiirikin viestejä, joista kävi selväksi, että hoitokunnan päämääränä oli kaapata Itä-Karjalan toimituskunta haltuunsa.⁴³² Ahava luonnehti asiaa Härköselä katkeraan sävyyn.

*Kyllä minä nyt jo melkein olen huomaavinani mikä hoitokunnan pani meitä lähentelemään. Se näki helpommaksi voittaa aseettoman toimituskuntaparkamme kuin pitää hallussaan hyvin aseistetun Aunuksen.*⁴³³

Sivistysseuran puolelta asialle ei voitu tehdä juuri mitään. Härkönen ja Ahava yrittivät vaikuttaa asiaan vaatimalla Aunuksen hoitokunnan ja hallituksen lakkauttamisesta kalliina ja tarpeettomina,⁴³⁴ sekä laatimalla oman ehdotuksensa toimituskunnan ohjelmaksi,⁴³⁵ mutta esityksillä ei ollut vaikutusta. Syyskuussa Pajula sai esittelyoikeuden kaikissa Karjalan asioissa, mikä heikensi Ahavan ja Härkösen poliittista vipuvoimaa Suomen hallituksen suunnassa. Lisäksi oli päivänselvää, ketä ministeri Luopajärvi toimituskunnassa ensisijaisesti kuunteli. Syksyn tullessa toimituskunnan valtausyritys profiloitui erityisesti Aunuksen hoitokunnan taustalla vaikuttaneeseen Karjalan Kansalaisliiton Itä-Karjalan komiteaan. Sivistysseuran ja Itä-Karjalan komitean välinen valtataistelu jatkui ainakin kevääseen 1920 saakka, saaden välillä rumiakin piirteitä. Toimituskunnan pätevyys kyseenalaistettiin muun muassa lehtikirjoituksin sekä kanteluin Suomen hallitukselle.⁴³⁶ Vaikka Aunuksen hoitokunnan valtausyritys lopulta epäonnistui, alkoi

⁴²⁹ Ahava Härköselä 11.7.1919. KSSA. Hf:7. KA. Pajulan ja hoitokunnan toiminnasta laajemmin ks. Vahtola 1997, 547–551.

⁴³⁰ Pajulan ohjelma, heinäkuu 1919. KSSA. Hf:7. KA.

⁴³¹ Laine Härköselä 11.7.1919. KSSA. Hf:7. KA.

⁴³² Laine Härköselä 11.7.1919. KSSA. Hf:7. KA; Terho Härköselä 6.7.1919. KSSA. Hf:7. KA.

⁴³³ Ahava Härköselä 11.7.1919. KSSA. Hf:7. KA.

⁴³⁴ Vahtola 1997, 550.

⁴³⁵ Ehdotus ohjelmaksi rajantakaisen karjalan kysymyksessä 10.7.1919. Hf:7. KA.

⁴³⁶ Itä-Karjalan Toimituskunta ja Aunus. 7.6.1920. KSSA. Hf:7. KA.

toimituskunnalle hiljainen alamäki ja sen merkitys Karjalan asioissa väheni.⁴³⁷ Valtausyritys vaikutti myös Sivistysseuran toimijaverkostoon. Ei liene epäilystä, etteikö Viipurissa toimivaan puukeinottelijoiden koplaan olisi kuulunut esimerkiksi Itä-Karjalan komitean jäsen ja Viipurin puu- ja sahaosakeyhtiön isännöitsijä Valde Sario,⁴³⁸ jota ei enää kesän 1919 jälkeen juurikaan seuran piirissä näkynyt. Keväällä 1919 toimituskunnalta ja Sivistysseuralta toimintaansa salanneen⁴³⁹ Viljo Puustisen toiminta seuran piirissä väheni myös merkittävästi.

3.2 Karjala itsenäiseksi!

3.2.1 Kunnat uhmaavat Brittiläistä imperiumia

Kaksi päivää ennen Itä-Karjalan väliaikaisen hallituksen perustamista Viipurissa, oli Vienan Kemissä päättynyt Sivistysseuran tietämättä Karjalan kuntien kokous. Kolmipäiväisen kokouksen yksimielisenä päätöksenä julistettiin Karjala itsenäiseksi valtioksi. Julistuksen taustalla oli suomalaisten vapaajoukkojen Vienasta vetäytymisen jälkeen tapahtuneet poliittiset muutokset. Saksan hävittyä maailmansodan, oli Karjalasta poistunut länsiliittoutuneiden läsnäolon pohjimmainen syy – Saksan vaikutusvallan ehkäisy. Tämän myötä Britannian huomio keskittyi bolsevismin vastaiseen ja Venäjän valkoisia tukeneeseen taisteluun Etelä-Vienassa ja Aunuksessa. Yhteistyö Venäjän valkoisten kanssa tarcoitti vanhan tsaristisen järjestelmän tukemista, mikä puolestaan etäännytti karjalaisia Isosta-Britanniasta. Saksan entinen liittolainen ja hallitusmuotokysymyksessä hapuileva Suomi oli sekin epäilyttävä. Bolsevikkien komissaarien kaikottua Vienasta, oli alueella vallallaan myös poliittisesti kohtuullisen vapaa ilmapiiri. Pariisin rauhanneuvottelut olivat myös Vienassa kuuma puheenaihe, ja Wilsonin idealismi kansojen itsemääräämisoi-keuden suhteen oli tarttumassa myös Vienalaisiin.⁴⁴⁰ Suomessa Sivistysseurankin korviin kantautui jo lokakuussa huhuja Karjalan punaisten kantamista hihanauhoista, joihin oli kirjoitettu iskulause *Karjala itsenäiseksi*.⁴⁴¹

Karjalan itsenäisyysaatteen taustalla vaikutti erityisesti isältään Paavo Ahavalta vahvan heimoajattelun perinyt Karjalan punaisten johtohahmo Iivo Ahava. Iivo Ahavaa ajoi eteenpäin sama palo Karjalan asian parantamiseksi kuin isälläänkin, mutta keinot

⁴³⁷ Ahava A. Mitrolle 25.1.1920. KSSA. F:3. KA.

⁴³⁸ Vahtola 1988, 399.

⁴³⁹ Härkönen Hannikaiselle 22.8.1919. KSSA. Hf:7. KA.

⁴⁴⁰ Jääskeläinen 1961, 197.

⁴⁴¹ Keynäs A. Mitrolle 14.10.1918. KSSA. F:2. KA.

asian toteuttamiseksi poikkesivat. Iivo Ahava oli maailmansodan rintamilla tsaarin armeijassa rutinoitunut veteraani ja tämän roolia Itä-Karjalan kysymyksessä kuvastaakin Jukka Nevakiven vuonna 1967 artikkelin otsikkoon asti nostama kuvaus Iivo Ahavasta *punaisena heimosoturina*. Vuoden 1918 syksystä Ahava oli keskittynyt ajamaan Karjalan itsenäisyyttä.⁴⁴²

Brittien vuonna 1918 karjalaisista kokoaman Karjalan rykmentin johtoporras koontui tammikuussa 1919 Vienan Kemiin neuvonpitoon siitä, miten Karjalan asiaa lähdetäisiin jatkossa ajamaan. Rykmentin johdossa tultiin siihen tulokseen, että he eivät itse voisi tehdä koko Karjalan kansaa koskevia päätöksiä, vaan asiaa varten täytyisi kutsua koolle laajempi kokous. Tältä pohjalta Karjalan rykmentin upseerit Nikolai Rugojev ja Grigori Lesojev lähestyivät rykmentin päällikköä Philip J. Woodsia, joka pohjoisirlantilaisena ymmärsi ja oli suopea karjalaisten kokemalle puristukselle suuren imperiumin osana. Karjalaisten avuksi riensi myös Kantalahteen asettunut sisällissodan jälkeen Venäjälle paennut entinen senaattori Oskari Tokoi, joka toivoi samalla saavansa ympäri Venäjää hajaantuneille suomalaisille punaisille sopivan sijoituspaikan. Karjalan aktivistit muodostivat Karjalan autonomian asiaa ajavan komitean, ja kutsuivat helmikuun 16. päiväksi Kemiin karjalaisten kuntien kokouksen. Tätä ennen karjalaiset lähestyivät myös Isoa-Britanniaa pyytäen päästä brittiläisen imperiumin protektoraatiksi Viron joulukuisen anomuksen tapaan, mutta tähän karjalaiset saivat jyrkän kieltävän vastauksen.⁴⁴³

Kun asetettu päivämäärä koitti, oli Kemiin kerääntynyt 15 Arkangelin kuvernementin Kemin kihlakunnan kuntien ja kaksi Olonetsin kuvernementin Poventsan kihlakuntaan kuuluneen Rukajärven edustajaa. Lisäksi kokoukseen oli saapunut edustaja Repolasta, jolla ei kuitenkaan ollut kirjallista valtuutusta, sillä kunta oli Suomen miehittämä. Kokous katsoi, ettei Repola ollut virallisesti edustettuna, mutta myönsi edustajalle puheoikeuden. Yhteensä koolla oli siten 17 virallisesti hyväksyttyä edustajaa.⁴⁴⁴ Kemissä järjestetyn Karjalan kuntien kokouksen legitimizeetti oli siten selvästi vankemmalla pohjalla kuin Karjalan Sivistysseuran uudenvuodenpäivänä Helsingissä järjestämän vastaavan kokouksen.

Kokouksen avasi Iivo Ahava selvittäen sen koolle kutsumisen syitä ja yleistä tilannetta, minkä jälkeen hän esitteli Karjalan autonomian asiaa ajavan komitean selvityksen

⁴⁴² Jääskeläinen 1961, 198; Nevakivi 1967, passim; Vaara 2020, 23.

⁴⁴³ Vaara 2020, 23–24, 29–30.

⁴⁴⁴ Karjalan kuntain edustajain kokouksen 16.–18.2.1919 ptk. KSSA. Hf:6. KA. Vertaa esim. Jääskeläinen 1961, 198; Vaara 2020, 24.

ja ehdotuksen tehtäviksi toimenpiteiksi. Lyhykäisyydessään komitea oli kaavaillut muodostettavaksi itsenäisen Karjalan alueen, joka myöhemmin liittyisi kansanäänestyksen perusteella autonomiseksi osaksi joko Suomea tai Venäjää. Komitean suunnittelema Karjalan hallintoalue piti sisällään karttaan yksi merkityt kihlakunnat sekä Kuolan niemimaan. Lisäksi autonomiakomitea ehdotti kokouksessa muodostettavaksi viisijäsenisen Kansalliskomitean, tehtävänään kutsua koolle Karjalan perustavan kansalliskokouksen ja lähettää karjalaisten edustajat Pariisin rauhanneuvotteluihin ajamaan itsenäisen Karjalan asiaa. Lisäksi komitea erikseen painotti, että Karjalan luonnonvarojen täytyi säilyä Karjalalla itsellään ja että tuleva Karjala olisi täysin demokraattisesti hallittu.⁴⁴⁵

Karjalan autonomiakomitean suunnitelmissa oli paljon samaa kuin Sivistysseuran Uhtualla kesällä 1917 hyväksytyssä autonomiaohjelmassa. Uhtuan autonomiaohjelma oli huomattavasti yksityiskohtaisempi ja siinä autonomia toteutui itsestään selvästi Venäjän yhteydessä, sillä Suomikaan ei vielä ollut itsenäistynyt. Tällaisista yksityiskohdista huolimatta Kemin autonomiaesityksen peruspalikat näyttivät olevan samankaltaiset. Lopullisena tavoitteena oli alueellinen itsehallinto osana suurempaa valtiota niin, että karjalaisten omat oikeudet erityisesti luonnonvaroihin turvattaisiin. Toisaalta kasvanut tarve luonnonvarojen suojeluun oli muodostunut vuoden 1918 aikana, jolloin vuoroin peloteltiin suomalaisten antavan Karjalan rikkaudet Saksalle ja vuoroin Britannian vohkivan ne itselleen.⁴⁴⁶

Tieto kokouksen suunnitelmista oli kiirinyt myös Britannian Muurmännin interventiojoukkojen komentajan kenraali Charles Maynardin korviin, jonka sähkösanoman kokoukselle kävi esittämässä brittijoukkojen Kemiin asettunut komentaja Price. Maynard ei ollut hankkeelle suosiollinen, vaan esitti Ison-Britannian yksioikoisena kantana, ettei Karjalan tulisi erota Venäjästä. Brittien kannasta huolimatta kokous päättyi itsenäisyysjulistuksen kannalle ja valitsi keskuudestaan autonomiakomitean ehdotuksen mukaisesti viisihenkisen Karjalan Kansalliskomitean. Kansalliskomitean oli määrä ryhtyä hankkimaan tunnustusta Venäjän valkoisilta, bolsevikailta sekä Suomelta, järjestelemään perustavaa kansalliskokousta sekä lähettämään edustajansa Pariisiin.⁴⁴⁷ Kemin kokouksen suunnitelmat olivat rohkeita ja lennokkaita, mikä osaltaan kieli myös syvästä

⁴⁴⁵ Karjalan kuntain edustajain kokouksen 16.–18.2.1919 ptk. KSSA. Hf:6. KA.

⁴⁴⁶ Vertaa Vaara 2020, 27.

⁴⁴⁷ Karjalan kuntain edustajain kokouksen 16.–18.2.1919 ptk. KSSA. Hf:6. KA.

turhautumisesta vallalla olleeseen tilanteeseen. Tuntemattomalle polulle astuminen saattoi johtaa mihin vain.

Pekka Vaara on pohtinut Kemin kokouksen päätösten taustalla vaikuttaneita syitä. Suuri osa Karjalassa talvella 1919 vaikuttaneista karjalaisaktivisteista oli Iivo Ahavan tavoin nuoria maailmansodan veteraaneja. He olivat rintamalla ollessaan nähneet, kokeneet ja kuulleet yhtä jos toista ja toivat mukanaan kotiin maailmalla levinneitä aatteita. Vaara nostaa myös erityisesti esiin sen, ettei näillä nuorilla aktiiveilla ollut juuri käsitystä Karjalan realistisista mahdollisuuksista toimia itsenäisenä valtiona samaan tapaan kuin esimerkiksi Suomella, joka oli vähitellen 1800-luvun mittaan kehittynyt toimivaksi valtioksi Venäjän sisällä. Karjalalta puuttui monet yhteiskunnalliset edellytykset itsenäisyydelle, eikä sitä näytetty Kemissä ymmärrettävän.⁴⁴⁸

Toiveet brittien kääntymisestä karjalaisten hankkeelle lopulta myötämielisiksi ja tunnustuksen saaminen Venäjän valkoisilta osoittautuivat turhiksi. Karjalaisten separatismi sai britit pelkäämään kapinaa Karjalan rykmentissä, ja Venäjän valkoiset puolestaan kääntyivät suorastaan vihamielisiksi karjalaisia kohtaan. Karjalaisten itsenäisyysliikkeen johtohahmoksi leimautunut Iivo Ahava löytyikin huhtikuun lopussa epäselvissä olosuhteissa tapettuna.⁴⁴⁹ Aie kääntyä Pariisiin rauhanneuvotteluiden puoleen samalla tavoin kuin rajan toisella puolella Sivistysseuran piirissä sen sijaan näyttäytyy symbolisena enteena näiden rajan eri puolille ajautuneiden karjalaisten lähentymisestä kevään ja kesän 1919 aikana.

3.2.2 Vuoden 1918 erimielisyydet sovitaan

Uutiset Kemin kokouksesta saavuttivat Karjalan Sivistysseuran johdon reilun kuukauden kuluttua maaliskuun 23. päivänä⁴⁵⁰ ja erityisesti Aleksei Mitro oli uutisista innoissaan, mutta pelkäsi asian olevan Oskari Tokoin juonittelun tulos.

*Eläköön ja vielä kerran eläköön, Vienen miesten tarmo ja toiminta. En oikein voi käsittää miten he siellä ovat näin paljon voineet osoittaa pontta ja pontevuutta toiminnassaan [—]. Eihän vaan Tokoin kopla ole heitä saanut ansoihinsa. [—] Pää asia että julistautuvat irti Venäjästä sitten on enemmän toiveita saada heitä Suomeen liittymään.*⁴⁵¹

⁴⁴⁸ Vaara 2020, 28.

⁴⁴⁹ Vaara 2020, 31–39.

⁴⁵⁰ Ahava A. Mitrolle 23.3.1919. KSSA. F:3. KA.

⁴⁵¹ A. Mitro Ahavalle 26.3.1919. PAA. 9. KA.

Timo Manner puolestaan suhtautui asiaan huumorilla ilmoittautuen presidenttiehdokkaaksi, mutta pelkäsi myös Mitron tavoin asiassa olevan koira haudattuna. Myös Karjalan Kansalliskomitean kyvyt asioiden järjestelyyn huolestuttivat Manneria, jonka mielestä Kemiin olisi tarvittu pikaisesti asioita oikeaan suuntaan ohjaavia miehiä.⁴⁵² Se mikä oli Karjalan parhaaksi, tiesi vain Sivistysseura.

Asia otettiin käsittelyyn piakkoin seuranneessa Karjalan Sivistysseuran vuosikokouksessa 9.4.1919. Seuran johtokunta oli selvästi varovaisella kannalla ja esitti, että Karjalan epäselvän ja nopeasti muuttuvan tilanteen johdosta Sivistysseura jää seuraamaan tilanteen kehittymistä. Kokousväki yhtyi tässä johtokuntaan, minkä lisäksi seuran johtokunnalle annettiin vapaat kädet asiassa etenemisen suhteen.⁴⁵³

Kokouksen myötä myös Sivistysseuran johtoportaan tapahtui pieniä muutoksia. Tärkeimpinä oli Iivo Härkösen luopuminen sihteerin tehtävistä sairasteluunsa vedoten, jolloin uudeksi sihteeriksi valittiin Benjamin Mitro. Härkönen kuitenkin jatkoi seuran toimistonhoitajana ja seuran johtokunnassa, joiden lisäksi hänestä tuli seuran uusi rahastonhoitaja ja varapuheenjohtaja. Wasili Keynäs puolestaan luopui paikastaan seuran johtokunnassa vedoten kykenemättömyyteensä osallistua johtokunnan toimintaan Repolasta käsin, jossa hän toimi Itä-Karjalan toimituskunnan alkuopettajaseminaarin johdossa. Hänen tilalleen johtokuntaan nousi Probus Rahikainen ja uusiksi varajäseniksi tulivat Pekka Pankkonen ja Ville Mattinen. Entinen varapuheenjohtaja Timo Manner jatkoi seuran johtokunnassa, samoin Sakari Alanko ja Paavo Ahava.⁴⁵⁴

Vuosikokouksen yhteydessä pidettiin myös Sivistysseuran juhlatilaisuus, jonka pääpuhujana esiintyi Ilmari Kianto. Aleksei Mitro oli jälkikäteen tarjonnut Kiannon puhetta myös *Keskisuomalaiseen*. Lehti oli kuitenkin päättänyt ladonnan jo valmistuttua olla julkaisematta negatiivisesti Vienan heimosotaretkeen suhtautunutta tekstiä. Mitro oli kuitenkin yksityisesti ottanut painopaperin hinnalla sadan kappaleen painoksen puhetta.⁴⁵⁵ Vaikka Kianto tunnettuun tyyliinsä kritisoi kovasanaisesti Vienan sotatoimien toteutusta ja onnistumista, ei se ollut puheen raflaavin osa. *Eräs heimopuhe* ei jäänyt toiseksi edes pahennusta herättäneisiin naarassusi-kirjoituksiin verrattuna.⁴⁵⁶

⁴⁵² Manner Ahavalle 26.3.1919. PAA. 9. KA.

⁴⁵³ Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 9.–10.4.1919. KSSA. C:1. KA.

⁴⁵⁴ Karjalan Sivistysseuran päivän toisen johtokunnan kokouksen ptk. 10.4.1919. KSSA. C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 9.–10.4.1919. KSSA. C:1. KA; Keynäs A. Mitrolle 26.3.1919. KSSA. F:3. KA.

⁴⁵⁵ A. Mitro Härköselä 3.5.1919. KSSA. F:6. KA.

⁴⁵⁶ Rajala 2018, 209–214. E-kirja; Roselius & Silvennoinen 2019, 61–63.

Meidän veljeskansaliittomme näyttää nyt kärjistyvän kysymykseen, miten saamme Suur-Suomen heimoalueet puhdistetuiksi siitä kuonasta, mikä niihin maailmanpalossa on tarttunut?

Me Vienan ja Aunuksen vanhat ystävät toivoisimme että tämä yhdistämistyö tapahtuisi ilman verenvuodatusta – ja että varsinkaan se alkupe räinen kansa, jota kysymys koskee, ei tarvitsisi joutua väkivallan uhriksi, mutta – kun tiedämme ja joka päivä näemme, kuinka parhaitakin kansallisia yrityksiämme vastustetaan, ymmärrämme että Suur-Suomenkin tie voi kulkea yli ruumiiden.

Me huokaamme sodan kauheuksia, me itkemme hengessämme kaikkia viattomia uhreja ja marttyyreja, joita valkoinenkin vapaussota mukanaan kuljettaa, mutta me koetamme ymmärtää veristen viiltojen välttämättömyyttä yhteiskuntaruumiissa aivan samoin kuin järkevä ihminen älyää kirurgin leikkaukset – jotta ei koko olemus turmeltuisi ja kuolisi, täytyy leikata mätäpaiseet kylmäverisesti pois.⁴⁵⁷

Sata vuotta jälkikäteen on historiantutkijanakin vaikea ymmärtää, miksi Aleksei Mitro oli viehtynyt Kiannon puheeseen. Mitro ei näyttäytynyt kostonhimoisena oikeistoradikaalina, eikä puheen sanoma istunut rauhallisen ja harkitsevaisen Mitron luonteeseen. Puheen sanoma tuntui muutenkin olevan ristiriidassa miehen arvomaailman ja toiminnan kanssa. Kiannon sanat heimoalueiden puhdistamisesta maailmansodassa tarttuneesta kuonasta ja mätäpaiseiden leikkaamisesta kohdistuivat suoraan sosialistisia ajatuksia omanneisiin karjalaisiin, eli esimerkiksi niihin Karjalan Kansalliskomitean toimijoihin, joiden toimista Mitro oli vähän aikaisemmin iloinnut kirjeessään Paavo Ahavalle. Mitro toki kuului Suomen ja Karjalan mittapuulla porvarilliseen yläluokkaan, mutta erityisesti Karjalan Sivistysseuran toiminnassa oli hän osoittanut varsin laajaa ymmärrystä sosialistisia ajatuksia kohtaan. Olipa Mitron luotsaaman Sivistysseurankin toiminnassa ilmennyt tällaisia elementtejä, esimerkiksi tavoitteissa Karjalan luonnonvarojen kansallistamisen suhteen. Kiannon puhe oli myös varsin kaukana siitä ihanteesta Karjalan kansan parhaaksi, minkä pohjalta Sivistysseura oli pyrkinyt toimimaan. Mitron näkökulmaa tarkasteltaessa ainoa ymmärrettävä syy puheeseen mieltymiseen nouseekin Kiannon kritiikistä Vienan heimosotaretkeä kohtaan, mutta puheen muita osia on silti hankala sivuuttaa.

Karjalan Sivistysseuran vuosikokouksen jälkeen Paavo Ahava kirjoitti Karjalan Kansalliskomitealle ja Karjalan rykmentille kirjeen, jossa ehdotti karjalaisten keskinäiseen neuvonpitoon ryhtymistä Karjalan tilanteen selvittämiseksi. Suomenpuoleisten karjalaisten ehdotuksena oli, että kumpainenkin osapuoli lähettäisi viisi edustajaa

⁴⁵⁷ Kianto 1919, 32–33.

neuvotteluun, jossa pyrittiin saamaan aikaan ainakin karjalaisten keskinäinen sopu ja selvyys Vienan elintarvikekysymykseen. Ehdotus saapui perille 11 päivää myöhemmin ja sitä käsiteltiin Karjalan Kansalliskomitean ja Karjalan rykmentin yhteisessä kokouksessa 25.4.1919. Paavo Ahavan ehdotukseen suostuttiin, mutta tarkoin ehdoin. Kokous pidettäisiin alkavan kelirikon vuoksi vasta 25.6.1919 Vuokkiniemellä ja Suomesta saapuva delegaatio saisi ylittää rajan aikaisintaan 19.6.1919.⁴⁵⁸

Se miten Suomen puolella oleilleiden karjalaisten delegaatio Vuokkiniemen kokoukseen valittiin, on jäänyt hämärän peittoon. Asian tiimoilta järjestettiin ainakin toukokuun 1919 puolivälissä Kajaanissa karjalaisten pakolaisten kokous, joka esitti omiksi edustajikseen Jaru Hirssoa ja Feodor Semenoffia. Samainen kokous esitti toivomukseen, että delegaation kolme muuta jäsentä olisivat Paavo Ahava, Probus Rahikainen ja Pekka Mattinen. Lopullisessa kokousdelegaatiossa olivat Ahava, Hirssu, Semenoff, P. Matveijeff ja Simo Loginoff.⁴⁵⁹

Kesäkuussa neuvottelujen alku viivästyi Suomesta saapuvan delegaation odoteltua Suomussalmella viisi päivää. Viivästyksen syynä oli erinäisten juuri Pariisista Suomeen saapuneen ulkoministeri Holstin mahdollisten ohjeistusten ja mielipiteiden tiedustelu, Suomesta saapuvan delegaation sihteerin, Tuomo Tuiskun odottelu Helsingistä ja Itä-Karjalan toimituskunnasta saapuvien tietojen odottelu. Kauan odotettu kokous saatiin aloitettua 30.6.1919. Kokouksessa oli Suomesta saapuneen delegaation lisäksi läsnä neljä Karjalan Kansalliskomitean ja Karjalan rykmentin yhteistä edustajaa ja joukko Karjalan kuntien edustajia.⁴⁶⁰

Heti kokouksen aluksi oli kuitenkin Paavo Ahava ehdottanut suoralta kädeltä, että neuvottelujen pohjaksi otettaisiin Kemin helmikuisen kokouksen päätökset. Aiemmin Pekka Vaara on tulkinnut tämän tarkoittaneen sitä, että Suomen karjalaiset olisivat luopuneet pyrkimyksistä liittää Karjala Suomeen.⁴⁶¹ Näin ei kuitenkaan ilmeisesti ollut. Kuten jo edellä Aleksei Mitron keväisestä reaktiosta kuullessaan Kemin kokouksesta voidaan havaita, olivat Kemin kokouksen päätökset Karjalan Sivistysseuralle vain uusi keino ajaa Karjalan Suomeen liittämistä. Lisäksi viivästyksen aiheuttaneiden tietojen odottelu

⁴⁵⁸ Karjalan Kansalliskomitean ja Karjalan rykmentin kokouksen ptk. 25.4.1919. KSSA. Hf:6. KA; Karjalan Kansalliskomitean puheenjohtajalle Vienan Karjalassa 14.4.1919. KSSA. Hf:6. Ka; W. Karjalan rajavartioston päällikölle 14.4.1919. KSSA. Hf:6. KA.

⁴⁵⁹ Vienankarjalaisten pakolaisten kokouksen ptk. 17.5.1919. KSSA. Hf:6. KA.

⁴⁶⁰ Ahava A. Mitrolle 29.6.1919. KSSA. F:3. KA; Pankkonen A. Mitrolle 23.6.1919. KSSA. F:3. KA; Vuokkiniemen karjalaiskokouksen ptk. 30.6.–1.7.1919. KSSA. Hf:6. KA; Pankkonen Mitrolle 28.6.1919. KSSA. F:3. KA.

⁴⁶¹ Vaara 2020, 95.

Helsingistä koski ilmeisesti Karjalan Sivistysseuran ja Holstin suunnitelmia liittää Karjala Suomen valtioneuvoston ja Itä-Karjalan toimituskunnan alaisuuteen asiaa erikseen hoitavan Vienan hoitokunnan kautta.⁴⁶² Helsingissä Holstin kanssa asiaa ajamassa olivat Sivistysseuran johtokunnan jäsen Probus Rahikainen ja varajäsen Pekka Pankkonen.⁴⁶³ Vienan hoitokunnasta oli ilmeisesti tarkoitus luoda Aunuksen väliaikaisen hallituksen kaltainen nukkehallitus, sillä Pankkonen kirjoitti Holstin kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta jo 1.7.1919 Aleksei Mitrolle pyytäen tätä aloittamaan Vienan ministerien pohtimisen. Itsestäänselvä asia oli, että Mitrosta itsestään tulisi pääministeri.⁴⁶⁴

Holstilla oli suunnitelmissa yllättävän keskeinen rooli, sillä Itä-Karjalan toimituskunnan johdossa oli virallisesti ollut huhtikuusta alkaen Castrénin hallituksen salkuton ministeri Mikko Luopajarvi.⁴⁶⁵ Luopajarvi keskittyi henkilökohtaisesti lähinnä Aunuksen asioihin ja siten Sivistysseuran ja epävirallisesti Itä-Karjalan toimituskunnan piirissä oltiin taipuvaisia kääntymään Holstin puoleen. Olihan Lauri Hannikainenkin raportoinut Pariisista Holstin ansioista Karjalan asiassa.⁴⁶⁶ Vuokkiniemellä näitä suunnitelmia ei tietenkään tuotu ilmi. Toisaalta koko suunnitelma ei ilmeisesti ollut ehtinyt delegaation tietoon. Kaksipäiväisessä kokouksessa Vuokkiniemellä keskusteltiin laajasti karjalaisia koskevista seikoista, mutta käytännössä kaikkien asioiden kohdalla päätettiin lopulliset päätökset jättää 20.7.1919 Uhtualla pidettävään toiseen kokoukseen.⁴⁶⁷ Vuokkiniemellä ei siten konkreettisia päätöksiä juuri tehty. Kokouksella oli silti valtava merkitys karjalaisien keskinäisen sovun löytämiseksi. Rakentavassa hengessä käydyn keskustelun pohjalta kävi selväksi, että yhteistä pohjaa Karjalan asian ajamiseksi oli roppakaupalla. Menneet oli unohdettu ja nyt oli aika keskittyä tulevaan.

3.2.3 *Vienalaiset tarttuvat toimeen*

Uhtualle kokoonnuttiin suunnitelmien mukaisesti heinäkuussa, tällä kertaa lopulliseen päätöksentekoon. Suomesta oli tällä kertaa saapuvilla suurempi lähetystö, jossa edustuksen painopiste oli vienalaisilla pakolaisilla, vaikka heidän joukossaan oli myös

⁴⁶² Pankkonen Mitrolle 1.7.1919. KSSA. F:3. KA.

⁴⁶³ Kaukoranta 1944, 53.

⁴⁶⁴ Pankkonen Mitrolle 1.7.1919. KSSA. F:3. KA. Aunuksen väliaikaisesta hallituksesta ks. esim. Vahtola 1997, 509–519.

⁴⁶⁵ Helasti 1975, 221.

⁴⁶⁶ Ahava & Härkönen Holstille kesäkuussa 1919. KSSA. Hf:7. KA; Hannikaisen raportti Itä-Karjalan toimituskunnalle 10.6.1919. KSSA. Ha:5. KA.

⁴⁶⁷ Ahavan sähkösanoma A. Mitrolle 5.7.1919. KSSA. F:3. KA; Vuokkiniemen karjalaiskokouksen ptk. 30.6.–1.7.1919. KSSA. Hf:6. KA.

Sivistysseuran toimijoita kuten seuran Uhtualla vaikuttanut monitoimimies Santtu Vepsäläinen ja Wasili Keynään isä Antti Keynäs. Sivistysseuran johtokunnasta delegaatioon osallistuivat puheenjohtaja Aleksei Mitro sekä Paavo Ahava.⁴⁶⁸

Tarkoituksena oli ollut käsitellä Vuokkiniemen kokouksessa läpi käydyt asiat läpi uudelleen virallisluontoisemmin, mutta kokouksen osanottajia kohtasi uusi vastoinkäyminen. Toiveissa ollut Suomen ja Vienen rajan avaaminen ei käynyt Isolle-Britannialle, kuten ei myöskään elintarvikkeiden kuljetus Suomesta Vianaan. Lisäksi jos asioita haluttaisiin edesauttaa, olisi Suomessa olevista vienalaispakolaisista luovutettava luettelo Britannian esikuntaan Kemissä. Suomalaisen delegaation kannalta matka oli ilmennyt hukkareissuksi, mutta paikalle saapuneet Karjalan kansalliskomitean ja kuntien edustajat pitivät toisen, merkittävemmän kokouksen. Tilanteen tuskallisen hitaaseen etenemiseen kyllästyneinä 14 Uhtuan, Vuokkiniemen, Kontokin, Pistojärven ja Kiestingin kuntien valtuuttamaa edustajaa olivat päättäneet ottaa asiat omiin käsiinsä.⁴⁶⁹

Heti kuntien edustajien kokouksen alkuun tehtiin paikallaolijoille selväksi, mistä nyt oli kyse. Karjalan asioihin ei enää mikään muu auttaisi kuin se, että karjalaiset alkaisivat ajamaan omia asioitaan. Tätä varten kokous valitsi välittömästi seitsemän henkisen Vienen Karjalan väliaikaisen Toimikunnan, jonka toimintalinjan pohjaksi otettiin Kemin helmikuun kokouksen linjaukset. Käytännössä Vienen Karjalan väliaikainen Toimikunta korvasi Karjalan Kansalliskomitean. Toimikunnan jäseniksi valittiin Anton Tichanoff, Kauro Tiilikoff, Yrjö Mäkelä, Ivan Gavriloff, Semen Emeljanoff, Vaseli Rodjonoff sekä Feodor Feodoroff. Viideksi varajäseneksi puolestaan valittiin Ohvo Afanasjeff, Yrjö Lipkin, Jaakko Pestrikoff, Kauro Potapoff sekä Ville Bogdanoff. Toimikunnan puheenjohtajaksi ja siten käytännössä Vienen pääministeriksi valittiin Anton Tichanoff (Antti Vierma).⁴⁷⁰ Yksikään ei ollut Karjalan Sivistysseuran jäsen, taikka toiminut muuten sen piirissä.⁴⁷¹

Toimikunnan ensisijaisiksi tehtäväksi otettiin Karjalan väestön pelastaminen sitä uhkaavalta nälkäkuolemalta ja Suomen vastaisen rajan avaaminen edellisen edesauttamiseksi ja toisaalta yleisen rajaseuduille välttämättömän kanssakäymisen

⁴⁶⁸ Karjalan kuntien, Kansalliskomitean ja Suomen karjalaisten kokouksen ptk. 21.7.1919. KSSA. Hf:6. KA.

⁴⁶⁹ Vienalaisten kuntien, Karjalan Kansalliskomitean ja Suomen karjalaisten kokouksen ptk. 21.7.1919. KSSA. Hf:6. KA; Vienen väliaikaisen toimikunnan perustamiskokouksen ptk. 21.7.1919. KSSA. Hf:6. KA.

⁴⁷⁰ Nimet on ilmoitettu siinä muodossa kuin ne pöytäkirjassa esitetään. Vertaa Vaara 2020, 97.

⁴⁷¹ *Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920, passim; Vienen Karjalan väliaikaisen Toimikunnan kokouksen ptk. 22.7.1919. KSSA. Hf:6. KA; Vienen Karjalan väliaikaisen Toimikunnan perustamiskokouksen ptk. 21.7.1919. KSSA. Hf:6. KA.

palauttamiseksi. Lisäksi toimikunta otti itselleen ylimmän määräys- ja toimeenpanovallan sen hallitsemien kuntien alueella, jonka lisäksi toimikunta kääntyisi liittoutuneiden ja Suomen hallituksen puoleen.⁴⁷²

Vienan Karjalan väliaikaisen Toimikunnan ensimmäinen kytkös Karjalan Sivistysseuraan syntyi, kun toimikunta ensimmäisessä kokouksessaan 22.7.1919 valtuutti Sivistysseuran johtokunnan varajäsenen Pekka Pankkosen toimikunnan edustajaksi Pariisin rauhanneuvotteluihin, joskaan Pankkonen ei ilmeisesti koskaan tehnyt matkaa. Toinen kytkös syntyi, kun toimikunta valtuutti seuran jäsenen Pekka Mattisen lähetystömatkalle Suomen hallituksen luokse yhdessä Ivan Afanasjeffin kanssa.⁴⁷³

Vienan Karjalan väliaikaisen Toimikunnan jo perustamisvaiheessa selvä itsenäisyys Karjalan Sivistysseurasta oli käänteentekevä tapahtuma Sivistysseuran poliittiselle toiminnalle. Kemissä helmikuussa 1919 perustettu Karjalan Kansalliskomitea ei ollut samalla tavalla mullistanut Sivistysseuran toimintaa, sillä ei käytännössä ollut yhteyttä Suomeen. Nyt tilanne oli toinen, sillä Vienan Karjalan väliaikaisella Toimikunnalla oli alusta alkaen tiivis yhteys Suomeen. Edelliset kaksi vuotta oli Sivistysseura toiminut itseoikeutetusti ylimpänä karjalaisena auktoriteettina Karjalan asiassa. Enää tämä ei onnistunut ja samalla seuran itselleen asettama rooli ainoana ja oikeana Karjalan parhaan tietäjänä katosi. Karjalan Sivistysseuran piirissä oli kolme viikkoa aiemmin kaavailtu Karjalalle Aleksei Mitron johtamaa hallitusta,⁴⁷⁴ mutta karjalaisten omatoimisuus pääsi yllättämään Sivistysseuran housut nilkoissa, eikä se saanut yhtä ainoaa toimijaansa Vienan Karjalan väliaikaiseen Toimikuntaan.

Sivistysseura mukautui kuitenkin uuteen asemaansa nopeasti. Se toimi käytännössä yhä Suomessa olleiden karjalaisten keskusjärjestönä, mutta sen poliittinen rooli oli selvästi heikentynyt. Merkittävää on myös se, että Sivistysseuran piirissä puheet Karjalan Suomeen liittämisestä olivat tyystin kadonneet. Seuran toimijat lienevätkin olleet odottavaisella kannalla vartoessaan Karjalan perustavaa kokousta, jonka Vienan Karjalan väliaikaisen Toimikunnan oli määrä ennemmin tai myöhemmin järjestää. Jos väliaikainen Toimikunta noudattaisi Kemin helmikuisen kokouksen linjausta ja lopullinen päämäärä olisi autonomia Suomen tai Venäjän yhteydessä, oli Sivistysseuran kanta päivän selvä.

⁴⁷² Vienan väliaikaisen Toimikunnan perustamiskokouksen ptk. 21.7.1919. KSSA. Hf:6. KA.

⁴⁷³ Ahava A. Mitrolle 9.10.1919. KSSA. F:3. KA; Vienan Karjalan väliaikaisen Toimikunnan kokouksen ptk. 22.7.1919. KSSA. Hf:6. KA. VKvT:n lähetystön kirjelmä Suomen hallitukselle 14.8.1919. KSSA. Hf:6. KA.

⁴⁷⁴ Pankkonen A. Mitrolle 1.7.1919. KSSA. F:3. KA.

Samoin karjalaiset alkoivat yhä enenevässä määrin syksyn 1919 mittaan kallistumaan Suomen puoleen. Itä-Karjalan toimituskunta oli kesän ja syksyn tapahtumista huolimatta yhä Härkösen ja Ahavan valtakuntaa ja Itä-Karjalan toimituskunnasta muodostuikin Vienen Karjalan väliaikaisen Toimikunnan keskeisin yhteistyöelin Suomessa. Erityisesti Ahavan luotsaama elinkeino- ja elintarvikeasiain osasto oli ahkerasti tekemisissä Vienen toimikunnan kanssa ruoka-avun merkeissä.⁴⁷⁵

Suomen hallituksen edustajana Vienen Karjalan väliaikaisen Toimikunnan luona toimi Sivistysseuran jäsen Tuomo Tuisku. Seuran jäsenyydestä huolimatta ei tämä kuitenkaan käytännössä kuulunut seuran aktiivien verkostoon. Sen sijaan Tuiskusta muodostui varsinainen pään vaiva seuran johtokunnalle, ja todellisuudessa Sivistysseuran piirissä Tuisku haluttiin syrjään tehtävästään.⁴⁷⁶ Seuran johtokunnan omat ehdotukset Suomen hallituksen edustajaksi olivat Benjamin Mitro ja Probus Rahikainen, joista edellinen ei ulkoministeriön mukaan kelvannut tehtävään koska oli käynyt Berliinissä. Tätä Paavo Ahava piti tekosyynä, jonka turvin Tuisku saatiin nimitettyä tehtävään.⁴⁷⁷ Tuiskulla oli vaikean ja omapäisen toimijan leima, minkä lisäksi Stacy Churchillin arvion mukaan Tuiskun aktiivisuus väliaikaisen toimikunnan asioissa johti Karjalan Sivistysseuran vaikutuksen vähenemiseen Karjalan asioissa.⁴⁷⁸ Churchillin arvio pitää hyvin todennäköisesti paikkansa ja se tunnutaan tiedostetun myös Sivistysseuran johtokunnassa, joka tammikuussa 1920 aikoi esittää suorasukaisesti Suomen hallitukselle Tuiskun korvaamista sopivammalla henkilöllä, mutta perui sitten suunnitelman. Hieman myöhemmin myös ilmeni, että Tuisku oli toiminut aktiivisesti ja tarkoituksellisesti aiheuttaakseen Suomessa ja Karjalassa asuvien karjalaisten välille välirikon.⁴⁷⁹ Syitä Tuiskun käytökselle ei ole selvinnyt, mutta sillä eittämättä oli oma vaikutuksensa Sivistysseuran aktiivisen toiminnan vähenemiseen.

Toiminnassaan Karjalan Sivistysseura palailikin sivistystyön pariin, mikä oli vuosina 1918 ja 1919 jäänyt vähemmälle. Kun seuralla oli uudelleen yhteys laajemmin Karjalaan, teki seura päätöksen uusien kirjastojen ja lukutupien asettamisesta Vienen kyliin. Myös koulutoimintaa heräteltiin uudelleen eloon, joskin Itä-Karjalan toimituskunnan

⁴⁷⁵ Helasti 1975, 223–224; Vaara 2020, 110–113.

⁴⁷⁶ Churchill 1970, 144–145.

⁴⁷⁷ Ahava A. Mitrolle 9.10.1919. KSSA. F:3. KA.

⁴⁷⁸ Churchill 1970 144–145.

⁴⁷⁹ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 6.1.1920. KSSA. C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 9.4.1920. KSSA. C:1. KA; Rahikaisen matkaraportti 17.2.1920. KSSA. C:1. KA.

kautta, eikä tähän ehditty syksyllä 1919. Syksy 1919 sujuikin Karjalan Sivistysseuran piirissä varsin rauhalliseen tahtiin. Vuosien 1919–1920 vaihteessa muutoksen tuulet olivat kuitenkin jälleen kerran saapuvilla.

3.2.4 *Sivistysseuran toiminta hiljenee*

Vienan Karjalan väliaikainen Toimikunta oli vakiinnuttanut asemansa Karjalan poliittisella kentällä kohtuullisen vaivatta ja sillä oli jopa Karjalan rykmentin peruina omia aseellisia joukkoja turvaamassa toimikunnan hallintoaluetta. Syksyn mittaan Iso-Britannia veti Luoteis-Venäjän interventiojoukkonsakin pois, ja aluetta hallitsivat toimikunnan lisäksi Venäjän valkoiset ja hieman etelämpänä punaiset. Karjalaisten separatistinen toiminta ei kuitenkaan ollut Venäjän valkoisten mieleen, joille Venäjän valtakunta oli yhä edelleen jakamaton kokonaisuus. Tämä johtikin syksyn 1919 mittaan jännitteiden kasvuun Venäjän valkoisten ja karjalaisten välillä ja ensimmäiset yhteenotot tapahtuivat jo marraskuun lopulla. Joulukuussa tilanne kiristyi entisestään ja vuodenvaihteessa karjalaisten ja Venäjän valkoisten välillä oli jo täysi sota.⁴⁸⁰

Muuttunut poliittinen tilanne aktivoi Sivistysseurankin uudelleen poliittiseen toimintaan. Alkuvuodesta seura lähestyi Suomen hallitusta anomalla apua pulaan joutuneelle väliaikaiselle toimikunnalle diplomaattisen avun merkeissä, mikä ei sujunut ihan toivotulla tavalla.⁴⁸¹ Valkoisten venäläisten ahdinko karjalaisten ja bolsevikkien puristeessa oli alkuvuodesta 1920 niin vahva, että valkoiset omaksuivat sovittelavamman politiikan karjalaisten suhteen. Valkoisten sovintopolitiikka johti kuitenkin siihen, että Suomessa ulkoministeri Holsti näki tilaisuuden Karjalan lopulliseksi irrottamiseksi Venäjästä ja neuvoi Vienan Karjalan väliaikaista Toimikuntaa olemaan tyytymättä venäläisten tarjoamaan autonomiaan. Stacy Churchillin arvion mukaan juuri Holstin antaman neuvon noudattaminen oli ratkaiseva tekijä, minkä vuoksi karjalaiset ja valkoiset venäläiset eivät löytäneet sopua. Helmikuun lopussa Luoteis-Venäjän valkoiset ajautuivatkin hajaannukseen, mikä johti valkoisten lopulliseen romahtamiseen alueella.⁴⁸²

Karjalaisille tämä ei kuitenkaan tarkoittanut helpotusta, sillä vauhtiin päässeet bolsevikkien joukot aikoivat selvästi pyyhkäistä valkoisten ohessa myös karjalaiset separatistit mennessään ja bolsevikkien tiedustelijoita alkoikin liikuskella Vienassa. Tässä

⁴⁸⁰ Churchill 1970, 135–140; Vaara 2020, 110–115.

⁴⁸¹ Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 6.1.1920. KSSA. C:1. KA; Sivistysseuran johtokunta Suomen hallitukselle 7.1.1920. KSSA. F:7. KA.

⁴⁸² Churchill 1970, 140–142; Vaara 2020, 130–133.

vaiheessa väliaikaisen Toimikunnan hallinnon alle oli kerääntynyt seitsemän karjalaiskuntaa: Kontokki, Vuokkiniemi, Uhtua, Pistojärvi, Kiestinki, Oulanka, Kiimasjärvi ja osia Jyskyjärvestä. Uhasta huolimatta oli karjalaisten keskuudessa täysi tohina maaliskuuksi suunniteltujen Uhtuan maakuntapäivien järjestämiseksi. Maakuntapäivien oli tarkoitus olla Kemissä vuosi aikaisemmin alkaneen karjalaisen itsenäisyysliikeshinnän huipentuma ja tehdä lopulliset päätökset esimerkiksi Karjalan hallinnon periaatteista ja mahdollisesta liittymisestä Suomeen taikka Venäjään. Maakuntapäivät oli tarkoitus toteuttaa edustuksellisen demokratian periaatteita noudattaen, ja jokaisesta toimikunnan alaisesta kunnassa suoritettiin etukäteen edustajavaalit. Myös Suomessa asuvat karjalaiset saivat lähettää edustajansa, jotka tuli kuitenkin valita väliaikaisen toimikunnan asettamien kriteerien mukaisesti vapailla vaaleilla.⁴⁸³

Sivistysseurankin piirissä valmistauduttiin maakuntapäiville. Seuran johtokunta lähetti Probus Rahikaisen kuukauden mittaiselle agitointimatkalle Vienaan tarkoituksena levittää Suomessa asuneiden karjalaisten näkemyksiä siitä mikä olisi Karjalan tulevaisuudelle parhaaksi. Vaikka Sivistysseura ei viime kuukausina ollut juuri poliittista vaikutustyötä tehnyt, niin Rahikaisen matkaraportin mukaan sitä suorastaan kaivattiin Vienassa. Erityisesti Vienan Karjalan väliaikaisen Toimikunnan puolesta toivottiin, että Ahava saapuisi Uhtualle ohjaamaan ja opastamaan toimikuntaa. Ahava itse ei lämmennyt ajatukselle. Häntä suorastaan suututti Vienan Karjalan väliaikaisen Toimikunnan arkailu kaikissa Suomeen liittymisen kysymyksissä.⁴⁸⁴

Kun Uhtuan maakuntapäivät aloitti työnsä 21.3.1920, oli paikkakunta bolsevikkien miehittämä. Bolsevikit eivät kuitenkaan estelleet kokouksen toimeenpanoa, ja kokous sai luvan alkaa. Vajaa kaksi viikkoa kestäneiden maakuntapäivien aikana käsiteltiin monenlaisia Karjalan tulevaisuutta koskettaneita päätöksiä. Maakuntapäivät myös vahvisti aiemman itsenäisyysjulistuksen, käskien samalla bolsevikkejä poistumaan toimikunnan alueelta, jotka myös tottelivat käskyä. Sen sijaan odotettua päätöstä Suomeen liittymiseksi ei tehty. Tämä lienee ollut taktinen päätös sillä muuten bolsevikkien hyökkäys paikkakunnalle olisi ollut varma.⁴⁸⁵ Karjalan Sivistysseuran toimijoita maakuntapäivillä ei juuri ollut. Repolan epävirallisena edustajana kokousta seurannut Wasili Keynäs olikin ainoa paikalle saapuneista seuran keskeisistä toimijoista. Yksi keskeisistä asiakohdista

⁴⁸³ Churchill 1970, 143; Vaara 2020, 137–138.

⁴⁸⁴ Ahava A. Mitrolle 25.2.1920. KSSA. Ha:5. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 6.1.1920. KSSA. C:1. KA; Rahikaisen matkaraportti 17.2.1920. KSSA. C:1. KA.

⁴⁸⁵ Vaara 2020, 138–145.

kokouksessa oli kuusijäsenisen Karjalan väliaikaisen hallituksen asettaminen. Tällä kertaa myös Sivistysseura sai oman edustuksensa Karjalan hallintoon, sillä väliaikaiseen hallitukseen valittiin Wasili Keynäs, Feodor Tichanoff (Huoti Hilippälä), Huoti Sinikivi, Wasili Niemelä, Erkki Simola ja Teppo Pettersson.⁴⁸⁶ Väliaikaisen hallituksen oli määrä aloittaa tehtävässään 1.6.1920, mihin saakka Karjalan hallintoa hoitaisi väliaikainen toimikunta.⁴⁸⁷

Bolsevikit palasivat Vienan karjalaisalueille huhtikuun lopulta alkaen. Aikaisempi myötämielisyys karjalaisia kohtaan oli kuitenkin vaihtunut aggressioksi. Toukokuun aikana kylä toisensa jälkeen miehitettiin ja Karjalan väliaikainen hallituskin joutui pakenemaan Uhtualta ensin Vuokkiniemelle ja sitten Suomeen ennen kuin se oli virallisesti edes aloittanut toimintaansa. Karjalan väliaikainen hallitus kuitenkin palasi nopeasti Vuokkiniemelle, jossa pidettiin jo 11.–16.6.1920 Karjalan toiset maakuntapäivät. Vuokkiniemen maakuntapäivät vahvisti Uhtuan maaliskuiset päätökset ja julisti Karjalan väliaikaisen hallituksen alueelle yleisen liikekannallepanon, millä ei tosin ollut mitään tosiasiallista merkitystä. Karjalan väliaikainen hallitus näet palasi Suomeen jo 23.6.1920.⁴⁸⁸

Sivistysseuran kannalta tilanne oli jälleen muuttunut. Karjala oli jälleen kerran menetetty Sivistysseuran hyppysistä, mutta nyt seuran lisäksi Suomesta käsin toimi pakolaishallitukseksi muuttunut Karjalan väliaikainen hallitus. Mihinkään konkreettisiin toimiin ei seuran puolesta kuitenkaan edelleenkään ryhdytty ja se oli kuin entisen tarmonsan menettänyt. Myös Itä-Karjalan toimituskunnan toiminta oli keväällä 1920 kuihtunut. Toimituskunnan johtajaksi oli tammikuussa ministeri Luopajärven kuoleman johdosta ministeri Holsti, mutta edes Sivistysseuran ihaileman Holsti ei kyennyt puhaltamaan uutta henkeä toimituskuntaan. Keväällä 1920 Iivo Härkönen olikin varsinaisen toimituskunnan viimeinen työntekijä. Paavo Pajulan ja Paavo Ahavan siirryttyä muihin tehtäviin.⁴⁸⁹

Paavo Ahava näyttäytyikin keväällä 1920 hienoisena mysteerinä. Itä-Karjalan toimituskunnan lisäksi Ahava jätti Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kevään yleiskokouksen myötä, joskin oli aktiivisesti läsnä johtokunnan kokouksissa. Ahava myös kieltäytyi edustamasta Karjalan väliaikaista hallitusta Tarton neuvotteluissa, mutta selkeää syytä Ahavan toiminnalle ei ole. Mainitussa yleiskokouksessa myös Sakari Alanko jätti

⁴⁸⁶ Uhtuan maakuntakokouksen ptk. 21.3.–1.4.1920. KSSA. Hf:7. KA. Vrt. Vaara 2020, 146.

⁴⁸⁷ Vaara 2020, 146–147.

⁴⁸⁸ Kaukoranta 1944, 62–63; Vaara 2020, 154–159.

⁴⁸⁹ Helasti 1975, 225–227.

seuran johtokunnan ja heidän tilalleen johtokuntaan nousivat Pekka Pankkonen ja Pekka Mattinen. Iivo Härkönen puolestaan palasi sihteeriksi.⁴⁹⁰

Ahavan kieltäytyminen edustusmatkasta Tartoon ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö Sivistysseuralla olisi ollut edustusta neuvotteluissa. Karjalan väliaikaisen hallituksen lopulliseksi edustajiksi Tarton neuvotteluihin nimittäin valtuutettiin Jaakko Pohjola sekä Sivistysseuran johtokunnasta Pekka Pankkonen, jotka matkasivat Viroon kesäkuun lopussa. Pankkosen lisäksi Tartoon oli päätyntä Suomen delegaation Karjala-asiantuntijaksi samoissa tehtävissä Pariisissa rutinoitunut Lauri Hannikainen.⁴⁹¹ Tosin Hannikainen ei tällä kertaa ollut ennakkoon minkäänlaisessa yhteistoiminnassa Karjalan Sivistysseuran kanssa, toisin kuin Pariisin matkan edellä.

3.3 Tartto jää paitsioon

Suomen harjoittaman seikkailupolitiikan ajauduttua umpikujaan vuonna 1919, oli Suomenkin aika etsiä uusia ratkaisuja, etenkin, kun Pariisin rauhankonferenssista ei löytynyt Suomen ja Neuvosto-Venäjän välille ratkaisua. Viron ja Neuvosto-Venäjän välillä yllättäen ja Virolle edullisilla ehdoilla solmittu rauha helmikuussa 1920 rohkaisi myös Suomea rauhanneuvotteluiden tielle. Pelkkä rohkaisu ei riittänyt, vaan tarvittiin myös Neuvosto-Venäjän kasvavan voiman tuoma pelote, ennen kuin Suomi teki huhtikuussa aloitteen rauhanneuvotteluiden aloittamisesta. Neuvotteluiden siirto ei enää olisi ollut Suomelle kuin haitaksi. Suomi ja Neuvosto-Venäjä aloittivat aseleponeuvottelut Rajajoella huhtikuussa, mikä ei kuitenkaan johtanut mihinkään osapuolien liian kaukana toisistaan olevien lähtöasetelmien vuoksi. Valmistautuminen uusiin neuvotteluihin kuitenkin aloitettiin pikaisesti. Paasikiven johtaman Suomen valtuuskunnan tavoitteena oli saada ensisijaisesti Petsamo Suomelle ja niin kutsuttu kolmen kannaksen rajalinja Idässä oli myös tavoitteissa.⁴⁹²

Kun neuvottelut sitten aloitettiin Tartossa 12.6.1920, oli Vuokkiniemellä parhailaan meneillään Neuvostovaltaa uhmanneet maakuntapäivät. Karjalan maakuntapäivien tapaan myös Suomen delegaatio Tartossa uhmasi neuvostovaltaa vaatimuksillaan Karjalasta ja Petsamosta, minkä jälkeen ilmeni, etteivät Suomen ja Venäjän valtuuskunnat

⁴⁹⁰ Ahava A. Mitrolle 8.6.1920. KSSA. F:3. KA; Karjalan Sivistysseuran johtokunnan kokouksen ptk. 10.4.1920. KSSA. C:1. KA; Karjalan Sivistysseuran yleiskokouksen ptk. 9.4.1920. KSSA. C:1. KA.

⁴⁹¹ Pankkosen ja Pohjolan matkaraportti 15.7.1920. Fb 11.B.I.2.a UMA; Tarton neuvotteluiden ensimmäisen yleisen istunnon ptk. 12.6.1920. *Tarton rauhanneuvottelujen pöytäkirjat*, 4.

⁴⁹² Volanen 2019, 364–366, 371–373.

voineet paljoa etäämmällä toisistaan olla. Venäjän tarjoama lähtöasetelma oli vuoden 1914 rajat, mikä tarkoitti sitä, että suomalaisilla riitti tingittävää. Tämä ei tietenkään ollut hyvä uutinen karjalaisten kannalta.⁴⁹³

Karjalan väliaikaisen hallituksen edustajakseen valtuuttama Pekka Pankkonen saapui matkakumppaninsa Jaakko Pohjolan kanssa Tartoon 1.7.1920. Kaksi päivää myöhemmin miehet pääsivät tapaamaan Neuvosto-Venäjän valtuuskunnan sihteerinä Aleksei Tshernyhiä. Tapaamisessa karjalaiset antoivat Tshernyhille Karjalan väliaikaisen hallituksen Venäjän delegaation johdolle osoitetun kirjelmän, jossa Karjalan väliaikainen hallitus ehdotti neuvotteluja karjalaisten ja venäläisten välille. Karjalaisille neuvottelujen tärkeimmät seikat koskivat neuvosto-joukkojen vetämistä pois karjalaisten alueilta ja että karjalaiset saisivat kansojen itsemääräämisperiaatteen nojalla hoitaa omia asioitaan. Karjalaisille luvattiin palata asiaan, mutta myöhemmin samana päivänä heidän vaateensa neuvotteluista tyrmättiin pikaisella puhelinsoitolla. Pankkonen ja Pohjola eivät tähän tyytyneet, vaan lähestyivät uudelleen Tshernyhiä pyytäen mahdollisuutta esittää neuvotteluissa aiottuja asioita kirjelmän kautta, mutta tästäkin Tshernyh kieltäytyi. Perusteluina karjalaisille esitettiin, ettei heidän kirjelmänsä voitaisi ottaa vastaan, sillä he edustivat Neuvosto-Venäjälle vihamielistä hallitusta ja jota Venäjä tai mikään muu valtio ei ole tunnustanut. Samalla Tshernyh totesi Karjalan sitä paitsi jo olevan autonominen,⁴⁹⁴ viitaten Karjalan työkansan kommuuniin, joka oli perustettu propagandatarkoituksessa hie-
man aikaisemmin.⁴⁹⁵

Karjalaisten rauhanneuvottelumatka oli näin ollen päättynyt epäonnistumiseen heti alkuunsa ja Pankkonen ja Pohjola palasivat Suomeen etuajassa tyhjin käsin. Vaikka Tartossa oli tuolloin kaksikin Sivistysseuran toimijaa, ei seura itse nähtävästi ollut käytännössä millään tavalla tekemisissä Tarton neuvotteluiden tai sinne muiden organisaatioiden puolesta lähetettyjen jäsentensä kanssa. Toisin kuin lukuisien muiden Sivistysseuran piirissä toteutuneiden lähetystömatkojen kohdalla, jäi Pankkosen Tarton matka täysin ilman Sivistysseuran puolelta tullutta tukea. Jonkinlainen herätys Sivistysseuran toiminnan suhteen koettiin syyskuussa, jolloin suurellekin yleisölle alkoi käydä selväksi, ettei Karjala olisi tulossa Suomelle.

⁴⁹³ Volanen 2019, 373–374.

⁴⁹⁴ Pankkosen ja Pohjolan matkaraportti 15.7.1920. Fb 11.B.I.2.a UMA.

⁴⁹⁵ Kangaspuro 2000, 78.

Seura osallistui syyskuun puolivälissä pidettyyn Vienan, Aunuksen ja Inkerin hallintoelinten neuvottelukokoukseen, jossa etsittiin ratkaisua uhkaavaksi muuttuneeseen Tarton rauhaan. Virallista edustusta Sivistysseuralla ei ollut, sillä paikalla olleet Aleksei Mitro ja Wasili Keynäs edustivat Karjalan väliaikaista hallitusta ja Iivo Härkönen kiihottunutta Itä-Karjalan toimituskuntaa. Laajan ja polveilevan kokouksen konkreettisina toimenpiteinä kokous päätti ryhtyä valmistamaan ja levittämään sanomalehti-propagandaa asian puolesta ja kokosi lähetystön Suomen hallituksen luokse. Myös vastaavan sisältöinen, mutta ruohonjuuritasoa tavoitteleva pakolaiskokous pidettiin hieman aikaisemmin syyskuun alussa.⁴⁹⁶

Tartossa 14.10.1920 allekirjoitettu Suomen ja Neuvosto-Venäjän välinen rauhansopimus olikin Karjalan itsemääräämisoikeudesta tai Suomeen liittämisestä haaveilleille piireille lamaannuttava. Suomi sai Petsamon, mutta Karjala jäi omilleen. Neuvosto-Venäjä kyllä lupaili sopimuksen yhteydessä annetuilla ilmoituksilla autonomiaa karjalaisille, mutta kun sillä todellisuudessa tarkoitettiin Karjalan työkansan kommuunia, oli Venäjän autonomiavakuutteluiden arvo lähinnä nimellinen.

Toimet Tarton rauhan alla olivat yksinkertaisesti liian vähäisiä ja liian myöhäisiä voidakseen vaikuttaa tapahtumien kulkuun Sivistysseuralle suosiollisesti. Karjalan Sivistysseuran piirissä ajanjakso vuoden 1919 puolivälistä Tarton rauhaan näyttäytyykin ensisijaisesti passiivisena toimimattomuuden aikana. Kun Karjalan kansa oli itse ryhtynyt vaikuttamaan poliittisesti, ei Sivistysseura enää tiennyt mitä sen olisi pitänyt tehdä. Samaan aikaan seuran piirissä toimineet henkilöt kuten Wasili Keynäs kuitenkin toimivat omilla tahoillaan. Sivistysseuran toimijaverkko näyttääkin ikään kuin hajonneen sen jälkeen, kun Karjalan Sivistysseura menetti itseoikeutetun monopolin tapaisen aseman Karjalan asioiden hoitoon kesän 1919 jälkeen. Tarton rauhan jälkeen Karjalan kysymys painui sivuun, pulpahtaen välillä pinnalle, kuten syksyllä 1921 Karjalan kansannousun yhteydessä tai vuonna 1923 kun asiaa käsiteltiin kansainliitossa. Seuran piirissä toimineet yksittäiset henkilöt saattoivat tahoillaan toimia jatkossakin Karjalan eteen, mutta vuosien 1917–1919 kaltaista poliittisen toiminnan täyteistä aikaa ei enää kuulunut.⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ Karjalaisten pakolaisten neuvottelukokouksen ptk. 1.–2.9.1920. KSSA. Hf:6. KA; Vienan, Aunuksen ja Inkerin hallintoelinten neuvottelukokouksen ptk. 13.–14.9.1920. KSSA. Hf:6. KA.

⁴⁹⁷ Ks. esim. Jääskeläinen 1961, 319–323; Ranta 1997, 181–182.

LOPPULAUSE

Pro gradu -tutkielmani asettuu paljon, mutta pääosin hajanaisesti tutkitulle kentälle. Karjalan Sivistysseuran merkityksellinen rooli Karjalan tapahtumissa vuosina 1917–1920 on huomioitu useimmissa aihepiiriä käsitelleissä tutkimuksissa, mutta usein varsin suppeasti. Historiatieteellisesti tämän tutkielman merkitys näyttäytyy kolmijakoisena. Vaikka tässä tutkielmassa käsitellyt teemat ja tapahtumat ovat suureksi osaksi olleet esillä aiemmassakin tutkimuksessa, niitä on analysoitu tässä tutkielmassa aiempaa läheisemmin ja kattavammin, minkä lisäksi olen nostanut esiin muutamia vähemmälle huomiolle jääneitä tapahtumia. Sivistysseuraa käsitellyt aiempi tutkimus on myös painottunut vahvasti tapahtumien kuvaukseen, jonka sijaan olen itse pyrkinyt tuomaan esiin aihepiiriin tapahtumien ja niiden keskeisten toimijoiden yhteyden Sivistysseuraan ja sen toimintaan. Lisäksi olen tarkastellut Sivistysseuran keskeisimpien toimijoiden omia ajatuksia, näkemyksiä ja tulkintoja ja motiiveja näiden toiminnan tapahtumien taustalla.

Erityisesti olen painottanut Karjalan Sivistysseuran keskeisten toimijoiden roolia ja asemaa Suomeen asettuneina karjalaisina. Tämä saa seuran aktiivit erottautumaan suomalaisista, mutta myös karjalaisista. Keskiöön nousevat siten myös näiden tekijöiden vaikutus tarkasteltujen aktivistien ajatteluun ja toimintaan. Tämä poikkeaa aiempien tutkimuksien asetelmasta, ja olen tässä työssä tehnyt aiemmista tutkimuksista poikenneita päätelmiä vieden näin aihepiiriin tutkimusta eteenpäin. Historiatieteen kannalta pro gradu -tutkielmani on myös yhtenäinen synteesi Karjalan Sivistysseuran piirin toiminnasta vuosina 1917–1920, jonka lisäksi olen tuonut aiempaa vahvemmin esiin maailmanpolitiikan suurten linjojen vaikutukset Sivistysseuran toimintaan.

Karjalan Sivistysseuran poliittista toimintaa vuosina 1917–1920 käsitellyt tutkielma osoittaa Sivistysseuran poliittisen toiminnan olleen monimuotoista ja laajaa. Sivistysseuran poliittinen toiminta ei rajoittunut ainoastaan yhdistyksen viralliseen toimintaan, vaan seuran poliittinen vaikuttaminen ulottui sen keskeisten toimijoiden ansiosta laajalle suomalaisessa ja karjalaisessa yhteiskunnassa. Sivistysseuran toiminnan ytimessä oli Venäjän Karjalan taloudellinen, sivistyksellinen, henkinen ja materiaallinen kehittäminen, sekä suomalaisen heimoaatteen innoittama karjalaisnationalistinen Karjalan valtiolisten oikeuksien ajaminen. Näitä tavoitteita Sivistysseura pyrki toteuttamaan monipuolisen poliittisen vaikuttamistyön avulla.

Toiminnallisesti Karjalan Sivistysseura oli sama asia, kuin sen johtokunnan sisäinen ydinryhmä. Seuran johtokunnan ydinryhmään lukeutuneiden Aleksei Mitron, Iivo Härkösen, Paavo Ahavan ja Timo Mannerin ympärillä toimi seuran aktiivitoimijoiden joukko, joka käsitti sekä Suomessa että Karjalassa asuvia karjalaisia ja suomalaisia seuran aktiiveja. Sivistysseuraa edustaneen ydinryhmän ja seuran muiden aktiivien välinen vuorovaikutussuhde oli kokonaisuudessaan monipuolinen. Seuran aktiiveilleen tarjoama tuki muodostuikin ennen kaikkea seuran yhteyteen muodostuneesta henkilökohtaisten suhteiden verkosta ja poliittisesta ja sosiaalisesta pääomasta, sillä seuran taloudelliset voimavarat olivat varsin pienet.

Tiiviin ydinryhmän ympärille rakentunut aktiivien verkko ei ollut selvärajainen. Mitä etäämpänä ja itsenäisemmin seuran ydinryhmästä aktiiviverkon toimija toimi, sen häilyvämpi ja tulkinnanvaraisempi toimijan ja hänen toimintansa asema suhteessa Sivistysseuraan oli. Aivan Sivistysseuran toimijaverkon laitamilla jonkinlainen yhteys Sivistysseuraan oli olemassa, mutta todellista yhteyttä seuran toimintaan tai kontaktia seuran ydinryhmään ei ollut, tai se oli vain nimellinen. Lähestyttäessä verkon laidoilta kohti keskuksessa olevaa seuran ydinryhmää, toimijoiden aktiivisen toiminnan yhteydet seuran päämääriin korostuivat, kun taas laidoilla toimijoiden yhteys Sivistysseuran toimintaan oli vain ajoittaista tai tilannekohtaista. Verkon laidoilla toiminnan ajoittaisuus ja tilannekohtaisuus korostui erityisesti, jos seuran piirin toimija vaikutti pääosin jossain muussa seurasta poikkeavassa ympäristössä. Lähellä Sivistysseuran toimijaverkon keskusta oli Suomessa asuvia, Karjalan kielialueelta kotoisin olleita henkilöitä. Hieman etäämmällä olivat puolestaan Venäjän Karjalassa eläneet aktiivit ja verkon laitamilla oli joukko seuran päämääristä kiinnostuneita suomalaisia Suur-Suomi- ja heimoaatteen kannattajia.

Näille toimijoille Karjalan Sivistysseura organisaationa tarjosi heitä yhdistävälle Karjalan kehittämisen aatteelle sidosryhmän ja toiminta-alustan, jonka puitteissa toimintaa pystyttiin organisoimaan ja jäsentämään. Sivistysseuran aktiivit puolestaan kykenivät lukuisissa muissa toimintaympäristöissään ajamaan seuran puitteissa laadittua yhteistä linjaa sekä edesauttamaan toistensa työtä Karjalan eteen, mikä kokonaisuudessaan vahvisti Sivistysseuran vaikutusvaltaa Karjalan asiassa. Seura toimi siis aktiiveilleen ikään kuin hiilenä, johon he kaikki puhalsivat omista toimintaympäristöistään käsin. Seuran jäsenistöön kuului alusta alkaen myös lukuisia poliittisesti vaikutusvaltaisia suomalaisia. Seura ei kuitenkaan pyrkinyt hyödyntämään näiden poliitikkojäsentensä asemaa tai vaikutusvaltaa, ja he jäivätkin selvästi sivuun Sivistysseuran vaikuttamistyön keskiöstä

toimijaverkon laitamille. Tällaisten vaikutusvaltaisten jäsenten sivuun jääminen oli seuran muuhun toimintalinjaan nähden merkillinen ilmiö, sillä muutoin seuran ydinryhmä pyrki hyödyntämään kaikkia kulloinkin käytettävissä olleita kanavia.

Sivistysseuran ja sen aktiivien toiminnalle leimallista oli aktiivinen hakeutuminen tilanteisiin, joissa kyettiin edesauttamaan Sivistysseuran ydinryhmän näkemystä siitä, mikä oli Karjalan ja sen kansan parhaaksi. Sivistysseuran keskeiset toimijat elivät vahvassa suomalaisuuden ja karjalaisuuden vuorovaikutuksessa, mikä sai seuran aktiivit näkemään itsensä ennen kaikkea suomalaisittain sivistyneinä ja valveutuneina karjalaisina. Tämä myös vääjäämättä vaikutti seuran kollektiiviseen näkemykseen siitä mikä ylipäänsä oli Karjalalle parhaaksi ja kuka sen määritteli. Sitä eivät tienneet suomalaiset, venäläiset eikä edes Karjalan rahvas. Sen, mikä oli Karjalalle parhaaksi, tiesi ainoastaan valistunut karjalainen sivistyneistö, jota Karjalan Sivistysseura mielestään edusti. Aiempi tutkimus on kyseenalaistanut seuran toimijoiden motiiveja ja tulkinnut seuran toimintaa lähinnä suomalaisen Suur-Suomi-aatteen näkökulmasta, mutta kuten tämä tutkielma osoittaa, ei asia ollut näin yksioikoinen ja seuran toimijat kokivat aidosti toimivansa nimenomaan Karjalan, eivätkä Suomen eteen. Tämä ilmeni myös Sivistysseuran poliittisesta joustavuudesta. Sille ei ollut merkityksellistä mitä aatetta, ideologiaa tai valtiota kulloinkin lähestyttävä poliittinen taho edusti, tärkeintä oli mahdollisuus Sivistysseuran vision mukaiseen Karjalan asian ajamiseen.

Karjalan Sivistysseuran vaikuttamistyön konkreettinen työkalupakki säilyi suhteellisen samankaltaisena läpi tarkastellun aikajakson. Seuran vaikuttamistyö muotoutui sen suhteen, ketkä tai mitkä kulloinkin olivat Sivistysseuran vaikuttamispyrkimysten kohteena. Ruohonjuuritasolla Sivistysseura pyrki muokkaamaan tavallisen Karjalan rahvaan ajattelua seuran tavoitteille suopeaksi. Käytännössä tämä tapahtui suomalaismielisen ja karjalaisnationalistisen sivistystyön ja agitoinnin kautta.

Toinen Karjalan Sivistysseuran keskeinen vaikuttamiskohde olivat ne hallinnolliset ja poliittiset tahot, joilla kulloinkin oli hallussaan avaimet Karjalan tulevaisuuteen. Nämä tahot muuttuivat ajan kuluessa, mutta vaikuttamiskeinot säilyivät. Sivistysseura organisoி ahkerasti erilaisia lähetystöjä kaikkien niiden kuviteltavissa olleiden henkilöiden ja organisaatioiden luokse, jotka millään tavalla voisivat olla suosiollisia Sivistysseuralle ja edesauttaa sen tavoitteita. Sivistysseuran organisoimat tai ohjailemat lähetystöt eivät useinkaan virallisesti esiintyneet Karjalan Sivistysseuran lähetystöinä, vaan Sivistysseurallla oli tapana luoda *ad hoc* -tyyppisesti eri tilanteisiin sopivia, erilaisina karjalaistahoina

esiintyneitä lähetystöjä, hämärtäen näin omaa rooliaan ja luoden vaikutelmaa Sivistysseuran piiriä laajemmista kansanjoukoista. Etenkin ajallisen tarkastelun edetessä Sivistysseuran rooli lähetystöjen organisoinnissa väheni merkittävästi, kun epävakaat olot Karjalassa ajoivat karjalaiset poliittisesti aiempaa aktiivisemmiksi. Lähetystötoiminnan ohessa Sivistysseura organisoi myös lukuisia näennäisesti eri tahoja edustaneita kokouksia, joiden pöytäkirjoja Sivistysseura esitti kansan tai muiden tahojen tahdon ilmaisuina, vaikka todellisuudessa kokousten päätökset oli usein laadittu joko Sivistysseuran piirissä tai sen pyynnöstä.

Kolmas Karjalan Sivistysseuran toteuttama vaikuttamistapa oli aktiivinen hakeutuminen itse niille päätöksenteon paikoille, joissa Karjalan tulevaisuutta määriteltiin. Karjalan Sivistysseuran aktiivit hakeutuivat määrätietoisesti sellaisiin virallisiin ja puolivirallisiin suomalaisiin toimielimiin, jotka tarjosivat Sivistysseuralle ja sen toimijoille toimintaympäristön seuran muiden päämäärien (taloudellisen, sivistyksellisen, henkisen ja materiaalsen) ajamiseen. Tällä tavoin Sivistysseuran toimijoita onnistui hivuttautumaan vaikutusvaltaisiin asemiin hallinnollisissa, sotilaallisissa ja poliittisissa rakenteissa.

Paljon käsitellystä aihepiiristä löytyy yhä myös tutkimuksellisia aukkoja, jotka kaipaavat lisähuomiota. Nykyhistoriantutkimukselliset tunne- ja kokemushistorian näkökulmat Venäjän Karjalan rauhattomien vuosien ajalta on vähän tutkittu ja potentiaalisesti hedelmällinen aihepiiri, jonka voisi myös yhdistää lukuisiin seuran piirissä toimineisiin kiehtoviin henkilöhahmoihin. Erityisesti Paavo Ahavan ja tässä tutkimuksessa pienemmän osaan jääneen Wasili Keynään elämä ja toiminta ansaitsisi oman tutkimuksensa. Näiden henkilöiden aktivistitoiminnan tarkempi tarkastelu biografiatutkimuksen keinoin avaisi mielenkiintoisen ikkunan 1900-luvun alun aatteellisen aktivismin maailmaan karjalaisesta näkökulmasta. Tässä tutkielmassa niin ikään mainintojen tasolle jäänyt Santtu Vepsäläinen jätti myös jälkeensä runsaasti kirjoittamiaan kirjeitä eri arkistoihin, joiden avulla kerrottu henkilökohtainen elämäntarina ei ainoastaan kertoisi Viaan muuttaneesta suomalaisesta puusepästä, vaan myös laajemmin 1900-luvun alun yhteiskunnallisesta murroksesta Suomen ja Venäjän rajaseuduilla ruohonjuuritasolta tarkasteltuna.

Sivistysseuraa edeltänyt Vienen Karjalaisten liitto ja seuran myöhempi poliittinen toiminta ovat myös jääneet vähäisemmälle huomiolle. Erityisesti karjalaisten aktivistien toiminnan lähempi tarkastelu 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa Suomessa ja Venäjällä ennen Vienen Karjalaisten Liiton perustamista ansaitsisi lisätutkimusta. Tällainen tutkimus valottaisi karjalaisten myöhempää poliittista toimintaa ja veisi myös suoraan

karjalaisten soveltaman heimoaatteen juurille. Toisaalta suomalaisen kansalaisyhteiskunnan 1900-luvun alun toimintatapojen laajempi tutkiminen paljastaisi, missä määrin Sivistysseuran toimintatavat olivat uniikkeja tai universaaleja.

Pohjimmiltaan tämäkin tutkimus tarkastelee suomalaista kansalaisyhteiskuntaa sadan vuoden takaa yhden yhdistyksen näkökulmasta. Tämä tutkimus ei siis kerro ainoastaan Karjalan Sivistysseuran toiminnasta, vaan myös yleisemmin siitä laajasta kansalaisyhteiskunnan kentästä, jonka osana Karjalan Sivistysseura toimi. Tutkijalle itselleen tämä tarjoaa perspektiiviä paitsi sadan vuoden takaiseen yhteiskuntaan, mutta auttaa myös ymmärtämään sen nykypäiväisiä ilmenemismuotoja. Yhdistystoiminta on laaja ja erottamaton osa suomalaista kansalaisyhteiskuntaa ja se on myös juurtunut olennaiseksi osaksi suomalaista kulttuuria. Suomi on yhdistysten luvattu maa -lausahdus ei olekaan tuulesta temmattu. Tutkiessa Karjalan Sivistysseuran kaltaista kansalaisyhteiskunnan osasta, oppii samalla väistämättä myös suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I PAINAMATTOMAT LÄHTEET

KANSALLISARKISTO, Helsinki (KA)

Huoti Hilippälän arkisto (HHA)

5 Toiminta-asiakirjoja (1919–1924)

Itä-Karjalan komitean arkisto (IKKA)

Aa:1 Päiväkirjat (1918)

Ba:1 Itä-Karjalan komitean toimihenkilöt ja valiokunnat (1918)

Ca:1 Itä-Karjalan komitean pöytäkirjat (1918)

Ea:1 Kirjeet (1918)

Eb:1 Raportit (1918)

Itä-Karjalan toimituskunnan arkisto (IKTKA)

Ca:5 Poliittinen osasto, esittelypöytäkirjat ja lähetetyt kirjeet (1918–1919)

Karjalan Sivistysseuran arkisto (KSSA)

C:1 Pöytäkirjat 1906–1925

F:1 Puheenjohtajan kirjeenvaihto (1917)

F:2 Puheenjohtajan kirjeenvaihto (1918)

F:3 Puheenjohtajan kirjeenvaihto (1919–1920)

F:4 Sihteerin ja toimiston kirjeenvaihto (1917)

F:5 Sihteerin ja toimiston kirjeenvaihto (1918)

F:6 Sihteerin ja toimiston kirjeenvaihto (1919)

F:7 Sihteerin ja toimiston kirjeenvaihto (1920)

Ha:5 Asiakirjat (1917–1920)

Ha:6 Asiakirjat (1917–1922)

Hb:4 Paikallistoimikunnat ja alaosastot (1917–1935)

Hf:1 Karjalan aseman parantaminen (1917–1920)

Hf:7 Vinaan ja Aunukseen liittyviä asiapapereita (1917–1924)

Paavo Ahavan arkisto (PAA)

8 Kirjeet ja asiakirjat (1918)

9 Itä-Karjalan toimituskunta (1918–1920)

9 Kirjeet ja asiakirjat (1919)

Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto (VSA)

Fg:4 Venäjän ja Suomen asiain selvittelykomitean korvausasioita (1918)

Vapaussodan arkisto (VA)

VI:224a Päiväkäsky, kirjeenvaihto, pöytäkirjat, sopimukset ja muut asiakirjat (1918)

ULKOMINISTERIÖN ARKISTO, Helsinki (UMA)

Fb 11 Itä-Karjalan kysymys

II PAINETUT LÄHTEET

Lähdekirjallisuus ja -pienpainatteet

- Ahava, Paavo (nuorempi) 2014: *Vapaus- ja heimosotamuistelmia vuosilta 1918–1922*. E-Kirja. Karjalan Sivistysseura.
- Alkio, Santeri 2012a: *Santeri Alkion päiväkirjat. Profeetta. 1914–1918*. Toim. Kari Hokkanen. Edita.
- Alkio, Santeri 2012b: *Santeri Alkion päiväkirjat. Valtiomies. 1918–1921*. Toim. Kari Hokkanen. Edita.
- Von der Goltz, Rüdiger 1920: *Toimintani Suomessa ja Baltian maissa*. Tuntematon suomentaja. WSOY.
- Härkönen, Iivo 1919: *Karjalan Sivistysseuran toiminta 9/4 1917–9/4 1919. Kaksivuotiskertomus*. Karjalan Sivistysseura.
- Härkönen, Iivo 1920: *Itäinen vartio. Lukuja vanhasta Karjalasta*. Kustannusosakeyhtiö Ahjo.
- Härkönen, Iivo (toim.) 1932: *Karjalan Kirja*. 2. laajennettu painos. Ensipainos 1910. WSOY.
- Härkönen, Iivo 1936: *Karjalan Sivistysseura – Vienen Karjalaisten Liitto – 1906–1936. 30-vuotiskertomus*. Karjalan Sivistysseura.
- Kansalaiset, karjalaiset, kaikki Vienen ja Aunuksen Karjalan rahvas*. 1917. Karjalan Sivistysseura.
- Kansalaiset, Vienen läänin karjalaiset!* 1917. Karjalan Sivistysseura.
- Karjalan oikeus*. 1921. Karjalan Keskushallitus.
- Karjalan Päivät*-mainos 1917.
- Karjalan Sivistysseura ja Vienen Karjalaisten Liiton toiminta loppuvuosinaan*. 1917. Karjalan Sivistysseura.
- Karjalan Sivistysseuran ja sen edeltäjän Vienen Karjalaisten Liiton julkaisut. 25.4.1906–9.4.1931* 1931. Karjalan Sivistysseura.
- Karjalan Sivistysseuran jäsenet v. 1920 lopussa* 1920. Karjalan Sivistysseura.
- Karjalan Sivistysseuran Kesäjuhla* -mainos 1918. Karjalan Sivistysseura.
- Karjalan Sivistysseuran säännöt*. 1917. Karjalan Sivistysseura.
- Keynäs, Wasili 1932: ”Vienen ja Aunuksen kansallinen herääminen ja kansalliset vapausliikkeet”. *Karjalan Kirja*. s. 697–731. Toim. Iivo Härkönen. 2. laajennettu painos. Ensipainos 1910. WSOY.
- Keynäs, Wasili 1938: ”Venäläistä kirkko- ja koulupolitiikkaa Itä-Karjalassa”. *Karjalan Historiaa*. s. 77–88. Toim. Tallgren et al. Historian Ystävien Liitto.
- Keynäs, Wasili 1940: ”Kyprianus venäläistytymistyön johtajana Suomessa ja Itä-Karjalassa”. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 1938*. s. 76–119. Toim. Martti Ruutu. Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Kianto, Ilmari 1919: *Vienen puolesta – kaukokarjalaisten ikivanhan moraalin pelastamiseksi – Kenttäpuheita*. O.Y. Kirjapaino Sanan Valta.
- Lönnroth, Onni 1918a: ”5. Väestötilastoa”. *Itä-Karjala ja Kuollan Lappi. Suomalaisten luonnon- ja kielentutkijain kuvaamina*. s. 159–165. Toim. Theodor Homén. Otava.
- Puustinen, Viljo 1930a: ”Apuretkikunnan alkuvaiheita”. *Aunuksen retken muistojulkaisu*. s. 9–18. Toim. Sihvo, Aarne; Talvela, Paavo; Pajula, Paavo & Nordström, Ragnar. Otava.
- Puustinen, Viljo 1930b: ”Juhlakulkueessa Aunuksen kaupunkiin”. *Aunuksen retken muistojulkaisu*. s. 46–51. Toim. Sihvo, Aarne; Talvela, Paavo; Pajula, Paavo & Nordström, Ragnar. Otava.

Ruuth, Yrjö 1921: *Karjalan kysymys vuosina 1917–1920 eli Katsaus Karjalan-kysymyksen poliittiseen luonteeseen*. Gummerus.
Tarton rauhanneuvotteluiden pöytäkirjat. 1923. Ulkoministeriö.
Wallenius, Kurt 2016: *Otto ja Jenny Louhikosken haastattelu 1958*. E-kirja. Karjalan Sivistysseura.
Wuolijoki, Sulo 1945: *Asianajoa ja politiikkaa*. Oy Suomen kirja.

Sanoma- ja aikakauslehdistö

Karjala 1919
Karjalaisten Sanomat 1917–1919
Karjalan Heimo 1987, 2016
Keskisuomalainen 1918
Keski-Suomi 1917
Suomalainen 1917
Suomen Kuvalehti 1918
Toukomies 1925, 1931
Uusi päivä 1918
Uusi Suometar 1917–1918
Uusi Suomi 1919
Viena-Aunus 1942–1943

III VALOKUVAT

”Karjalaisia lähetystössä Helsingissä 16/5.1918”. Karjalan Sivistysseuran kuvakokoelma. *Sampo-tietokanta*.
<https://www.karjalansivistysseura.fi/sampo/fi/aineistot/kuvakokoelmat/heimoaate/karjalaisia-l%C3%A4hetyst%C3%B6ss%C3%A4-helsingiss%C3%A4> (Viitattu 10.5.2021).

IV KARTAT

Hänninen, Anneli & Vihtari, Jari: *Karjalan kielen murteet ja suomen ns. karjalaismurteet Karjalan kielen sanakirjan ja Suomen murteiden sanakirjan mukaan*. Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/karjala> (Viitattu 8.2.2021).
Lönnroth, Onni 1918b: *Itä-Karjalan ja Kuollan Lapin kartta*. Aarno Piltzin karttakokoelma, Etelä-Karjalan museo. Digitoitu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015KKrt000550094> (Viitattu 15.1.2021).
Suomen ympäristökeskus 2020: Suomen valuma-alueiden paikkatietoaineisto. <https://ckan.ymparisto.fi/dataset/valuma-aluejako> (Päivitetty 4.9.2020).

V HAKUTEOKSET

”Akseli Brander” *Kansanedustajat. Eduskunnan Internet-sivut*.
<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910307.aspx> (Luettu 9.5.2021).

- ”Historia: irredentismi.” *Tieteen termipankki*.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:irredentismi> (Luettu 17.4.2020).
- ”October Manifesto” *Encyclopædia Britannica*
<https://www.britannica.com/event/October-Manifesto> (Muokattu 23.10.2019).
- ”Valtioneuvoston historiaa”. *Valtioneuvoston Internet-sivut*.
<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa> (Viitattu 26.5.2021).

VI TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Akimov, Ivan A. 2013: *Karjalan Sivistysseuru 100 vuotta karjalaisten rahvahan puolistajannu*. Karjalan Sivistysseura.
- Berg, A. Scott 2013: *Wilson*. E-kirja. Penguin.
- Churchill, Stacy 1970: *Itä-Karjalan kohtalo 1917–1922. Itä-Karjalan itsehallintokysymys Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisissä suhteissa 1917–1922*. Suomentanut Kattariina Churchill. WSOY.
- Cortright, David 2011: *Rauha. Ajatusten ja liikkeiden historia*. Suomentanut Eila Salomaa. Gaudeamus. Englanninkielinen alkuteos: *Peace. A History of Movements and Ideas*. Cambridge University Press. 2008.
- Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti & Tepora, Tuomas 2018: ”Teorian historia?”. *Menneisyyden rakentajat: Teoriat historiantutkimuksessa*. s. 7–17/344. E-kirja. Toim. Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti & Tepora, Tuomas. Gaudeamus.
- Eriksson, Kai 2015: ”Yhteiskuntatieteellinen verkostoajattelu”. *Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*. s. 5–24/417. E-kirja. Toim. Eriksson, Kai. Gaudeamus.
- Haapala, Pertti 2017: ”Writing our history: the history of the ‘Finnish people’ (as written) by Zacharias Topelius and Väinö Linna”. *Making Nordic Historiography. Connections, Tensions and Methodology, 1850–1970*. s. 37–72/371. E-kirja. Toim. Haapala, Pertti; Jalava, Marja & Larsson, Simon. Berghahn Books.
- Harjula, Mirko 2007: *Venäjän Karjala ja Muurmanni 1914–1922*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Helasti, Heikki 1975: ”Itä-Karjalan siviiliviranomaiset 1918–1922”. *Turun Historiallinen Arkisto* 30. s. 208–233. Toim. Virrankoski, Pentti; Lauerma, Matti & Hovi, Kallervo. Turun historiallinen yhdistys.
- Hemminki, Tiina 2011: ”Mitro, Aleksei (1871–1952)”. *Suomen talouselämän vaikuttajat -verkkojulkaisu*. *Studia Biographica* 8. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-tev-000453> (Viitattu 29.2.2020).
- Holodkovskij, Viktor 1975: *Suomi ja Neuvosto-Venäjä 1918–1920*. Tammi.
- Hovi, Kallervo 1991: ”Wienin kongressista ensimmäiseen maailmansotaan”. *Maailmanhistorian pikkujättiläinen*. s. 646–721. Toim. Zetterberg, Seppo. 3. painos. WSOY.
- Juntunen, Alpo 1997: *Valta ja rautatiet. Luoteis-Venäjän rautateiden rakentamista keskeisesti ohjanneet tekijät 1890-luvulta 2. maailmansotaan*. Suomen Historiallinen Seura.
- Jääskeläinen, Mauno 1961: *Itä-Karjalan kysymys*. WSOY.
- Kalela, Jorma 2000: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus.
- Kalela, Jorma 2018: ”Teoriattomuus historiantutkimuksen yhteiskuntasuhteessa”. *Menneisyyden rakentajat: Teoriat historiantutkimuksessa*. s. 18–41/344. E-kirja. Toim. Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti & Tepora, Tuomas. Gaudeamus.

- Kangaspuro, Markku 1996: *Suomalainen vai venäläinen Karjala. Neuvostokarjala kansallisten aatteiden taistelukenttänä vuosina 1920–1940*. Yleisen historian lisensiaatin tutkielma. (Painamaton). Joensuun yliopisto.
- Kangaspuro, Markku 2000: *Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaukoranta, Toivo 1944: *Itä-Karjalan vapaudentie. Poliittis-Kronologinen yleiskatsaus*. Karjalan ulkomainen valtuuskunta.
- Kuisma, Markku 2000: ”Honkajuuri, Mauri”. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002169> (Luettu 14.5.2021).
- Lappalainen, Jussi 2002: *Haluatko historiankirjoittajaksi?* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehes, Pertti 1986: *Aleksei Mitro: karjalainen kauppias ja yhdistysmies*. Karjalan Sivistysseura.
- Lehtinen, Erkki 1956: ”Vienan Karjalaisten Liiton – Karjalan Sivistysseuran viisikymmenvuotistaival”. *Suvulta suvulle: Karjalan Sivistysseuran 50-vuotisjuhla-julkaisu*, s. 5–77. Toim. Huoti Koski. Karjalan Sivistysseura.
- Levkojev, A. A. 1992: *Natsionalno-jazykovaja politika finskogorukovodstva sovetsskoi Karelii (1920–1935)*.
- Loima, Jyrki 1999: *Esipaimen siunaa. Suomen ortodoksiset piispat 1892–1988*. Pyhän Sergein ja Hermanin Veljeskunta.
- MacMillan, Margaret 2002: *Paris 1919. Six months that changed the world*. Random House. Julkaissut John Murray Ltd. hieman eri muodossa nimellä *Peacemakers* vuonna 2001.
- Manninen, Turo 1982: *Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918*. Jyväskylän yliopisto.
- McMeekin, Sean 2017: *The Russian Revolution. A New History*. Basic Books.
- Nevakivi, Jukka 1967: ”Iivo Ahava, punainen heimosoturi”. *Studia Historica I. Oulun historiaseuran julkaisuja I*. Toim. Pertti Huttunen. Oulun historiaseura.
- Nevalainen, Pekka 1999: *Viskoi kuin Luoja kerjäläisiä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nevalainen, Pekka 2006: *Karjalan kansaa valistamassa. Itä-Karjalan pakolaiset opintitellä Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Niinistö, Jussi 1998: ”Susitaival, Paavo”. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005598> (Viitattu 16.5.2021).
- Niinistö, Jussi 2001a: ”Sivén, Bobi”. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007569> (Viitattu 16.5.2021).
- Niinistö, Jussi 2001b: ”Sivén, Valter Osvald”. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005465> (Viitattu 16.5.2021).
- Nygård, Toivo 1978: *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*. Otava.
- Nygård, Toivo 1980: *Itä-Karjalan pakolaiset 1917–1922*. Jyväskylän yliopisto.
- Nyström, Samu 2013: *Poikkeusajan kaupunkielämäkerta. Helsinki ja helsinkiläiset maailmansodassa 1914–1918*. Helsingin yliopisto.
- Olsoni, Emerik & Terä, Taimi 1942: *Suomen itsenäisyydestä taistelun bibliografia*. Akateeminen Kirjakauppa.

- Paasivirta, Juhani 1957: *Suomi vuonna 1918*. WSOY.
- Paasivirta, Juhani 1961: *Ensimmäisen maailmansodan voittajat ja Suomi*. WSOY.
- Pipes, Richard 1991: *The Russian Revolution*. Ensimmäinen Vintage Booksin painos, julkaissut aiemmin Alfred A. Knopf vuonna 1990.
- Pipes, Richard 1997: *The Formation of the Soviet Union. Communism and Nationalism 1917–1923*. Kuudes, tarkistettu painos. Ensimmäinen pehmeäkantinen painos. Ensimmäinen painos 1954. Harvard University Press.
- Polvinen, Tuomo 2020: *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920*. Ensimmäinen Docendon painos. Julkaistu kaksiosaisena WSOY:n toimesta vuosina 1967–1971.
- Pyykkönen, Miikka 2007: *Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa*. Jyväskylän yliopisto.
- Rajala, Panu 2018: *Suomussalmen sulttaani. Ilmari Kiannon elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ranta, Raimo 1997: *Vienan Karjalaisten Liitosta Karjalan Sivistysseuraksi v. 1906–1922*. Omakustanne.
- Rinta-Tassi, Osmo 1986: *Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena*. Opetusministeriö.
- Roiko-Jokela, Heikki 1995: *Ihanteita ja reaalipolitiikkaa. Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918–1922*. Jyväskylän yliopisto.
- Roselius, Aapo & Silvennoinen, Oula 2019: *Villi Itä: Suomen heimosodat ja Itä-Euroopan murros*. Tammi.
- Ruuskanen, Petri 2015: ”Sosiaalinen pääoma”. *Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*. s. 228–248/417. E-kirja. Toim. Eriksson, Kai. Gaudeamus.
- Saarikoski, Vesa 1997: *Keskustajääkäri Aarne Sihvo. Näkökulma aseellisen voiman ja yhteiskunnan vuorovaikutukseen itsenäistymisen murroksesta paasikiviläiseen toiseen tasavaltaan*. Elektroninen versio. Suomen Historiallinen Seura. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-493209>
- Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Ensimmäisen painoksen uudistettu laitos. Tammi.
- Seppinen, Jukka 2006: *Menetetty Karjala? Karjala-kysymys Suomen politiikassa 1940–2000*. Kustannusyhtiö Minerva.
- Setälä, Voitto 1970: *Suomalaista kirkollista idänpolitiikkaa 1917–1944*. Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Setälä, Voitto 1976: *Itä-Karjalan ensimmäinen valtiosääntö*. Eripainos Karjalan Heimosta 11–12/1976. Karjalan Sivistysseura.
- Setälä, Voitto 1983: ”Heimoaatteen ajaja”. *Iivo Härkönen. Karjalainen heimomies*. 9–53. Karjalan Kirjapaino Oy.
- Sharp, Alan 1991: *The Versailles Settlement. Peacemaking in Paris, 1919*. Macmillan Education LTD.
- Sihvo, Hannes 1969: *Karjalan löytäjät*. Kirjayhtymä.
- Sihvo, Hannes 2000: ”Härkönen, Iivo”. *Kansallisbiografia -verkkojulkaisu. Studia Biographica 4*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004595> (Viitattu 29.2.2020).
- Sihvo, Hannes 2017: *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. 3. tarkistettu ja täydennetty painos. Ensimmäinen painos 1973. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siltala, Juha 2018: ”Teoriat historian tutkimuksen työkaluina ja tutkimustuloksina”. *Menneisyyden rakentajat: Teoriat historian tutkimuksessa*. s. 43–71/344. E-kirja. Toim. Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti & Tepora, Tuomas. Gaudeamus.

- Sinnemäki, Jussi 1943: *Ukkosenjyrinän poika. Kulttuuri- ja kirkkohistoriallinen elämänkuvaus pastori G. A. K. Hylander-Hyvämäestä*. Otava.
- Tepora, Tuomas 2014: ”Heimoveljiä, valkobandiitteja ja punikin perkeleitä: Valkoisen ja punaisen Suur-Suomen aate- ja tunnehistoriaa ennen toista maailmansotaa”. *Luvattu maa: Suur-Suomen unelma ja unohdus*. s. 69–129. Toim. Jenni Kirves & Sari Näre. Johnnny Kniga.
- Tiihonen, Seppo 2019: *Vallan kumoukset Suomessa 1917–1919. Suomi ja vallan verkostot*. Otava.
- Tommila, Päiviö 1999: *Suuri adressi*. WSOY.
- Uola, Mikko 2002: ”Sario, Samuli”. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002159> (Päivitetty 7.7.2006).
- Vaara, Pekka 2018: *Viena 1918. Kun maailmansota tuli Karjalaan*. Docendo.
- Vaara, Pekka 2020: *Viena 1919–1922. Kun Neuvostovalta tuli Karjalaan*. Docendo.
- Vahtola, Jouko 1988: ”Suomi suureksi – Viena vapaaksi”. *Valkoisen Suomen pyrkimykset Itä-Karjalan valtaamiseksi vuonna 1918*. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.
- Vahtola, Jouko 1997: *Nuorukaisten sota: Suomen sotaretki Aunukseen 1919*. Otava.
- Vares, Vesa 1996: *Vanhasuomalainen Ingman ja hänen poliittinen toimintansa*. WSOY.
- Vares, Vesa 2001: ”Talas, Onni”. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000800> (Päivitetty 1.2.2016).
- Vihavainen, Timo 2020: ”Tuomo Polvisen tutkimus ”Venäjän vallankumous ja Suomi I–II”, 1967–1970 aikansa kuvastimessa”. *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920*. s. 5–9. Kirj. Polvinen, Tuomo. Ensimmäinen Docendon painos. Julkaistu kaksiosaisena ilman Vihavaisen tekstiä WSOY:n toimesta vuosina 1967–1971.
- Volanen, Risto 2019: *Nuori Suomi. Sodan ja rauhan Euroopassa 1918–1922*. Otava.
- Vuoristo, Sakari 1988: ”Paavo Ahava – karjalaisuuden uranuurtaja Kuusamon kulmilla” s. 44–45. *Karjalan Heimo* 3–4/1988.
- Vuoristo, Sakari 1996: *Suvulta suvulle II. Wienan Karjalaisten Liiton / Karjalan Sivistysseuran historiaa vv. 1906–1996*. Karjalan Sivistysseura.
- Yliaska, Ville 2018: ”Julkisen valinnan teoria”. *Menneisyyden rakentajat: Teoriat historian tutkimuksessa*. s. 143–158/344. E-kirja. Toim. Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti & Tepora, Tuomas. Gaudeamus.
- Zetterberg, Seppo 1977: *Suomi ja Viro 1917–1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reuvaltiopolitiikan alkuun*. Suomen Historiallinen Seura.
- Zetterberg, Seppo 2000: ”Venäjästä Neuvostoliitoksi”. *Venäjän historia*. s. 327–371. Toim. Kirkinen, Heikki. Uudistettu laitos. Ensimmäinen painos ilmestyi nimellä Venäjän ja Neuvostoliiton historia vuonna 1986. Otava.

LIITTEET

Kartta 1: Suomen Suuriruhtinaskunta ja Venäjän Karjala vuonna 1917.

Kuva 1: *Karjalaisia lähetystössä Helsingissä 16.5.1918*

Eturivi: Paavo Ahava, Iivo Härkönen, Aleksei Mitro ja Timo Manner.

Takarivi: Paavo Mauranen, G. Mauranen, Valde Sario, Benjamin Mitro ja V. A. Ipatov.
Karjalan Sivistysseuran kuvakokoelma.

